

לוח ארץ ישראל

שמושי וספרותי

לשנת התרס"א

בלוית תמונות וציורים

נערך ע"י

אברהם משה לונץ

עורך ה"ירושלים"

שנה ששית

תוכביא ירושלם פעה"ק

תר"ס

בדפוס והוצאת העורך.

HM 24: Af 582

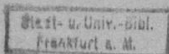
(ף 4800)

Bd 6

קביעות השנה הזאת היא בש"ה ופשוטה. ימיה
שנ"ה ושבתותיה נ'

שנת י"ח למחזור קטן של רצ"ח ללכנה, ושנה ה'
למחזור גדול של ר"ג לחמה. והיא שנה ה' לשמיטה לרעת
הגאונים ז"ל ולמנהג אנשי ארץ ישראל יצ"ו. ושנת
אלף ותתלי"ב לחרבן בית מקדשנו.

ף 58/2480

תוכן הענינים:

חלק השמושי

לוח לבני שלשת הדתות. כלוית מנהגי אחינו בארצ'ק	
ומקרי הימים של כל חדש	ג—יד
לוח קורות ארצ'ק, מכניסת הארץ עד ימינו אלה	טו—יז
ימי השוק בארץ ישראל	יח—יט
סדרי הפאסט והתלגראף	יט—כא
המדה והמשקל	כא—כב
ערכי המטבעות	כב—כד
ערי הארץ ומספר יושביהן	כה—כח
המושבות ומספר יושביהן ושטח אדמתן	כח—ל
הפחה וצירי הממשלות	לא—לב
העתונים היהודים בארץ הקדם	לג—לד

חלק הספרות

הבציר והקציר: תמונה מחיי האכרים בארץ ישראל (ובו שלשה שירי עם). מאת ש. שמואלזאהן. בצירוף תמונת הבציר סכרמי המושבות	
תולדות וזכרונות הרכ הגאון וכו' ראשון לציון כש"ת מוהר"ר יעקב שאול אלישר שליט"א ראש הרכנים (חכם באשי) בעה"ק ירושלם ואגפיה. והיא כוללת —מלכד תולדותיו וקורותיו של הגאון— גם זכרונות ומקרים כלליים ממצב אחינו בכל ערי ארצ'ק במשך תקופה של מאה שנה ויותר (כתובים בעצם ידו)	38—3
האם העבריה (שיר)	61—39
ישראל מלך	64—62

- זמרת הארץ : (1) הספרים שנדפסו כמשך השנה,
 (2) ספרים שנדפסו מכבר
 72—65 העורך
 המושבה גדרה, השתלשלותה וקורותיה מראשית
 התיסדותה עד היום הזה
 דוב אריאל לייבאוויץ
 126—73 (אחד מראשוני המתיישבים בה).
 תמונה מחיי הערבים הבדואים : כחם היום, לעת
 ערב, באור הבוקר, מלחמה, לילה
 142—127 א. מור-מלכא
 תולדות הרב ר' יהוסף שווארץ ז"ל (מחבר ספר
 תבואות הארץ) עם תמונתו
 161—143 העורך
 163—162 חדשות וזכרונות
 השנה : המצב בכלל, פעולות הממשלה ובית מועצות
 העיר, התרחבות העיר, מצב החנוך, גדול בתי החסד, יפו,
 צפת. מצב המושבות בכלל : ארמונה, חודירא. ראש פנה
 176—164 ויסוד המעלה, בני יהודא, מחנים, מוצא, עין יתון,
 הודעית

תאשרי ג'ימאדי תאני 1318. September 1900 תרס"א

מואלדו ליל צי י"א שעות

לעבר'י	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל
לעבר'י	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל
9	26	14	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
10	27	15	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
11	28	16	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
12	29	17	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
13	30	18	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
14	1	19	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
15	2	20	22	23	24	25	26	27	28	29	30	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
16	3	21	23	24	25	26	27	28	29	30	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
17	4	22	24	25	26	27	28	29	30	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
18	5	23	25	26	27	28	29	30	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
19	6	24	26	27	28	29	30	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
20	7	25	27	28	29	30	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
21	8	26	28	29	30	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
22	9	27	29	30	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
23	10	28	30	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27

מנהגים

בליל א' דר"ה ודקדקים לאכול כל המינים הנזכרים בחלמוד (כריחוח דף ו' ע"א) אשר שמויהם ירמזו צרכה והלחלה, צבס"י לעדח הספרדים חוקעין ל' קולות קודם החפילה מפני העטובות והעניקות שלא יערכו לחכות באכילה עד אחר קריאת והוא מנהג קדום, ביום א' דר"ה יחלקו אלל צבס"י של הספרדים זיתים כבוסים או עוזרים לצרכה שהחיו בליל צי, בערי ארסיק אשר אין בהם ימים ונהרות, אומרים השליך אלל הנורות אשר לא חנו מהם המים, ובנפת נהגים הספרדים ואנשי מעשה לעלות על גבות צהים או על ראש המנדל העתיק אשר בקלה העיר אשר נמנו רואים את ים כנרת, צ"נ, הספרדים אין מעטירין ד' שו צמחה, עיור"פ (וכן בע"פ) הספרדים אומרים נזמור לחות, בכל ימי חג הסוכות קוראים צמורה רק קדר מוקף היום הזה, וכן צמחל מוקף יחמרו רק קדר היום (יען ספיקא דיומא איננו נוסב פה) ואת הקדר הזה בעלמו קוראים לכל אי מהדי קרואים, — בשבת חוה"מ (או ציום ראשון אם של צמחה) קוראים צמחי כנסיות אשכנזים פדושים אחר ההלל, מגילת קהלת צעעמים וציגון וצמגילה כחוצה על קלף צצרכה על מקרא מגילה ושהחיו, ואחריה קדש שלם, בחוה"מ (וכן צמחה"מ) לא ייחמו מפילין, בליל הו"ר נהגים הספרדים לחקוע צמור צמור אומיה כל ספר ומהחלים, ש"ת הספרדים נהגים לעשות קדר הסקפות גם צמחה וצמולשית, — עד סוף חדש תשרי אין אומרים חמנו.

זכרונות ב' בו הרינת נדליהו בן אחיקם ושביית ישוב היהודים ממצפה.

ה' בו מתו ב' איש מישראל ונחבש ר' עקיבא.

כ"ח בו מטירת שטעין הצדיק, והולכים להשתטח על קברו.

מולדו יום ג' כ"ג שעות מ"ה דקים

לעברי	לעברי	לעברי	לעברי	לעברי	לעברי
16	ה	24	11	29	1
17	ו	25	12	1	2
18	ז	26	13	2	3
19	א	27	14	3	4
20	ב	28	15	4	5
21	ג	29	16	5	6
22	ד	30	17	6	7
23	ה	31	18	7	8
24	ו	1	19	8	9
25	ז	2	20	9	10
26	א	3	21	10	11
27	ב	4	22	11	12
28	ג	5	23	12	13
29	ד	6	24	13	14
30	ה	7	25	14	15

מנהגים

הכהנים נויכ צכל יום צעחרית, וצוים שיש צו מוסף גס צווסף, וצעעניו
גס צונחם, אווערים א"כ ופעום 'קעטע צכל יום אחרי' כלות הספלה. ציונים
שאין צום קט"ח אווערים צרכו וכו' אחרי כלות הפילה שחרים וציוני החול גס
אחרי הפע"ל. צעפילה ערצט אין אווערים צילאוי"ח רק מיד אחר הצפיצנו
אווערים ח"ק. הספדים מקדימין להפסל הפילה ערצט צילל אצט וגומרין
הפילחן לפי סקיעת החמה. צילל ש"ק אין אווערים ושומרו אחר הצח השכיצנו,
וכן א"ל פוקי המועדים יומים הנוראים, אין וקעשין על הכוס לא ציללי
צעחת ולא ציללי המועדים צציהכ"ל, כמעט צכל צעכ"ל אשכנזים—פרושים
קוראים את הסעודה צצצאים כחוצים על קלף.

אם עבר זמן רביעה שיה (1913) ולא ירדו בשמים יחילו הימים
לחששות כד"ה ושומשי עדת הקשרדים ילכו וחלר לחר ויכריזו "כל המחשנה
צרוך יסיה" וגם יסר דיני החשניות ותקיעה שופר כוהגים ע"פ הסדר
חמכר בחלמוד.

זכרונות

ו' (ו') עזר עיני צדקיהו ושחטו בניו לעיניו.
 ח' בן (התפיה) שדפו הישמעאלים את הכהני אשר לעדת האשכנזים
 ובני העדה הוות נאלצו לבדוד מהעיר.
 י"א כו יום פטירת אטנו רחל לפי המסורה. ואז ילכו הרבה מיושבי
 ירושלים ולהשתט ולחתפל (כרה).
 י"ב כו הקנא את ההומה הזכרית (סור) של העזרה בימי יהונתן החשמונאי.
 י"ג כו לבד יהונתן הורקנוס את מבצר שמרון ויהרסו עד היסוד.

מוֹלְדוֹ יוֹם ה' י"ז שְׁעוֹת כ"ע דְּקַיִם

י' תש"ב	י' תש"ב	י' תש"ב	לעברית	י' תש"ב	י' תש"ב	י' תש"ב	לעברית
8	25	15	ו' ישיבה	16	23	10	30
9	26	16	א' ישיבה	17	24	11	1
10	27	17	ב' ישיבה	18	25	12	2
11	28	18	ג' ישיבה	19	26	13	3
12	29	19	ד' ישיבה	20	27	14	4
13	30	20	ה' ישיבה	21	28	15	5
14	1	21	ו' ישיבה	22	29	16	6
15	2	22	ז' ישיבה	23	30	17	7
16	3	23	א' ישיבה	24	1	18	8
17	4	24	ב' ישיבה	25	2	19	9
18	5	25	ג' ישיבה	26	3	20	10
19	6	26	ד' ישיבה	27	4	21	11
20	7	27	ה' ישיבה	28	5	22	12
21	8	28	ו' ישיבה	29	6	23	13
22	9	29	ז' ישיבה	30	7	24	14

מנהגים

מדליקין כר חנוכה בשמן זית והמהדרין מדליקין צפוסים הקצועים
על פתח הבית ומצחון למפרסומי ניסא.

תלמידי ח"ת הספרדים ונולמדיהם בראשם יסבנו על פתחי הנדזים והנה יתנו להם וכל מאכל אשר יאכל או מנהת בקף ומהנקנץ יכרו כנה ציוס האחרון של חנוכה בחדרי הת"ת בעד התלמידים ונולמדיהם והיא חקרה צמס "חנוכה המזבח" וקודס הקבודה יאמרו כל הנערים בזהב"כ ש"ת מעמס כמנין שבו את המסקו "שבו שברו לנו מעט אכל" ואח"כ יאמרו שיר השירים צניגון (מעט המנהג הוא ע"ה הקוד).

זכרונות ג' בו הוסרו הפסילים אשר העמידו הסורים בחצר העזרה.

ז' בו מת המלך הורדוס אלכסנדר ינאי.

כ"א בו נצחון היהודים על השמרונים והריסת בית מקדשם אשר בהר גריזים

כ"ה בו טהרו בני חשמונאי את ההיכל והנכו את המקדש.

ב"ה (ז') בו שרף יהויקים את המגילה שכתב ברוד מפי ירמיהו.

נוולדו ליל ז' שעה ח' י"ג דקיס

לעבריי	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל
1	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל
2	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל	
3	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל		
4	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל			
5	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל				
6	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל					
7	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל						
8	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל							
9	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל								
10	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל									
11	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל										
12	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל											
13	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל												
14	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל													
15	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל														
16	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל															
17	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל																
18	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל																	
19	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל																		
20	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל																			

מנהגים

בכ"ד צו אנדליקין צכל צחי הכנסיות אשר בארץ"ק אנורות אל שון
זיס רצות ומזכירין אל נשמה הנחית אשר נחו בארעא אשר הים צו ציוס
בשנת התקל"ז בעה"ק לפה ח"ו.

זכרונות

ה' בו נכתבה התורה יונת בימי תלמי המלך.
ט' [נ'] בו מת עזרא הסופר ונחמ"י בן חכליא.
י' בו פסק מלך בבל על ירושלים.
כ"ד בו [תקצ"ז] רעש גדול ההריב כמעט את העיר צפת כלה ואנשים
למאות נהרגו.
כ"ו בו [ה'א כ"ח] פטירת הרמב"ם.

מוֹלְדוֹ יוֹם אִי י"ג שְׁעָה כ"ז דָּקִים

לעברית	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל
ב	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
ג	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	
ד	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30		
ה	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30			
ו	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30				
ז	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30					
ח	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30						
ט	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30							
י	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30								
יא	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30									
יב	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30										
יג	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30											
יד	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30												
טו	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30													
טז	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30														
יז	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30															
יח	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30																
יט	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30																	
כ	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30																		
כא	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30																			
כב	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30																				
כג	22	23	24	25	26	27	28	29	30																					
כד	23	24	25	26	27	28	29	30																						
כה	24	25	26	27	28	29	30																							
כו	25	26	27	28	29	30																								
כז	26	27	28	29	30																									
כח	27	28	29	30																										
כט	28	29	30																											
ל	29	30																												

מנהגים

בחמשה עשר בו ילמדו הספרדים בשיבותיהם כמעט כל הלילה, ויהדו לאלל מכל זמני מירות המלאים בעיר, ולפני חבילת כל פרי ואחריה ילמדו למוזים מיוחדים מלוקטים מחניך משנס וזוהר וגם יחשלו וישוררו חמלות ופזמונים מיוחדים. (הלימודים והחפילות נקבלים בקצב אחד בשם "פרי עץ הדב"). צהכ"כ אשכנזים-פרושים מוורים מיע שחרית של ארצנו פרשיות אחר חזרת הש"ץ ושל מוסף אין מוורים כלל.

זכרונות ב' בו מת אלכסנדר ינאי המלך הורדוס.

ה' (ח') בו מתו הזקנים שהיו בימי יהושע.

י' בו (תקמ"ב) מסירת הרב המקובל כמוה"ר שלום שרעבי ראש חכמי הקבלה בירושלים.

כ"א בו (תמ"ט) מסירת הרב מהר"ם נלאנטי דל.

כ"ב בו בוטלה נורת קאיוס (קאליניולוס) להעמיד סל חמנתו בכית המקדש (ע"י מיתחיו).

כ"ג בו נתקבצו כל ישראל ללחום עם שבט בנימין (על דבר פלגש בנבעה).

כ"ד בו בוטלה מטשלה אנטיובוס.

מוולדו ליל ג' ב' שעות מ"א דקים

לעבר'י	י'	י'	י'	לעבר'י	י'	י'	י'
ד'	1	ז' דר"ס	1	ה'	16	16	7
ה'	2		2	ו'	17	17	8
ו'	3		3	ז'	18	18	9
ז'	4	תרומה הסקקה	4	א'	19	19	10
א'	5		5	ב'	20	20	11
ב'	6		6	ג'	21	21	12
ג'	7		7	ד'	22	22	13
ד'	8		8	ה'	23	23	14
ה'	9		9	ו'	24	24	15
ו'	10	März	10	ז'	25	25	16
ז'	11	תצוה זכור	11	א'	26	26	17
א'	12		12	ב'	27	27	18
ב'	13	תענית אסתר	13	ג'	28	28	19
ג'	14	פורים בחו"ל	14	ד'	29	29	20
ד'	15	פורים בירושלם וששון	15				

מנהגים

ו' צו הדרגה ישיבות וצחי מדרשים ילמדו כל הלילה וחבויי לפת
לכו צו ציוס על קבר רשב"י אשר כפר מירון ללמוד ולהחפול .
בעה"ק לפת עזריא ימו וחברון קוראין את המגילה צי"ד ובטיו
ונהאחרון בלא ברכה .

אין אומרים קרובן צפורים.

כשחל פורים בשבת (בירושלם) אז נוהגים המהדרין לשלוח מנות
לשכניהם בשבת (כי כן הנהיג הכלב"ח זל"ה) שישצו על סף הכרנות (זה)
ולונשים בגדי שבת ציוס הששי (י"ד) וציוס הראשון (ט"ו)

זכרונות ו' בו פטירת משה רבינו ע"ה.

ד"ב בו ביום [מפלת] מדינות.

י"ב בו הנצחון על שר הצבא נקוד בימי יהודה המכבי (יום נקוד)

ט"ו בו החלו לבנות חומת ירושלם השלישית סביב העיר החדשה היא בצעתא.

כ' בו נס ירדת הגשמים בימי חוני המעגל .

כ"ה בו בטול גזירת ורדיפת המלך אדרינוס.

מולדו יום ד' ע"ו שעות כ"ה דק"ס

לעברי			לעברי			לעברי		
יום	חודש	שנה	יום	חודש	שנה	יום	חודש	שנה
15	23	5	16	ר	21	8	30	1
16	24	6	17	ז	22	9	1	2
17	25	7	18	ז	23	10	2	3
18	26	8	19	ח	24	11	3	4
19	27	9	20	ט	25	12	4	5
20	28	10	21	י	26	13	5	6
21	29	11	22	יא	27	14	6	7
22	30	12	23	יב	28	15	7	8
23	31	13	24	יג	29	16	8	9
24	1	14	25	יד	30	17	9	10
25	2	15	26	טו	31	18	10	11
26	3	16	27	טז	1	19	11	12
27	4	17	28	יז	2	20	12	13
28	5	18	29	יח	3	21	13	14
29	6	19	30	יט	4	22	14	15

מנהגים

הנאמרים יאמו שלש ונלוו נאוו ונחסיס שוורים צערב פקח אחר חלות, ורק חניסיס יעסקו צכל ונלחכות חספסיס. וחס מלובשיס בגדי יו"ש וחלוציסי חלל. צו ציוס אחר חלות ילפו- יושצי העיר אלל כותל סאערצי לסתפלל

הפנלה מנחה ולאחר קדר הקרצה קרצן פסק.
ליל אי של פסק חומרים בכל זהכ"נ אחרי ש"ע הלל שלם בצרדה חחלה וסוף.

אין אומרים מערציה ולא פיוע צפסא וצסאך המועדים.

במסלם ותערב וכו' אומר המזן ושם, נעכרך, וכו' לפני ותחינה

ויוקיים בא"י המחשלה"צ (וכן בצרכה שנים שלום ושלום רב זר"ה ועט"ה

ו"כ מסייעין המברך את עמו וכו') לכלי לשנות מוטעעת הצרכה הסמוכה.

צשנת חוה"מ או ציום הראשון והז' שחלים בשנת קוראים סיר השירים

במגילה כחוצה על קלף ומצרכים על אקרא מגילה ושהחינו כתי' חלל קובות.

הספרדים האוכלים קטנית צמחה, צמ"ז ארז לא יאכלו יען פעם

לחם צדקו לחם הארץ כ"ט ולצדקו כולל בו חסד לחם ושמן שומשין (חסד)

המון העם יאכלוהו והחכמים ידליקו בו חבל לא יאכלוהו.

צטציצי של פסח יתחשפו הספרדים לזהכ"נ כשחי שעות קודם אור

היום וישירו כל השירות הנזכרות בכתבי הקדש ובאחרונה שירת הים.

זכרונות א' בו הוקם במשכן ומתו בני אהרן.

ו' בו מתה מרים ונסתלקה הבאר.

י' בו עברו בני ישראל את הירדן ויו

י"ז בו [של"ה] נפטר הרב יוסף בארנא [מחבר

ר"י רב [ש"מ"ר] נפטר דר"ר משה מרדכי (דמח"ס"ט).

כִּי־נָבוֹא בְּשֵׁם־יְהוָה נִפְסָד הַדָּרִיךְ מִשָּׁה מִמֶּנִּי (הַמְבִיט בִּי)

כ"ו בו מת יהושע בן נון .

מו'לדו ליל ו' די שעות ע' דק'ים

[illegible]

מנהגים

בעצמיהו נהגים לקשור ספירה העומר אחרי עומר שעה ורביע מהלילה.
גם הקשרדים העקדניים להחמיל ערב שנה עם שקיעת החמה,
ציווי הספירה לא יתפלו עד לזאת הכוכבים, למען יוכלו מיד אחרי ש"ע
לקשור ספירה העומר. וכן קבלת שנה לערציה יאמרו פזמונים שונים וביחוד
בזמנו הערב "בר וסא".

[illegible]

זכרונות א' בו פטירת הר"י בי רב (ראב"ד בעה"ק צפת).

ז' בו הנוכת חומת ירושלים ע"י נחמיה.

י"ב בו מת עלי הכהן ושני בניו ונשבה ארון ד'.

[illegible]

ב"ה [כ"ט] בו פטירת שמואל הנביא ע"ה.

מוולדו יום ז' ע"ז שעות כ"ג דקים

לעברי'	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל
1	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל
2	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל	
3	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל		
4	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל			
5	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל				
6	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל					
7	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל						
8	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל							
9	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל								
10	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל									
11	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל										
12	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל											
13	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל												
14	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל													
15	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל														
16	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל															
17	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל																
18	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל																	
19	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל																		
20	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל																			
21	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל																				
22	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל																					
23	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל																						
24	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל																							
25	כה	כו	כז	כח	כט	ל																								
26	כו	כז	כח	כט	ל																									
27	כז	כח	כט	ל																										
28	כח	כט	ל																											
29	כט	ל																												
30	ל																													

מנהגים

בשבעות קורין צנתי כנסיות אשכנזים-פרושים מוגלה דות בצרכה
 על מוקרא מוגלה ושהחינו כנו.
 בלפח קורין צנחכ"נ האר"י (אשר לעדת הספרדים) בקסר חורה
 המיוחסת להר"י אבואב (ואשר רק שלש פעמים בשנה יקראו זה) וכל הנאמרים
 צנחכ"נ יעלו לחורה.
 הספרדים יושבי ירושלים ילכו להחפזל על קצרי מלכי בית דוד
 בליון. ולמחרתו (יום ז' סיון) ילכו להשתטח על קבר שמעון הצדיק ועל
 שאר קברי הצדיקים אשר צנציבותיו ואחינו האשכנזים ילכו ביום הזה
 להשתטח על קצרי מלכי בית דוד.
 כל שצנח ימי החשלושים שאחר החג אין אומרים החנוך וזוידים.

זכרונות ט"ו [ט"ז] בו גירש יוחנן הורקנום את יושבי בית שאן ועמק יזרעאל
 ויספחן לא"ץ יהודה.

י"ז בו לכד שמעון השמונאי את מבצר בית צור ויגרש את היונים ממנו.
 כ"ג בו בטלו הביכורים מלילות לירושלם בימי ירבעם בן נבטי.
 כ"ה בו נהרגו רשב"י ור' ישמעאל ור' חנינה סגן הכהנים.
 כ"ז בו נשרף ר' חנינה וספרתורה עמו.

תרם"א

Juni 1901

רביע אול 1319.

תמרי

מולדו ליל צי הי שעות ל"ז דקים

[illegible]

מנהלים

מסעדה עשר בחמוץ עד השעה באז יאמרו כלל בתי בנקיות ונתי
מדרשות אשר בארץ"ק קדר חיקון חזות כללזור והרצה מאחיו יושבי ירושלים
ילכו לומר החפלות והקניות האלה לפני כחל המערבי .

זכרונות ט"ו כו [תקנ] סטירת הר"ר חיים ׳ עטר [בעל] אור החיים].

י"ז בו הובקעה העיר בשניה .

מולדו יום ג' י"ח שעות כ"א דקים

לעברי	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל
ד	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
ה	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	
ו	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30		
ז	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30			
א	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30				
ב	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30					
ג	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30						
ד	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30							
ה	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30								
ו	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30									
ז	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30										
א	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30											
ב	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30												
ג	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30													
ד	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30														

מנהגים

ציל חשעה צאז קוראים צצתי כנקיות אשכנזים-פרושים ונגלה
 חיכה צמגלה ווצרכים על וקרא ונגלה.
 צצחכ"נ הקפרדים אחרי קריאה ונגלה חיכה יכצו כל הכרות והחזון
 יעורר את העם למקד צחזכירו את ערך מאורע היום ומצין השנה לחורצן
 הצית ווצלז אחינו צצנה חזאת.
 צחצות הלילה ילכו הרצה מאחינו אשכנזים לפני כוחל המערצי ושם
 יאצרו "חקון חלות" ו"חקון שלש משמרות".
 ציום חשעה צאז צצק יפרשו צצחכ"נ הקפרדים מרובה שמורה על
 הציונה וגם הק"ת אשר צו יקראו היום עטוף צצועיל שחור וצאצוע צצחכ"נ
 חעמוד קערת חרס וצלה אשר וכל אחד מצכדי וחכמי העדה יקה מועט
 אשר וישים על מלחו.
 חפער "אסק אקיסם" מהורגות צצפה איקפניול צחוקפת קפורים ורעיונות
 מעורכי צכי מוצמח ומדרש וחזון והקפל יאצרו אותה צניגון פסקו צצקוק.
 מוצלי צצת נחמו יחוגו יושצי חיפה שצחה והלולא צצצית אשר מעל
 המערה (צראש הר כרמל) אשר לפי המקורה נעמן צה אליהו צצצרו מצי אצאצ.
 כי צו יעשו צכל צצחכ"נ הקפרדים חצרת נדרים קללות וקצלות חזיסה.

זכרונות א' בו מת אהרן הכהן.

ט' בו נחרב בהמ"ק בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר.
 ט"ו בו יו"ט לאומי קרבן עצים ומחולות בימי הבית. ובו נחננו הרוני
 ביתר לקבורה.
 ט"ז בו סמירת השר משה מונטיפיורי ובבל בהכ"נ אשר באר"ק ויכירו נשמתו.
 י"ה בו כבה נר מערבי בימי אהו.

מולדו ליל ה' ז' שעות ה' דק'ס

ס' עמ'	ס' עמ'	ס' עמ'	לעבר'י	לעבר'י	ס' עמ'	ס' עמ'	ס' עמ'	לעבר'י	לעבר'י	ס' עמ'	ס' עמ'	ס' עמ'
31	18	15	תבא	16 ז	16 5	29	כי דר"ח	1	ז	1	2	3
1	19	16	September	17 א	17 4	1	שוממים	2	א	2	3	4
2	20	17		18 ב	18 5	2		3	ב	3	4	5
3	21	18		19 ג	19 6	3		4	ג	4	5	6
4	22	19		20 ד	20 7	4		5	ד	5	6	7
5	23	20		21 ה	21 8	5		6	ה	6	7	8
6	24	21		22 ו	22 9	6		7	ו	7	8	9
7	25	22	נצבים וילך	23 ז	23 10	7		8	ז	8	9	10
8	26	23	חי דקליחות	24 א	24 11	8	תצא	9	א	9	10	11
9	27	24		25 ב	25 12	9		10	ב	10	11	12
10	28	25		26 ג	26 13	10		11	ג	11	12	13
11	29	26		27 ד	27 14	11		12	ד	12	13	14
12	30	27		28 ה	28 15	12		13	ה	13	14	15
13	31	28	ער"ה של שנת תרמ"ז	29 ו	29 16	13		14	ו	14	15	16
					30 17	14		15				

מנהג'ם

צכל ייני המדש הזה ילכו יושעי ירושלם להחפכל על כל קברי
הצדיקים ויחמדו על קבר רחל אמנו. ולכן פתחו הצית הצנוי על קברה
כל ייני המדש הזה. ויושעי שאר ערי ארה"ק הולכים להחפכל על קברי
הקדושים אשר צקציצותיהם.

זכרונות ז' (י"ז) בו מתו מוציאי דבת הארץ.

" " בו חנוכת חומת ירושלם בימי החשמונאים +

" " בו קדשו את החומה השלישית סביב העיר החדשה.

ט' בו (ה'ד"ל"ב"ע) נתיסד ישוב ירושלם האחרון ע"י הרמב"ן.

י"ז בו גורשו הרומאים מיהודה וירושלם בהמלחמה האחרונה עם הרומאים.

כ"ב בו נודשו ההילונים מירושלם.

לוח קורות ארה"ק.

2023	יציאת אברהם לארץ כנען
2448	יציאת מצרים ומתן תורה
2489	כניסת ישראל לארץ
2882	מלכות שאול
2884	מלכות דוד בחרון
2924	ישיבת שלמה על כסאו
2935	השלמת בנין הבית
2964	קריעת מלכות ישראל לשתי
3187	גלות בני נד ובני ראובן
3205	גלות שומרון
3213	מסלת סנהריב
3327	גלות יהויכין
3338	חורבן הבית הראשון וקץ מלכות יהודה
3390	עולי גולה הראשונים עם זרובבל ויהושע
3413	עולי גולה השניים עם עזרא
3427	חזוק חומת העיר ע"י נחמיה
3592	ביות ביהמ"ק ע"י אנטיוכוס עסיפאנוס
3594	ביאת ארץ ישראל תחת יד אנטיוכוס
3594	התעדרות רוח נבונה בלב החשמונאי מתתיהו בן יהנן
3596	נס הנוכח
3601	מות יהודה המכבי
3609	יונתן נחמנה לכהן גדול
3618	מות יונתן וכהונת שמעון אחיו
3626	כהונת יוחנן הורקנוס בכהונה גדולה
3682	מלכות שלומית אלכסנדרה
3698	ביאת סומפסוס לירושלים והתפשטות מלכות רומא על ישראל
3702	עזיבת רבים מיושבי יהודה והתשיבים במדינת חינא איי יין ואסיא הקטנה
3706	ביות קראסיוס שר צבא רומא את ביהמ"ק
3713	השבת המלוכה ליהודה ע"י יוליוס קיסר
3723	לכידת ירושלים ע"י הורדוס וישיבתו על כסא המלוכה
3749	בנין הבית ע"י הורדוס
3757	מות הורדוס
3767	ביאת ארץ יהודה תחת סקודת נציב רומא
3775	הפרעות בישראל לרגלי עריצות נציבי רומא
3790	נשיאות רבן גמליאל הזקן
3797	עלית אנריס הראשון למלוכה
3799	גזירת העמדת צלם בהיכל ע"י קאליגולא קיסר רומא
3801	הסרת הצלם בהשתדלות אנריס

3805	מנית הורדוס אחי אנריסם לנשיא ביהודה
3827	לכידת ארץ הגליל ע"י אספסינוס
3830	הורבן הכית השני ע"י טיטוס
3858	טראנוס להץ את ישראל עד כי מדרו בו
3882	מלחמת בר כוכבא את הרומאים
3890	לכידת ירושלם ע"י בר כוכבא
3895	חרבן ביתר
3895	קץ ממשלת בר כוכבא והשבתת שם ירושלם ע"י הצורר אדריאן
3898	נתינת הקים טובים לישראל מאת המלך אנטונינוס סיוס
3920	העתקת הנשיאות מאישא לטבריא
3979	סדר המשנה ע"י ר' יהודה הנשיא
4000	מות ר' יהודה הנשיא והתמנות ר' נמליאל בנו
4070	קביעות סדר עברי השנים
4189	קץ הנשיאות בפקודת המלך טהעאדאזיוס
4376	לכידת ארה"ק וסוריא על ידי כוזרוס השני מלך פרס
4396	לכידת ירושלם, דמשק ואנטוכיא מאת הערביים
4859	לכידת ירושלם על ידי נוסעי הצלב הראשונים
4947	נצחון מלח-אד-דין (אצל חטין) וכבישת ארה"ק
4971	עלית 300 מרבני צרפת ובריטניה להאחו באיה"ק ולהגדיל ישובה
5020	לכידת סוריא וארץ ישראל על ידי המינגלים אשר ע"י נשבת הישוב מירושלם
5027	התיסדות ישוב ירושלם מחדש ע"י הרמב"ן
5250	התיסדות ישוב צפת מחדש
5252	חוק ישוב ע"ק ירושלם ע"י מגורשי ספרד
5266	בנין חומת ירושלם הנוכחית ע"י השולטאן סאלים
5300	שולטאן סלימאן בנה חומת ע"ק טבריא
5320	התישבות היהודים מחדש בטבריא ויסוד ישיבה ללמוד תורה
5346	הביה"ב האחד אשר בירושלם נסגר ע"י ראש כנסת המושלמים
5388	רדופה נוראה ליהודי ירושלם ע"י איבן סרוך מושל העיר
5420	הריסות טבריא
5450	חוק ישוב האשכנזים בירושלם ע"י עליית ר"י החסיד
5481	צרפת ביה"ב האשכנזים ופלטת בני העדה הזאת מהעיר
5502	בנין טבריא מחדש והתחדשות ישוב היהודים בהשתדלות הרה"א אבואלעס"א
5518	רעש גדול החריב עיה"ק צפת כולה
5572	מנסה גדולה בכל ארץ הגליל
5572	התחדשות ישוב האשכנזים האחרון בירושלם ע"י תלמידי הגר"א
5592	לכידת סוריא וארץ ישראל ע"י מחמד עלי סהת מצרים
5594	הדרוזים והפלחים מדרו בממשלה וירדפו וישללו את היהודים וישיבי צפת טבריא וחברון
5596	ביה"ב וחצר האשכנזים אשר בירושלם הושב לידם בפקודת פחת מצרים
5597	רעש גדול החריב כמעט את עיר צפת כולה (כ"ד טבת)
5599	התישבות הקונוול הראשון לממשלת בריטניה בע"ק ירושלם

- 5600 ארץ ישראל וסירא שבו תחת ממשלת השולטאן יר"ה
 5601 הקמת הדפוס הראשון בירושלם ע"י ר"י בן
 5614 בנין בית החולים של ישרי בות ראטהשילד
 5615 התיסדות בית הספר הראשון לנערים "עליוע הערץ פאן לעמעל"
 ידית אבן היסוד לבתי "משכנות שאננים" (הבדסם הראשונים אשר נבנו מחוץ לעיר
 ע"י השר מונטיפיורי מעובון יהורא טורא)
 5616 בנין בית הכנסת הנדול של האשכנזים "בית יעקב" בחורבת ריה"ה
 5624 התיסדות בית הספר לבנות "עוועלין די ראטהשילד"
 התיסדות בית הספר לעבודת האדמה באחוזות "מקוה ישראל" אשר להכרת בי"ח
 5630 אצל יפו
 5632 בנין בית הכנסת "תפארת ישראל" לעדת החסידים
 הבתים הראשונים שנבנו מחוץ לעיר טאט יושבי ירושלם כעצמם בתשלומים
 לפרקים (היא חברת "מאה שערים")
 5635 קנית אדמת "פתח תקוה" לראשונה ע"י בני ירושלם
 5639 התיסדות בית היתומים לנדיבי אשכנז בירושלם
 5642 התיסדות ביה"ס "התורה והמלאכה" לחברת בי"ח בירושלם
 5642 התיסדות המושבה "ראשון לציון"
 5642 התיסדות המושבה "זבדון יעקב" (מלפסס סמירן)
 5642 התיסדות המושבה "ראש פנה"
 5643 התיסדות המושבות "יסוד המעלה" ו"מוזרת בת"א" (היא עקרון)
 5643 ביאת המושבות תחת חסות הנדיב
 5644 התיסדות המושבה "נדרה" ע"י החלוצים בני ביל"ו
 5646 ישוב היהודים מחדש בעזה
 5648 התיסדות המושבה "משמר הירדן"
 5649 ישוב היהודים מחדש ברמלה
 5649 התיסדות בה"ס בצפת ע"י הנדיב (כעת תחת חברת בי"ח)
 5650 קיום חברת "חובבי ציון ברוסיא" מאת הממשלה יר"ה (ה' אדר)
 5650 יסוד ועד הפועל (לחברת הו"צ שברוסיא) ביפו
 5650 עלית השוירה הראשונה מבני רוס לארצה
 5651 התיסדות המושבה "רחובות"
 5652 התיסדות המושבה "חדרה"
 5652 מסילת הברזל מיפו לירושלם
 5655 ראשית יסוד המושבות בכלל
 5655 חברת יסוד מושבות ליהודים יקרא של הבארן משה די הירש ז"ל
 5655 התיסדות המושבה יבאר טוביה" (קסטנווא) מאת חברת הו"צ שברוסיא
 5656 התיסדות המושבה מתולה
 5656 יסוד חברת "ברמל" (מינופול למזכר יין המושבות) ברוסיא
 5657 הכנמיה הראשונה בבאוליא
 5659 התיסדות המושבה ארתוף מאחוני בכולנאריא
 5659 התיסדות המושבה מהנים לח' יאהבת ציון" בנאליציא
 5659 יסוד הבאנק הלאומי העברי בלאנדאן
 5660 ביאת מושבות הנדיב תחת חסות חברת "יסוד מושבות ליהודים" (מסד הבארן הירש)

ימי השוק בארץ ישראל.

גזה (עזה) בכל יום השישי .

בנין (עין גנים) בין שכם ומבריא. בכל יום השלישי.

חברון בכל יום השישי .

חיפה בכל יום השישי .

ירושלם בכל יום השישי. שוק לבהמות (במקום ברכת-ישולטון).

יפו בכל יום השישי .

לוד בכל יום השני. שוק לבהמות אשר בו יובאו מלבד

פרים ופרות ככשים ועזים, גם גמלים וחמורים. סוסים ופרדים
רכים מאד (ובהם גם מכארות) .

מגדל (מגדל) בכל יום השישי. בו יובאו מלבד בהמות גסות

ודקות, גם בגדים וכלים. והוא אחד מהשוקים הגדולים בארץ.

עכו בכל יום השישי .

שוק נאבאטיא (בין גידדא ובין צידון) בכל יום רביעי

שוק לבהמות, תכואות וכל מיני מאכל וסחורות.

בנתושבעל (בין צפת וצור) שוק ביום חמישי

מבהמות, עופות, תכואות וכל מיני מאכל ובשרט פירות.

צפת בכל יום השישי. שוק לתכואות. (יום השוק הזה

נזכר עוד במכתב הנוסע האלמוני משנת רפ"ב הנדפס בסוף

ספר שכחי ירושלים) .

רמלה בכל יום הרביעי רק לבהמות.

שכם (נבלוס) בכל יום השישי.

שוק אלחאן¹⁾ סמוך לכאניאס בכל יום השני. גם השוק

[1] שוק אלחאן שהי' אצל מבריא נתבטל.

הזה הוא אחד מהשוקים הגדולים אשר בארץ. ומלבד כל מיני בהמות יובאו בו גם כנדים ושאר חפצים.

סדרי הפוסט והתלגרף.

שלשה פקודות פוסט בעירנו: המורקית, האוסטרית והגרמנית. ובשלישתם נוהג כל חוקי הפוסט הכללי וסדריו.

מחיר כל מכתב במשקל 15 גרם 1 גרוש סאה, ובעד הכתבתו (ריקומאנדטיון) ג"כ 1 גרוש, ומחיר הכרטיס 20 פרוטות. בעד דברים נדפסים ודוגמאות, כל 50 גרם 10 פרוטות סאה. ומחיר מכתב מערי החוף לערי החוף אשר בפנים הארץ 20 פרוטות (רק ע"י הפוסט המורקי).

מכל ארצות אירופא (מלבד רוסיא), אמריקא ומצרים וערי החוף בתוגרמה יכולים לשלוח ע"י הפוסט האוסטרי והגרמני שמרי המחאה של הפוסט עד סך 1000 פראנק, והוא ישולם בכתי פקודות הפוסט הנזכרים. וכן יקבלו הפוסטים האלו כסף עד הסך הנז' להגיעו להמקומות הנזכרים. ואולם השולח מחו"ל מכתב-כסף (ר"ל כטוח על הסך המונה בו) לא ישולח המכתב לידי בעליו, רק ישאר בבית סוכנת האניות ביפוואך אחרי אשר ישלח בעל המכתב בחזרה את ההודעה, חתומה בחתימת ידו כי קבל את הכסף, אז ימסר המכתב לידי בא"כחו ביפו. ועי"ז יעלה על מכתבים כאלו הוצאה מעטה. וכן לא יקבל הפוסט מפה מכתבי כסף כטוחים, ומשלחיהם נאלצים לשלחם לאחד הסוכנים ביפו והוא ימסרם לבית הפוסט. והדין הזה נוהג גם במשלוח והבאת פוסט-פאקטים. אולם הפוסט המורקית ביא ותשלח מפה צרור ות כסף לכל הערים בפנים הארץ. הפוסט ילך מפה בימים קבועים בשבוע, לאמר, יום אחד קודם צאת האניה מיפו.

מפה ליפו, ומיפו לירושלם וכן לכל הערים והכפרים אשר על תחנות מסלת הברזל. ילך הפוסט המורקי בכל יום, ומחיר

כל מכתב I גרוש סאח . לעזה ילך דרך יפו , וליתר ערי ארה"ק אך פעם אחת בשבוע .
שלושה פקודות הפוסט פתוחים בכל יום לקבל מכתבים ולמסור המכתבים שבאו לבעליהם .

התלגרף.

תלגרמים יקובלו כל היום ושתי שעות מהלילה. מחיר התלגרמים הוא בערך זה : בכל ערי ארץ תוגרמה 1 גרוש המלה ובחוספת שכר חמש מלים. מחוץ למדינה יפורד המחיר לפי סדר הארצות בערך זה. מבלי כל הוספה על מספר המלים.
מחיר הדפשין לכל ארצות התבל :

שאר חלקי התבל			מדינות אירופא		
מספרים	פראנק	בעד כל מלה בעלת 10 אותיות או 3	מספרים	פראנק	בעד כל מלה בעלת 15 אותיות או 5
אוסטראליא	69	5.	אוסטריא ואונגריא	46	0.
אמריקה הבריטית	35	2.	איטאליא	48	0.
בושחיר	20	1.	אלג'יריא	67	0.
ברזיליא	32 1/2	8.	אשכנז	55	0.
הודו הבריטית	23	3.	בולגאריא	38	0.
זעלאנדר החדשה	69	5.	בלגיא	60	0.
חינא הונקונגו שאנגהאי	64	5.	בוסניא והרצגובינא	46	0.
יונא	92	4.	בריטאניא	71	0.
יפן	20	8.	גיבראלטאר	69	0.
מלאקא	24	4.	דנמארק	60	0.
מינעסוטא (ארצות הברית)	3	3.	הולאנד	60	0.
מאניטובא	10	3.	מריסולי המערבית	96	0.
מיסיסי	75	2.	יון	38	0.
מקא (הודו הפורטוגזי)	39	9.	אי ארץ יון	62	0.
מצרים מערבה א'	1	1.	לוקסימבורג	60	0.

0, 25	מצרים מערכה ב'	0, 69	מלטא
1, 50	מצרים מערכה ג'	0, 83	מארוקא
6, 89	סומאטרא	0, 38	מונטונינרא
4, 24	סינגאפור	0, 72	נורוויגיא
4, 92	פענאנג ('א')	0, 38	סרכיא
1, 20	פרס	0, 69	פורטוגאל
3, 35	ציילאן	0, 56	צרפת
8, 30	קילומביא הכרימית	0, 43	דומאניא
2, 65	קו, ומביא (נוף)	0, 72	רוסיא
	קורעא (חצי אי בין הים	0, 69	שוויידיא
5, 86	הצהוב וים חינא)	0, 51	שווייץ
5, 07	קושנשין	0, 65	שפאניא
13, 50	תימן ('חנאז)	0, 67	תונים

המדה והמשקל (ללח וליגש).

קמחה (חטה) — 50 מילגראם .
 קיראט — 4 קמחה — 200 "
 דרהם (דראכמא) — 3 גראם
 מתקאל — דרהם וחצי — 4,5 גראם
 אוקיה (אונסא) — 75 דרהם — — $1\frac{1}{2}$ פונט — 242 גראם .
 רוטל — 12 אוקיה — 6 פונט — 2,904 קלוגראם .
 קנטר — 100 רוטל — 15 פוד — 290, 400 קלוגרם .

שעורה 271 מילימעטר.
 אצבע 2, 82 סנטימעטר.
 קבצ'ה (מפח בן ארבעה אצבעות) 11, 28 סנטימעטר
 דרע (זרוע) אמה בת ישה מפחים 68 "

(ובמדת הבנין והקרקע יחשבו את האמה 75 סנטימטר).

באע — ארבע אמות — 2,72 מטר .

מיל — אלף באע — 2,72 קילומ .

פרסח (פרסה) — שלשה מיל — 8,16 קילומ.

כריד — ארבע פרסח — 32,64 "

דונם — 1600 אמות מרובעות .

סדאן (חרישת צמד בקר כיום) — 734 מטר מרובעות.

תמניה (1) שמינית 2,25 ליטר

רבעיה (רביעית) — שתי שמיניות — 4,50 "

מד (2) (מדה) — ארבע רביעיות 18 "

כילה (3) (כלי) — שתי מדות 36 "

שאנכול — 3 108 "

ע'ראדא — 12 כילה 432 "

למדת שמן הזית — 81 אוקיה — 19,46 ליטר.
למדת שמן שומשמן — 65 אוקיה — 15,62 ליטר. } נ'ארה

ערכי המטבעות

בארץ ישראל וכן בכל ארץ תוגרמה תעבורנה מלכד מטבעות המדינה, גם מטבעות זהב וכסף של שאר הארצות, וביחוד מטבעות צרפת, אנגליא ורוסיא .

[1] בהמדה הזאת ימדו על הרוכ בני הכפרים את תבואותיהם במכרם בכמות מעטה, והיא תקרא גם בשם "סאה"

[2] ההמדה הזאת נהונה בשוק התבואה אשר בהערים ובירושלים העלה בית מועצות

העיר לפני שנות מספר את מדה לארבעה ועשרים ליט" 8 היטל) וכן מדה עד היום הזה.

[3] בהמדה הזאת ימדו על הרוכ בני הכפרים אשר בסביבות עירנו את תבואותיהם

במכרם איתם להפיהרים .

מטבעות המדינה הם

פרה (1) (פרומה) — $\frac{1}{2}$ קופ' — $\frac{1}{4}$ סנמים.

מטליק.

20 פרה כסף.

גרוש (פיאסטר) כסף 40 פרה.

2 גרוש כסף (2).

בשליק (כסף סגים) וממנו נמצא גם חצאים.

מנידי (3) וממנו נמצא גם חצאים ורכיעים.

לירא זהב, וגם ממנו נמצא חצאים ורכיעים.

2 לירא } שלשה אלה יקרי המציאות בשוק. ורק אצל

$\frac{1}{2}$ 2 לירא } השולחנים ימצאו. והמבקש אותם יאלץ להעלות

5 לירא מעט על מחירם.

והנה מפאת סכות שונות עלה בשוק המסחר ערך המטבעות

האלה על הערך המבוע עליהם, וגם הערך הזה איננו שווה בכל

ערי הארץ. ושלשה ערכים ראשיים להמטבעות בארצנו :

א) הערך המבוע מאת הממשלה (ובערך הזה יקובלו בבית

פקודת הממשלה (4) והפוסט והטלגרף ומסילת הברזל) והוא נקרא

"סאח" לאמר "שלם".

ב) ערך הנהוג בכארות, ירושלם וערי הגליל.

ג) ערך הנהוג ביפו וסביבותיה. ושני ערכים האלה

נקראים "שורק" לאמר לא-שלם. לכן הננו נותנים פה

[1] כעת חדל להיות לה מהלכים והיא יקרת המציאות.

[2] שלשה המטבעות האחרונות יקרי המציאות הם ולכן עלה מחירם מעט.

[3] על שם השולטאן "עבד אלמניד".

[4] הערך הזה איננו קבוע, ויש בתי פקודת מכס וסם (בכללם גם בית

פקודת הפוסט הטורקית וחכירת הטאבאק רנ'יא) אשר יקבלו את המנידי רק בסך

19 גרוש (1 גרוש סחות מהמבוע עליו). וכן יש בתי פקודה אשר יקבלו את הלירא

בסך 105 גרוש (5 גרוש יותר מהמבוע עליו) הכל לפי ערך עליה וירידת הוהב.

לוח מיוחד לשלשת הערכים הראשים של מטבעות מדינתנו
ומטבעות ושמרות של שאר הארצות. את הערך הראשון סמנו
באות א, ואת השני באות ב, ואת השלישי באות ג.

ג	ב	א	
14	12	10	ממליק
3 20	3	2 20	בשליק
26	23	20	מג'ידי
141	124	100	לירא טורקית
6	5 10		פראנק צרפתי ¹
5 30	5		" יון ושווייץ
4 25	4		" כולנאריא ורומאניא
124	109	90	נפיליון זהב (פראנק)
3	2 25		20 קופי כסף
16 20	13 25		רובל כסף
124	109	90	7,50 רובל זהב ($\frac{1}{2}$ אמפריאל)
147	130		20 מארק זהב
7 20	6 20		שיללינג כסף
7 20	6 20		רופיא (הודו הבריטית)
156	136 20	115	לירא שטרלינג
155 20	136 10	190	5 דולר זהב (אמריקא)
29 20	26		1 דולאר כסף "
17	14 15		נייר רובל
37	33		" 5 מארק
30 20	27 20		" דולר (אמריקא)

⁽¹⁾ המחלפים את כפסם בערי החוף לא יקחו רק פראנקים צרפתים וחדשים דוקא.

ערי הארץ ומספר יושביהן :

ספירות חדשית ומדויקות .

ארץ ישראל אשר כעבר הירדן מערבה נחלקת כמצבה המדיני לשלושת ערי פלך (פאשאליק). והן : ירושלים, עכו ושכם. שתי האחרונות עומדות תחת פקודת עיר החבל (וואליאט) דמשק-אולם ירושלים עומדת תחת פקודת הממשלה הראשית אשר בעיר הכירה. וכעבר הירדן מזרחה יש רק עיר פלך אחת היא העיר קיראק (קיר מואב) .

ערי המחוז ⁽¹⁾ (קאימקאמליק) ושאר הערים אשר בפלך ירושלים.

ירושלים (אל-קודש). מספר יושביה 45526. בו : יהודים 28218 (מהם : אשכנזים 15180. ספרדים 7900. מערבים 2420. גורזים 670. בוכארים 530. תמנים 1268. פרסים 230) ⁽²⁾. מושלימים 8560. נוצרים 8748. (מהם : ארמנים 695. יונים 4625. כושים 105. סורים 23. פרוטסטנטים 645. קתולים 2530. קופטים 125). חברון (אלחליל ⁽³⁾) עיר-מחוז. מספר יושביה 13966. בו : יהודים 1100 (מהם : ספרדים 690. אשכנזים 410). מושלימים 12840. נוצרים 26.

יפו עיר-מחוז. מספר יושביה 17413. בו : יהודים 2970 (מהם : ספרדים 1210. אשכנזים 1760). מושלימים 11630. נוצרים 3113. (מהם : ארמנים 459. אשכנזים בני ההכל 490. יונים 1560. למינים 639. מורוניים 210. קופטים 55).

(1) בערי המחוז יושב משלל מקום פחה (קאימקאם) ובערים הקטנות מנהיג (מודיר).

(2) כל הקהלות הקטנות האלו לעדת הספרדים יתיחסו.

(3) "ה א ה ו ב" על שם אברהם אבינו הקבור בה. אשר המחדשים יתאחדו בשם "הליל אללא" (אהוב די).

עזה (אלנאזא) עיר-מחוז. מספר יושביה 17675. בו
75 נפשות מאחינו (אשר) נתאחזו בה מחדש זה כחמש עשרה
שנה. 460 נוצרים והנותרים כולם מושלימים.

בית לחם מושב מנהל (מודיר). מספר יושביה 6647.
בו: נוצרים 6627 (מהם: קטולים 3880, יונים 1910, ארמנים 810,
פרוטסטנטים 27). מושלימים 20, שלשה יהודים, אחד רופא ושני
אומנים (יושבים בימי החול כגפם ובשבתות ויו"ט ישובו ירושלימה).
בית ג'אלה (גלה) מושב מנהל. מספר יושביה 3060 וכולם
נוצרים בני אמונות ישונות.

רמלה מושב מנהל. מספר יושביה 9544. בו: יהודים 99,
מושלימים 8350, נוצרים 1095 (מהם: יונים 880, קטולים 150,
ארמנים 20, פרוטסטנטים 45).

לוד מושב מנהל. מספר יושביה 7675. בו: מושלימים
5450, נוצרים 2225 (מהם: יונים 2180, פרוטסטנטים 45).
יריחו מושב פקיד צבא (אגא). בה יושבים כשמונים
משפחות מושלימים, משפחות אחדות נוצרים, ושתי משפחות
יהודים (9 נפש) העובדות כחכירה את אדמת השולטן יר"ה.
ושני חנונים יהודים יושבים שם כלי בני ביתם.

ערי המחוז ושאר הערים אשר בפלך עכו.
עכו (עיר מבצר). מספר יושביה 11130. בו: יהודים 130.
(כלם ספרדים). מושלימים 8000, נוצרים 3000.

מינאת אבו ג'אפור. עיר החוף בין קסריאה ויפו וכחצי
שעה מחודירא. מושב מנהל ופקיד מכס. בימי הקיץ יבואו אליה
אניות תרן רכות להוציא את האבטחים, השומשמן והתורמוס
הגדלים למכיר בסביכותיה.

קסריאה. מושב מנהל (תחת הקאימקאם שבחיפה). בה יושבים
הבוסנים שעזבו את ארצם אחרי בואה תחת ממשלת הנוצרים.
חיפה עיר-מחוז. מספר יושביה 8365. בו: יהודים 1375.
(מהם: ספרדים 1250, אישכנזים 125), מושלימים 3250, נוצרים 3740.

צידון (צאידה) עיר-מחוז. מספר יושביה 12240. בו : יהודים 780, מושלימים 8300, נוצרים (בני אמונות שונות) 3160. נאבאטיא בין צדירה וצידון. מושב מנהל. יושביה מוטואלים (מחמדים-פרסים).

טבריא עיר-מחוז. מספר יושביה 5050. בו : יהודים 3200 (מהם : ספרדים 1620, אישכנזים 1580), מושלימים 1500, נוצרים 350. צפת-עיר-מחוז. מספר יושביה 12676. בו : יהודים 7140, (מהם : אישכנזים 4950, ספרדים 2190), מושלימים 5009, נוצרים 527.

תַּרְשִׁיחָה (רחוקה כשיש שעות מצפת). מושב מנהל תחת הקאימקאם שכנצפת. מספר יושביה 2581; מושלימים 1709 ונוצרי 872.

צדדה (צַדִּידָה) מושב קאימקאם.

בניאס. מקום מוצא הירדן. מושב מנהל.

מגידל שמש בצלע הר חרמון. מושב מנהל.

נצרה עיר-מחוז. מספר יושביה 9500. בו : מושלימים 3000, נוצרים (בני כתות שונות) 6500.

ג'ינין (עין גנים) עיר-מחוז. מספר יושביה 3220 כולם מושלימים.

באישאן (בית-שאן) מושב מנהל וגם פקיד ראשי של

נכסי השולטן יר"ה (ג'יֶ'מְלִיק), כפר קטן. ובה יושבים כשלוש

עשרה יהודים מיושבי טבריא וצפת.

טאנמור (ראר) בה משפחות אחרות מושלימים. ושת

משפחות מאחינו יושבות באחוזת הנריכ.

שיף-עמר ¹ (היא שפרעם מושב הסנהדרין). ובה כשבע

משפחות מאחינו היושבים בה מזמן קדום מאד. וכלם עוסקים

באומנות ומסחר. מספר יושביה 1345. בו : מושלימים 700,

נוצרים 300, דרוזים 300, יהודים 45.

פקיעין, כפר קטן, ובו יושבים 11 משפחות אכרים יהודים

עוד מזמןקדום. מספר יושביה 702. בו: 96 יהודים, 226 נוצ', 380 דרוזי.

[1] על קורות הישוב של העיר דואת והבא אהריה ראה בלוח אי"ן ישראל לשנת

ערי המחוז אשר בפלך שכם.

שכם (נאבלוס). מספר יושביה 21110. כו: יהודים 31, נוצרים 670, שמרונים 110. והנותרים כלם מושלימים.
תל-כרם עיר-מחוז.

בעבר הירדן מזרחה.

עיר הפלך קיראק (קיר מאב). מספר יושביה 4150. החלק
הרביעי מהם נוצרים. וכעת יושבים בה 12 יהודים אומנים כגפם.

שיך סעד. מושב פחה. ושלושה חדשים בשנה בעת הליכת
החוגנים למפוז יעתיק את מושבו למג'ריב.

סאלט (רמת-גלעד). עיר-מחוז. מספר יושביה 3500.
החלק החמישי מהם נוצרים.

איירב'יד. מושב מנהל.
קנאטרא עיר-מחוז.

מידבא. מושב מנהל. בה יושבים כמאתים משפחות נוצרים
(יונים ורומים). ולכל אחת מהם כנסיה זנית ספר.

ג'רש (גולן). מושב מנהל. ובסביבות' מושבות המשרקעים
שנאחזו פה אחרי מלחמת תיגרמה ורוס'א.

המושבות ומספר יושביהן ושטח אדמתן.

ראשון-לציון (עיונא) לפנים תחת חסות הנדיב וכעת תחת
יק"א. מספר יושביה עם הפועלים 520 נפש. שטח אדמתה הוא
6600 דונאם.

מזכרת בתיא היא עקרון (עקר) לפנים תחת חסות הנדיב
ובעת תחת יק"א. מספר יושביה 149. שטח אדמתה 4090 דונם.

פתח תקוה (אמלאכאש). כשליש מיושביה היו תחת חסות
הנדיב. מספר יושביה 751 לכד 25 פועלים קבועים. שטח אדמתה
הוא 13850 דונאם.

גדרה (קטרא). מספר יושביה 135. שטח אדמתה הוא 3000 דונאם
ואדי־חנין תחת חסות חברת יק"א. מספר יושביה 117.
שטח אדמתה הוא 1550 דונאם.
באר טוביא (קטמיניא). תחת חסות חו"צ שברוסיא. מספר
יושביה 118. שטח אדמתה 5624 דונם.
רחובות (דוראן). מספר יושביה 283. שטח אדמתה 10500 דונאם
ארטוף, כעשרה רנעים מתחנת "דיר־ענאן" כמסילת הברזל
יפו־ירושלם. נקנתה מאת יהודי כולגאריא, ולע"ע יושבות בה
12 משפחות שהן 58 נפש. שטח אדמתה 5000 דונאם.
זכרון יעקב וננותיה אס־אלג'מאל ושווייא לפניס תחת
חסות הנדיב וכעת תחת יק"א. מספר יושביה 1078. שטח
אדמתה הוא 16000 דונאם.
חודרה. מספר יושביה 215.
ראש־פנה לפניס תחת חסות הנדיב וכעת תחת יק"א.
מספר יושביה 315. שטח אדמתה הוא 3333 דונאם.
יסוד המעלה לפניס תחת חסות הנדיב וכעת תחת יק"א.
מספר יושביה 128. שטח אדמתה הוא 4400 דונאם (בערך).
משמר הירדן תחת חסות יק"א. מספר יושביה 172. שטח
אדמתה הוא 8220 דונאם.
מחנים (גאבא) לחברת אהבת ציון כמארנאו־גאליציא) בין
של'שת המושבות הנז' שטח אדמתה 7000 דונאם. יושבי' לע"ע 42 איש.
זיתון שייכת להנדיב ונעבדת ע"י פועלים שכירי יום.
מתולה (כשש שעות מצפת). נוסדה מאת הנדיב וכעת
תחת יק"א. מספר יושביה 298 נפש. שטח אדמתה הוא 13000 דונם.

בעבר הירדן מזרחה .

גולן בכשן (ניולאן). שטח אדמתה כשבעים אלף דונאם.
 אדמת בוסטוס. אדמת בוטימא. שטח אדמתן 25000 דונם.
 בשלשת האחוות הגדולות האלה החלו כבר לעסוק בנטיעות.
 בני יהודה (אישנוס). על כחף ים כנרת קדמה . יושביה
 31 נפש. שטח אדמתה 3500 דונאם.

אחוות

מקוה ישראל (אצל יפו). ביה"ס לעבודת האדמה אשר
 לחברת כ"ח. שטח אדמתה הוא 2780 דונאם (בערך).
 גן בית השלחין של השר מונטופיורי ז"ל שייך לחברת כ"ח.
 יהוד. כשתי ישעות מפתח תקוה. נוסד בראשונה למקום
 בתי מעון למושבת פתח תקוה וכעת עוזב מאין יושב.
 גן בית השלחין (ביארא) מיוחד לאתרוגים בכפר חמון
 אצל מכריא אחוזת כולל ווארשא בירושלם.
 מוצא (קולוניא). מספר יושביה 15 נפש.
 גן בית השלחין (ביארא) אצל יפו למשפחת סעלמאן מעזריטש.
 אחוזת הר' בכור חאדעף בכפר ערד-אלדאלאיעק לדרום מכריא.
 גן בית השלחין של הר' דוד חאדעף, כחצי שעה מצפון
 מכריא על דרך צפת.
 גן בית השלחין של ה' בכור באחכוט סמוך לחומת מכריא.
 גן בית השלחין של אחד מאחינו ברוסיא.
 האחוות אשר עיד לא נתישבו ולא נעבדו:
 רמה (נבי סמואל).
 כפר סבא הוא כפר יאנטיסמארס" (כשלש שעות מיפו).
 שטח אדמתה הוא 7500 דונם.
 סענ'רא. שטח אדמתה 33000 דונאם. נוסדה מאת חברת
 יק"א בעד האכרים שאין להם די קרקע והפועלים.

יום הולדת הדר מלכנו הרחמן
השולטאן האדיר והמנצח (אלגאזי)

עבד אלחמיד כאן

הוא יום הששה עשר לירח שעבן של
שנת תר"ב (1842). ויחל בשנתנו זאת
ביום ששה עשר בכסליו

יום עלותו על כסא מלכותו הוא יום התשעה
עשר לירח אויגוסט (לחשבון הישן) שנת תרל"ו
(1876) ויחל בשנתנו זאת ביום שבעה עשר באלול

הפחה וצירי הממשלות בירושלם. וסנגי הצירים
ביפו, חיפה וצפת

Son excellence TEVFIK BEY.	פחת עירנו :
VACANT	אוסטריא :
SCANIGLIA cons.	איטאליא :
ELAH MERIL LL. D. cons.	אמריקא :
Dr. ROSEN cons.	אשכנז :
I. DIKSON cons.	בריטאניא :
E. SCHOEMANN v. e.	הולאנדיא :
FAUNDOULIS cons.	יון :
F. J. de SALAS cons.	ספרד :
SITTON v. e. (אחינו)	פרס :

AUZEPPY cons. gen.	:	צרפת
A. JAKOBLEW cons. gen.	:	רוסיה

י פ ו

J. PASCAL cons.	:	אוסטריא
ALONZO ag. cons.	:	איטאליא
E. HARDEGG ag. cons.	:	אמריקא
SCHMIDT v. cons.	:	אשכנז
H. AMZALAG ag. cons. (אחינו)	:	בריטאניא
VACANT	:	יון
HASSAN cons.	:	פרס
FORMER v. cons.	:	צרפת
N. STREBULAIEW v. cons.	:	רוסיה

ח'פ'ה.

G. SKOPINOWITSCH v. cons.	:	אוסטריא
F. BERTRAND v. cons.	:	איטאליא
G. SCHUHMACHER v. cons.	:	אמריקא
KELLER v. cons.	:	אשכנז
H. SCHMIDT cons.	:	בריטאניא
GERMAN v. cons.	:	הולאנד
VACANT	:	יון
G. SKOPINOWITSCH cons. (הנז)	:	ספרד
F. BERTRAND cons. (הנז)	:	צרפת
S. KHOURI ag. cont.	:	רוסיה

צפת.

MIKLOSEWITZ ag. cons.	:	אוסטריא
I. M. Gloshtein Representative (אחינו)	:	אמריקא
A. COHEN ag. cons. (אחינו)	:	פרס
I. M. ABU ag. cons. (אחינו)	:	צרפת

העתונים היהודים בארץ הקדם

י ר ו ש ל ס י .

החבצלת. מכתב עתי יוצא לאור בכל שבוע. יכשר וישמע כל דבר הדרוש לחפץ לבב איש יהודי. מאת ישראל דוב פרומקין. שנת השלשים.

הצבי. עתון לחדשות, לספרות, ומדע, להלשון ועניני המדינות. עם הוספה מיוחדת לעבודת האדמה האכזר מיהודי. יצא לאור פעם בשבוע מאת א. בן יהודה. שנה חמש עשרה. (המאמרים והחדשות מארה"ק יפורסמו בחוברת אשר תצא לאור פעם בשבועים בעד החותמים כח"ל בשם "השקפה").

ירושלים. מאסף ספרותי לחקירת ארה"ק, גלילותיה, קורותיה. קדמוניותיה, תולדות גדולי וכל הנוגע לה בעבר ובהווה. כרך חמישי מאת אברהם משה לונק.

המאסף. ירחון. מקדש לתורה ולתעודה. מאת בן ציון קואינקא. שנה חמישית.

תורה מציון. קובץ חדשי תורה במקרא ובמשנה בהלכות ואגדות ושו"ת אשר יחדשו תמיד במשך הזמן ממרנן ורכנן גאוני וחכמי הדור הי"ו בארץ ובחו"ל. יוצא לאור בכל שלשה חדשים ע"י ש. צוקערמאן. שנה ד'.

(1) העתונים השבועיים והחדשים שיצאו לאור בשנה ושנתיים הם: דלבנן שנה א' תרכ"ג, פעם בשבועים מאת י. ברילל, י. מ. סאלאמאן ומ. כהן. יהודה וירושלם שבועי מאת י. מ. סאלאמאן. **שערי ציון** שבועי מאת יצחק נאשצינני, ע"י היום פרעסו יצא לאור כחמש שנים ובראשיתו בעברית ושארנאן. **הארץ** החדשי, מאת מיכל הכהן. **בית יעקב** שבועי, כושארנאן, מאת חיה (חיים) ויצחק הירשענאן. **האכזר** דער קאלאניסט מיוחד לעבודת האדמה וכלכלתה, ומכלכל מאמרים, הוראות, זכרונות, ונסיונות בהלכות עבודת האדמה, וכל המסתעף ממנה לתועלת עובדי האדמה בארה"ק בפרט, ושאר הארצות בכלל. ד' פעמים בשנה מאת האנראנס מנשה מאיראויץ ואברהם משה לונק. ו' חוברות, הב' הראשונות כושארנאן לכד' והד' האחרונות בעברית וכושארנאן.

אור תורה. שנה שלישית חוברת חדשי, מקדש לתורה
ולתעודה, שאלות ותשובות, חדשים ובאורים בהלכה ובאגדה,
אשר יחדשו גאוני ורבני ירושלם, וחריפי בעלי התריסין שבהישיבות
ובעזרת רבני גדולי ישראל כח"ל. מאת א. א. זאנענפעלד.
אלכסנדריא.

אלפאראח (הפרח) בשפת ערבית. שבועי. מאת פאראג' מורחי.
איסטאמבול.

איל טיימפן (הזמן). באיספאני; פעמים שבועי. ש' 28 מאת ד. פ' ריסקו.
איל טיליגראפיו. באיספאניול. בכל יום, שנה 23 מאת ס. גבאי.
איומיר. לה בואינה איספיראנסה (תקוה טובה) באיספאניול.
שבועי, מאת אהרן דוד יוסף חזן.

איל נוב'יליסטה (מודיע חדשות). שבועי. מאת י. אלגרנטי.
איל מיסיריט (השמחה). שבועי באיספאניול וטורקית.
שנה ד'. מאת א. ין גיאת.

בומבי. נר ישראל. The Lamp of Judaism עתון לעניני
דת, החיים והספרות בשפת בריטאנית והודו (מרביתו
בהאחרונה). מאת ש. ש. מאסגאווקאר. י"ל בשנת תרנ"ו.
סאלוניקי.

לה איפוקה (הה קופה) באיספאני, שבועי, ש' 25 מאת ס. הלוי ובניו.
Journal de Salonique בצרפתית, פעמים בשבוע. מאת הנז'.
איל אביניר (העתיד) באיספאניול, ש' ג' מאת א. נחמה מלאך.
סופייה.

לח בירדאד (האמת) שבועי, שנה ב'. מאת אברהם טאג'יר.
פיליפול. איל דיאה (היום) שנה ב'.
קלקטה

מגיד משרים (ערבית כאותיות עבריות) שבועי, מאת תוואינה.
רוסטשוק. איל אמיגודיל פואיבלו (אוהב העם) שבועי
שנה 12 מאת שמואל ב' אליה.

חלק הספרות

הזמנה להודיע

הבציר והקציר .

תמונה מחיי האכרים בארץ ישראל .

הקראת את המודעה אשר הודנקה על כותל ביהמ"נ מטעם הפקידות ע"ד סדר קבלת הענבים בהיקב בשנה הזאת ? — שאל יהונתן, אכר בפתח תקוה את הנוך חברו . — כן, קראתיה, ולפי זה תמשך בשנה הזאת עת קבלת הענבים הרבה יותר מבשנה החולפת, וכאמת לא אכין סבת הדבר . כפי שנודע לי — אמר יהונתן — סבת הארכת עת הקבלה היא : כי נתרבה כמות הענבים בשנה הזאת בכל המושבות שביהודה במדה מרובה, והמכונה המצננת את היין לא תספיק לצננו בזמן קצר .

א"כ מאושר הנך אתה — הוסיף הנוך — כי כל הגפנים שלך, אשר כבר יצאו משנות ערלה, הם גפני "מלבק" Malbec אשר אותו יקבלו בימים הראשונים להבציר, אך אנכי, אשר גפני כרמי הם מינים ממינים שונים, אאלץ לשכת בשומירת י זמן רב יותר מבשנה שעברה . ולפי זה עליך לחזק את שומירתך — אמר יהונתן — לכלי תפול עוד לפני כלות הבציר .

שומירתי תוכל לעמוד גם עד כלות הקיץ, אף בפני רוח שאינה מצויה, כי לקחתי לי קורות בנות חמשה מתרים ואתקען בארץ בעמק מתר אחד, ואת ארבעה הנשארים חלקתי לשתי דיוטות, והתקרה של המחלקה התחתונה עשיתי מקרשים חזקים, והיא תהיה לי לבית האוצר לסלי הענבים, לכל יכם השמש, ואת קירות הדיוטה העליונה עשיתי מחצלות רק עד חצי קומתם, למען אוכל לשום עיני ממנה על כל הברם .

ואנכי, אשר הייתי טרוד לאסוף את קציר שדות הנזונה
—אמר יהונתן— עשיתי לי שומירה פשוטה מאד כשומירת
הערבים: לקחתי מקרפי שלשה עצים יבשים והעמדתים
אחד כנגד השנים, את ראשי ענפיהם סבכתי יחד ואת שני
החללים שבניהם סככתי בחשש ושיח, ואינני מצטער כלל אם
בשעת כלות השמירה יכלו גם כחותיה ותפול ארצה.

ומי עזר על ירך להביא את התבואות הנזונה? —שאל
חנוך— הלא את הכרדי עבראלא, אשר הצטין מאד בהעבודה
הזאת, הפקדת לשומר בכרמך; וכאמת טוב עשית כי מי
מוכשר יותר לשמור, מהכרדי אשר הם והשועלים יסבבו לנו
את נדודינו בהלילות האלו.

התבואות הביא הנזונה הצעיר בנימן הירושלמי, אחד
מבני הנעורים אשר שלחה חברת "ישוב ארה"ק" למושבתנו
להתחנך בעבודה. הצעיר הזה ימסח על פני המשפט הקדום
שנתפשט בין אחינו בחו"ל, כי בני ציון אינם מוכשרים ואינם
חפצים בעבודה, הנה זה אך שנה מעט עזבו את ספסל ביהמ"ד
כבר יודע הנה את כל העבודות הקשות והדקות שכשדה
וכרם; יחרוש, יזמר, ירכיב וגם יעמוס את העמרים על העגלה.
—שהדבר הזה הוא אחת מהעבודות הדורשת חריצות יתירה.

גם בראשון לציון ושאר המושבות שביהודה—אמר חנוך—
שמעתי מספרים תהלת פועלי ירושלים, כי מוכשרים וחפצים
המה בעבודה.

עלי למחר ללכת לגרני לשום עין על הדישה—אמר
יהונתן וילך לו—.

ובנימין, נער כבן עשרים שנה עמד על פני גורן גדול
ובכוח, ובהשוט אשר בידו למד את הסוסים, אשר דשו תחת
פקודתו, כי ילכו כמעגלה ולא יעכמו ארחתם, ומטרתו בעבודה

לא ראה כי בעליו עומד ומתכונן בפני רצון על עבודתו, ורק הקריאה : "ה' עמך !" עוררתו ויענה :

"יברכך ה' אדוני יהונתן".

לך אתה הכיתה לסעוד את סעודת הכוֹקֵר ואנכי אמלא את מקומך עד שובך — אמר יהונתן לפועלו החרוץ —.

מה המריצך להשכים היום לעבודתך עוד לפני ארוחת הפקר ? — שאלה תמר אשת יהונתן את בנימן בבואו הכיתה —

חג היום לפועלני הערבים ולא יבואו לעבודתם, לכן מהרתי אנכי לצאת הגרנה במרם יכיר איש את דעהו, למען אוכל לנמור את "היפוך הגורן" לפני צאת השמש, ולמען אוכל להתחיל בהדישה מיד אחרי אשר יתיבשו השבלים מרסיפי המל.

— מה שם החג אשר יחוגו הערבים היום ? — שאלה תמר —.

לא חג דתי הוא היום כי אם יום של שמחה והתרעעות — השיב בנימן — הלא תדעי גבירתי כי שדות כל כפר

וכפר, כעדינות זכוריות וכינוניות, משותפים הנם לכל בני הכפר, ובהגיע עת החרישה יומלו כל הישדות בגורל ע"י ראש הכפר (שיך)

וזקניו, ומיד אחרי הגורל ימוד ראש הכפר בהמקל אשר בידו לכל אחד את חלקו, אם גדול או קטן — לפי מצב משפחתו —.

ולכן אי אפשר שיהיה חלק כל משפחה מוגבל די לכלי יוכלו זרים לאכול את יגיעו ובכך, בהגיע עת הקציר יצאו כל בני הכפר

וראש הכפר — המחלק — בראשם לקצור את תבואותיהם ; ואחרי הקוצרים ילכו העניים והגרים ללקוט את אשר ישאיר המגל,

ואחרי הלוקטים ילכו הרועים עם עדריהם ויבערו עד תומו גם את אשר השאירו הלוקטים ; והיה אם משפחה אחת לא תשלח

את בניה לקצור, יחד את יתר המשפחות, אז תהיה יכול אדמתה לשלל לשכניה, הקוצרים, הלוקטים והעדרים. וכמובן יכלה הקציר

ג"כ ביום אחד שוה לכל המשפחות, וביום הזה יחוגו כל בני הכפר

את חג הקציר בשמחה, כתרועה וצהלה, כדרכם ; ואף אלה
העובדים תמיד כשכירי יום על אדמת שכניהם, לא יעזבו את ביתם
ומשפחתם ביום הזה, למען יקחו גם הם חלק ב"שמחת הקציר".
בכלותך לאכול — אמרה תמר — אל תשכח לקחת אתך
עוד כר מים והיה למשיב נפש לך וליחונתך, כי השמש כוער היום
כאש וכמח לא יספיק לכם כר המים אשר לקחת אתך בבקר.

* *

קני השמש האחרונים אספו נגהם, הערב היה ערב צח
ונעים, רוח הצח אשר נשב מפאתי ים הניע את ענפי עצי הקליפסוס
וישאר העצים הנמועים בהמושכה ; ובהמושכה אשר כל היום
היתה כמו נרדמה וכל רוח חיים לא נראה כמעט בחוצותיה,
נראה עתה חיים ותנועה ; מכל עברי המושכה רואים אנחנו
אנשים שזופים מחום השמש הולכים ושבים אליה, מהם יושבים
על עגלותיהם המלאים חשש לכהמתם, ומהם רוכבים על חמוריהם
אשר רעו כל היום על שדותיהם הקצורות, או הולכים רגלי,
זה בא וחרמשו על כתפו, וזה — ואף בידו ; פניהם מפיקים
עיפות ויניעה אך גם רצון ושמחה, וכל אחד אץ לביתו לרחוץ
את פניו ולהשיב את נפשו מעמל היום בהאזיר הצח.
יהונתן ותמר ישבו גם הם על האצטבא שלפני ביתם
וישוחחו את אחדים משכניהם היושבים לצדם ע"ד הקציר והקציר
ולפניהם מרקדים ושוחקים בשחוק ילדים, בנם אבשלום, כן כשמנה
שנים, וכתם מיכל, בת כשש שנים.
הנה העגלה הכאה מיפו — הפסיקה מיכל הקמנה את שיחתם —
עמדה לפני פתח החצר וארון נעלה ירד מעליה.
יחונתן רץ אל פתח החצר, וכרגע שב עם אורחו איש
ככן ארבעים שנה אשר ברך את היושבים בברכת שלום.

נחמיה ידידנו ומיודענו בן עירנו — קראה תמר בעליצות —
מדוע לא הודעתנו את דבר בואך ממקום מגורך ולמצער מיפו,
ולוא ידענו את יום בואך כי אז הלא שלחנו את אחד מסועלינו
להביאך הנה בעגלתנו.

בצאתי מעיר מגורי — השיב האורח — לא היה עוד על
דעתי לעלות לארץ אבותינו. וכבואי ליפו לא כתבתי לכם במקון
כחפצי להפסיק עכ"ס בבקורי הפתאומי.
אם כן בא נא ידידנו הביתה לנוח ולסעוד את לבבך
— אמרו יהונתן ותמר כאחד —.

לא ! — אמר האורח — אל תפריעו עצמכם משיחתכם.
וגם לי ינעם יותר לשבת פה עמכם תחת שמי התכלת, שמים
בהירים אשר לא ראיתי כמוהם מימי בארץ המערב, ונכון הנני
להקשיב בחפץ לב לשיחתכם אם דבר סתר אין בה.
אם כן אפוא ; נביא הנה את השלחן העגל והמיחם — אמרה
תמר — ונשתה פה תה וספ נאכל גם את סעודת הערב, כי הלכנה
יצאה באמת הלילה בכל גאונה והדרה לענג את בני האדם.
ואולי גם היא עשתה זאת לכבודך אורחנו הנכבד.
והילדים האלה בניכם הם כאשר אחזה כתאר פניהם
— אמר האורח —.

כן, בנינו הם — אמר יהונתן — אשר חננו אלהים בזה, גם
הורתם וגם לידתם בקדושה, ובאמת רואה אנכי בהם סימני
קדושת ארצנו. כננו אבשלום, אשר זה עתה מלאו לו שמונה שנה
מדבר כבר צחות בשפתנו הקדושה וכבר יודע הוא חלק גדול
מח"ק ודברי ימי עמנו, ומרגיש הנני בו חבה ואהבה לעבודת
האדמה. וכתנו מיכל שעוד לא מלאו לה שש שנים יודעת כבר
להגות מאמרים שלמים כשפת קדשנו, וגם היא תהיה, כאשר
נמיה, בת גאמנת לעמנו, שפתנו וארצנו.

ומה קול התפים והשריקות האלה — שאל נחמיה —, האם
התאספו בני המושבה הלילה למסכת שמחה והתרועעות?
חגים של שמחה והתרועעות לא נוכל אנחנו האכרים לחג
כימים האלה; כי העת הזאת, עת עבודות מרכות ותכופות לנו,
כי היום נתן לנו למלאכה והלילה למשמר; ומיום המחרת אשר
בו יחל בציר הענבים יסגרו גם בתי הספר, וגם הילדים והילדות
יצאו אל הכרמים לעזור על יד הוריהם במלאכתם, והשריקות
שהגיעו לאזניך הנן יללת השועלים, וקול התופים הוא קשקוש
שומרי הכרמים בכלי פח שונים.

סתומים לי דבריך — אמר נחמיה — הואיל נא לבארם לי.
מעת פתח הסמדר — אמר יהונתן — עד כלות הבציר מחויב
הכורס לנטור את כרמו. כימים הראשונים עלינו לשמר רק ביום,
מהפועלים הערכים הכאים למושבתנו לעבוד בתור שכירי יום,
הלוקחים את הסמדר להחמיץ את תבשיליהם, ואחרי שבוועות
אחרים, כאשר יגדל הסמדר מעט, נאלץ לעשות לנו שומריה
בכרמנו, כי הסמדר הזה חשוב כבר בעיני הערכים לנדוד שנתם
ולכוא כלילה למלאות כליהם ממנו, אך במשך העת הזאת איננו
מחויב השומר להיות ער כל הלילה ודי לו אם פעמים מספר
בלילה יעבור בכל רוחות הכרם ויירה בקנה הרובה אשר בידו
למען ידעו הגנבים כי יש שומר להכרם הזה. אולם מהעת אשר
יבשלו הענבים עד אחרי הבציר, מחויבים הכורמים להתמיד
את שמירתם ולכלי תת תנומה לעסעסם כל הלילה, כי אז יבואו
שועלים במספר רב, לשבר רעבונם בענבי כרמינו, והתרופה
היותר טובה להבריחם, היא: לקשקש במקלות כל הלילה בכלי
פחים, וגם לירות פעמים אחדות בקני רובה, והשועל בשמעו את
קול הקשקוש וכראותו את האש היוצא מקני הרובה ימהר לברח
על נפשו וייליל בקול משונה ומזור, על תאותו שלא נמלאה.

עתה נזכרתי — אמר נחמיה — את המספר בספר שופטים
ע"ד חריצות שמשון הנכור, כי כחצו לנקום את נקמתו מהפלשתים
הלך וילכוד שלש מאות שועלים וישלחם בקמות פלשתים,
אשר מיום עמדי על דעתי השתוממתי על הספור הזה — כי לפי
דברך נמצאים שועלים במספר רב בארץ הזאת.
נלך יחד למיל מעט על הכרמים, למען אוכל לראות בעיני
את אשר שמעו אזני — אמר נחמיה אחרי גמרם את הסעודה
ויקומו וילכו שניהם יחדו.

הננו יוצאים בכל לילה איש איש אל כרמו — אמר יהונתן
אל נחמיה, בפגשם על דרכם אכרים אחרים ההולכים אל כרמיהם —
להתכונן אל הנוטר לכלי יעשה את מלאכתו כרמיה.
ומה תעזרת הסלים וכיס-כר האלה בכרמך? — שאל נחמיה את
יהונתן, בראותו שני עמודים של סלים קצרים וארוכים עומדים
זה בתוך זה ואצלם צבור של כיסי כר —.

בהם נתן את האשכולות — השיב יהונתן — למען הביאם
להיקב כראשון לציון, אשר הנהו האחר והמיוחד לכל המושבות
שביהודה, ולמען לא ילך לאכור מיץ הענבים ע"י מלטול הסלים
על הדרך מפה לראשון לציון, נשים בתוכם את הכיסים האלה
העשויים ממין כר מיוחד לזה.

נשובה נא הכיתה — אמר יהונתן לאורחו — כי כודאי עיף
הנך, וגם עלי לעורר אשמורות.

שלום לכם אדוני! — אמר ערכי אחד רוכב על גבי סוסה
וכל גופו עטוף באדרתו השחורה, ועל ראשו מטפחת לכנה אחוזה
בפתיל (1) צמר שחור —.

(1) פתיל הוא קשור טווי מצמר אשר שתי קצותיו שזורות יחד ובו יהדקו הבדדים
מטפחת רחבה על ראשו, אשר חלק ממנה יורד על ערסו וצוארו למכסה מהשמש, והמטפחת
הזאת משמשת להם לכסוי ראשו, והוא הפתיל הנזכר במעשה יהודה. (ראה מאמרנו טוב
מדאגה עינים מהלך נפש ב"ירושלים" כרך ד' צד 117).

הגם הערבים כבר למדו מכם לדבר עברית? — שאל נחמיה את יהונתן.

עברי ע ב ר י הוא הרוכב הזה — השיב יהונתן — אחינו בן בריתנו, והוא אחד משומרי המושבה, האחראים לנו כער כל גנבה אשר תקרה בהמושבה.

שלום לכם אחי! — אמר הערבי הזה אחרי אשר שמע את דברי יהונתן והאורח — לא אוכל להתרועע עמכם אף מעט, כי כעת, בעת אשר הגרנות מלאות בר, והגפנים הבשילו אשכלותיהן, לא אוכל לנוח אף רגע ועלי לסובב את כל גמולות המושבה למען ישמעו הברדים והערבים שכנינו את דהרת סוסתי וידעו כי אבי-יצחק איננו ישן וכרגע הדהיר את סוסתו ויעלם מעיניהם. הערבי המדומה הזה הנהו יליד ירושלים — אמר יהונתן —

והוא מן הראשונים אשר באו להתישב פה לפני חמש עשרה שנה, אשר רבם ככולם עזבו את המושבה מסכת מחלת קדחת חזקה ששררה אז במושבתנו בכל תקפה, ורק הורי השומר הזה ועוד משפחות אחדות נשארו למרות הסכנה אשר רחפה על ראשם. ומפני כחו ואמץ לבו גם הברדים יכבדוהו ככבוד גבור עריץ עד כי לפעמים יבואו אליו גם ערבים להתפשר בדברי ריבותם. ישיבתו על סוסתו בעת העלמו מאתנו נפלאה היא — אמר נחמיה — ומה מאד אשמח אם יש במושכתכם עוד רוכבים מצוינים כמוהו.

כמעט כל בני מושבתנו מורגלים ומלומדים ברכיבה — אמר יהונתן — והרכה מהם הם רוכבים מצוינים, אך שומרנו אבי-יצחק עולה על כלם, עד כי רכיבתו נהיה כבר למשל בפי כל הערבים אשר סביבותינו.

ומה הקול הזה שהנני שומע? — שאל נחמיה בעברו על פני בית קטן אשר אור נר כהה התנוצץ מחלונו — הלא זה

הוא הקול אשר כלנו הורגלנו בו מילדותנו הקול והניגון המיוחד להויות דאב"י ורבא.

הקול הזה — השיב יהונתן — קול יעקב הסנדלר הלומד מדי ערב בערב מחתנו כחוריישיבה מירושלם שיעור עין יעקב ומשניות.

למחר עלי לקום עם עלות השחר — אמר יהונתן לנחמיה בכואם יחד הביתה — ואותך איעצה כי לא תצא ביום המחרת להכרמים ולהשדות, כי האיש הבא זה עתה מארצות המערב עליו להזהר במאד מאד מפני קרני השמש הלוהטות כאש, ואחרי אשר זה היום באת הנה תבלה את יום המחרת בבקרך את בתי המושבה, חוצותיה ורחובותיה.

האם גם היום תבצור? — שאל נחמיה, אשר השכים לקום,

את יהונתן.

כן ידידי — ענהו — גם היום אבצור, אך על הבציר הפקדתי את בנימן פועלי ואנכי אלך אל הגרן לשום עין על הדישה.

עמך יחד אלך גם אנכי הגרנה — אמר נחמיה — כי חפץ אחפוץ לראות את אופני הדישה בארץ אבותינו.

המה באו הגרנה וימצא יהונתן מקום נסתר מחם השמש למושב לנחמיה ארחו, והוא קפץ, כאכר מלידה ומבטן, על הגרן וישב על דף הדישה, ואת מושכות הסוסים לקח בידו האחת ואת השוט בידו השניה; הסוסים הכירו מיד את קול בעליהם ויחלו ללכת במעגלה, והשכלים בהחלם להרגיש את שריטת שיני הברזל אשר בצדו התחתון של הדף, השמיעו את קול אנקתם.

האם גם הפלחים יודשו בסוסים כמוך? — שאל נחמיה;

לא! — ענה יהונתן — הערכים ידושו רק בגמלים, שורים או חמורים, כי סוסים כמעט לא יראו בהכפרים, וגם בדף הדישה לא ישתמשו, רק בהמותיהן כרגליהן תדושינה, וכן נהגו גם

אבותינו כשבתם על אדמתם. ואם כי לא נצטוו על חסימת
הבהמה בדרישתה ככ"ז לא יחסמו את פיה, כי צער בעלי החיים
טבוע בלב הערכי. ועוד זאת כי הפלח לא יחשוב חשבונות רבים
בעבודתו ובכלכלת ביתו, עליו רק לעבוד; ואף אם יצא שכרו
בהפסדו לא ישים לב, כי הראגה רחוקה מלכבו, והפתגם השגור
בפיו הוא "ראש אל-גמל אֶפְרָ מִן בְּאֵשׁ" לאמר ראש הגמל
גדול מראשי ולכן ידאג הוא. ובאמת המצב הרע של הפלח
נוגעת יותר לגורל בהמותיו מלגורלו הוא, כי הפלח יוכל להשביע
את נפשו כפלי בעת אשר יש עוד במגורתו חטים, יטחון חטים,
ובכלותן אז גם לחם שעורים ודורא ימתקו לחכו — ומה גם אם
מעורבים הם במעט קמח חטים — אכל לבהמותיו כל עוד שיש
לו תבן ומספוא ישפיע לחם בעין טובה, אך בכלותם לא ילך
לשוק לקנות בעדם אכל, כי אם ישלחם לשדות בור הקרובות
למצוא תבן, קוצים וברקנים לשבר את רעכונם. ואם תרזינה מזה
או אף אם תמותינה אחדות מהנה לא ישים לב לזה, כי הלא
"בול אֵשׁ מִן-אֶלֶּא" (כל דבר מהאל). אולם אנחנו לא נוכל לדרוש
בשורים מפני כי טעמים : א) כי יצא יצבר עבודתם בהפסד מאכלם
אשר יאכלו כל היום חטים או שעורים, בעת אשר גם בתבן
ומספוא יוכלו לשבע. ב) מפני כי הסוסים ימהרו במלאכתם יותר
מהשורים. ויען כי פרסות הסוס לא תעיקנה את השכלים כפרסות
השור או הגמל לכן נהגו להוסיף — על הסוסים — גם את דף הדישה.
ואיך הוא סדר הקציר אצל הערכים ? — שאל נחמיה —.

הערכים לא יעזבו את המנהגים הקדומים אשר שררו בארץ
עוד לפני אלפים שנה, ולכן יקצרו את תבואותיהם במגל הארץ
הזאת — הקטן והכפוף — אשר על הקוצר לכוף את גוו עד
השכלים, ולקצור בהמגל אשר בידו הימנית, את מעט השכלים
אשר יוכל להכניס בידו השמאלית, ומיד אחרי אשר עבר עליהן
המגל יאלמן לאלומה.

אכל אנחנו היהודים הנהגנו גם בזה את מנהג ארץ
 המערב, ובכל סעיף וסעיף מעבודת האדמה הכאנו קדמה והמכה:
 אנחנו קוצרים את שדותינו במגל אירופי, אשר היר שלו ארוך
 והלהב גם הוא ארוך הנהו, ואך ראשו כפוף מעט, והאיש המלמד
 במלאכת הקציר יוכל לקצור בו בתנופה אחת שבלים לא מעט.
 אמנם כי העבודה בו היא יותר קשה מאשר במגל הערבי, וגם
 דורשת היא כח וחריצות, אך לעומת זה תועלתה כפולה ומכופלת,
 ובשנה הבאה יש את נפיש אחר מאכרינו להביא מאירופא
 מכונית קוצרת, ולהשכיר אותה — אחרי אשר יקצרו שדותיו —
 לבעלי השדות פה, ואז נחשך מרז וגם זמנך היקר לנו מאד כעת.
 בא נא אתי — אמר יהונתן לנחמיה כהגיע עת הצהרים —
 אל אהל שומר הגרן, שמה ננוה מעט, ונשתעשע בחברת יתר
 האכרים הדישים תכואותיהם במקום הזה.

הנה האדון בן נון — אמר יהונתן לנחמיה אחרי אשר ישבו
 על הארץ בחבוק רגלים כיתר המסובים, כהורותו באצבעו על איש
 כבן חמישים שנה שפניו מסיקים תכונה וחשיבות היושב באמצע
 המסבה וכפה לבנה בראשו — הנהו מן הראשונים שהתאחזו
 במושבתנו וממנו תוכל לדעת את כל קורות המושבה ואת כל
 מה שעבר על יושביה.

מעט מהתלאות שעברו על יושבי המושבה נודע לי עוד
 בהיותי בארץ המערב, ככ"ז ינעם לי לשמוע, אדוני בן נון אם עתך
 תרשך לספר לי את כל המוצאות אותה מיום הוסדה — אמר נחמיה —
 אף כי העבודה דחופה עתה אבל מפני שמרגיש אנכי כי
 סימני קדחת-חולפת המצויה לרב בימי הקיץ והעמדתי את בני
 הצעיר במקומי, לכן אוכל לתאר לך איזו רשומים וציורים מהחליפות
 הישונות שעברו על מושבתנו. אמנם לספר לך כל המוצאות אותה
 בפרטיות לא יספיק אף יום תמים ואין פה המקום והזמן.

כאשר קנינו את אדמת "פתח תקוה" לפני עשרים שנה היא שנת תרל"ח הסכמנו לבלי הביא את משפחותינו להמושבה בטרם נתכונן איזה מקום הוא היותר טוב לנו למכנה בתים עפ"י מזג אוויר, וגם לבלי לחלק את האדמה וחלקיה לחברי אגודתנו, ורק בשותפות נעבוד את כל עבודתנו בשנה הראשונה. וראשיתנו היתה טובה מאד, כי השנה היתה שנת כרכה, והדבר הזה עוררה תשוקה בלבות רבים מיושבי ירושלם להוציא לחמם מן הארץ, ונקנה בשנה שאחריה עוד חלק גדול מאדמת מושבתנו אשר היה עוד בידי הערבים בעלי הנחלה ויעלה שטח אדמתנו 13850 דונאם. וכאשר יצאו המתנחלים החדשים להתנחל במושבתנו ראו בקצה המושבה, בהמקום היותר נמוך שבה, את נהר אלאוג'ה הוא נחל הירקון, כי מימיו זכים ובהירים וגם דגים ידגו בו, החליטו לכוון שם את מקום המושב למען לא יצטרכו לכרות להם בארות, ולא שמעו לקול המיסדים ויושבי המקום מלפנים אשר התרו בהם ואמרו: הזהרו בנפשותיכם לכל תכוננו את מושבתיכם אצל נחל הירקון כי אוירו מסוכן מאד להבראות. ובשלהי דקיימא בירחי אב ואלול חלו כמעט כלם—כנבואת יושבי המקום—במחלת קדחת האגמית, ואז היה מצבנו רע ונורא מאד, כי רופא ורפואות לא היה עוד בהמושבה. וגם כיפו העיר היותר קרובה לנו לא היה עוד לא רופא ולא בית חולים יהודי, ואת הרופאים הפרטיים מכני העמים כיפו, אי אפשר היה לנו להביא להמושבה מפני יוקר הפרס שקצבו להם, ונאלץ לשלוח את מדבית החולים לבתי החולים שכירושלם, מהם מתו, ואלה אשר שבו לאיתנם פחדו לצאת עוד לפתח תקוה, ואף אלה שגא נחלו עוד נמלטו על נפשם מפחד הקדחת. רק קנו בג' ישוב העליון—לאמר: אלה שתקעו את מושבם בחלק העליון והגבוה שבהמושבה—לא שררה המחלה בתקפה ונעמד על עמדנו.

—אולם גם מצבנו היה רע במאד, כי לא ידענו בעצמינו מה יהיה גורל הדבר אשר כלינו עליו את כחותינו וכספינו, וגם קשה היה עלינו לשמוע את דבת האנשים קצרי הראות שהמיטו עלינו את אחריות הדבר ויעיזו לשנות את שם "פתח תקוה" ל"עמק עכור". והקדחת באין רופא ורפואות שילחמו נגדה החלה להשחית על ימין ועל שמאל, ומספר החולים גבר מיום ליום, והדבר הזה הפיל גם חתת על "בני ישוב העליון". ומעט מעט עזבו את המושבה, ורק אנכי ועוד שתי משפחות מהמיסדים החזקנו מעמד והחלטנו לבלי לעזוב את ארמתנו ואת בתינו הפקר בידי שכנינו, ויעבור עלינו מה !

מהשלש המשפחות שנשארו לא נחלה איש, ורק אנכי נפלתי במחלת קדחת המצויה, שלפי משל ההמון וביחוד לנו בני ארץ ישראל איננה מחלה, ולו קרה לי הדבר הזה בירושלם או ביפו כי אז לא נפל גם לב אשתי ובני עליהם, ולא הייתי דורש ברופאים, רק בעצמי לקחתי כמות ידועה מאבק כינין, אך פה ובעת אשר רבים כבר מתו מתגרת המחלה, הזקה אז עלי בקשת ב"ב כי נעזוב גם אנחנו את המושבה, אך אנכי החלטתי לחכות עוד ימים אחדים, ובישע ה' עוד ביום המחרת עזבתני הקדחת ויכלתי לעמוד על רגלי. וכחרף של השנה שאחריה אחרי הגשם הוטב מעט האויר, וישיבו אלה מבני הישוב העליון אשר עזבו את המושבה לבתיהם ולארמתם. וכה הלך הדבר והתקדם לאט לאט עד שנת ה'תרמ"ב. אך הישוב התחתון נשאר מאין יושב, כי אף אלה שהחליטו לשוב לפ"ת הכירו את עותתם ויתישבו גם הם אתנו בהישוב העליון. ובמשך הזמן שלא היה איש בהישוב התחתון החריבו שכנינו הפלחים את הבתים ויקחו להם את העצים והאבנים.

ובשנת תרמ"ב נתבטל הישוב כמעט שנית: כי השנה

הזאת היתה שנת השמיטה, ולא יכלנו לחרוש ולזרוע, ועבודות המותרות בשביעית עוד לא היו לאכרים צעירים כמונו, תומכים ועוזרים מאחינו שנחול"ל גם כן לא היה לנו, כי רעיון הישוב אך אז החל להתפשט, והמחלות התחזקו עוד הפעם אצלנו, וזה גרם כי כל יושבי המושבה מלכד אנחנו השלשה עזובה שנית. אולם במחיר התלאות שסבלנו במשך העת הזאת רכשנו לנו נסיונות שעלו לנו בדמים יקרים, והדבר היותר נכבד מהנסיונות שהוא חוק קבוע ביסוד מושבות בארה"ק: הוא, כי לא האיש הקונה לו אחוזת אדמה, בית קטן, ושני שורים יוכל כבר להוציא לחמו מן הארץ, כ"א סכומים גדולים ועצומים דרוש לאכר בארה"ק להשקיע; ולמצער דרוש להתנחלות של כל משפחה סך 10000 פרנק, וכמוכן כל העניים שהיה להם חלק באדמת "פתח תקוה", היו נכונים ליקח את כספם בחזרה. וכאשר רעיון הישוב הלך אז והתפשט לרגלי המקרים הידועים בארץ הצפון נמצאו בביאליסטאק ופאניוויז אנשים בעלי הון אשר קנו את החלקים מכני ירושלים שעזובה או מאלה שלא נחישבו בה עוד. מהם באו תיכף להמושבה, ומהם מלאו את ידי אחד ממודעיהם בארה"ק לעבוד את חלקם בעדם, ופתח תקוה נתישבה מחדש, אז החליטו המיסדים הראשונים החדשים יחד כי לקיום המושבה נחוץ לכונן מקום אחר למושבם, אפילו אם יהיה רחוק מעט מהמושבה, רק שאוירו יהיה טוב ומכריא. ויבקשו וימצאו את הכפר יהודה, העומד בלי ספק במקום העיר העתיקה "יהוד" הנזכרת ביהושע י"ט מ"ז, ויקנו חלק מאדמתו, ויכוננו בו כתי מעון מרוחים וטובים וגם באר בו, וישיבו לו את שמו העתיק יהוד, והוא היה המושב. ופ"ת היתה לשרות המושבה (רק משפחות אחדות נשארו בהמושב העליון בפתח תקוה), אך הרשות שמה מעצור להתרחבות הישוב ביהוד, ורק יגנים עישר בתים נכנו בו. ובנתים כאשר הוטב מעט מעט

מזג האויר בפ"ת ע"י עצי האקליפטוס שנמטעו בה, מאנו רבים מאכריה לשבת ביהוד וללכת לעבודתם יום יום לפתח תקוה. ויתוספו גם בפתח תקוה מספר הבתים, אך מפני איסור הכניסה לא חפצו העשירים קוני הנחלאות לעלות בעצמם לארז"ק וימכרו אחדים מהם את חלקם לאחרים, אשר לא היה להם בסף די לשכלולם, ואלה אשר לא מכרו את חלקם הניחו את אדמתם עזובה, וע"ז רופף מצב המושבה.

בשנת תרמ"ה החלה תקופת הקקמה לפתח תקוה, כי בה החליטה חברת "חובבי ציון" אשר ברוסיא לשכלל את יושבי המושבה אשר היה להם די אדמה: "כנתה בתים, קנתה בקר וסוסים ותנהל אותם כלחם, בזרע וגם הספיקה להם רופא ורפואות כל משך השנה. — והרחוב היותר ארוך והיותר יפה הנבנה בעזרתה נקרא עוד היום על שמה: "רחוב חובבי ציון".

המושבה עלתה ע"י החברה משפל מצבה, אך לא יכלה להגיע עוד למצב בטוח שתוכל לעמוד בהשות עצמה וכמובן הלך המצב הלוך והתמוטט עד כי אחרי זמן מה החליט אחד ממייסדיה ללכת פריזה להתיצב לפני הנדיב הגדול הידוע כי יקבל גם את המושבה הזאת תחת חסותו. הנדיב דחה בראשונה את בקשת המבקש, והציר אשר ידע כי עתידות המושבה תלויה בזה, התעלף בבית הנדיב בשמעו את החלטתו — לרעה, והתעלפותו עוררה רגשי חמלה בלכבו המהור של הנדיב הרחמן ויאמה לשנות את החלטתו, ואחרי עבור זמן קצר קבל הנדיב שמנה ועשרים מאכריה תחת חסותו, וגם להנשארים נתן עבודה בהשרות, הכרמים וגנות השלחין שהחל לשתל באדמתו. גם אויר המושבה הוטב הרבה על ידם וע"י יער שלם של עצי קליפטוס אשר נטעו בהדרך ההולכת ליפו אשר בטח ראית אותו בעיניך כבואך הנה, וגם חפר בארות

הידעת כבר את קורות המשיבה ? --שאל יהונתן את
נחמיה. --

נלכה, נלכה חביתה כי השמש כבר נטה לערוב !
אחרים עלו על הסוסים, שאינם מאוכזבים אשר דשו כל
היום, ומהם הלכו דגלי לשוב לביתם בלב שמח אחרי עבודת
היום.

א.

בְּמַחְרָשָׁתִי ו
כָּל אֲשֶׁרִי יִרְשָׁתִי
אֶרְאֶה חַיִּים טוֹבִים
וְלֹא אֶחָסֵר מֵהֶם בָּהֶם
וּבְקוֹמִי מִשְׁנָתִי
לֹא תִבֵּא בְּאֵנִתִי
לְבַקֵּשׁ אֶת־מַחְיָתִי
עַל צָרָתִי יוֹם הַבָּא :
לְחֶרֶף מוֹכֵן כָּבֵד
הָאֵסֶם מֵלֹא בָרִי
קִצְרוּ יָדַי וְלֹא־יָזֵר
פִּי עַל אֶרֶץ רַבָּה.

ב.

בְּעֶשֶׂר
מִי יַחֲיֶה בְּיִשְׂרָאֵל
חַיֵּי שְׁלוֹת הַשְּׁקֵט
בְּמִנִּי—הָאֶכֶר ?
בָּתַת יְהִי גִשְׁמִי בְּרָבָה
מֵלֶאֱתִי הַצִּלָּחָה

אֶלְמוֹתַי אוֹלִיכָה

לְהַחְיֹת עוֹלָם בְּכָר :
בְּסוֹחֵר, בְּחָרֵשׁ
בְּמִלָּת, בְּפָרֵשׁ,
יַחַד עֹשֶׂי יִרְשָׁה -
וּבְכַסְפִּי נָקִי וַיִּשְׂר.

ג.

עַל הָרוּזָל
לְהֶאֱמִין לְכָל נוֹכַל,
לְהַתְּחַרּוֹת, לְהַשְׁתַּכַּר
כִּי אִם עַל לֶחֶם צָר !
מִתְשַׁלּוּמֵי פָרַעוֹן
הוּא מִכָּה בְּשִׁנְעוֹן
וְסוֹפּוֹ עוֹד לְהִרְאֹן
כִּי יֵאבֵל גַּם חֵיל זָר.
אֲנִי רַחוּק מִקְרָבוֹת
מִעֲרוֹךְ סִפְרֵי־חֻבוֹת,
מִתְשַׁלּוּמֵי טוֹבוֹת —
הֲלֹא יָדַי עוֹשׂוֹת בָּר !

(1) תרנום השיר הושארנוני ידא סאכע" מתורגם מאת כ"ר נ"ש (אחד הסועלים העובדים בהמושבות). וניגונו הניבון הידוע של השיר הושארנוני.

ד.

בעל פְּרוּחַ

יִשָּׂא מִקֵּל קֶרְחִי.

מִקֵּל שׁוֹתֶה שְׂכֹר

בַּעַם וּמִכְאוּבִים ;

וְאַחַר תִּשְׁלֹוּמֵי מָס

וְלִשְׁר הַמִּשְׁקִים פָּקֵם,

לֹו בַק גָּרֹו אַחַת

תִּשְׁאַר מִהַפּוֹבָאִים,

אֲנִי מִקֵּל זֶה חֲפָשִׁי

מִס לֹא תִרְבַּע נַפְשִׁי,

קִמַּחִי צִמְרִי, דְּבָשִׁי—

לִי הֵם כָּל הַטּוֹבִים.

ה.

לְמִזְלִי,

אִם עוֹד יֵלֵךְ בָּא לִי

יִרְנַח לִי עוֹד יִתֵּר

וְאַקְנֶה עוֹד נַחֲלָה.

בְּעִיר כִּי יִרְבּוּ בָנִים

הֵם לְהוֹרֵם בְּאַבְנִים

וְכִי יִגְדְּלוּ בִשְׁנִים

יִסְיִפוּ לוֹ מִחֲלָה—

אֵךְ לִי הֵם נוֹלָדִים

לְעֵבֶד בַּעֲבָדִים,

וְכָל אֶחָד הַיִּלָּדִים

לְרִנָּתִי בָּא אֵךְ לָהּ.

ו.

מִמּוֹתְרוֹת

אֵין לִי כָּל צָרוֹת

כִּלְשׁוֹכֵנִי עִיר וָעִיר

בַּעֲמֶק הַקָּבֵא.

שְׁמִיכָתִי וְאֵת הַבִּיטָה

תִּצְלַח לִי לְשִׁמְטָה,

וְלִפִּי וְאֵת הַשִּׁטָּה

תָּחִי כָּל הַמִּשְׁפָּחָה .

הַתִּרְנָנֹול מְקִימִי

שְׁמֵשׁ מוֹרֶה יוֹמִי,

וְהַמְּגַל מְרִימִי

עַל בְּמַתִּי הַצִּלְחָה !

ז.

רַעֲיָתִי

עֹמֶדֶת לְעֹזְרָתִי

כָּלִי שְׂפָחוֹת זֹלְלוֹת

הִיא גְּבֵרֶת מְאֹד נַעֲלָה

לא תתאו לרדידים,
לצעדות ולצמידים,
לשוח עם יהידים,
בטח בזה לב בעלה!

בביתי מתעסקת,
לכני היא מינקת,
והיא בריאה מוצקת
ובק שמחה וצהלה.

ח.

את-בתי
הן טוב לי תתי
לאיש עובד ישר
כלי מהר ונגון,
בעיר, ראוי הפלות;
כל הון הון מבלות
ומבית שואלות
כל אשר תמצא ידן.

לבנותי אמצא חיש
במקום מושבי איש,
ונגדן עז עם תיש,
אשר נצחי בערן!

ט.

ועל בכה
יהי זכרם לברכה—
כל השבים לציון
והריסותיה בונים!

גם ברכה, אלהינו
את-תומכי פועלינו
ועוזרי מושבותינו
"זרבלים האחרונים!"
ובאשר המושבות
תעלינה לרכבות,
יפירו הלכבות
את אלה הנאונים.

את השירה הזאת ועוד שירי ציון ידועים שרו כל העולים
בהתפעלות ובהתלהבות נמרצה עד כואם קרוב להמושכה.
והילדים והילדות אשר רצו לקבל פני הוריהם וושבים
מעבודתם מהרו והשתתפו גם הם ברנה הזאת וקולם הרך בקם את
השירה ויוסף לה צלצול נעים אשר מלא את כל חלל הסניבה.

והצפרים השמים ועפים במרחבי האויר רננו ויצפצפו בקולם הערב, והרוח הצח הנושב מדי ערב כערב מפאתי ים הניע את ענפי העצים ואת עליהם ויתלחשו בהמיה נעימה כמו קדם יקדמו גם הם את נוסעיהם הנאמנים בכרכת הערב. וידמה כי השכע כלו אומר שירה.

ובהמושבה תנועה וחיים. אחדים מהבאים מהרו ללכת אל בית המדרש העומד בתוך אחת משורות הבתים להתפלל תפלת המנחה וללמד את פרקם, ואחרים כוננו את צעדיהם להדרך העולה יפו לקראת הדיליג'נס. — והדיליג'נס עגלה ארוכה רתומה לשלשה סוסים ומשני עבריה קבועים ספסלי עץ למושב הנוסעים ועל גגה מונחים חפצים מחפצים שונים: מטילי ברזל, קורו ת עין, מלח, קמח, ועוד ועוד. והעגלה הזאת היא גם פקידות הפוסטה, כי התבה אשר מתחת לעגלון אוצרת את המכתבים, העתונים והצורות שהביאה הפוסטה לבני המושבה. החנונים ממהירים לפרק את סחורותיהם והאכרים מקבלים את מכתביהם ועתוניהם. פותחים וקוראים אותם לאור הלכנה משוחחים יחד איש עם רעהו. הללו שואלים והללו משיבים ע"ד החדשות שנקרו ביפו, בירושלם ובהמושבנות האחרות. ונשי המושבות מרודות גם כן במלאכתן; כי זה עתה שב העדר אשר בו כשלש מאות פרים, פרות ועגלים בריאות וטובות מראה, כי בסכיבות המושבה יש תמיד מרעה טוב למכיר. כיחוד גדל השאון אצל הבאר הגדולה אשר שמה התאספו הבנים והבנות להשקות את בהמותיהם. והאוזות חלבנות בהריחן ריח המים הנשפכים מהשקת רצו גם הן ותתפלשנה כאנמי הרפש.

והבהמות אחר שתותן דין הלכו אשה אשה לרפתה ושמה יצאו הנשים והבנות להאכילן ולחלבן. ותמהרנה ותשקינה חלב את הילדים הקטנים ואת העובדים העיפים.

המחזה הנהדר הזה הרעיש את מורשי לב נחמיה וזכרונות
 שונים מימי שבת ישראל על אדמתו עלו בראשו ודמעות של שמחה
 והתרגשות פרצו מעיניו ויקרא : "מה מאושרים אתם אחי ואחיותי
 בעסקכם בעבודת אבותינו בארץ אבותינו. יודע אנכי כי עוד רבות
 חסר לכם ועוד רבות תסכלו, אבל התקוה לעתיד טוב תאמץ
 לבכם ותעודדכם, ואף אם יאחר בוא יבוא, ולי מה יקרו הימים
 האלה אשר אכלה בחברתכם. ולעולם לא ימוש מזכרוני כי את אשר
 לא סללתי ראיתי וכדאי הוא כל עמל הדרך ויתלאותיה אשר סבלתי.
 ככרוני נא לבוא אלי—אמר בן-ננך אל נחמיה ויהונתן
 בעברם על ביתו—המה לא סרכו לבקשתו ויבואו אל ביתו. והבית
 איננו בנוי ביופי ואיננו מְסֵה בכלי בית מהדרים אבל בנוי הוא
 כטוב מעם ועם" התכונה המתאמת לצרכי האכר.

הבית הזה—אמר בן-ננך—הוא הבית הראשון שנבנה
 בשוב העליון. אך לא כמו שעניך רואות אותו עתה היה אז. כי
 רק חדר אחד גדול בנוי מקרשים מסוכך בלוחות עץ היה וכל
 בלי בית לא היו בו כ"א שלחן עץ לכן וספסלים רחבים אחרים
 לשכיבה ושני ספסלים קטנים לישיבה. ובחדר הזה האכסנת
 גם את פרתי היחידה. ועתה הרחיב די לנו וכמעט לכלנו יש עתה
 שנים או שלשה חדרים מרוחים, מטמורה לתבואות, רפת לבהמות,
 לול גדול לעופות וגם חצר גדולה מסביב לבית. וישבו יחד אל
 השלחן אשר עליו היו ערוכות כבר כוסות חלב חם וית וישתו
 וישוחחו יחד עוד על תולדות השתלשלות המושבה ועל כל
 הדרוש עוד לשכלולה. ואחר כן לזה אותם בן-ננך עד בית יהונתן
 דרך חוצות המושבה המלאות עוד תנועה וחיים. שאון ילדים
 שוחקים ושיחות האכרים היושבים על האצטבות אשר אצל בתיהם.

בית המדרש היה בן-ננך * * *

היה זה בית המדרש אשר בנוי על ידי בן-ננך

קום יהונתן כי כבר האיר הבקר ועליך הלא למחר ללכת אל הכרם — נשמע קול תמר המעוררת את בעלת —
 כן תמר ידידתי — אמר יהונתן כחככו את עיניו — אמנם עלי להשכים היום למען אוכל לגמור היום את בציור ענבינו וטוב מאד עשית כי עוררתני משנתי כי עבודת הגרן של יום אתמול המתיקה עלי מאד את שנתי.
 ויהונתן אחרי התפללו בקר את בהמותיו סוסיו ועופותיו, ובשוכו הכיתה כבר מצא את המיחס הרוחה עומד על השלחן, ותמר עומדת ומוצקת כוסות תה, וישת יהונתן כוס תה מהול בחלב וימחר ללכת אל הכרם למען יוכל להכין שמה כל מכשירי הבעיר במרם יבואו הפועלים הערבים.
 סבך בל-חר י-עבדאללא (פקר טוב עבדאללא) — אמר יהונתן להבדוי שומר כרמו —
 מִאֵת סַאבֶּאחַ יִחְוֹנִיא (מאה בקרים — טובים — אדוני) — השיב הבדוי כענות חן —
 האם גם בלילה הזה התגנב שועל אל כרמנו ? — שאל יהונתן את הבדוי —
 לא, לא ! — ענה הבדוי בנאון — אנכי הראיתי כבר למחבלי הכרמים האלו מי הוא שומר הכרם ולכן יפחדו לגשת אליו, ובטוח הנני כי גם אתמול לא העיז השועל לבוא אל תוך הכרם לוא הייתי אנכי כן, אך אדוני הלא שלח אותי להביא את הסלים זה דרכך עבדאללא, כיתר הבדויים אחיך — אמר בנימן חייושלמי — להתפאר תמיד כי לוא הייתם אתם במקום הזה כי אז לא קרה דבר, אבל האמת הוא כי בעיני השועלים ישום כלם. הבדוי בהכפרי כהעירוני.
 אמנם כן בנימן אחי — השיב הבדוי — כי בעיני המחבלים כלנו ישום, אבל ההבדל בינינו הוא : כי לנו הבדויים לא יחשיך

הלילה ובאמצע ליל חושך וערפל נראה אנחנו כמרחק רב את אשר לא תראו אתם כמרחק קטן. אנכי לא אקוף כל הלילה את הכרם וגם לא אשדוק ולא אקשקש בכלי פחים, כאשר תעשו אתם למען החרד את הננכים או השועלים, רק את המקום היותר גבוה של הכרם אבחר לי למושב, לא אשיר ולא אשמיע קול, ורק עיני הבהירות תעופינה בכל פנות הכרם. וזה האות כי אתמול בלילה מיר בשוכי אמרתי להאדוקי שועל התגנב בתוך הכרם ובאמת מאין ידעת חביבי הדבר הזה, האם נביא הנך?

לא נביא הנני כי אם בקי ומנסה, כי בהתכונני אשר רוח אין בארץ ועלי הנפנים יתנועעו הנה והנה אז אבין כי בטח שועל ממיל מתחתם.

כן צדקת עבדאלללל — אמר בנימן הירושלמי, — בינמירת הכרמים" גדול לחכם מכחנו, כי בעיניכם הבהירות ובידיעתכם לקלוע אל המטרה לא תניחו את השועלים לחבל את הכרמים, פועלינו מתאחרים מעט היום — אמר יהונתן — ועלינו הלא לבצור היום את כל הגפנים.

אל תשכח אדוני — אמר עבדאלללל — כי למען קטן בהמחיר מצאתי לנו בוצרים נערים ונערות קטנים, והמה כלם מהכפר "בני-ברק" הרחוק כשלוש שעות מפה, ולכן אין פלא אם התאחרו מעט, ובכל זאת — הוסיף לאמר — הנני רואה אותם מרחוק הולכים ובאים, ובעוד כרבע שעה יבאו הנה. והשערת הכדור לא נכזבה כי אחר רבע שעה באו בחמש עשרה נערים ונערות, ויהונתן מהר להעמיד את כל אחד מהם בראש כל שורה ושורה, ויתן ביד כל אחד סכין ערכי פשוט לבצור, ויצו אותם לשום דעתם על הענבים המקולקלים לבל יתנוס אל תוך הסלים.

היה בטוב יהונתן ידידי — אמר אבינרוב אשר במתולה,

אשר עבר על פני כרם יהונתן — הנני שכ היום לביתי למתולה,
זאף כי אין אנכי לדרכי בכל זאת לא יכולתי להבליג על חפצי
להתעכב מעט בכרמי המושבה שבה השתלמתי בעבודת השדה
והכרם, ולהתבונן על הכציר והבוצרים, כי במושבתנו הננו רק
עובדי אדמה פשוטים; כי כרמים אין לנו עוד לעת עתה, והכציר
הזכירני את הימים שעבדתי בתור פועל, וכאשר הגיע עת הכציר
שכחתי כי פועל אנכי, והכרם והענבים לא שלי המה, וכבואי עם
הבוצרים הערבים אל הכרם, נתתי לכל אחד את הסכין בידו
האחת והסל בידו השניה, ואחרי אשר סדרתי אותם לפי שורות
הכרם לקחתי גם לי סכין ובקול רנה הלכתי בעקבות הבוצרים
לראות אם לא הותירו אשכולות, כי זה דרך הערבים להתפאר
תמיד בכוחם ופעולתם על רעיהם, וביחוד בעת עבדם בתור שכירי
יום אצל איש אחד, וההתחרות הזאת תגרום כי ידלגו על איזה
גפנים מכלי לנגוע בהן?

ידעתי, גם ידעתי את זאת — השיב יהונתן — אך החסרון
הזה מעלה גדולה היא אצל הפלחים, אשר ממכעם גרפים ומיאסים
בעבודה הנם, אך מלבד אשר אני ובנימין פועלי החרוץ הננו
עוקבים אחריהם, עוד העירתי בהם כי אם אמצא גפן אשר לא
נבצרה כהלכתה אנכה גרוש משכר כל אחד, וזה יאלצם לפקח
המה בעצמם, איש על רעהו, והוא — האמצעי — היותר טוב ומועיל
להפועלים הערבים.

כן, טוב עשית — אמר אבינב — ואתה שלום לך ושלום
לעזריך. וידהר את סוסו ויעלם.

הנה אנשלום והאורח באים! — אמר בנימין ליהונתן —.

ה' עמכם! — ברוך נחמיה בכואו אל הכרם את יהונתן ובנימין.

יברך ה'! — השיבו שניהם כאחד —

הואל נא לבא הנה — חוסיף יהונתן לאמר — ושכ על המחצלת

שבהסוכה, כי השמש כוער כאש, ואתה עוד לא הרגלת כחוס כזה.
אין דבר — השיב נחמיה — כובע השעם¹ אשר בראשי יגן
עלי, וחפץ אני ללכת אחריו למען אוכל לראות את סדר הבציר
לכל פרמיו.

אם כן אפוא — אמר בנימן הירושלמי — שב נא על האבן
הזאת אשר בקצה השורה ומשם תוכל לראות היטב את כל מלאכתנו.
דינא דהך דחונא ינאם (כהעולם עת הצהרים אדון יהונתן,
— השמיעו אחדים מהבוצרים את קולם.

ליסא מדרב אל גיבס (עוד לא הכה הפעמון) אמר בנימן
בתלונה, וכרגע נשמע קול צלצול הפעמון אשר בבית הפקידות.
צחוק של קלסה התפרץ מפי הבוצרים, ותיכף השליכו את
הסכינים מידיהם וישבתו מעבודה, וישבו כלם בעגול סביב אדרת
של אחד מהם, וכל אחד התיר את צרורו ויוציא ממנו ענות אחדות
ארוכות ורכות ויאכלו יחד.

מדות טובות להעריבים — אמר יהונתן לנחמיה — כי בהגיע
עת האכילה ימחול איש לרעהו על כל חטאיו אשר חטא לו
ולא יאכלו את פתם כי אם ביחד, ואם ירגז אחד מהחבורה ולא
יחפוץ להתערב בהסעודה השותפת, אז תבקשהו כל החבורה
ותתרסם לפניו עד שתרצהו.

יהונתן, נחמיה ובנימין עלו אל השומירה העליונה וישבו
על המחצלת הפרושה, ובנימן פרש על המחצלת מפה לכנה
ויתן עליה לחם וגבינה ויאכלו, ואחרי אכלם הלך בנימן — בפקודת
אדוניו — ויביא אשכולות אחדים מהמין היותר מובחרים.

כל מה שאני מרבה לאכל את הענבים מרגיש הנני יותר
את טעמם הטוב — אמר נחמיה בהתמו לאכול אחד האשכולות —
אך דע נא ידידי יהונתן, כי הלחם והגבינה שאכלתי פה לך המה, אך
הענבים שאכלתי לא לך המה ולא עלי להודות לך מאומה בעדם.

¹ קאריקווי.

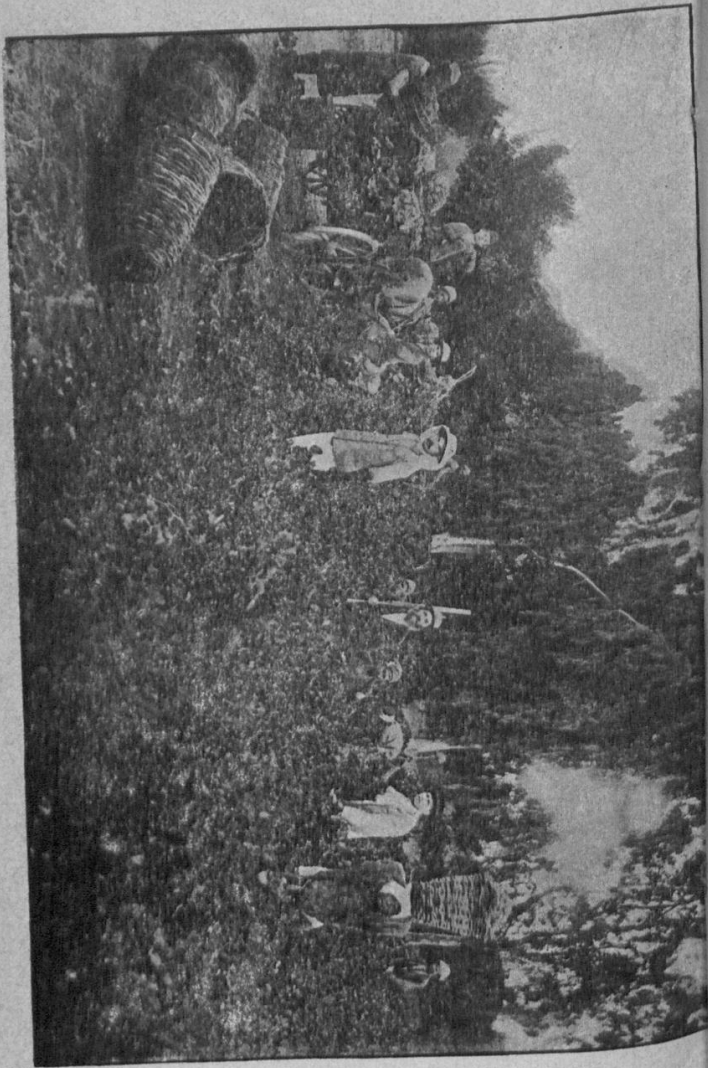
ולמי המה? — שאל יהונתן כמשתומם —.

לי המה! — השיבו נחמיה בבטחה — כי מקרא מפורש הוא "כי תבוא אל כרם ועך ואכלת ענבים כנפישך ישבעך".

כן — אמר יהונתן — המנהג הזה נהג עוד היום בארץ, כי יעבור איש על פני כרם רעהו ויאכל ענבים לשבעו, לא יחשב כגנב, רק אם יתנם אל כליו אז יענש כשולח יד בשל רעהו. אולם במקומות הקרובים לערים שיש לענבים ערך ומחיר קבוע במל המנהג הזה שיכל הוא לגרום הפסד מרבה להבורמים. וגם חז"ל הבינו את התקלה הכרוכה במנהג זה ולכן פרשו כי בפועל הכתוב מדבר, ואנחנו אישר כרמינו הם קיומנו ורכושנו ודאי לא נתן לכל עובר לאכול ענבים כשבעו.

דבר אל ג'רם ישאפב (הכה הפעמון, עולי-ימים) — אמר בנימן להפועלים — קומו לעבודתכם! הפועלים החלו להגער איש אחר רעהו, וישוכו לעבודתם בקול רנה.

הי עמכם! — אמרה תמר כבואה אל הכרם — אחרי גמרי את עבודת הבית, אמרתי לבוא אל הכרם אולי אוכל להיות לעזר לך. באת בשעה שעזרתך דרושה לי — אמר יהונתן — עלי ללכת מהר אל הגנן לדעת מתי יוליכו הגמלים את ענבי כרמי הפקידות להיקב, ואלך גם אנכי עמהם, ולא אצטרך ללכת לכדי בעגלתי כהשכת הלילה. אינני מפחד אמנם מגנבים ושודרים וכבר הלכתי לכדי פעמים רבות בדרך יותר רחוקה מזאת, אך מפני שהדרך מפית-דגן לבית דגון מקולקל מאוד במקומות אחדים לפני הדרך זרעו הפלחים תבואות הקיץ ועל ההולך לסכב ולמצוא דרך לא זרועה, והגמלים בקיאים בכל הדרך ואף אם תסגיר את עיניהם ימצאו את הדרך שבה יבואו למחוז הפעם. מוב אפוא, לך ואנכי אמלא את מקומך עד שובך.

הבציר בכרמי המושכות

זה עתה שמעתי - אמר יהונתן אל תמר בשונו אל הכרם -
את אשר קרה למיודענו אביעזר בראשון לציון: עליו היה לבער
את ענבי גפני הערלה עד יום הראשון להבציר, אך כאשר בא
המשניח ומצא כי עוד לא כערם, פקד על שנים מפועלי הפקידות
לכוא אל כרם אביעזר ולבער אחרי ענבי הערלה, כדת ודין, והמה
- הפועלים - לא הכירו אם בשגגה או בודון, בין הגפנים
בני ארבע שנים ובין בני שלש, ויבערו גם את ענבי הגפנים אשר
יצאו כבר בשנה הזאת משנות צרלה; וההזק עלה לסכום הגון.
נפלא הדבר הזה! הן מלבד שאביעזר הוא איש שומר מצוה
היה עליו לדעת זאת מראש - אמרה תמר - ואיך עבר עליו הרוח
לעכב את ענבי הערלה?

לא מרצונו הטוב - השיב יהונתן - לא בער אביעזר את
הערלה מכרמון; ורק מחלת הקרחת אשר תקפתו ימים אחדים
הסכה בזאת. - והפועלים גמרו לבצר את הגפנים האחרונים ויסדרו
את הסלים המלאים ענבים במקום אחד.
כל שנה ואננתם שלמן (כל השנה ואתם שלום) - קראו
הכוצרים פה אחת -

ואנתם שלמן (ואתם שלום) - השיבו יהונתן ותמר -
הפועלים הלכו לביתם; ויהונתן צוה על הבדוי נוסר כרמו לשום
עינו על דסלים, וישונו כלם הביתה ובנימן שב תיכף עוד
הפעם אל הכרם עם העגלה הרתימה לשני סוסים; ויביא בה
את סלי הענבים למען יהיו מוכנים אצל הבית, ויתלכסו הפקידות.
מיד אחרי אשר הודיע השעון כי הצות הלילה הגיעה,
הודיעו גם הגמלים את יהונתן, כי באה עת ההליכה לראשון לציון,
וימהרו יהונתן ונהמיה לצאת החוצה וימצאו את העגלה כבר
רתומה, ויקח יהונתן מדי בנימן את השומ; וישבו הוא ונהמיה על
העגלה ויסעו אחרי גמלי בית הפקידות.

במסענו זה, תואל נא ידידי — צמר נחמיה — לתאר לי את תכונת הדרך שהגנו עובדים בה ואת הכפרים אשר סביבותיה. מה שאוכל לתאר לך — אמר יהונתן — הוא רק תמונה כללית, כי כל המקום הזה הוא שפלת יהודה; וביחוד הונבל החלק הזה של השפלה בשם "שרון", ומאשר כי המקום הזה הוא נמוך מאד וגם נחלים רבים יעברו בו אשר ימלאו מים בימי הגשמים, ונפילת הכתים פה היתה מצויה; לכן כללם הכהן הגדול בתפילתו הקצרה שהתפלל כיום הכפורים לבל יהיו בתיכם קבריהם, ומהכפרים אשר שמם העתיק יצלצל עוד כאזינו הוא הכפר יפית דגון שהוא העיר יבית דגון העתיקה עיר מושב הפלשתים מלפנים (שמואל א', ה' ב').

דירובלקים יולד (שימו דעתכם ילדים) — השמיע אחד הנמלים בקול רם —

מה פירוש הקריאה הזאת? — שאל נחמיה את יהונתן — ראש האורחה — השיב יהונתן — מזהיר את חבריו כי ישימו דעתם על העליה והירידה שבהשלל הגדול שלפנינו; ביחוד עלינו יושבי העגלה לשום דעת על זה, ולכן החזק עצמך היטב בידות העגלה. וברדתנו בתוך העמק תמה את עצמך תמיד אחורנית, ובעלותנו תמה את עצמך לפני, ואנכי אמשוך היטב את המושכות לכלי ימהרו הסוסים לרוץ במורד הנחל. ומה היא הוראת שלל? — שאל נחמיה אחרי עלותם על

הדרך הישרה —

השם "שלל" הוראתו: מקום נמוך אשר מי דגשמים הרבים היורדים בימות החורף, יקו בו או יעברו דרכו וישטפו פניו. ויש שללים אשר מיד אחרי החורף ימלא אותם הרוח שנית עפר עד כי כל רואיהם לא יכירום, אך ה שלל הזה הנהו רחב ועמוק, ושמח הנני כי כבר עברנוהו בשלום; והמלה שלל נזכרת כמה פעמים

בתלמוד; ועל הרוכ עם השם נחל כמו "הנחל והשלולית" (פאה פרק ב', בבא קמא ס"א א' ועוד). ובעלי התלמוד הלוקים בפרוש המלה "שלולית".

רואה הנני עתה — אמר נחמיה ברגש — כי באורים אמתים בדרך הפשט בכה"ק ומאמרים רבים בדברי רז"ל; אפשר למצוא רק האיש היושב בארץ אבותינו¹.

הנה כרמי אחינו יושבי ראשון לציון — אמר יהונתן לנחמיה בהורותו באצבעו על הכרמים היפים והנחמדים שבשני עברי הדרך — והבית הגדול הנראה שם במקצוע; הוא היקב הגדול אשר בו יובאו הענבים של כל המושבות שב יהודה. היקב הוא בעל שלש קומות, בהקימה התחתונה אצורים יינות שונים, ובשתי הקומות העליונות היא הגת, אשר בה יוסקו ויכששו הענבים, בגיות התסיסה, מכוונות הקרח ושאר מכשירים. ואם כי ליקב הזה יביאו את הענבים מכל המושבות, בכל זאת הכל נערך ונסדר במשטר יפה, איש לא ידחוק את רגלי דעהו, העגלה אשר תבוא ראשונה לפני היקב היא תעלה ראשונה עם סוסיה על המאזנים, וברגע ירשום הפקיד היושב בהחדר אשר אצל המאזנים את משקלה, ותיכף תעבור ממנה ועגלה אחרת תקח את מקומה, והיא תסוב ותלך לה הלאה לאחר החלונות הגדולים שבצר השני של הגת, ודרך החלון יריקו את הענבים שכתוך הסלים לתוך גיגית גדולה, אשר בה יומחנו ברגע ע"י מכונה ערוכה לזה, ואחרי אשר יורקו כל הסלים תסוב העגלה את היקב

1. באורים חדשים רבים בכה"ק ובדורל מאתנו ומחכמים שונים בארה"ק פרסמנו כבר במאמרנו "טוב מראה עינים מהלך נפש" במאספנו הספרותי "ירושלים" כרך ב' ג' ד' וה' (חוברות ב' ונ') ועוד מאמרים רבים שהסגנון הזה יפירסמו בה"ירושלים בפעם בפעם. העורך.

ותעמוד שנית אצל המאזנים, עד אשר תעברה כל העגלות המלאות, אז תעלינה העגלות עם הסלים הריקים ועם סוסיהם, ג"כ אשה אחרי רעותה, והפקיד ירשום שנית את משקלה, ינכה את המשקל השני מהראשון וידע את משקל הענבים אשר מסר כל אחד מהבורמים להיקב.

והגמלים הנבוכים בעלי החטומרת האלה האם גם הם יעלו על המאזנים ? — שאל נחמיה.

כן, כנציר של שנה העברה נהגו לשקול גם את הגמל פעמים, אולם הנסיון הורה כי הגמל בדרכו בפרסותיו הגסות והעבות על לוח המאזנים, אזי ירד ויעלה המחמ לפי כובד פסיעותיו, ומשקל הענבים לא יהיה מדויק, לכן הנהיג בית הפקידות לחק כי אלה אשר יביאו את ענביהם כגמלים עליהם לשכור להם עגלה בראשון לציון, רתומה לסוסים ועליה יתנו הסלים לעלות על המאזנים.

עוד יש שעה עד עת קבלת הענבים — אמר יהונתן לנחמיה בבואם עם העגלה סמוך להיקב — גרד נא מהעגלה ונלך למיל מעט סביב להיקב.

שני האנשים העוברים פה לפנינו — אמר יהונתן אל נחמיה בדתם מעל העגלה — הם בני מושכות שונות המשוונים בחנוכס, הלך נפשם ודעותיהם. האחד הוא אכר ב"גדרה" אשר נתחנך בבית הורים משכילים, גמר למודיו בבי"ס הבינוני, ויבקר גם ב"ס גבוה, וכאשר התעורר רעיון תחית הארץ בארצו, היה הוא מן הראשונים אשר נמנה לדרגלו, וכדברים חוצבים להבות אש הפיץ את הרעיון הזה ויעשה לו נפשות למאות, ולא רק בדבר שפתים ב"א גם בפועל כסים הראה את אמון לבנו אליו, ויעזב את הוריו בארץ מולדתו, וילך לארץ אבותינו, רבות סבל החלוץ הזה עדי בואו אל המנוחה ואל הנחלה : עבודת סרך שלא הורגל

בה מעולם, רעב, צמאון, קור וחורב, ועל כל אלה חציה השפק, ובמעט היאוש, אם ישיג את מטרתו. וגם כאשר בא הוא ושאר חבריו החלוצים אל הנחלה, עוד לא נחו, ושנים רבות עוד נלחמו עם המכשולים אשר העמידו להם על הדרך שכניהם הערבים, וכאז כן גם עתה הנהו מאציל לו זמן להנות בספרים ולהשמיע את הגות רוחו בעתונים וחבורות שונות. — השני הוא אכר במזכרת בתיה היא "עקרון" אחת מהערים הקדומות אשר בארץ פלשתיים. אכרי המושבה הזאת עבדו את האדמה גם בארץ מולדתם בסביבות רוזינאי אשר במחוז גראדנאי, והמה הובאו הנה בהשתדלות החכם מר יחיאל כריל ז"ל מו"ל הלבנון על הוצאות הנדיב הידוע לנסות בהם הנסיון הראשון ולראות היצלחו אחינו לעבודת האדמה, והם באמת אכרים גמורים כפי המושג שהיה לנו עד היום מהכפרים שכאדצק, והמה חרדים ומדקדקים במצות ה' עד מאד כאשר תוכל להבין ממלכושיו, פאותיו וציציותיו. אך מעתידות ישראל, אחדותו ולאומיותו לא ידע מאומה. הוא ככל יתר אחיו הרוזינאים באו לעבוד, לשדד ולפתח את אדמת ארץ ישראל רק למען הנצל משני התולעים ומגלגול מחילות. אך הזמן פעל גם עליהם; וגם המה וביחוד צעיריהם למדו פה לדעת ולהכיר את ערך אהבת הארץ, תחית האומה ולאומיותה. ויש מבניהם וכנותיהם שמדברים — למרות רצון הוריהם — בשפת קדשנו, וידעו מעט מדברי ימי עמנו ומשאר הידיעות היסודיות.

חליל מכונת הקמור שבהיקב השמייע קול שריקה חזקה לאות כי עת קבלת הענבים הגיעה, ובעלי הענבים מהרו איש איש לעמוד על ענלתו להיות מוכן בבוא זמנה לעלות עמה על לוח המאזנים, ולהכריז בקול את שמו, שם משפחתו ושם מושבתו ומין הענבים שהכיא למען ירשום הפקיד, היושב בהתא אשר שם מחט המאזנים, את הכל בספר. — וזה קפה החלה.

יהונתן מהר גם הוא אל עגלתו. ולבב נחמיה הלם כהולם פעם, ובעיניו נראו דמעות גיל ורגשי, וכתומר מקשה עמד אצל המאזנים בעת קבלת הענכים.

האם לא נראה עין בעין עקבות תקותנו? — אמר אל לבבו — קראתי אמנם תמיד בעיון ובכבוד ראש את כל המאמרים והיריעות הכאים מארצנו הקדושה בהעתונים השונים, ידעתי כי יש יקב גדול בראשון לציון המקבל את כל ענבי המושכות שביהודה, אך יקב כזה, עגלות רבות. טעונות ענכים כאלו, סדר נכון ומשטר ישר כזה, לא שיערה נפשי ולא יכולתי לצייר לי מעולם. וכל אלה עשתה יד נדיכה אחת, יד איש אחד אשר למרות עסקיו הענקיים, ושעשועי החכרה הנהוגים הוא מפנה לבו גם למעב עמנו ועתידותיו. היד הנדיבה הזאת היא אמנם אחת מהידות היותר גדולות והכוחות היותר חזקים שבקרבתנו, אך לוא יתאחדו עם היד הזאת גם שאר הכחות והידות הגדולות בהקטנות וכל אחד יחד בלבבו מקצוע קטן להרעיון הכללי הזה הלא באמת וזכלו העובדים האוברים שבארצות רבות למצוא מנוחה ולחם חוקם ע"י עבודתם בארץ אדמת אבותינו.

הגה כבד כלתה עגלתי את הקפתה — אמר יהונתן בקרבו אל נחמיה — לכה ונשובה הביתה, כי כבר האיר השחר ולא אפשר עוד לנסוע לבדי.

לפנות ערב ישבו בני בית יהונתן בחברת נחמיה אורחם על האצטבא אשר אצל ביתם וישוחחו יחד על הענינים הפרטים הנוגעים לחייהם ולמצבם, ופני יהונתן ותמר אשתו הפיקו אותות רצון עונג ושמחה כי המה עברו כבר בשלום את התקופה השנייה של העבודות הקשות שבשנת האכרי הם אמנם לא זרעו בדמעה אבל ברנה קצרו והכציר גם הוא היה טוב. עדר המושכה שב זה עתה הביתה ושלש פרות בריאות ושני עגלים

נכנסו דרך שער החצר אל הרפת אשר בקצה. היונים עפו גם הם אל קני שובכם וינפסו בכנפיהן הלבנות ותהינה כמכשורות שלום וברכה, ושני ילדיהם אבשלום ומיכל שחקו לפניו ויתחרו יחד במרוצה ורקידה. והמשרתת הגישה לפניו כוסות חלב חם אשר חלכה זה עתה.

ומה עשית אתה בכל ימי הבציר? — שאל יהונתן את אבשלום — בית הספר הלא סגור הנהו למען יוכלו תלמידיו לעזור להוריהם בעת הבציר, ולי לא היתה דרושה עזרתך.

גם אנכי נחתי מעט בימים האלו — ענה אבשלום, ופניו התאדמו מעט מבושת — וביתר חלקי הזמן חזרתי על למודי, וגם למדתי שירים אחדים בעל פה.

הידעת גם את נגוניהם? — שאלה תמר —

את נגון אחד מהם הנשמע תמיד מפיות שכנינו ידעתי — השיב אבשלום —

אם כן אפוא — הוסיפה תמר כרצון — נגן נא את השיר הזה שידעת, כפנינו וכפני נחמיה אורחנו, אשר בודאי עוד לא שמע אותו. ואבשלום החל לשיר כרגש וכנעימות!

ב. לא לָנוּ הַמְנוּחָה, לא לָנוּ מְרוֹצֵעַ בְּחַיִּינוּ אֶף בְּאַרְצֵי הַבְּרוּכָה שֶׁבְּאַרְצוֹת פְּזוּרֵנוּ. חֹשׁוּ אֲחִים וְכו'.	א. חֹשׁוּ, אֲחִים, חֹשׁוּ ! נְרִימָה פְּעָמֵינוּ ! טוֹשׁוּ, אֲחִים, טוֹשׁוּ לְאַרְצֵי הוֹדָתֵנוּ.
---	---

[1] השיר הזה חובר מאת הרה"נ כמיהר"ם פינס בעת עליית החלוצים הראשונים, ואיתו ינגנו בנגון של השיר הרוסי "דרזשנא נא וואראנאוי".

ו.

אל נא אָמִי הִקְרָה,
אל נא בִּי תַפְצְרִי,
אל יחֲלִיצֶנּוּ מִכָּל-צָרָה
אוֹתִי נָא כֹל תַּפְצְרִי.
חוּשׁוּ אַחִים וְכוּ.

ז.

שָׂאוּ גַם צִיּוֹנָה
אל עִירֵנוּ הַחֲמוּדָה,
פָּעַל בְּנָפִי יוֹנָה
נַעֲלָה הָרִי יְהוּדָה.

חוּשׁוּ אַחִים, חוּשׁוּ
נְרִימָה פְּעֻמֵּינוּ!
חוּשׁוּ אַחִים, חוּשׁוּ
לְאַרְץ הוֹרָתֵנוּ!

ג.

רְעִי בִּי יִהְיֶה לִּי
מִה-לֵּךְ אֶרֶץ מוֹרָשָׁה?
שָׁם אֵינִי יִלְלִי —
וְתוֹר לֵךְ אֶרֶץ חֲדָשָׁה
חוּשׁוּ אַחִים וְכוּ.

ד.

אל נא פְּתָאִים תַּחֲלוּצְצוּ;
אל נא בָּנִים שׁוֹכְחֵי אִם
פֶּן בָּכֶם, אוֹי, יִפְרָצוּ
צוּרֵינוּ, צוּרֵי שָׁם...
חוּשׁוּ אַחִים וְכוּ.

ה.

אָמִי בִּי מִפְּצָרָתִי:
אָנָּה בָּנִי, אֵל תִּשְׁלִיכֵנִי,
בְּלִתֵּךְ אָנִי, אוֹיָה נִשְׁאַרְתִּי
אֲמַלְלָה, מִי יִתְמַכֵּנִי?
חוּשׁוּ אַחִים וְכוּ.

הידר ! — קראו כלם וימחאו כף—

גם אנכי יודעת כבר בעל פה את השיר אשר פקדה עלי
המורה ללמוד במשך ימי החפשי — קראה מיכל הקטנה—
אם כן ננני נא גם את את שירך, מיכל יקירתי —אמר נחמיה—
הילדה הקטנה עמדה קוממיות לעמת האורחותחל לנגן
בקול נמוך, אך בכטחין ונעימות, את שיר הילדים הזה :

א.

עד אן תשקבו בעצלתים
ילדי חמד על מטבתם
עורו פקחו העינים
קומו ולכו לעבודתכם.

ב.

חלה הלך ליל האמש
צללי אפל ברחו נסו
בהדר גאונו יזרח שמש
ונאות תבל אורו פסו.

ג.

לפעלים יצאו האכרים
יצא בקר מן הרפת
קנם עזבו הצפרים
גם הדבורה דבש אוספת.

ד.

כל חי פחת השמים
הקיץ יצא לעבודתו
אך העצל בעצלתים
הזיה שזכב על מטתו.

ה.

עורו פקחו נא עיניכם
קומו קומו ילדי שפר
רחצו לכשו את בנדיכם
מחרו ולכו לבית הספר.

ו.

שם המורה יורכם נעת,
וילמדכם דברי חפץ
השו לו און שמעת
כי בין יקר מכל חפץ.

הירד! הירד! — קראו כולם שנית במחאת כפים. — ונחמיה רמז
אל אבשלום כי יגש אליו, ויחבקם ויעתיר להם מנשיות פיו.
הלילה פרש כנפיו על הארץ, צבא השמים ומלכת הליל בראשם
נצחו את החשכה, כוסות החלב הוסרו ומקומם לקחה סעודת הערב.
המאכלים שהנך רואה על השלחן — אמר יהונתן אל נחמיה
כלב שמח — תוצאות עבודתינו הם: הלחם חמי שדותי הוא,
החלב חלב פרותי הנהו, ובעוד אשר אכרים אחרים השמים לב
רק לכרמיהם יצטרכו לפעמים לקנות גם חלב לביתם, יהיה לי
וליתר האכרים כגילי השמים לב לכל הענפים השונים שבענודת

האדמה, חלב די לא לכד לשתייה כ"א גם להכנת גבינה וחמאה, עופותינו יתנו לנו די ביצים וגם כשר לימי מועד ושבת, ולא זאת בלבד אלא כי בעתות ידועות כשנה עוד נמכור לאכרים אחרים חלב וביצים. ובמחירם נקח את הצרכים הקטנים שאינם מתוצאת האדמה, וגם היין אשר נשתה, מענבי כרמנו המה אשר דרכתים ועצרתים בהמרתך שמתחת לביתי, וראה נא ידירי — הוסיף לאמר ביצקו כוס יין לנחמיה — גם ראה כי עוד היום עוד עמד מעמו וריחו בו ומראיו לא נמר.

עתה הלא תוכל אבי לקנות, בהכסף אשר הביא לך הבציר השנה הזאת סוס דוהר ויפי המראה כסוסי הפקידות — אמר אכשלים בהקשיבו את דברי אביו כשים לב —.

לא! בנני לא! — ענהו יהונתן — סוס לא אקנה כי לעבודת שדותינו וכרמינו יש לנו די סוסים. אך את הכסף אוציא אי"ה על נמיעת עצי זתיסכאדמת הבור אשר לנו כחלק המערבי של המושבה. והזתים אם אמנם כי שמנה שנים למצער תעבורנה עד אשר יתנו פרין, אך לעומת זה יוסיפו לתת פרי אחרי שמנת השנים והכנסתם רבה. וכאשר יזקינו כן יוסיפו תת פרי, ואז יהיו גם הזתים הכבושים אשר נאכלם לתאבון פרי עצינו. וגם שמן טוב נוציא מהם כי כשה עד העת ההיא יקומו יחידים בעלי הון או חברות וייסדו בתי בר וזנך טובים, ואז תהיה ארצנו מהללה בשמנה כבימי קדם.

אמן כן יתן ה' — אמר נחמיה בהרימו את כוסו — כי ארצנו תהיה באמת ארץ זבת חלב ודבש. והנני שותה את הכוס הזה לחיי ולאשר כל בני המושבות אשר עבדו, ועובדים במסירת נפש, בשקידה וכחריצה את אדמת ארץ אבותינו.

אמן! אמן! קראו כל המסובים ברגש ובהתפעלות של שמחה. **שמואל שמואלזאהן.**

פתה תקוה התינו

תולדות וזכרונות ⁽¹⁾

הרב הגאון וכו' ראשון לציון כש"ת

מוהר"ר יעקב שאול אלישר שליט"א

ראש הרבנים (חכם באשי) בעה"ק ירושלם ואגפיה
[בתוכים בעצם ידו ¹].

יען העמיסו עלי כמה וכמה אדונים יקרים ונכבדים להודיע
כל קורותי ותולדותי ותולדות אבותי הקדושים, אמרתי הנה
באתי להגיד ישר קשט דברי אמת כפי מה ששמעתי מאדונתי
הורתי הרבנית אשת חיל המפורסמת ככל עה"ק כחכמתה ודעתה,
כי אני נשארתי יתום קטן בן שבע שנים פחות ארבעה חרשים,
כי אני נולדתי ביום כ"ג סיון התקע"ז. וכיום י"ט אדר ב'י
התקפ"ד הוסרה מצנפתי ועט"ר הוא אדוני אבא מארי הרב המופלא
חסידא קדישא כמהר"ר אליעזר ירוחם אלישר זצוק"ל זיע"א,
ואדונתי מ'י אמי זלה"ה זיע"א היא ספרה לי וגם הרב הגדול סבא
דמשפטים ר"מ ור"מ מעה"ק חברון ת"ו כמהר"ר חיים הלוי פולאק
זצוק"ל זיע"א, גם הוא ספר לי בשנת הת"ר שהיה הוא ז"ל אז בן
תשעים שנה, וכה אמר בזה הלשון "מזה חמישה ושבעים שנה ואני

(1) התולדה הזאת המקפת תקופה של מאה שנה ויותר, כוללת — מלבד תולדותיו
וקורותיו של הגאון הזה — גם זכרונות ומקרים כלליים מטעם אחינו בכל ערי ארצה
במשך התקופה הזאת אשר רובם כווסו בענין הנשיה ואיש מרבני זמנו ותקדמים לו
לא שם לב להעלותם על ספרי ואין ספק כי כל אוהבי מקרי איין אפיתנו ידעו להודות
ולכבד להרב הגאון שיחי על סעלו זה. וגם אנחנו מביעים לו את תודתנו וברכתנו על
הואילו למסר את הקונטרס הזה לידנו, והשוכן בציון יאריך יפיו ושנותיו למען יוכל
עוד לפעול לאובת עדתו אי"רי.
העורך.

הייתי אז בן מ'ו שנה וזכר שהרב הקדוש המקובל האלקי כמהר"ר
יעקב אלישר זצוק"ל זיע"א היה תושב עיה"ק חברון ת"ו והיה
לו קרקע ובתים בעיה"ק חברון וזהו לו בן יחיד ר' חיים אלישר
ז"ל וואני הכרתי את דודי ז"ל בבואו אחר זמן כש' התקצ'ו
לפעה"ק ירושת"ו ובאותו זמן נשלח הרב מר זקני זלח"ה בשליחות
מצוה מחו"ר עה"ק חברון ת"ו לערי ערבסתאן יע"א, ובעירו בעי"ת
בצרה יע"א הגיע לו השמועה מפטירת זוגתו ונשא אישה בעי"ת
הנו' בת הנשיא סי' יעקב קליס ז"ל, ותכף אחרי הנשואין באה
העיר במצור ובמצוק מסיבת מלך פרס שהלך לערוך מלחמה ונעשו
לו ולכל העיר כמה נסים ונפלאות באותה מלחמה כמ"ש הוא ז"ל
במגילת פרס (העתקתיה בראש ספרי "איש אמונים" ⁸) "הראה לי
אל היום הזה, נסים פועל נביא וחזוה". וזה היה בשנת התקל"ה
ונתעברה מרת זקנתי וילדה את עמ"ר מר אבי זצוק"ל, ואחרי
שהצילו האל ברחמיו מצרת המלחמה ויבא הוא ואשתו ובנו
הוא עמ"ר מ"א ז"ל לעה"ק צפת"ו ונתישב שם, ושלח לבנו הגדול
ר' חיים הנו"ל שיבא אליו לעה"ק צפת"ו, ושם נתבקש בישיבה
של מעלה הרב החסיד מר זקני ז"ל והשאיר אחריו את שני בניו
ר' חיים ומ"א ז"ל הוא הרב ר' אליעזר זלח"ה ונתגדל הרב מ"א ז"ל

(1) הרב הזה חי' אשכנזי מעיר ווילנא (רק יושבי חברון בניהו בשם א"ל י"ו)
וזהו בן הרב המקובל ר' חיים ירוחם ווילנא שה' אחד מראשי עדת האשכנזים בעיה"ק
ירושלם בשנת התקכ"ה (ראה במאמנו "הירושלים" כרך ב' ער 157) ומדע ע"י הערותיו
לפי "תקוני הוהר" אשר הכד ביחד את אביו הר"ר יעקב ווילנא ירושלמי (שישב נ"ב
בירושלם, ונרפס בקונטראנטינא בשנת הת"ק בשם "הערות" ימ"ן) (יעקב מוויילנא
ירושלמי נר"ו) וחז"ן (לוחים ירוחם ווילנא נר"ו). ושניהם נפטרו בירושלם וקברתם ברנלי
הר החומים ראה הירושלמים כרך א' מאמר קברי א"ץ הצבי עמוד 121, ורק את הר"ר
יעקב בנו יושבי חברון בשם "אלישר" ושם משפחתו "ווילנא" נשכח כליל. העורך.

(2) ר"ל אז בעת לכתו בשליחות.

(3) כולל שורת להלכה ולטענה.

בעיה"ק צפת'ו ונתמנה ישם לראש השו"ב וגם היה מר די"נא
 ושי"ן בקיק איסמאמבוליס. ולעולם היה שקוד על למודו ולא
 ידע מענייני העולם כלל. ומר דורי ר' חיים נעשה סופר וסוכן בבית
 השר הגדול הצדיק נודע למשגב נדיב על נדיבות כמר חיים פרחי
 זללה"ה, והשר הנז' היה עומד ומשמש אצל הפחה עבדאלה
 פאשה והוא גדלו ונשאו ⁽¹⁾. ובחשתדלותו הופקד לפחה בעכו.
 והנה בכל ימי חי' הרי"ח פרחי ז"ל התנהג עבדאללא פחה עם
 היהודים יושבי עכו ושאר ערי הגליל ברחמים. אך כעוה"ר ברי"ח
 אלול בליל ש"ק כתחילת הלילה בשנת התק"פ חומת השר הצדיק
 כמזהר"ח פרחי ז"ל, ומאז סר צלם ומנינם של היהודים יושבי
 עכו והגליל, ועבדאללא פחה החל לרדפם באף וחמה וכפעם
 בפעם המיט עליהם מסים וארנוניות חדשים עד כי נלאו נשוא,
 וביחוד כלה חמתו בהיהודים יושבי צפת. מהם הובאו בבית
 האסורים שבעכו וגם מר אבא ז"ל נתפס על לא חמס בכפא
 ובים י"ז תמוז שנת התקפ"ב תפסו אותו כאמצע השוק וקשרו
 ידיו ורגליו וירכבוהו על הסוס ומסביבו חמשה אנשי חיל מזוינים.
 והוא צועק כמרה מה פשעי ומה חמאתי ואין חונן ואין מרחם.
 ובקש מהם שרצונו לדאות את בני ביתו, וכן עשו כרוב מתת
 והעבירוהו לפני פתח ביתו (ואני כהיותי בן שש שנים זכורני
 שראיתיו ז"ל והוא בוכה בדמעות שליש) וגם אנחנו צעקנו צעקה
 גדולה ואנשי החיל פנו עורף והויליכוהו בבהלה ובחזק יד עד
 שהגיעו לעכו לעת ערב והוא יושב בתעניתו ובוכה בקול מר
 ולב נשבר, ויתנוהו בבית האסורים שבמכצר ⁽²⁾. ובאותו יום עצמו

(1) עבדאללא פחה נשאר יתום קטן עזוב מאב ואם, ומפני כי הרי"ח חיים פחה

ה" מודע לאבותיו קבלהו בביתו ויחנכו ויגדלו בדת האיסלאם. (העורך)

(2) הסוכה שבגללה הובא הרב הזה לבית האסורים ואופן הצלתו וכו' יבואר

בארכה באחד מהכרכים הבאים.

שהכניסו את הרב מ"א ז"ל בבית האסורים כאו כמה אניות מלאות
אנשי חיל ובהם כמה שרים גדולים והראש שבהם השר הגדול
דרויש פאשה כדי לכבוש את עכו ולהוציא את הפחה עבראללא
פאשה יען מרד במלכות. ויצורו על העיר ותהי סוגרת ומסונרת
כתשעה חרשים¹. וע"י המלחמה הזאת לא העלו את מ"א לפני
הפחה וישב כלוא בבית האסורים מבלי דרישה וחקירה ומשפט והרעב
חזק בעיר עד כי עלה מחיר ככר לחם בששים פרוטות וביצה אחת
בששים פרוטות ודראמה אחת של אבק נחירים (הנקרא טאבאקו)
בששים פרוטות. והרב מ"א ז"ל לא הי' בידו פ"ק רק שהקביה
הזמין שם בבית האסורים גוי אחד ארנאומי שהי' מלוה לו כל
צרכו, והוא הי' נותן להרב מ"א ז"ל ג' גרוש בכל יום קנות ככר
לחם בכ"ד שעות, ודראמה של אבק בכל יום, וביום ש"ק הי' קינה
ביצה אחת לג' סעודות, והכל הי' מלוה לו הגוי. וישב בבית
האסורים עד ליל ח' טבת תקפ"ג שאז נמלט בארח פלא. וביום
י"א טבת חזר הרב מ"א ז"ל לצפת'ו לביתו ולמשרתו. אך לדאבונו
לא נמלאה עוד סאת צרותיו, כי אחרי כלות המלחמה כאשר
נודע להפחה כי הוא נמלט מבית האסורים צוה שנית לתפסו
ולהביאו לעכו. וביום ג' לחדש אדר יועש"ק בהיות הרב מ"א ז"ל
עומד במקולין לכוש בגדי המקולין כדרכו ומטפחת על ירכיו וסכין
השחיטה בידו. והנה קרב אליו ישמעאל אחד מאוהביו שמו
חסאן שאין ויאמר אליו: "שמעתי כי אתה נמלטת מבית האסורים
שבועכו, תדע לך שיצא מאמר מהפחה כי יום מחר יתפסו
אותך, ואתה מכין מה יהיה כגופך ובכל ב"ב וברכושך, ובכן
מהר המלט על נפשך כאשר אתה יכול".
וכאשר שמע הרב מ"א ז"ל הדברים הנז' מפי הגוי פרח

¹ פרטי המאורע הזה כתובים בספר הנואות הארץ להרה"ג במוהר"י שווארץ

(חלק מעשה הארץ) וגם בה"ירושלם' כרך ה' חוברת ג' וד'.

נשמתו ולא קמה בו עוד רוח. ויתחזק ואמץ את לבבו וישלח
 ילד אחד להגיד להרבנית מ"א ז"ל שבשבת לא יבוא לבית כי
 מוכרח הוא ליסע תיכף. ומיד יצא מהמקולין וישם לדרך פעמיו
 וילך רגלי לדרך המלך, רץ כצבי מהפחד והוסף פניו אם יש רודפים
 אחריו, והשוחטים שבמקולין בקשוהו ולא מצאוהו, והוא היה הולך
 עד בין השמשות שהגיע לעיר חצ'ב י"א יע"א שהיו שם כמה
 יהודים דרים, והוא עיף ויגע, ויבאו היהודים שהכירו אותו ולקחו
 אותו לביתם והיה שם במנוחה, כי חצ'ביא היתה תחת ממשלת
 דמשק יע"א ולא תחת עכו, וינוח כחצ'ביא עמ"ר הרב מ"א ז"ל כמה
 ימים, ואח"כ נסע לדמשק יע"א וישב שם במנוחה. אך בעה"ק צפת'ו
 היה ביום שב"ק יום צרה ותוכחה יום מר ונמחה, כי באו אנשי
 העבא בבית הכנסת לחפש אחר הרב מ"א ז"ל והיו הולכים ובאים
 אנשי החיל, אצל הרבנית מ"א ז"ל לבקש את הרב מ"א ז"ל,
 והיא הביאה לפניהם את הילד ישלחו הרב מ"א ז"ל לומר לה
 שלא תמתין עליו בישב"ק כי הוא מוכן לנסוע תכף, וכשמעם
 את דברי הילד הנז' הבינו שכרח ביום עש"ק להציל את נפשו,
 ואחר שחפשו בכל חוצות עה"ק צפת'ו בבתי ישראל ובבתי הגוים
 והנוצרים ומרתפות ומעורות, כמעט שהחריבו את כל בתי היהודים,
 ואח"כ שלחו אנשי חיל רוכבים על סוסים להשיגו כאשר ימצאוהו,
 וירדפו בכל הדרכים ויחזרו בנושה בידים ריקניות. והרב מ"א ז"ל
 ישב בדמשק יע"א ירחי אדר וניסן ואייר וסיון בבית אחד מקרוביו
 כמר עכד אשר נכאי ז"ל ויפול בחולי מעיים מרוב הצרות אשר
 עברו על ראשו, ויכתוב להרבנית מ"א ז"ל: "הנה ידעת שלא אוכל
 "לחזור לעה"ק צפת'ו, וכנן את בחכמתך תשתדלי בסוד כמס
 "להציל את נפש בנך הי"ו ותלכי לירושלם ת"ו עם מ"א אמן שהיא
 "עתה בביתך ותניחי כל הכלים כאשר הם, כלי בית ומטלמלים
 "ומלבושים וספרים הפל כאשר לכל". וכן עשתה הרבנית מ"א ז"ל,

וביום שב"ק הלכה לבקר את כל קרוביה ומיודעיה, ולעת ערב שלחה להביא יהודי אחד זה שמו יעקב לוי נ"ע ואביו של ר' שאול הלוי חתנו של הרב מהר"ח עכו נ"ע, וגילתה לו את סודה שרצונה לברוח מן העיר באישון לילה ואפילה ונדרה ליתן לו מה שיבקש ונתרצה הר' יעקב הנז' בסוד כמס.

ויהי כחצי הלילה בא יעקב לוי הנז' ודפק על הפתח, והרבנית מ"א ז"ל ואמה היו נעורים והקיצה אותי ולקחוני בידיהן ושתי מכסאות ושני כרים ושק של צידה לדרך ונתנו ביד יעקב, ואמי סגרה את דלת הבית, ואת המפתח הניחה תחת הדלת. יען היו ישנות שתי משרתות, גדולה וקטנה, והלכנו אחריו עד מקום הנושאי אדם ורכבנו וחוליך אותנו בדרך הרים וגבעות, והלכנו כל הלילה עד הבקר והגענו לגינת הר"י נ' סאמון ז"ל שהיתה ידועה סמוך לעה"ק טבריה ת"ו, וישכנו שמה כל היום עד רדת חום היום מתקופת תמוז, ובערב הלכנו כל הלילה עד הבקר דרך ערבים יושבי אהלים ואין פוצה פה, ובבקר כחום היום ישכנו באהל אחד שאמר לנו יעקב הנז', ולא עברו שתי שעות ובא הרב מ"א ז"ל ועמו יהודי אחד תושב דמשק יע"א וגוי בעל הסוסים לבושים כערבים, ובראות הרב מ"א ז"ל אותי ירד מעל הסוס ויקחני בין זרועותיו ויחבקני וינשקני וגילה את פניו והכירה אותו הרבנית מ"א ז"ל, ודמעות יורדות על פניהם שנשארו עניים מרודים ומוכים, והודו לשמו ית' על הצלת הנפשות, וישכנו שם כל היום, ולעת ערב רכבנו והלכנו כל הלילה עד הבקר עד חום היום (ולא ידענו איך נפגשנו יחד בדרך הזה אשר לא עבר בה איש, כולה דרך ערבים יושבי אהלים), וביום ד' לעת ערב הגענו לעה"ק ירושלם ת"ו, ויום החמישי היה י"ז תמוז, ואז היה הרב ראשון לציון הרב הגאון המפורסם כמהר"ש סוזין ז"ל.

וכעה"ק צפת"ו ביום מוצאי י"ק קמו המשרתות ומצאו

מפתח הדלת תחת הפתח ובקשו את הרבנית מ"א ומ"ז ולא מצאו אותן והקול נשמע והיתה הקריה הומה ובאו אנשי הצבא והכו את המשרתות מכות אכזריות ושלחו אנשי חיל לרדוף אחריו ולא השיגו אותנו.

והרב מ"א ז"ל כבואינו מעה ק"ד ושת"ז בדלות ובעניות לא היה לנו מטה לישן ולא כלי בית כלל, וישכר בית קטן וישב לכתוב ס"ת כי היה חכם ובקי במלאכת כת"י סת"מ, אך בעוה"ר היה סובל צער גדול בחולי מעים להתנהג בקדושה ובטהרה, והלך להתפלל בקהל חסידים ק"ק בית אל יכב"ץ, ואז היה רכן של חסידים הרב וכו' בעל דברי שלום נכדו של הרב הק' ישר שלום שרעבי זצוק"ל וז"ע"א, והייתי הולך עמו בכל יום וראיתי בעיני להרב הק' ז"ל הנז' כשהיה מתפלל בכל יום מימות החול כשהיה אומר ודבק ילבנו במצותיך ויחד לכבנו לאהבה וליראה את ישמך וכו' היו יורדים מעיני נהרי נחלי דמעות דבר יום ביומו, וראיתי התפללות ישר"ה ויוה"כ וההזאות שהיה מונה בסדר העבודה שהיה נראה לבני ממש מסדר עבודה.

והן בעוה"ר סבל בחליו הרב מ"א ז"ל עד יום י"ט אדר ב' התקפ"ד שנתבקש ביישיבה של מעלה וחשך שמשו ונפלה עט"ה, אז לי על שכרי ונשארתי יתום קטן והרבנית הורתי ז"ל אלמנה, ובתוך ז' ימי אכילות בא הגוי הארנאוס הנז"ל לגבות מעותיו אשר הלוח לא"א כהיותו בבית האסורים כנז"ל, וכששמע מספרתו בא לבית וכשראתה אותו הרבנית מ"א ז"ל התחילה לככות והיה הוא ג"כ כוכה עמה והיה אומר לה בעליך לא היה אדם כי אם מלאך (וזכורני שבא גו פעמים והיה כוכה בדמע) וכיום הו' אמר למ"א ז"ל אל תצטערי, ידעתי כי עתה לא יש לכם לשלם, כשהיה לכם אני מוחל לכם החצי ודי לי שתשלמו לי החצי כשהי' לכם והחוב היה אלף ושבע מאות גרוש, כאותו זמן שהיה שוה המאמקאל

של זהב חאלי¹ סך ששה גרוש וחצי. ואחר עבור חג הפסח של אותה השנה התקפ"ד הלך מר דודי ח"ר רבינו ב' אנרהם זצ"ל בכח ב"ד הצדק ונסע לדמשק יע"א ולקח מאמר מהפחה של דמשק יע"א להשר של עיה"ק צפת"ו שכל המטלטלים וכלי בית והבית עצמו הכל שייד להממשלה של דמשק יע"א. ובוה הלך לעה"ק צפת"ו והביא כל כלי הבית והמטלטלים וכל מה שמצא, ואת הבית עצמו מכר להרב הגדול כמהרי"ט אליקים זלה"ה שהיה רב ומו"ץ בעה"ק צפת"ו, ואחר שנמכר הכל כאשר לכל ונפרעו כל החובות וגם להגוי הארנאוט הנז"ל החצי כנז"ל, נשארו לי ולהרבנית מ"א ז"ל קרזקים ב' אלפים גרוש שורק (שששים אלף גרוש)², והיינו לוקחים עשרה גרוש למזונותינו בכל חודש, ומזה היינו פורעים סך ארבעה גרוש להרה"ג כמהרד"ק ז"ל שהיה מלמד אותי תורה, ושני גרושים בכל חודש היינו פורעים בעד שכירות הבית, נשאר למזונותינו ולפרנסתינו סך ארבעה גרוש בכל חודש שהיינו קונים תמניאה³ של חטים בסך ל"ה פרוטות וה' פרוטות טחינה⁴ לכל החדש לשנינו. והיתה הרבנית מ"א תוספת כדי לזון ממעשה ידיה. ויהי כח' תשרי שנת התקפ"ו בא עבדאלה פאשה סתאום על ירושלם עה"ק וצר עליה וערך חיל המלחמה בכפר אלטור⁵ ששם קבורה חולדה הנביאה (לפי דברי המסרה) שמשם ירושלם עה"ק נמכה הרבה מאד, והיתה ירושלם עה"ק סוגרת ומסוגרת, כי אילי הארץ היו מתפחדים למסור העיר מפחדם מהפחה

[1] ר"ל זהב טהור. והמאטקאל הוא 4,8 גראם ומחירו כעת 14 פראנק בערך.

[2] ראה למעלה בהלק השמושי "ערכי המטבעות" ובאותו זמן הי' פה"ק השורק שזה ההצי מהסך (העורך).

[3] ר"ל סאה או קטנה בשליש מהסאה הנוכחית (העורך).

[4] מקפא של שומשמן שנמחננו בסרס שעצרו מהם את השמן (העורך).

[5] הכפר הזה הוא בראש הר הוותים וגם החר כלו נקרא בערבית אל סור (העורך).

של דמשק יע"א, והיו משליכים כדורי אש בכל יום ג' והיו מחריבים
 איזה מקומות, וביום חוה"מ של חג הסוכות השליכו כדור אחד
 גדול והיה הרב החסיד כמהר"ר ידי"י רפאל אבולעפאי ז"ל אוכל
 בסוכה ונסל הכדור על רגלו ונשרף חצי רגלו מצד העקב רח"ל.
 וביום הושע"ר נמסרה עיה"ק ביד הפחה הנז' ונכנס לעיר,
 והלכו כל גדולי העיר לנשק ידיו ובכללם מצד היהודים
 הרה"ג כמהר"י נבון ז"ל נכד הגאון הרב בעל מחנה אפרים
 ז"ל ומר דורי ח"ר רבינו ב' אברהם ז"ל הנז'. ויטל
 על היהודים מס שנותי, ואמר להם שהם חייבים ליתן שכר
 שמירה ששומרים אותם, וישב ג' ימים ולפני עזבו את העיר
 החליף את כל נושאי המשרות, ולכולם נתן מאמר שהוא מנה
 אותם, וביום הד' נסע וחזר לעכו.

ובמלאת השנה הלכו שני פקידי היהודים הנז' לעכו
 והוליכו לו המס שהמיל עליהם וקבלם בספ"י. ונתן לכל אחד שאל
 של מצנפת, שכן היה המנהג במקום אות הכבוד, ויצאו כדימום
 מלפניו ונתן להם כתב צוותא למושל עה"ק שהוא מנהו.
 ובחדש כסלו התקפ"ו נתבקש בישיבה של מעלה הרב חק"ל
 הרב המחבר ס' דברי שלום ק' נ"ב שנה (וזכרני שהיו אומרים עליו
 שהי' בו ניצוץ שמואל הנביא זיע"א), והיה יום צרה ותוכחה
 ומספר מר בחוצות ירושלם שלא הניח כמותו וקדושתו.

ביום ט"ו תמוז התקפ"ח נשאת הרבנית מ"א ז"ל עם מורי
 הרה"ג החסיד המקובל כמהר"ר בנימין מרדכי נבון זצוק"ל וזיע"א
 בעל המחבר ס' "בני בנימן" (נכד הגאון הרב "נחפה בכסף" רבו
 של הגאון חיד"א ז"ל). וביום ב' לנשואיו שלח אחרי והכניא אל
 ביתו ואנכי הייתי אז בן י"א שנה והיה מלמדני תורה. ש"ס ביום
 ועין יעקב בלילה וש"ע בליל ש"ק, והיו חכמים אברכים לומדים
 אצלו להתלמד עומק העיון שהיה מפורסם למופלא לכל חו"ר עיה"ק.

והרביץ תורה כמה שנים ואני הצעיר הייתי יושב לפניו על הקרקע ואני הייתי מגיד הסוגיא לפני כולם.

בשנת התקצ"א כבש את עיה"ק הישר מחמד עלי פאשה של מצרים, והוא עשה משפטים נוראים בכל אנשי רשע, ונפלה על כולם אימתה ופחד עד שהיתה יכולה ילדה קטנה ללכת בדרך וזהובים בידה ואין דובר אליה דבר ואין פוצה פה.

בשנת התקצ"ב בחדש ניסן השיא אותי מו"ר אשה יתומה אחת עניה כדי לזכות להשיא יתום עם יתומה בתוך ביתו, וזן ופרנס אותי עשרים שנה אחר הנשואין ונולד לי בת אחת ובני שני צנתרות הזהב שיחיו באופן שהייתי בביתו כ"ד שנים אוכל ושותה סמוך על שלחנו אני וכל ב"ב החיים שיחיו. והייתי עוסק בתורה יום ולילה, וגם הייתי מסיעו ומשרתו כל ימי היותי בביתו.

בשנת התקצ"ד בחדש אייר נתקשרו כל בני הכפרים ותושבי עיה"ק חברון ת"ו ואנשי שכם ת"ו למרד במחמד עלי פחת מצרים. שלא ליתן בניהם לעבוד כחיל הצבא. ובראות שר העיר המושל פעה"ק כי קשרו קשר בוגדים, סגר כל שערי העיר והיתה סוגרת ומסוגרת, והודיע להפחה הגדול מחמאד עלי פאשה את כל פרשת העבר. ואחר עביר מ"ו ימים והעיר סגורה נכנסו בני הכפרים לתוך העיר דרך תעלת השופכים היוצאים מתוכה לכסר סילוואן, ויכנסו פתאום כחצות לילה ויפתחו דלתות העיר ויכנסו בבת אחת לאלפים. ואנשי החיל אשר בתוך העיר בראותם שכבר נכנסו המורדים אל תוך העיר נתאספו כלם לתוך המבצר שאצל מגדל דוד, ויסגרו כל שערי המבצר ועמדו הכן בקני רובה ובכדורי אש, ואמרו להמורדים הרי אנחנו מוכנים להחריב את כל העיר ולהרוג הרבה מאות אנשים מכם, ושתקו ולא עשו דבר בחשכם כי מן הרעב ימותו שמה בתוך המגדל. ובנתים נתודע הדבר להישר מחמאד עלי פאשה ושלח

את השר איברהים פאשה וחיל גדול ועשו מלחמה חזקה בכואו לפני עה"ק ונצח השר איברהים פאשה ובא לפעה"ק וכבש את העיר. וכל הגוים ובני הכפרים ברחו לנפשם וואח"כ הלך לעה"ק חברון ת' וישם מרדו בו ועשו מלחמה והרגו ארבעה אלפים נפשות מאנשי החיל, ועב"ז נצח הישר הנז' ונכנס לעה"ק חברון ת' וירשה לחילו לשלל שלל ולכבו בזמשך ג' ימים, ועשאזה כמצולה רח"ל. בשנת התקצ"ו נתב"ש"מ הרב הגאון מוהר"ש סווין זצוק"ל ומינו במקומו לראש"ל את הרה"ג כמהר"ר יונה משה נבון ז"ל (נכד הרב נחשה בכסף ז"ל). ובחדש טבת הת"ר נתב"ש"מ ומינו במקומו לראש"ל את הרה"ג כמהר"ר יהודה נבון ז"ל הנז"ל שהיה פקיד ומשגיח על עניני כוללת עיה"ק ת"ו. ולא עברו ימים רבים וקמה בעזה"ר מחלוקת גדולה בין הרבנים והחכמים איש להבת שלהבת, והן בעון נפקדו כמה חכמים באותה המחלוקת, מלבד ממון הכולל שהוציאו סך עצום, עד שנת התר"ב שמינו לראש"ל את הרה"ג רבן של חסידים הרב אג"ן זלה"ה בעהמ"ס חקי חיים וס' מנחה טהורה.

בחדש סיון התר"ה נסעתי לעי"ת אזמיר יע"א, כי שלח אותי מו"ר לגבות איזה סך שהיו חייבים לו, ובהיותי בעי"ת אזמיר יע"א יעצוני אוהבי ורעי לילך לכפרים אולי יעזרוני באיזה סך עבור ההוצאות, והלכתי, וראש השנה עשיתי בעי"ת אידין יע"א ויישכתי שם יו"ד ימי תשיבה ובליל ח' לחדש עלה ברעיוני כי יותר טוב לשוב ליה"ב לאזמיר יע"א כדי שאבא לגבות כל המעות בכדי שאוכל ליסע אחר חג הסוכות לפעה"ק, וביום הח' לח' אמרתי לבעל אכסניא שלי שאני רוצה לילך והפציר בי עד בוש, ולא הועיל עד

[1] ר"ת ראשון לציון ומאמצע המאה הזאת נהגו חזיר ירושלים לכתוב את הרב

הראשי שבעה"ק בחי"א הכבוד הזה.

[2] ר"ת אברהם (היוס) באבין

שהוכרח לוֹמַר לַמִּשְׁרָתוֹ שִׁישְׁכְּרוּ לִי סוֹס לִיסַע לְאִזְמִיר, וּבִדְרֹךְ נִלְוֶה עִמִּי זֶקֶן אֶחָד שְׁמוֹ חִי יַעֲקֹב מִלְמַד נִיֵּעַ, וּרְכַנְנוּ וְהִלְכְּנוּ כָל הַיּוֹם מִבְּקֶר עַד עֶרֶב עַד שֶׁהִגְעֵנוּ לַמַּעֲיָן מִיַּם וַיִּרְדְּנוּ וּנְטַלְנוּ יָדֵינוּ לְהַתְּפַלֵּל מִנַּחַח וּבַעֲדוֹרֵינוּ מִתְּפִלִּים שִׁיעַ עֲכָרוּ בִּי אֲנָשִׁים מְזוֹיִנִים בְּכָלִי זִין, וּשְׁאַלּוּ לְהַקְאִטִּירְגִי (וְעַבְדִּירְגִּי) לְהִיכֵן אֶתְּם נּוֹסְעִים, וְהַשִּׁיבָה לְאִזְמִיר, וְאִמְרוּ לוֹ לְאַחֲרֵיכֶם לֹא תוֹכְלוּ לַחְזוֹר, וּבִכֵּן אֲנִי אוֹרְכִים לָכֶם בַּמָּקוֹם הַנִּקְרָא סְאֻלִּיק וְשִׁמָּה נִמְתִּין לָכֶם בֹּזֶה הַלֵּילָה. וְאַחֵר שֶׁנִּמְדַּרְנוּ תַּפְלַת יְיָ וְסִפֵּר לָנוּ הַקְאִטִּירְגִי דְּבָרִים הֵלְלוּ וְרָאִינוּ כִּי לֹא נֹתְרָה בּוֹ נִשְׁמָה, וְאֲנִי עֲנִי נִצְטַעֲרָתִי עַד לְמָאֵד וְאַרְכְּבוֹתַי דָּא לְדָא נִקְשָׁן וְעֵינֵי זִלְגוּ דְּמַעוֹת מְרֹוב צַעֲרִי וַיּוֹנִי אֵיךְ תִּהְיֶה מִתְּתִינוּ בִּידֵי הַרוֹצְחִים הָאֲכֻזִּים הָאֵלּוּ וְמָה תִּהְיֶה תִּקְוַתִּינוּ, וַיְהִי כִּרְאוֹת אוֹתִי הִזְקֵן חִי יַעֲקֹב הֵנּוּ בּוֹכָה וּמִצְטַעֵר, מֵלֹא פִּיו שְׁחוֹק, וַיֹּאמֶר לִי אֲנִי אֲנִי חוֹשֵׁשׁ כָּלִל כִּיּוֹן שִׁירוֹ שֶׁלֹּא עָמִי, וְכַאֲשֶׁר אָמַר לִי דְּבָרִים הֵלְלוּ נִכְנָסוּ בְּלִבִּי כַּמְדֻקְרוֹת חֶרֶב, כִּי יוֹרַע אֲנִי בַּעֲצִמִּי שֶׁאֲנִי רִיקִם מְכַל טוֹב וּמֵלֹא עֵינֹת וִיתוּסָף צַעֲרִי, וְהַקְאִטִּירְגִי לֹא הִנִּיחַ אוֹתָנוּ לְרִכּוֹב יַעֲזֵן חַיָּה לִפְנֵינוּ עֲלֶיהָ לֵהֲרֹג גְּבוּהָ, וּבִקֵּשׁ מֵאֲתָנוּ שֶׁנִּלְךְ בְּרַגְלֵינוּ אַחֲרֵי הַסּוֹסִים לְאוֹר הַלִּבְנָה, וְהֵינּוּ הוֹלְכִים וְלֹא רָאִינוּ שׁוֹם עֲלֶיהָ כָּלִל, וּשְׁאַלְנוּ לְהַקְאִטִּירְגִי חֵיכֵן מָקוֹם הָעֲלִיָּה, וְהוּא הִיא מְכִיטָּ מְכַל הַצִּדְדִּים וְהִיא אוֹמֵר: עֲדִיין לֹא הִגְעֵנוּ לַמָּקוֹם הָעֲלִיָּה וְהֵינּוּ הוֹלְכִים בְּרַגְלֵינוּ עַד שֶׁעָה ג' בְּלִילָה מֵאַחֲרֵי הַסּוֹסִים, וּפְתִיחוּ נִכְנָסוּ הַסּוֹסִים לַבֵּינָה אַחַת גְּדוֹלָה וּשְׁאַלְנוּ אֶת הַקְאִטִּירְגִי מָה זֹאת הַבֵּינָה וְהַתְּחִיל לִרְקֹד רִקְדִּים מִמֶּשׁ וּלְנַגֵּן, וַיֹּאמֶר לָנוּ תִּדְעוּ שֶׁהַקְבִּיָּה אוֹהֶבֶת אֶתְּכֶם שֶׁכִּבְּרָנוּ נִצְלָנוּ מֵהַרוֹצְחִים וְעַכְשֵׁי הֵנּוּ קְרוֹב לַמָּקוֹם דִּירְבִּינִט שֶׁהוּא יֵשׁוּב גְּדוֹל, רִכְבוּ עַל הַסּוֹסִים וּבַעֲדֹר רִבְעִי שְׁעָה נִשִּׁיג אֶת מָקוֹם הַיֵּשׁוּב, וְכֵן עֲשִׂינוּ וַיֵּצְאוּנוּ דֶּרֶךְ פֶּתַח אַחֵר שֶׁל הַבֵּינָה וּבְרִבְעִי

[1] הוּא הַחֲמֵר בִּלְשׁוֹן טוֹרְקִית.

שעה באנו אל המלון בשמחה והיה מקניט אותי הזקן חי יעקב
הנז' "ראית כי אמרתי לך זכות ירושלם תגן עלינו, הרי של"ית
הצילנו חי מטיתה משונה", הודו להי כי טוב כל"ח. ונטלנו דינו
והתפללנו ערבית וישבנו לאכול, ובאותה רגע באו שני הרוצחים
הנז' ויראו אותנו ויניעו ראשם ויחרקו שן ויקרבו אל הקאמירני
ויאמרו לו איך באתם אל המלון הזה ובאיזה דרך? וישבע להם
באמונתם בקול גדול כי אינו יודע באיזה דרך באנו, רק הסוסים
היו הולכים לפנינו ואנחנו אחריהם. לא עברנו דרך עלית ההר
כלל כי אם בדרך ישר, פתאום נכנסו הסוסים לגינה פלונית שהם
מכירים אותה, ומהגינה באנו אל המלון הזה. בדרך פודה ומציל,
וגמרתי עסקי וחזרתי לעה"ק ירושת"ו.

ביום כי אייר התר"ח נתב"ש"ט הרה"ג ראש"ל אג"ן זלה"ה
והיה יום מר יום צרה ותוכחה, ומינו במקומו להרה"ג סבא קדישא
אביר הרועים כמרה"י קוב"ו זצוק"ל, ובסוף ימיו סיון התר"ד
היה הכולל בדוחק ובמצוק ובקשו ממנו מנהלי הכולל שיסכים
לצאת לחו"ל עם כמה חכמים לדפוק על פתחי נדיבי עם אלקי
אברהם, ודוקא למצרים ולונדון הבירה יע"א; והסכים כרוב פתויים
ופיוסים והלכתי ללותו ליסו ת"ו, ובשעה שרצו ליכנס לדוגיא
לילך לאנית הקטור אמ"ל רגלוהי דבר איניש אינון ערבין ליה
לאתר דמתבעי תמן מובילין יתיה. ואמרתי לו למה הולך כיון
שחויש ב"מ, והשיב לי זאת היא התשובה רגלוהי וכו' ונסע
למצרים וקנץ לערך ארבע מאות ליראם, וכעוה"ר ביום כ"ד לחי' אב
תר"ד בא ה' ש' מ' ו' ה' לפעה"ק ועשינו מספד מר וכבד כיאות
לן שאכדנו אכידה גדולה אין לנו תמורתו בעוה"ד¹.

[1] במקום הרב הזה נחמנה ליאש הרבנים (כ"ט תשרי תרס"ז) הרב הגדול
כמהר"ר חיים נסים אבולעסיא הנודע בר"ת שמו בשם ירב חנ"א. כן שמונים שנה
היו בעלותו על כסא הרבנות. וכהן בכהנתו שש שנים וארבעה ירחים. והשאר אחריו
ספרים רבים, אך כלם עודם בכתובים (העורך).

כחי חשון ש' התרי"ב חלה מורי הרב ז"ל (וזה הי' בו חדשים
קודם פטירתו) ויושיב אותי לפניו לעשות חשבון חובותיו מה
שחייב לאחרים ומה שהחייבים לו אחרים, ונמצא כי היה חייב
לאחרים סך כ"ו אלף גרוש, ואחרים היו חייבים לו סך י"ד אלף
גרוש, ולא היה לו מהיכן לשלם ונצטער הרבה. וחמשה ימים
קודם פטירתו קרא אותי ואמ"ל אתה ידעת את כל מכאובי (כי
כבר הייתי ין ל"ו שנה וגבר בגוריון), ואתה יודע כי סך זה שאני
חייב לאחרים להיכן הלכנו ולמי, ולמה הוצאתם אותם (לאלמנות
ויתומים וצדקות), ובכן תשתדל למכור כל עזבוני ותשלם כל מה
שאני חייב לאחרים, כי די לי שאני הולך בלא בנים מן העולם, ואתה
במקום בני שגדלתי אותך כאב את בן ירצה, ולא אצטער
לעזה"ב שיאמרו שאכלתי שור יתומים, והן בעון נתביש"ם כליל
ה' מבת ליל מוצאי ש"ק שעה ג' וחצי (תרי"ב) והלניו אותו לכבודו.
למחרתו הספידהו הרה"ג המפורסם רב חנ"א (זלה"ה)
הספר גדול בקול מר, וכל אנשי העיר צועקים בקול מר ונתאספו
כמה אלמנות ויתומים ויתומות ויספדוהו ברחובות קריה ואני
עני צעקתי בקול מר כאשר יאות עלי כי אבדתי אבידה
שאינה חוזרת, ובתוך זימי אבלותי הלכתי אצל כל בעלי החובות
של מורי הרב וצוק"ל הנני ואמרתי הלא תדעו כי אני אני הנני לשלם
כל חובותיו, ובכן אם תרצו תתנו בידי שט"ח שיש לכם ממורי
הרב ואני אכתב לכם שט"ח על שמי שאני הוא החייב, וכל
השוטע יצחק לי, ויאמרו אם באמת אתה מדבר, הלאי כן תעשה
כדברך. ומיד עשיתי כדברי, וכתבתי כל השט"ח שאני
החייב וקרעתי כל השט"ח שהיו על שם מורי הרב ז"ל,
וביום השביעי כשהלכנו להניח (המצבה) נפש על קברו,

[1] זאת היים נסים אבואלעפיה.

ח' פישתי ומצאתי מצבה אחת ; אישר כשתי שנים
קודם בכואי כיחד עמו בבית עלמין וראה מצבה זאת, זאת
המצבה (ורשם עליה במקלו ומשענתו שהי' בידו) אני רוצה
לעצמי, וכשראה אותה הרב פקיד בית עלמין תסה
תמיהה גדולה ונשבע שמוה זמן רב שהוא מחפש אחר
המצבה הזאת למזכרה ונעלמה מעיניו עד אותו היום שהלכתי
ומצאתי אותה והנחנזה על קברו. וכה אמרתי: "מו"ר אבי העזר,
הרי שמרה פקודתך רוחי, וקרעתי כל השט"ח שהיו כתובים
על שם כבודו; וכוה עשיתי רצוני יהי' זכותה דמר יגן
עלי לשלם כל החובות עד משך יונה אחת". ובי נשבעתי שלא
עברו ששה חדשים ופרעתי כל החובות עספ"א.

כה' אדר שנת התרס"ו ביררו אותי לחיות דין בעסק ירושה
בעי"ת דמשק יע"א והלכתי ונגמר העסק בין הירויים, ובהזדוהי
מעי"ת דמשק יע"א דרך צפת'ו באמצע הדרך נפלו עלי שורדים
ושללו ולקחו כל אישר לי אפילו כים של טלית ותפילין, וכל
הדרך הייתי בוכה ונאנח, לא על הכגדים ולא על המלבושים
החשובים ישללו ממני והניחו אותי ערום ועדיה רק הייתי בצער
גדול כי לקחו כחך הכגדים כל מה שטפחתי וחדשתי בימי נעורי
בבחרותי, כי באותו זמן הייתי בן ל"ח שנים והיה לי קונטרים גדול
מכללים ופסקים ודרושים ולקוטים גירסא דינקותא, הכל כאשר
לכל שללו בכלל המלבושים, ורק נפשי היתה לי לשלל. וחזרתי
לפעה"ק ירושלם ת"וב' ימים קודם חג הפסח, בלי כתונת על בשרי,
בטלא מוכן המלה וחפשתי בין הניירות הקרועים ומה שמצאתי פסק
אחד ודרושים וחדושים וליקוטים לקמתי אותם מעט מזער חתומות
קטנות דוקא¹ גול"ט חבל על דאבדין ול"מ.

[1] מהדושונו אלו פרסם הרה"ק צביהספ"ו "שמה לאיש" בשם גרסא דינקותא (דעידך).

ובשנת התרט"ז בחדש אב הנחמות באה הסכמה מע"ת
 נא אמן יע"א מכל הקומיטי דהתם שלא לקבל עוד שום שדיר
 מר' אה"ק יוב"כ; ורבני ומנהלי עיקו"ת נצטערו הרבה מאד על
 הדבר הזה ועשו אסיפה גדולה וכולם הסכימו פה אחד שאני עני
 אלך לנ"א יע"א לבטל הסכמה הנז' והכרחי לילך לנ"א מרוב
 בקשתם אלי והלכתי ונתאכסנתי בכית בעה"ב ירא'ה' עשיר ונכבד
 ובעה"ת הצלחתי בשליחותי והסכימו כל הקומיטי אחר שדברתי
 להם דברי והסכרתי להם שזו סיבה דחרכן ירושלם ת"ו וכו',
 דברים של חיבה בטו"ט ודעת ונתכטלה ההסכמה הנז' ונתנו בידי
 כתבים לר' אה"ק יוב"כ שמוכנים לקבל כל שד"ר בזמנו ולעשות
 לו נדבה כנהוג; ובאותו פרק לא היה בנ"א יע"א לא רב ולא
 מו"ץ ובקשו ממני להיות להם למשרת הצבור והבטיחו לי שבימי
 הזה"מ סוכות יעשו לי עוד נדבה אחרת. וחילקו ביניהם; שבראש
 השנה אהיה בביהכ"נ פ' ויה"כ אהיה בביהכ"נ פ'. וכימים נוראים יען
 שאחר מן הקומיטי מתה עליו אשח' כקש שאהיה בביתו כל חדש
 תשרי לצוותא והלכתי אצלו לביתו ולא עבר שעה אחת לכניסתי
 לביתו הזמינו אותי לסעודה וישבתי על השלחן לאכיל והכעה"ב
 נתן לי יין המשומר בארגז שלו שהוא שלוח אליו מהרה"ג ר"מ
 ור"ט דסאלוניק יע"א כמהדר"א קובו ז"ל, והוא עצמו אמר לי בפיו
 שאשתו היתה צדקת וכשרה מזוע רבנים והיתה נזהרת בכל מידי
 דאסור והיתר, אך כלותיו ובנותיו ומשרתו אינן נזהרות כלל. וכשמעי
 את דבריו אלה חם לבי בקרבי כמ"ש רו"ל עלובה עיסה שנחתומה
 מעיד עליה. ועב"ז ישכתי על השלחן אך לבי הושב מה תהיה
 אכילתי, ומהמאכל הראשון שהביאו אל השלחן, ומריח התבשיל
 הרגשתי כי הבשר מטוגן כחמאה, ונצטערתי צער גדול ולא
 דברתי מאומה כי אם גמרתי אכילתי עם דברים חמוצים הנקרא
 סאלאטה, ואף אחד מהיושבים אל השלחן לא שאל אותי למה לא

תאכל שכבר הבינו שאני הרגשתי בדבר, וגמרתי האכילה, והלכתי לשוק ותכף הלכתי ולקחתי הפאספורט מהקונסול שהייתי אז תחת מחסה איטאליא, וגם הלכתי להג' ינסיא ולקחתי בילעט ליפו ת"ו ואח"כ הלכתי אצל מזכיר הקומיטי, ואמרתי לו אני מוכרח לנסוע לעה"ק ירושת"ו, ואמ"ל מה זה האם חלמת חלום? ואמרתי לו אני מוכרח לילך, ובקש מאתי שאלך עמו להפריזידינטי של הקומיטי, והלכתי עמו יחד, וכאשר הגענו לשם נכנס הוא לפני ודבר עמו ויצא ובקש ממני להראות לו הפאספורטו והבילעט ותכף הראתי לו, וכאשר ראה כי כנים דברי נכנס תכף לפני (וכמדומה שחשד אותי שאני עושה אופן שיפצירו בי יותר ודרך גזומא אמרתי כן, ותכף יצא הפריזידינטי אצלי ותפס אותי בידי והכניסני להדר הפנימי ובקש ממני להודיעו פתרון הדבר, אחרי אשר נדברנו יחד וכבר נגמר אצלנו שאתעכב שם כל חדש תשרי ויעשו לי נדבה הגונה, וגם בבית הבעה"ב שמתה אשתו ידרוש אדוני דרוש בליל ערב ר"ה ויתן לאדוני מנה יפה, וכל מלכושי אשתו, ואחרי רוב ההפצרה אמרתי לו בזה הלשון: אני מגלה לכבודך סוד א', אני אומר לכם אם יש בידכם אופן להחזיר אותי לבעה"ב הראשון שהייתי אצלו, אני מפסיד גם דמי הבילעט ואתעכב פה חדש תשרי והותר, אבל בבית הבעה"ב הזה שמבקש כי אחיה אצלו חלילה לי לאבד נשמת, עבור חשק מעות; אפי' אם תתנו לי כל חללא דעלמא; וכאשר שמע הפריזידיננט דברי אמ"ל וכיצד תפסיד כל ההנאה הזאת? אמרתי לו אפילו אלף ליראם כאין בעיני נגד יראת ד' והיהדות, אזי אמר לי לא יש אופן לבזות את הבעה"ב שתצא ממנו, ונתן לי כי ליראם שטערלינג ונשק את ידי ואת ראשי, ויצאתי ממנו והלכתי לבעה"ב ואמרתי לו שבא לי כתב שאני מחויב לחזור לביתי, ונפטרתי ממנו בשלום, וחזרתי לביתי לחמו"ל, ובחוח"ט סוכות שלחו לי הקומיטי מכתב

שהם ממתנים עלי, ויען שהרבנית מ"א ז"ל שספירי לה כל הספור
הנזי וגזרה עלי שלא אלך בשום אופן, לכן השבתי להם שלא
אוכל לבא, כי מ"א איננה מסכמת לזה.

בשנת הכת"ר נתביש"מ הרב הגדול רב משרשיא סבא
דמשפטים הרב חנ"א ⁽¹⁾ ז"ל ו' פ"ה שנה, ונתמנה במקומו הרב"ג
חק"ל ארי ו' ארי מוהר"ר הרב חיים דוד חזן זלה"ה לראש"ל.
בשנת התרכ"ו היה מכת הארבה בעיה"ק ובכל ד' אה"ק
והשחית את כל יבול הארץ לא השאיר עלה ירק לא בירקות ולא
באילנות כלל, ואח"כ נתפשט החולי רע בעזה"ר שמתו הרבה
אנשים ונשים וטף אשר לא ישוער, והיה היוקר גדול עד להפליא
כסנא ומותנא, לא תקפ"ץ ⁽²⁾.

בחדש שבט התרכ"ט נתביש"מ הרב הגאון חיד"ס בדרא
זלה"ה ונתמנה במקומו הרב הגאון המפורסם כמחר"א אשכנזי
זלה"ה לראש"ל, ולהכדיל בין החיים מינו אותי העבד לראב"ה,
ובהמשרה הזאת שרתתי כ"ד שנים עד חדש שבט התרנ"ג; ושל"ת
לא יצא, ובעזרתו ית' לא תצא שום תקלה מתחת ירי.

בחי סיון התרל"ג מינו אותי למורשה גו"ש בחברת הרב
המופלא זר"ק בנש"ק ⁽⁴⁾ כמחר"ח גאנץ ז"ל לילך לעי"ת ליורנו יע"א
להחזיק ולאשר ולקיים צוואת המנוח השר הצדיק נודע למשגב

[1] נוסח מצבת הרב הזה ושאר חיד"ס משנת חיד"ס נמצאו במאמרנו
"קברי ארץ הצבי" בהירושלים שנה א"י על מצבתו לא כתוב שנת מיתתו ואמנתו
הוספנו שם כי נפטר בשנת תרכ"א אולם מדברי הרב שלישי"א נראה כי הרב חנ"א
נפטר בשנת תרכ"ו וזה הוי ביום מית' שבט.

[2] ר"ת לא תקים סלימים צרה.

[3] ר"ת חיים דוד (הון).

[4] ר"ת ויע קדשו, בן של קדושים, כי הוי בן ראש הרבנים הרב"ג
במחר"ר אברהם חיים נאמן הנזי.

אוהב התורה ולומדיה חובב ציון המר ונאנה קאיד משה שמאמה
 זצוק"ל שהקדיש קרן קים מאתים אלף פראנקס לקבוע ישיבה
 בארעא קדישה, ולקבוע יחידים חכמים ללמוד בכל יום בישיבה לפי
 ראות עיני הרב ראש"ל חט"ה, ותליית שהלכנו והצלחנו בשליחותנו
 הנז' ונתאכסנו בבית השר הגדול החה"ש זצ"ק סי' קאיד משה
 שמאמה הי' וזוגתו הכבודה והצנועה הצדקת הכשרה אשת חיל
 רבת המעלות מי' בת שבע עזיזא, כי להם הנית השר הצדיק
 ז"ל חלק גדול מעזבונו וכאמת פי מלא תהלות ותשואות המולות
 על כל אשר עשו טובה כפולה לישרים נאווה תהלה וכרכה
 לראש הבן יקיר השר והמפסר נכבד ונעלה אדווקאטו קאיד נסים
 שמאמה הי' וזוגתו היקרה והכבודה סי' ימילי, ותלי"ת כי נתחזקה
 הצוואה הנז'ל ובאה לידי גוביינא כל סך קרן ההקדש הנז' וקבלו
 אחינו כוללות האשכנזים הי' מ"ו למאה דהיינו שלשים אלף
 פראנק ועשרים אלף פראנק הלכו הוצאות המרובות ונשארו
 סך קרן אלף פראנק והונחו בידי המשפחה הרוממה המפורסמים
 בכל קצוי תבל לכל דבר שבקדושה מחזיקים ביד לומדי התורה
 ומחזיקים ישוב ארץ ישראל, וחובבי ציון, ידידי עליון השרים
 והסגנים משפחת שרי בית ראמהשילד הי' עליהם יחיו אשר
 בעובי פאריז יע"א ושולחים פירותיהם בכל ששה חדשים
 ומתחלקת חלק גדול לחמשים יחידים הישיבה 1). ונקראה בשם
 מעשה נסים יכב"ץ שחיבים עשרה ת"ח לילך בכל יום ולקבוע
 לימוד לא פחות משלושה שעות בכל יום בלתי מגרעת ולזכור
 את שמו לעלוי נר"ן, וכסוף הלימוד צריכים לכוך לשם השר
 הגדול קאיד משה הי' וזוגתו מכ"ת ובניהם הי' הנז'ל אשר הפליא

1) גם עדת האשכנזים כזוגה מסירות הקרן שהגיעה לחלקה ישיבה אשר בה

ילמדו עשרה ח"ה (אשר יתחלפו בכל שנה עפ"י הגורל) כשתי שעות בכל יום בכיהמדר
 שוכת שלום (הערך).

לעשות בהשתדלות נמרצה לאשר ולקיים הישיבה הנז"ל המקודשת
שנהנים ממנה חמשים ת"ה נומלים חלק בראש וגם שאר החכמים
נהנים מזכות פירות ההקדש הנז"ל ומתאספים כל החכמים ורבני
ונאוני עדתינו ביום פטירתו מדי שנה בשנה בכית הכנסת
הגדול המיוחס לרבן יוחנן בן זכאי זצוק"ל וויע"א ולומדים
בכנופיא ואומרים השכנה ואחר הקדיש אני מכרך את השר הגדול
קאיד משה שפיר הנז' חונתו מב"ת וכל ב"ב העי"א
ולשרי בית ראטהשילד הי"ל והטורחים כעד ההקדש הנז' באהבה
רבה אשריהם ואשרי חלקם בזה ובכא, ובעל הגמול ישלם להם
גמולם הטוב.

בשנת התמ"ר בחדש שבט נתכיש"מ הרב הגאון אחד היה
אברהם זצוק"ל ונתמנה במקומו הרב הגדול שבא קדישא כמהר"ר
רפאל מאיר פאניז"ל זלה"ה בט"ו באב שנה הנז'.
בחדש טבת התרנ"ג נתכיש"מ הרב הגדול המרפ"א ז"ל
הנז"ל, ובט"ו בשבט הנז"ל מינו כל הצבור יושבי עיר קדשנו ת"ו
ספרדים ואשכנזים כולם פה אחד אותי העבד לשרת בקדש, והיה
היום ההוא יום שמחה לכל הדריספעה"ק שמחה שלימה. ובחדש אלול
הנז' נתכבדתי במאמר המלך ובלבוש מלכות מאת אדוננו המלך
החסיד הרחמן סולטאן עבד אלחמיד כאן אלגאזי יר"ה
ואחרי זמן קצר הואיל הדר מלכותו לכבדני באות הכבוד
מאנידיאי מדרגה שניה, ובחדש חשון התרנ"ט כאשר בקר
הדר קסר אשכנז יר"ה את עיר קדשנו הואיל גם הוא לכבדני
באות כבוד קראנען ארדען מדרגה שניה.
ה' ברחמיו יזכנו לראות פני מלכנו משיחנו והוא ישיענו
ויגאלנו ברחמיו בקרוב אכ"ר.

נוספות להמאמר הקודם.

רבינו לגודל ענותנותו השמיט מקרים אחדים מתולדות חייו, וביחוד לא הזכיר כלל את הספרים שחבר, ולכן באנו למלאות את החסרון כאשר השיגו דינו:

עוד בשנת תר"ג סמכו רבני עיה"ק וחכמיה את ידם על הרב הזה שה' אז כבן ל"ח שנה. ויעטרוהו בהתואר דיין ומורה הוראה. ומעת ההיא שמש בתור דיין קבוע באחד מארבעה בתי הדין אשר לעדת הספרדים שבעיר קדשנו ת"ו עד שנת תרכ"ט שאז הורם למעלות ראב"ד כנוצר למעלה.

בשנת תרל"ה הוציא לאור בפעם הראשונה את חדושי ותיבותיו, אך לא כספר בפני עצמו, כ"א בתוך התישבות של אביו חורגו מורו ורבו הרב הגאון כמוהר"ר בנימן מרדכי נבון ז"ל, שהוא סדרם והוציאם לאור. ויקרא את שם הספר שו"ת בני בנימן וקרב איש. חלקו הא' כולל שו"ת באו"ה. י"ד ואה"עו, וחלקו השני בחושן משפט ², ובו נקבצו גם פסקים אחדים מיתר גאוני אה"ק (ובהם פסק אחד מהרב הגאון כמוהר"ש סלאנט שליט"א). ועל ספרו זה הסכים גם הרב הגאון וכו' כמוהר"מ אויערבאך, בעמ"ס "אמרי בינה" שהיה אז ראב"ד עדת האשכנזים. משנת תר"ט והלאה ישרת רבינו בתור משנה ראש הרכנים וראש הועד, ובמשרתו זאת ישרת עד יום עלותו על כסא הרכנות הראשית, ורכנים רבים מקצות ארץ תוגרמה, מערב, איטליא ואשכנז.

(1) מעבר השני של השער נדפס צואת הרה"ג כמוהר"ר בנימן מרדכי נבון ז"ל

אשר מפנה נוכל לראות תוס' אחדים מתיבות נפש הרב הזה.

(2) בסופו פירסם רבינו מוציאו לאור קונטרס קטן בשם "דברי איש" הכולל

מהגדים הסכמות ופסקים שנכתבו מחו"ר ירושלים משנת תקי"א ואילך שמצא בהישיבה הקדומה "חסד לאברהם ובנין שלמה".

הריצו אליו שאלות בעניני דת והלכה, והוא לא נמנע מלהשיב לשואליו תשובות ברורות דבר על אופניו.

בשנת תרמ"ה הוציא לאור את ספרו אי"ש אמונים הכולל דרושים לחגים, למועדים, לשבתא דרגלא, להכנסת כלה ולהספדים, ובו הבנים דרושים אחדים מאת מורו ורבו הרב הגדול הרמב"ן (בנימין מרדכי נבון) בעמ"ס "בני בנימן" ⁽¹⁾.

בשנת תרנ"ב הוציא לאור את ספרו מעשה אי"ש שאלות ותשובות, ואת ספרו דרך אי"ש דרושים. ובשנה שאחריה (תרנ"ג) את ספרו החמשי שמחה לאי"ש שאלות ותשובות להלכה ולמעשה ⁽²⁾; וכסופו חרושים על אחרות ממסכתות הש"ס שהמחבר כתבם בעודן כנחרותו וקראם בשם "גרסא דינקותא", ואחריהם תשובה מיוחדת בשם "שנת השבע" אשר בה יפלפל המחבר בהיתר העבודה בשנת השמטה במושבות אחינו (עפ"י אופנים ידועים). ועל פסק דינו הסכים הר"ג כמוהר"ר רפאל מאיר פאניזיל "ראשון לציון" בעת ההיא.

בשנת תרנ"ז הוציא לאור את ספרו ישא אי"ש שו"ת

⁽¹⁾ בהקדמת הספר הזה מביא הרב המחבר את תוכן הנס שקרה ליושבי "בצרה" בשנת התקל"ה בעת שהי' שם זקינו הרב ר' יעקב שאול אלישר בתור שד"ר מחברון (כמו שנוכר למעלה), ואחרי הספור נפ את נוסח המנילה אשר תיקן הר"י"א הנ"ל לקראתה ביום ב' ניסן יום הנס בכל שנה, ונקראת "מנילת סרס" (מהוברת) בחיזוי עפ"י סדר א"ב ותשר"ק מרובע ושם המחבר). שהעתיק מנוח המנילה כתובה על קלף שהגיעה לידו מאת אחד מיושבי בצרה.

⁽²⁾ בסוף ההקדמה הדפיס המחבר איזה פיוטים ובקשות שיסד לאומנם כאשמורת בבית הכנסת כנהוג פעם"ק ירושלם ת"ו.

להלכה ולמעשה⁽¹⁾ וספר דברי איש דרושים⁽²⁾. וכשנת תרנ"ט הוציא לאור את ספרו עולת אי"ש תשובות ששאלו ממנו רבנים מארצות שונות. ובסופו קונטרס מיוחד בסמנים מיוחדים בשם השמטות לאכן העזר הלכות אשות הכולל גביות עדות יפסק רבנים וכו' בדבר ההיתר לכא בקהל משפחה ידועה באיטליא שנתמשך המו"ט משנת התק"ץ והלאה, ועליה חתומים לראשונה ראשי אכ"ד דפעה"ק, ואחריהם הרב המחבר ואח"כ יבוא חלק מיוחד בסמנים מיוחדים (כלי שער מיוחד) בשם פני אי"ש⁽³⁾.

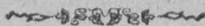
וגם עתה לעת שיבתו (ה' יאריך ימיו) לא יעקף ולא ייגע מלעייין ולפלפל בהשאלות הרכות הבאות אליו מקצוי ארץ ולהשיב לכא"א תשובה כדורה, ובקיץ הזה הנהו מתעתד להו"ל את ספרו השמיני בשם שאל האי"ש.

מלבד גדולתו בתורה יודע הוא לדבר בשפות ערבית, תורקית, איטלקית ויונית. והוא כעל רעיון נעלה ורוח כביר, וגם דרכי העולם והחיים אינם מזורים לו. ולכן הנהו אהוב ורצוי ומקובל לכל אחינו בני העדות השונות אשר בעי"ק, ומכובד גם בעיני פקידי הממשלה וראשונה הדתות השונות. ה' יאריך ימיו ויזכה לגדל את עדתו על מי מנוחות ועיניו תחזינה בשוב ה' את שכנות עמו כי"ר.

(1) בתור השמטה יש בסיסות השיבה קצרה בדבר היתה איוה עבודות בשמטה במושבות אחינו עפי' אופנים ידועים.

(2) בסופו נדפסו שיר לכבוד מלכנו השולטאן יריה (ששרו ילדי הת"ת בשיבות המארח ירושלם ביום מנויו) ופזמון ושיר לכבוד הרמבע"ג לשורר על קברו בנגון ידוע שחברו ממנו.

(3) בראשו נדפס בקשה, החוברת מאת הרב המחבר לאמרה אחר תקון הצות בנגון ידוע.

האם העבירה.

נפֿשֿהּ, שְׁבַעֲהָ נַחַת
לְשִׁמְעַע נַעַם לְשׁוֹנָם.

ה.

שְׁלוֹם בְּעֵלֶה דְרָשְׁתָּ,
תִּדְאָג לְמִנוּחָתוֹ
בְּל־חֶפְצוֹ מִנִּשְׁתָּ,
מִנְעֻמַּת חֵיתוֹ.

ו.

אַתְּ עֲמָה יוֹדַעַת,
קוֹרְאָה אֶת קוֹרוֹתֶיךָ,
אַתְּ לְשׁוֹנוֹ שׁוֹמַעַת,
מִתְנַגָּה בְּאִבּוֹתֶיךָ.

ז.

עַל אִשָּׁה וִילָדֶיךָ
הִיא בְּל־חַיּוֹם עָרָה ;
אִם בְּל־חַי הַנֶּה
בְּבִיתָהּ וּבְחֶצְרָהּ.

א.

הָאִם הָעֵבֶרֶת
מָה יָפָה, מָה נְעִימָה !
לְבִיתָהּ אֵךְ צוֹפִיָּה,
בְּל־כְּבוֹדָה שֵׁם פְּנִימָה.

ב.

אֵין לָהּ חֶפֶץ בְּמַחַר
וּבְעֵדֵי עֲדִיִּים ;
בָּרָק, יַפְעָה וְזֹהָר,
מְרַחֲבֵי עֵינָיִם.

ג.

אֵךְ זֹאת בְּל־חֲמֻדָּתָהּ,
לְרֹאוֹת טוֹב בְּנִיָּה ;
הֵם בְּל־הַצְלָחָתָהּ,
הֵם בְּל־מְכֻשִׁימֶיהָ.

ד.

עֲלֵיהֶם מְשַׁנַּחַת,
עַל שִׁיחָם וְהִגִּיוֹנָם,

יב.

היא שְׂכֵנָה נֶאֱמָנָה
אֶךְ שְׁלוֹם מִבְּקִשְׁתָּ.
וְלִכְל-נֶפֶשׁ נִעְנָה
אֶת כִּפָּה פוֹרֶשֶׁת.

יג.

לֹא תִדַּע שְׁפַת נֶאֱוָה
וְחִלְקוֹת וְרָמְיָה.
וְכָל-מָלָה לֹא נֶאֱוָה
לֹא תַעֲבֹר אֶת פִּיהָ.

יד.

בֶּן בְּצֻרֶקֶת מַעֲשִׂיהָ
לֹא בֹאמֶר וּדְבָרִים.
תִּתֵּן לִילְדִיהָ
תּוֹכָה וּמִישָׁרִים.

טו.

יִרְאֵת אֵל שָׁמַיִם
וְאַהֲבַת כָּל-בְּנֵי אָדָם,
לְשֹׂנֵא עֲצָלְתִּים
וְלַחֲיוֹת מַעֲמֹל יָדָם.

ח.

בְּכָל-עֶבֶד וּפְנָה
מְשִׁימָה הִיא עֵינַיִם.
עוֹרֶכֶת וּמְכִינָה
בְּתַבּוּנוֹת בְּפִיָּם.

טז.

בְּמַטְבַּח, בְּרִפְתִּי
בְּלוֹל וּבְאַרְבָּה ;
עַל הַכֹּל חוֹסֶפֶת,
בְּכָל רוֹאִים טוֹבָה.

יז.

אוֹפָה וּמְבַשְׁלִת,
אוֹרֶגֶת וְתוֹפֶרֶת,
מְלַבִּישָׁה, מַאֲכֶלֶת
וְכָל-בֵּיתָה שׁוֹמֶרֶת.

יח.

אֵל כָּל יָדָה שְׁלוּחָה
וּבִהָשָׁבֵל וְדַעַת.
נִפְשָׁה סְמוּכָה, בְּטוֹחָה,
כִּי אֵין כָּל-מְגֻרַעַת.

שז.

כִּי יִשְׁמְחוּ וַיִּשְׁלְיוּ
בְּאַבְלָם אַרוּחָתָם ;
כִּי יַחֲיוּ וְגַם יַחֲיוּ
כָּל הָרֹשׁ עֲזִרְתָּם.

יז

בָּקָה יִבְרַךְ גְּבִיר
כִּי יַעֲשֶׂה תוֹשִׁיָּה.
בֵּן יֶאֱשֶׁר בֶּן עֶבֶר
לֹא אִשָּׁה עֲבָרְיָה.

יח.

שִׁמְחָה הוּא בַּעֲמָלוֹ
וּבְכָל-עֲבוֹדָתוֹ.

רחיכות בארץ הקדש. שבט חרים.

מִתְעַנֵּג בְּגוֹרָלוֹ

בְּאִשְׁתּוֹ אַהוּבָתוֹ

יט.

אֲשֶׁרִי אֲבוֹתֶיהָ
אֲבוֹת בֵּת רַחֲמָה
גַּם אֲשֶׁרִי יְלָדֶיהָ
יְלָדִי אִם חֲקָמָה.

כ.

אֵךְ זֹאת הִיא מִתְנָה
מֵאֵת אֱלֹהֵינוּ
חֲכָרַת נֶאֱמָנָה
לְהִנָּעִים אֶת חַיֵּינוּ

ישראל מלך.

זמרת הארץ.

בהמאמר הזה נאספים :

- (א) הספרים שחזקו ונדפסו בארה"ק במשך השנה החולפת.
 (ב) הספרים אשר נדפסו בארה"ק מעת נוסד בה הדפוס הראשון, אשר הרבה מהם נעלמו גם מעיני הביבליוגראפים המובהקים. וכמובן לא נוכל לתת את שמות הספרים האלה עפ"י סדר זמן הדפסתם; כי הם מפוזרים ומפורדים, ורובם יקרי המציאות גם פה. ולכן נביא שנה שנה מספר מהם כפי סדר בואם לידינו.
 (ג) כתבי היד הנמצאים בארה"ק, תכנם, מהותם וזמן כתיבתם.

א.

אוצר ספרות ארץ ישראל. ספר שני : תבואות הארץ להרה"ג וכו' כמוהר"ר יהוסף שווארץ ז"ל.
 חלקו הא' כולל : מהות איכות וכמות הארץ, וככללו עוד באור הרבה משמות המדינות והמקומות הנזכרים בתנ"ך ובדברי חז"ל, וכו' פרקים. ומאז מיוחד המבאר תוצאות הארץ, וחלקו הב' כולל מעשה הארץ, והוא דברי הימים למלכי וליושבי הארץ. — תוצאה חדשה בתקוני כל המעיות, וכלוית כל ההוספות והשמטות שהוסיף המחבר בעצמו בסוף ספרו פרי תבואה וביתר ספריו. וכלוית כל התגלויות החדשות שנתחדשו מימי המחבר עד ימינו. מפתחות מפורשות עפ"י סדר א"ב, תולדות המחבר ומפת הארץ כנאותיות עבריות מאת אברהם משה לונץ עורך ה"ירושלים" (מחירו 5 פראנק).

[1] בהמאמר הזה אין מקום להודעת מחירי הספרים כאשר בקשו אחדים ולהספרים ממין השני אין כל מחיר קצוב, כי רובם כבר ספו תמיו, אך יען כי אין פה בית מסחר ספרים העומד בכרית המסחר עם המינים שבה"ל, לכן נכונים אנחנו לרמציא את הספרים הנדפסים פה, לאלה אשר ישלחו לנו כסף מחירם (בערך) בהקדם.

ירושלם. מאסף ספרותי לחקירת ארץ-ישראל, גלילותיה, קורותיה, קדמוניותיה, תולדות גדוליה. וכל הנוגע לה בעבר ובהווה. יצא לאור מאת אברהם משה לונץ. בעזרת חכמים וחוקרים מצוינים בארץ וחוצה לה. כרך חמישי⁸⁰. דפוס המו"ל.

קהלת שלמה. בו נקהלו ונאספו שאלות ותשובות הגאונים ז"ל וביחוד רב שרירא רב האי בנו והרב ר' יצחק אלפסי ז"ל. אשר היו עד כה בכת"י ישנים, ספונים וטמונים, ויוצאים עתה פעם ראשונה לאור עולם, עם הערות תקונים וציורים ומבוא. מאת שלמה אהרן זוערטהיימער.⁸⁰ תרנ"ט, דפוס הרא"מ לונץ. ראשית ידיעת כתיבת הארץ. מאת ישראל בלקינד.

הוצאה שניה⁸⁰ תרנ"ט, דפוס הרא"מ לונץ.

ישועות יעקב. כולל : א) תפלת ר' ישמעאל כהן גדול. ב) תפלה על הפרנסה. ג) ונתנה תוקף. ד) שני הפטרות, הפטרת שמות, ובא אל פרעה. ה) ברכת המזון בקצור. ו) סומונים מיוחדים לזכר עיה"ק ירושת"ו. נלקטו והוכאו אל בית הדפוס כהוצאת והשתדלות מעלת מו' יעקב יחשליא בן הח' הש' מוהר"ר מרדכי בן החסיד והעניז מוה"ר אברהם נרבי נ"ע.⁸⁰ תרנ"ט, ס' עמודים. דפוס הרא"מ לונץ. [מלבד הסומונים הנז' באו בו סומונים לראש השנה, לשמחת תורה, למוצאי שבת ולכבוד רשב"י. ההפטרות שבו הן עפ"י מנהג בוכארה].

אגדת תלמוד ירושלמי. חלק ב' על כל סדר זרעים. תרנ"ט.

דפוס הרי"ד פרוסקין/ארה לוח ארץ ישראל לשנת תר"ס עמוד 178.

סדר חפלה קטן מנוקד, מנהג ספרד, ומנהג אשכנז,⁸²⁰ תרנ"ט. דפוס הרי"ן לעזוי.

מראה הילדים. בו נקבצו ובאו כמה מיני רפואות ותעלות וסגולות וגורלות, מכמה ספרים כתיבת יד ממזרח וממערב מצפון ומים, מאשור וממצרים ומערי פרס וחדרי תימן, גם מספרים הנדפסים

הלא הם כתובים בספר הזכרונות. סדרתים ע"ס א"ב, והיה כל מבקש מנולה או רפואה למכתו וכו'; ילך אל האות ההוא ויעשה מה שבס"ס פונות. כ"ד המאסף ר"ב זעיר"א קמינא רפאל אחנא ס"ס תושבעיה"ק מכריא. ⁸⁰ תרנ"ט, ר"י ריינ לעווי.

שלמי הזהב על שני חלקי יו"ר, מטרתו לכרר ולישב את דברי מרן הגאון בעל הטורי זהב ז"ל מהשנות מרן הגאון בעל הש"כ ז"ל שהשיג עליו בספרו נקודת הכסף, ויבואו בו גם כמה חדושים בגפ"ת, וכמה דברים הנוגעים להלכה ולמסקנא דרינא לדעת הפוסקים האחרונים ז"ל. חובר מאתי כחמלת הי עלי יעקב אריה ב"ר חיים מרדכי סלאנט מורה הוראה בשכונת מזכרת משה וסביבותיה בעה"ק ירושלם תוכ"א. דפוס הרא"מ לוניץ ⁸⁰ תרנ"ט.

ספר הלכותיים. קובץ מדרשים ישנים ומאמרים שונים, חלק ד' יצא לאור ע"י הרב אלעזר הלוי דר' גרינהוט. בדפוס מו"ל "הצבי". שיחת חכמים. משליהם ופתגמיהם ומכתמיהם תיכם יצוף, הגיוני מדע חכמה ותושיה. מלוקמים ע"י אהרן שמחה בלומענטהאל. תר"ס, [הדפסה מיוחדת מה-תבצלת].

מגיד מישרים. הוא כאור חדש ומספיק על הגדה של פסח עם מבוא גדול סולל דרך חדשה ביציאת אבותינו ממצרים. מאתי נתנאל חיים בהרב ר' משה נחמן ז"ל פאפע מאנטיפאלע בעת בתוככי ירושלם ת"ו מחבר ספר דבר ישועה על מגילת אסתר, וספר תפלת ישרים באור על סדר התפלות, ופרוש גדול מאד על התורה, ועוד חדושים על ש"ס ופוסקים. נדפס בהוצאת המו"ל חיים מיכל מיכלין וגיסו ישראל יצחק פאפע (בן המחבר), ⁸¹ תר"ס, דפוס ריינ לעווי.

יד הלשון. חבור כולל כללי הקדוק וההגיון ע"פ שמה חדשה. מאת חיים יהושע קאסאווסקי.

העורת, ספיר מימי הבינים. תרגום מאננלית. מאת שמואל ראפאליוביץ⁸⁰, תר"ס, 299 צמורים, [הדפסה מיוחדת מהצביל].
גייקו דיקסיונארייו. "זוידאראיספאניול-פראנסים, שני חלקים. מאת שלמה ישראל שריזלי. דפוס רא"ם לונץ.
הקנאי או שני יקטן-יקשן. מחזה צחוק (אופורית) כארבעה מעשים, חבר אברהם גולרפון. כלשון יהודית-אשכנזית בישי "י"א ב"דע קאנע-לעמעל" מתרגם עברית ע"י מר דוד, בחוצאות בן-ציון מאראנאן ושי "ישראל שריזלי. דפוס מו"ל הצבי".
לפי הטף. ספר להורות את ילדי ישראל לדבר עברית מכלי עזרת תרגומים. ספר המורה, מאת דוד ילין, ח"א הוצאת "תושיה". ורשה תר"ס.

מקרא לפי הטף. להורות את ילדי ישראל קרוא וכתוב ודבר עברית עם"י השטה הטבעית עברית כעברית. ספר ה ת ל מ י ד מאת ד. ילין, ח"א הוצאת תושיה. ורשה תר"ס.
עברית בעברית. מאמר פדגוגי, (מבוא לספר "מקרא לפי הטף") המורה את דרכי הדוראה ככלל ודרכי הדוראה עפ"י השטה הטבעית בפרט. מאת ד. ילין, הוצאת תושיה, ורשה, תר"ס.

ב.

תרגום אברהם. על תרגום אונקלוס מהמשה חומשי תורה להראות שרוב דבריו חמה לשון הקדש, מהרב הגאון הגדול החכם ב' מוהר"ר אברהם זצ"ל בן הגאון החסיד האמתי התנא האלקי רבינו אליהו מוילנא זיע"א. ונלוה בסופו קונטרס שש משור, על איזה תרגומים מאת הרב הגאון דמי לבר אליהן רבינו שלמה זלמן זצ"ל"ה בה"ר יצחק זצלה"ה מוילנא זיע"א הנלקט מסי תולדות אדם, 80 תרג"ו; ד"ש. צוקרמאן, כ"ה דפים. מאירי הלכה. חלק שני יכלכל בקרנו ארבעה חלקים

א) חידושי תורה מהגאון הצדיק האמתי רשכבה"ג אדמו"ר משה יהושע יהודה ליב דיסקין זללה"ה. ב) פ" על הקדוש על שני אופנים ע"ד הנגלה וע"ד הסוד. ג) המזכה את הרבים. ד) פרפראות לחכמה. מאתי הצעיר מאיר ב"ר יוסף מאן הרב דלימזאל בעהמח"ס הידור מצוה ופרי יוסף. [חסר שם הדפוס והשנה. ומהסכמותיו נראה כי נדפס בשנת תרנ"ו].

ראש הגבעה. כולל כי הלכים, חברו הרב הגאון וכו' מוהר"ר פנחס במו"ה יהודא זצ"ל מ"מ בק"ק פלאצק מתלמידיו של רבינו הגאון הנדול ר' אליהו טווילנא זצ"ל. נדפס ראשונה בוויילנא בשנת תק"פ. ולזיכר מציאותו נדפס מחדש.⁸⁰ תרנ"ח, דפוס ש. צוקערמאן. חידושי מהר"מ חלאוו"ה על מסכת פסחים. כת"י עתיק מאחד מגדולי הראשונים ז"ל מזמן הר"ן והריב"ש זלה"ה. והוא רבינו משה חלאוו"ה ז"ל המוכא בתשובת מהרי"ל וכנה"ג כמפורש בהסכמת הרבנים הגאונים דפעה"ק הנדפסות בסוף הספר. והוא אחד מכת"י היקרים שנמצאו בעזרון המנוח הר"ה"ג המפורסם מו"ה יהודה זרחיה אוולאי ז"ל. יצא לאור ע"י האכרכים המוסלגים מו"ה יוסף משה יהושע כמו"ה יונה לייב מענדעלזאהן נ"י ומ"ה בן ציון במו"ה נחמן נתן קורניל נ"י וחבריהם יצ"ו.⁴⁰ תרל"ג, די"מ סאלאמאן. סדר עבודת הקדש מהרב הגאון וכו' חיד"א זצ"ל.⁸⁰ תר"א, דפוס ר"י בק. [הספר הזה הוא הראשון הנדפס פעה"ק ת"ו. ובהקדמת הרב המדפיס נמצאים זכרונות לקורות עה"ק צפת ומכריא].

שמחה לאי"ש. מכלכל שו"ת להלכה ולמעשה. מאת הר"ה וכו' כמו"ה יעקב שאול אלישר בן לא"א הרב המובהק האמתי מרו"י גוב"י בקש"ת אליעזר ירוחם אלישר. פאליא, תרמ"ח, קכ"ד דפים דפוס ש. צוקערמאן. [בסוף ההקדמה הדפיס המחבר איזה פיוטים ובקשות שיסדר לאומנם כאשמוות בכית הכנסת כנהוג פעה"ק

ירושלם ת"ו ופזמון לכבוד ירושלם ולכבוד שמואל הנביא לנגן
בנגון ידוע, ושיר לכבוד הישולטאן יר"ה. וכסוף הספר קונטרס
ישנת השבע הכולל תשובה וספק להיתר עבודת השמיטה עפ"י
אופנים ידועים, לשאלת ראשי המושבות בעת ההיא. גוף הספר
מכיל ק"ט דפים והט"ו דפים הנשארים הם מסתחות מפורטות
הכוללים תמצית השו"ת והחדושים והבאורים בספרי הראשונים
והאחרונים שנכנסים הספר המסדר מן הרב המחבר הרב וכו'
כמהירי חיים אלישר ונקוב בשם יסתחי פי איש".

מעשה אי"ש. שו"ת להלכה מאת הצב"י יעקב שאול
המכונה בכור אלישר ו' לא"א הרב המופלא נזע קדושים אראלים
ותרשישים כקש"ת אליעזר ירוחם אלישר וצללה"ה וזיע"א. פאליא
תרנ"ב דפוס ש. צוקערמאן. [גוף הספר מכיל צ"ו דפים וי"ב דפים
מכילים מסתח מפורט הכולל תמצית השו"ת והבאורים והחדושים
המוכאים בו בשם ישערי חיים". מסדר מן המחבר הרב וכו'
כמהיר"ר חיים אלישר].

דרך אי"ש. דרושים. מאת הצב"י יעקב שאול המכונה
בכור אלישר ו' לא"א הרב המופלא נזע קדושים אראלים ותרשישים
כקש"ת אליעזר ירוחם אלישר וצללה"ה וזיע"א. תרנ"ב, פאליא.
י"ט דפים. דפוס ש. צוקערמאן.

אי"ש אמונים. דרושים לחגים, למועדים ולשבתא דרגלא.
להכנסת כלה ולהספדים. מאת הצב"י יעקב שאול אלישר ו' לא"א
הרב המופלא ח"ק כמהיר"ר אליעזר ירוחם אלישר וזלה"ה וזיע"א.
ואיזה דרושים מאת הרב הגדול הרמב"ן (בנימין מרדכי נכון)
בעמ"ס בנימין. פאליא, תרמ"ה; קמ"ו דפים. ד"ש. צוקערמאן.
לבקדמת הספר הזה מביא הרב המחבר את תוכן הנס שקה
ליושבי בצרה בשנת התקל"ה בעת שהי' שם זקנו הרב ר' יעקב
שאול אלישר כתור יד"ר מחברו. ואתרי הספור גם נוסח

המגילה אשר תיקן הרריש"א הנז' לקרותה ביום ב' ניסן יום הנס
בכל שנה, ונקראת "מגילת פרס". מחוברת בחרוזים עפ"י סדר א"ב
ותשריק מרובע ושם המחבר. נעתק מגוף המגילה כתובה על
קלף שרגיעו לידו מאת אחד מיושבי בצרה.

שור"ת בני בנימן וקרוב אי"ש. חלק א' פ"א דפים. חלק ב'
קט"ז דפים. פאליא, תרמ"ה ד' י. מ. סאלאמאן. (הספר הזה כולל שור"ת
של הרה"ג כמוהר"ר בנימן מרדכי נבון ז"ל, ותלמידו הרה"ג כמוהר"ר
יעקב שאול אלישר (ראשון לציון כעת) הוציאם לאור, ובהם הביא
גם הרבה מחושיו וכמה וכמה פסקים מיוחדים משאר רבני ודייני
עיה"ק ת"ו ולכן קרא שם הספר בנימן וקרוב אי"ש. מעבד להשער
של חלק הא' נדפס צואת הרה"ג כמוהר"ר בנימן מרדכי נבון.
בהקדמת הדב כמוהר"ר אי"ש מוכא ג"כ הספר על השד שמעיה
אנניל. ומלבד מפתח של השור"ת יש בו עוד מפתח להספרים
הנזכרים בו בשם "שער בנימן". בראש החלק השני יש הקדמה
ארוכה בשם "פני חמא" (חיים משה אלישר) מאת בן הרה"ג
המו"ל; ואחרי המפתח ישער בנימן הנז' יש דף מיוחד בשם
"דברי איש" הכולל העתק של מדרגים פסקים והסכמות מספר כת"י
לרבנן קשישאי הנקרא "מושב זקנים" שנמצא בהישיבה הקדומה
חסד לאברהם ובנין שלמה" שנכתב מחיר ונאוני וקני הישיבה
הנז' משנת תקי"א ואילך. ואח"ז איזה הישגות).

מודע לבניה. כולל ציונים וסימנים על כל שיתא סידרא
משנה אשר חיבר איש ישר הולך תמים ופועל צדק וכו', אשר
כל כונתו לש"ש לזכות אנשים רבים שלומי ישראל החפצים
לעשות רצון ה' להגדיל תורה ולהאדירה. ולמען זכות את
החפצים שיהי' משנתם שגורה על לשונם בעל פה. הכאתי לבית
הדפוס אנכי צעיר הלויים אברהם אלמער סג"ל מתושבי עה"ק
ירושלם ת"ו 80. תרמ"ה דפוס הרא"ם לונק' מ"ד דפים.

תבואות השמש. ובו ארבעה מאמרים. א' כדור הארץ, ב' אילת
השחר, ג' צל המעלות. ד' דרך מבוא השמש, שחברתי אני הצעיר
יהוסף שווארץ מילידי האשכנזים יצ"ו. ⁸⁰ תרנ"ג, דפוס הר"י ב"ק.
דברי יוסף חלקו השלישי והרביעי כולל פרי תבואה.
פרדס, תשובות, באורים וענינים שונים בדברי החכמה השוים
לכל נפש. נספר לשני ראשים, שחברתי בעזר האל אני הצעיר
יהוסף שווארץ. ⁸⁰ תרכ"א, רמ"ח דפיס, דפוס ר"י בק. [את
הראש השני מהספר הזה הכולל תשובות הדפיס בכרך מיוחד
בשנת תרכ"ב בשם דברי יוסף וכו'. ראה בלוח ארץ ישראל]
לשנת תר"ס עמוד 179.

תולדות אדם וחיה. חטאם בעץ הדעת, השתלשלות
הסכה להחטא הזה, יסופר בדרך ספור חזיוני את כל הקורות
בימי קדם, ביום ברוא אלהים ארץ ושמים. חובר בשפת
בריטנית בשנת 1665 למספרם מאת הסופר הבריטי יאהאן מילטאן,
נעתק חפשי לשפת עבר, לרוח בני ישראל, ע"י שמואל בן משה
ראפאלאוויץ. תרנ"ב, ⁸⁰ 64 עמודים.

מיכאל. ספור קורותי מחובר בשפת אשכנז מאת ש. כהן מפראג
מחבר הספר גבריאל, מתורגם לעברית ע"י ישראל דובער
פרומקין ⁸⁰ 320 עמודים [הדפסה מיוחדת מהחכצלת].

מדרש רבה מגילת אסתר ע"פ מתנות כהונה ועם פירוש חדש
תפארת ציון באור מספיק ושוה לכל נפש, ולחקל על הלומדים
הצגת השאלות מהצד כדי שמתוכם יבואר על מה שהוכרחת
לפרש כן. מאתי הצעיר יצחק זאב כמותר יהודא דוד ז"ל
יאהלער. דפוס צוקערמאן ⁴⁰ תרנ"ו. ס"ז דפיס.

המושבה נדרה השתלשלותה וקורותיה

מראשית התיסדותה עד היום הזה.

מאת דוב אריאל (לויבאוויץ)

אחד מראשוני המתיישבים בה.

מבוא

ויהי בשנת תרמ"ב שנת צרה ומצוקה לאחב"י בארץ רומאניא, כי צץ הודון פרחה הרשעה בקרב עם ישראל הזאת ע"י מסיתים ומדיחים צוררי ישראל ויתחוללו הרעמים בקהלות רבות להפיץ את יושביהן, ותגבר התשוקה בלב רבים מאחינו לעזוב את הארץ ולבקש להם מנוח כאשר ייטב להם. ורעיון ישוב ארץ ישראל בתכונתו המעשית אשר השר מונטיפיורי התעורר עליו מכבר ע"י הצעת יושבי הארץ עצמם, ואשר הרב הגאון הצדיק מוהרצ"ה קאלישר ז"ל מטהאדן סלל לו מסילה בספרו "דרישת ציון", והחברה אשר יסדה ימינו כפ"ס דמייך, ואשר יושבי אה"ק עצמם החלו להוציאו אל הפועל בקנותם להם את אחוזת פ"ת ביהודה ואחוזת גי'אוני בגליל, מצא הפעם מסילות גם בקרב המון בני ישראל, וישפוך רוחו גם על הצעירים המשכילים דורשי חכמה ומדע בבתי המדרש הגבוהים, ותצא התעוררות מבית מדרשה של חרוב ותאחו כלל תפוצות ישראל ותוסד אז חברה "בית יעקב לכו ונלכה" הנודעת בשם "ביל"ו" אשר חכריה היו הוקים משכילים, אשר החליטו לעזוב למדיהם ולהאחו בארץ בתור אכרים עובדי אדמה בדיהם בתמכס יתדם על עשירי העם, כי ימציאו לידם את האמצעים לבוא לירי חפצם.

והנה דברי ימי החברה הזאת ומשאת נפשה והחליפות והתמורות
 אשר עברו עליה משך שלש שנים, רבים ונכבדים מאד, וראוים
 להקבע בפרק מיוחד. אך לרגלי הפצנו פה לספר דברי ימי גדרה
 אין לנו רק לזכור את זאת, כי אחרי חלומות וחזיונות לב רבים
 אשר נכזבו, שמחו בני החברה הזאת אשר כבר נמצאו בארץ ישראל,
 בהמצא לחם מר ה' ש פקיד חכרת "כל ישראל חברים" לתת
 להם עבודה בתור שכירי יום נחלת "מקוה ישראל" הוא בית
 התלמוד לעבודת האדמה אשר יסד מר נטר ז"ל וישכרו להם
 בני ביל"ו בית באחד הפרדסים אשר על הדרך בין יפו ובין אחוזה
 "מקוה ישראל" וישבו שם. כבקר כבקר יצאו לעבודתם בשדה
 ויעבדו עבודה קשה ועבודת פרך, וכערב שבו הביתה לחייהם.
 חיי צער ועוני, אך לא נפל לבם עליהם ותהי נפשם תמיד שמחה
 ועליזה בתקותם לעתידות, ויסדרו להם תקנות קבועות אשר על
 פיהן היו חיי חברה והשתתפות. ואת הרי"ט פעם סוכן "מזכרת
 מונטיפיורי" בימים ההם, השוכן בירושלם קבלו לראש וליועץ
 להם, כי נטה לב האיש הזה אחרי הצעירים האלה במצא בהם
 כונה רצויה ואומץ לב ודעת נפש בלי תערובות פניות שפלות.
 ויעבדו בני ביל"ו את עבודתם במשפט הזה בערך שנתים ימים
 עד שנת

תרמ"ד

ויהי בראשית ימי הקיץ בשנת התרמ"ד זמר ה' ש
 הודיע לבני ביל"ו, כי בסקודת חכ"ה אשר בפארץ יחדל מהיום
 לתת לנו שארית בני ביל"ו עבודת שכירי יום נחלת "מקוה ישראל".
 כרעם ביום כהיר היתה לנו הבשורה הזאת. ויהי עלינו מעתה
 לבקש עבודה איש איש באשר ימצא למען החיות את נפשו
 והיו אחדים בנו אשר קצה נפשם בעמלם, וחיי נדודים כאלה
 ייפרידו מעל החבורה וילכו באשר הלבם וישארו מאתנו אך תשעה

נאמנים לדגלם וישאו כל יד עמל ותלאה בארך רוח, כיתקוה
נשקפה להם מצד האגודות השונות לחו"ץ אשר נוסדו אז בארץ
רוס"א. והרי"מ פ"נס מחוק את ידם ליחל עד גמרו את קניית
האחוזה למען הקונים השונים אשר מלאו את ידיו לקנותה, והיה
בה עוד מקום גם לבני ביל"ו להאחוזה.

ובכ"ט כסיון הגיעה הבשורה מעזה כי נחלת גדרה
נקנתה כדת על שם הרב דר' הילדסהיימר ז"ל עפ"י המורשה שלואז
הר"מ נאלדשמיד ז"ל מירושלם. ואז ערכנו מכתבים לכל האגודות
ברוס"א לגלות דעתנו להקנות בגדרה, וכעבור חדש ימים ואגודות
ווארשא פולטאווה ומינסק מלאו את ידי הרי"מ להקצות בעדם
לשטנו ארבעה חלקים וחצי ואחריהם החזיקו אגודות ווילנא
ומאסקוי בשלשה חלקים אשר עליהם נלוו אחרי כן חמשת חלקי
חרקוב וחלק אחד מאדעססא, ותהי נחלת בני גדרה מיד חו"צ
י"ג וחצי מכ"ה החלקים. נשבעה התחלקה אחוזת גדרה כולה
ויכלו ימי שנת תרמ"ד ותבוא שנת

תרמ"ה.

ויהי באחד בכסליו בשנה הזאת, נמנינו וגמרנו ונחוק
בספר הזכרון № 25 את החלטתנו לעלות גדרתה להאחוזה בה,
ובשבעה בו ישלחנו שנים מאתנו להרי"מ פ"י ירושלמה להגיד לו
את החלטתנו, ככתוב בספר זכרונותנו № 26, וכבוא הרשאתו
הכננו בכלל שאר צרכנו מעדרים וכלי חפירה לאדמה
וחמור אחד למשא להביא לנו צרכי אוכל נפש. ולפנות ערב, ביום
הראשון לחג החשמנאים, יצאנו רגלי מיפו, כולנו מלבד אליהו
סווערדלאוו אשר חלה וישאר במקומו. ושלשה חמורים נושאי סבל
צדה וכלים לפנינו, וכלילה באנו ראשונה לציון ונשלח שנים
מאתנו את צוקערמאן ואת הורוויץ, ללכת לפנינו גדרתה ואנחנו

נשארנו ללון פה, וכמרם עלה השחר קמנו גם אנו ונלכּה, וכאור
הבוקר באנו אל מקום חפצנו, והשנים אשר הקדימו לבוא יצאו
לקראתנו בלחם ומים, ומורים בלבים; ונעל כולנו על נחלתנו
בשירה וזמרה ונאחז בָּה, היא אחוזת "גדרה" עד היום.

ואלה שמות הבאים גדרתה ביום ההוא: בנימין פוקס,
דוב לייבאוויץ, יוסף ליס, יעקב שלמה חזנוב, מנחם
מאהילבסקי, צבי הורוויץ, שלמה צוקערמאנן כלם בחורים
(וילוח אליהם גם איש אחד מינסקי אשר קנה לו חלק בגדרה
בכספו ושמו אדליוואנקין). ויהי כי נִפְשֵׁנו מעט מעמל הדרך ונתחזק
גם להשיקט את לבבנו הסוער ולגרש מעלינו כל רעיוני תוגה
ודאגת עתידות, כי לב שמח ורוח גבורה דרושים לנו מעתה, כאשר
לא נכחד מאתנו כי אך עתה החלה לנו המלחמה עם התלאות
והמצוקות אשר לפנינו על דרכנו; כי חסר וכפן מצד אחד
זהתגושות עם הערכים שכננו, אשר מרם הסכננו עמחם, מצד
השני נכנונו לנו, וברוח נכאה אין יורדין למלחמה. ג'מים אחדים
כא גם אליהו סווערדלאוו אלינו אחרי הרפאו ממחלתו ונהי' כלנו
עשירה, ובית הקרשים חמשה על חמשה מטר אשר הכין הרימ"פ
על הגבעה הראשונה כמרם נאחזנו בנחלה, קבענו לנו לדירה
ולאוצר הכלים. זיהי הבית מתוכו מוקף משלש רוחותיו בספסלים
רחבים מעשה ידי עצמנו. והַבְּרִים לבשול בפניה בקיר הרביעי סמוך
לפתח והשולחן הגדול בתוך, ויהי לנו מקום פנוי כהבית, אך רצועה
קטנה בינות הספסלים והשולחן. ולא יכלו איפא באי הבית
להתהלך בו הנה והנה; אך ראשון ראשון מהבאים מהר ולקח
מקומו על הספסל. ואחר מחברינו מר יעקב שלמה חזנוב אומן-יד
למלאכות הרבה, סמך אל צלע הבית קדמה שלשה קירות
קרשים אשר כסם כנגד רעפים זיהיו לאורה לחמורנו, ולאוצר
לכלי מלאכתנו.

ובהמות וכלי המחרשה לעבוד אדמתנו טרם היו בדינו, ונחליש לעסוק בנמיעות תחלה. ויהי ככ"ט בכסליו ונזמין אלינו את הגנן ממקוה ישראל איש נוצרי מאונגריה ושמו קאזאני, והאיש מודע לנו מימי שבתנו כאחוזה הזאת ולבו טוב עלינו, ויבוא ויעש אתנו כיומים ויתור לנו הר מההרים השוממים מנב, בנחלתנו במרחק עשרים רגעים מכיתנו לנטעו כרם, ונקרא שם להחר הזה "יהודית" על שם הגברת מונטיפיורי ז"ל.

לא לחנם אמרו חז"ל: והיו חייך תלואים לך מנגד זה הקונה לחם מן הפלטר, ואנחנו עוד היה עלינו להביא ממרחק לחמנו מפלטרי "ראשון לציון", ותקין נפשנו בעמלנו וימלך עלינו לבנו ונכרה כמין גת (בור מרובע) סמוך למשכננו בעמק מטר אחד, כי לא יכולנו להעמיק עוד בגלל קושי הסלע, וכקר הגת מערבה כרינו כמין כוך ויהי לנו לתנור לאפות בו לחמנו כידינו ונהיה לאופים, ומהיום ההוא והלאה לא הוקקנו עוד לכתות רגלינו בעד ככר לחם ראשונה.

בשביעי לחדש העשירי ישב אלינו חברנו יעקב בן שמואל מאהילבסקי אשר שבע נדודים בירושלם ונשמח לקראתו כלנו מאד, כי על כל מצומת המחסור אשר הציקתנו, הציקנו חוסר אנשים עד לכישלון ידים ויביאנו לידי התמרמרות עד כי החלטנו לשים לחוק לגרוע מזכויות אותם החברים, אשר פגרו מבוא אלינו גדרתה ככתוב בספר הזכרון No. 28.

והעבודה החלה כהדר "יהודית" אשר ברה לנו הגנן, צרפנו מדעתנו הר שני לעומת משכננו אשר קראנוהו "משה" ע"ש השר מונטיפיורי, ונקצה בהם שטחי אדמה במדת ארבעה וחמישים דונם¹, שלשים ושישה כהר יהודית ושמנה עשר כהר משה.

[1] כל דונם הוא 1600 אמות מרובעות.

פה עמוד, קודא יקר, והתכוננת אל סדר חיינו אז לפי
הציור אשר אני נותן לפניך.

יסוד ההשתתפות אשר אחזנו בו בהיותנו עוד עובדים
שכירי יום היה לנו ליסוד מוסד גם עתה, כיס אחד וקדרה אחת
לכולנו, ויהי לנו לחוק להקצות יום יום איש אחד מאתנו על
הסדר לשבת בית ולהכין לנו כל צרכינו יומם ולעמוד על המשמר
כל הלילה. ויהי האיש אשר הגיע לו התור לשבת בית, לאופה
ולמבשל ולמנקה את החדר ואת הרפת ולמאכיל את החמור
וכל כיו"ב.

וסעודותנו הקבועה היא סעודת הערב כבואנו מן השדה
ותהי חליפות לה. היום כליל-חמיין ולמחרתו נזיד תפוחי אדמה
וממחרת השלישית אורז או פולים וכל כיו"ב. ותהיינה לנו אך
החליפות האלה לתכלין מעט לתכל כס את חיינו המרים
והמשעממים בשויונם, כי עבודתנו הקשה לא עצרה כח לשמח
את לבבנו בעת ההיא. אחרי רואנו כי לשוא שחתנו עמלנו על
הר "משה" כי אדמתו אדמת מרשים, ולא לנו לפי האמצעים
שבידינו להכשירה לנמיעה. וגם עבודתנו בהר "יהודית" לא התקדמה
כראוי, כי המגרעות הטבעיות אשר ב"יסוד ההשתתפות" החלו
להגלות אחת אחת, ותולדותיהן, אשר מררו את חיינו, הכריחונו
להאבק בהן לבלתי תת להן עכור את הגבול. אך כל המרירות
הזאת בטלה מפני רוח השירה אשר סבב ומלא את חיינו אז
בכל מקצעותיהם, כי בהתקרבונו אל הטבע התענגנו על מראותיה
הנחמדים כחבורת ננסין בים הקרח בשעתה, וכל חפירה
וכל צמח וכל חי אשר מצאנו בהרי גדרה השוממים העסיקו
אותנו ויהיו לנו לחומר רב ערך לשיח בו בערב אחרי הסעודה
ולהתוכח עליו. ותחזק עלינו יד השירה הזאת אז עד כי לא נמחו
עקבותיה ימים רבים מחיינו גם בהשתנותם בהמשך הזמן מהקצה

אל הקצה ויקבלו צורה כולה חדשה מסבות ישונות אשר תתבארנה
בפרקים הבאים.

ואתה, ידידי הקורא, אם יש את נפשך לקלוט ציור נאמן
מסדר חיינו אז, לכה נא אחרי במחזה ורתארוחת אתי בדרך
העולה גדרתה; ונכוין את השעה לבוא אל חברינו לראש האשמורה
האחרונה כלילה, בעודם שוככים על משכבם שקועים בחבלי שנת
העובר המתוקה, למען התכונן על חייהם מראשיתם.

הנה אנחנו בדרכנו כבר יצאנו מבין כרמי כפר "קתרה"
אשר בקצה גבול נחלת "גדרה" מצפון, נעובה נא עתה את דרך
המלך העולה עזתה ונשמאילה ונעלה במשעול הצר ההולך אל
משכננו, אל גמה ממנו ימין ושמאל, כי חתחתים וקוצים וברקנים
אורבים לנו משני העברים, כי טרם התרחבה ונכבשה אז הדרך
בפרסות הסוסים והכקר ואופני העגלות, כאשר היא היוכו
והנה התנהלנו לאט ונעל עד חצי ההר. פה עמודי ידידי, והנפש
מעט ושא עיניך והתכונן מסביב לך, הלא הלילה ליל ירח
במלואו, השמים מעל ראשך טהורים ומהירים ואור נעים מכחיל
שפוף על כל היקום, ולאור הזה תראה מרחוק את הכפר יבנה
המתנוסס מעל גבעה נחמדה צפונית מערבית ממקום עמדתך,
היא "יבנה" אשר הצילה בשעתה את רוח ישראל מהכחד מן הארץ,
ותעש לה שם בבית מדרשה אשר אסף אל תוכו את הרוח הזה
אחרי אשר נחרב בית חומרו. אנדות רבות עיר היום כפי יושבי
המקום הזה אל אדותיו, ומהן רבות הנוגעות ליישוב היהודים בו
מימים קדומים, ופנית לך ימה וראית ירועת תכלת פרושה מרחוק,
היא שטח פני הים הגדול הרחוק ממך דרך מהלך שעה וחצי.
קול המית הגלים הסוערים וזועפים במקומם ישמע לך כזה כקול
דממה דקה כקול ענות חלושה, כקול אנוחות גולי יהודה, כי
תשתפכנה בצרתם.

סוב לך עתה מזרחה. הנה "הרי יהודה" הנפלאים בשלל מראיהם הנחמדים, אשר ירכו וישתנו כרוב לסעיפי עשתנותיך וכהשתנותם לכמה גונים. אם רוחך נכאה ומחשבותיך נוגות, ונראו אליך ההרים האלה עולים כגאות עשן מתוך העמקים העמופים ערפלי אדים, וזכרת את ירושלם ואת מקדשה בעלותם על המוקד בלילה ההוא בליל הפחדים, אשר קבענוהו ליל קנה לדורות, ורסיסי הטל לרגליך החונים על העשבים ועל הנעצוצים והנהלולים המזהירים לאור הלכנה כזוהר נמשי פנינים, ידמו לך לנמפי הדמעות אשר מר בכו מלאכי מרום ויפלו על הארץ ויהיו למרגליות. אך בהצהל רוחך ודעתך בדוחה עליך ונראו לעיני רוחך ההרים הנחמדים האלה כענקים זקנים הצונפים מצנפת עננים לבנים על ראשם ושמלת ערפלי טוהר המשובצה אבני חפץ על מתניהם והם ישנים וחולמים חלומות נעימים, חלומות כבוד וגדולה כח וגבורה חיים ואושר לאומים, ומלאכי מעלה יעופפו ממעל לראשם וכנפיהם ישילו עליהם צללים, אז תראה ונהרת וקראת בקול: הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל!

ועתה, הם! הנה זמירות שמענו, קול נעים וערב עולה באזנינו קול הזמיר בלילה. מכירים אנו את הקול הזה; קול אחד מחברינו הוא, קול האיש אשר עלה עליו הנורל לעמוד הלילה הזה על המשמר, גם צלו נראה אלינו מרחוק, צל איש נמוך ודל בשר, אשר כל יצוריו כמו חיים וכל עצמותיו תדכרנה ושתי עיניו כמו דולקות בהתלהבות השירה אלינו יאירו. והנה הוא חמוש, וקנה הרובה תלוי על גבו והוא מתהלך בצעדי־און כאיש העשוי לכלי חת ועיניו לנוכה הבית יביטו וישמו אל כל עבר מסביב לו, ובהתהלכו בודד אנה ואנה נפשו חפיוטית עליו תשתפך ועמד תחתיו נשען על רובהו ונתן בשיר קולו המכה גלים ההולכים ומתפשטים על פני כל הככר:

חשכתי ימים אהיה גברתי
 כיד ה' עטרת תפארת,
 ועתה אני שחרחרתי,
 כי דודי נסע ונגלה !

והקול נפסק, והצל התנועה, כי הפך פניו מעדבה. אין
 זאת כי המית גלי הים אל אוניו הגיעו ותסער רוחו גם הוא
 ופתאום נשמע קולו בעוז :

המו גלים,

ברוץ גלגלים

ועבים וקלים בלב ים !

ותישח עליו נפשו וידום, כי שרעפיו התכנסו אל תוכו,
 וישב להתהלך אנה ואנה, וככב השחר נגלה כשביב אש מבינות
 להרי יהודה, ועוד מעט וקו לכן כאמרת כסף על יריעת תכלת
 נגלה בקצה השמים קרמה, וידידנו מתעורר שנית, עיניו התרחבו
 ופניו נחרו וקולו כגלים יבקעו את האויר השקט.

הללי אלהיך ציון חדשים לבקרים

הנה שחרך פרוש על ההרים

וענן וערפל כסה שושניך

פתחי שעריך להמונים

ויבוא בם גוי צדיק שומר אמונים . . .

והשחר הפרוש על ההרים גרש מפניו כל סתרי צללי לילה
 ויהי אור גם בכתי נפש משוררנו ויזכור את המציאות; כי
 עבודה רבה לפניו להכין את החמים ואת הכריה לכל גרי הבית
 הזה, וגם את לחם הצהרים אשר יקחו אותו איש איש מהם
 בצלחתו בצאתו השדה, ויגש אל הבית ויסמוך את דוכוהו אל
 הכותל, והכלב הגדול לרגלו היודע את נפשו בעליו, כון את השעה
 ויקם מרכצו ויתנער מרסיסי הטל אשר עליו ויקפץ וידהר לעומת

אדוניו כשמתח לב, ויקיפיהו במעגלה כשבע הקפות, ויטש כחץ
מקשת אל הדרך העולה עזתה לחרוץ לשונו לאורחת הגמלים
אשר התנהלה בכבדות שמה ופעמוניה השמיעו קול צלצלי נוגה
חרשית, וחמורנו הסבלן הגדול, אשר התפלסף כל הלילה על יד
אכוסו, זכר אף הוא את קיבתו המבקשת תפקידה וינעור בקול
מחריר אזנים למשוך אליו לב מאכילו. ושומרנו זכר גירסת
ינקותו, כי מתחלה "ונתתי עשב בשרך לבהמתך" והדר "ואכלת
ושבעת" נגש אל שק המספא וימד ממנו מדת שעורים אל הקופה
ונכנס לפני ולפנים אל תוך הארוה, במקום שסכלנו עומד וצוהל
לקראתו, ויחפסו בחכה על גבו ויט אליו אוכל, ואך יצא יצא
מהר ויבער אש כגחלים וינער את המיחם הגדול מאפרו וימלאהו
מים ונחלים לוחשות, ועוד מרס הרתיח המיחם נכנס פנימה
ויעיר את הישנים, והתנועה החלה בקן הזה כתנועת הנמלים
במאורתם, ויתרוצצו איש לעבר פניו אנה ואנה ואיש את רעהו
יהדפו בצד ובכתף, כי צר המקום מאד, ויצר עוד מזה בימי
הנשמים, עת נמנע השומר לעשות מלאכתו כחוץ ויעשה בכיתו,
אך לאשרנו לא ערכה שעת הדחק הזה, כי לא הרבינו במכילות
ותפלות וחטפנו ואכלנו ושתינו ונשים בילקוטנו מעט לחם ודבר
מה ללפתו בו לעת הצהרים מאשר הכין לנו השומר בטובו,
ונמהר ונצא השדה לעבודתנו והכלב ירוץ לפנינו לללותינו הדרך.
ועבודתנו הקשה השכיחה מאתנו את כל עמלנו, כי השקענו
כל מעיננו בה ללמדה על בוריה, ובהנפשנו מפרק לפרק מצאנו
נוחם בתקות וחלומות לאחרית הימים, לעת תחתנו יקומו בנינו,
אנשי חיל חרוצים ומאקלמים אשר העבודה תחשב להם כשעשועים
ומקרני השמש הלוהטת לא יפחדו פחד.

וצללי ערב נמיו, אשר אליהם שאפנו. השמש בפאתי
מערב ואיש איש מכושו על כתפו שנים הביתה בהמון בשר

ובקול זמרה. כלכנו הנאמן ידע את עתו וירץ לקראתנו ויקבל פנינו בחרוה ויקפץ וירקד ויתגלגל בינות רגלינו ופתאום הפנה עורף ויעט אל משכננו לבשר לעומד על המשמר את ביאתנו ואחרי אפסו מסכיב לקדרה להריח את ריח התבשיל חש לשוב אלינו ולהודיענו, כי הכל מוכן לסעודה.

כליל התקדיש חג היה לנו הלילה תמיד, איש איש מאתנו בא אל הבית כמבוא אל בית חבר וזבח משפחה, ונפרוק את המכושים מעלינו ונציגם כפינת הבית, ובעוד אנחנו עוסקים ברחיצת פנינו וידינו עסוק השומר בהכנת הסעודה. ידי כתנתו מקופלות על זרועותיו והוא עומד וממרק, ושוטף את הכלים לנקותם וטועם את התבשיל להוסיף בו מלח או תבלין אם יש בהם צורך, ופיו כמעין המתגבר מביע דברי חרורים, לכרה את דעת אורחיו, בקראו את ההלל על התבשילים וקפצו שכחיהם בפני כל אחד ואחד לפי טעמו והרגלו. להליטאים יאמר: כי מרק גרש וטעם בצלים וישומים יטעמו היום. ולהדרומים יאמר: כי אך טעם צלי-קדר שוחה ברוטב שמן יחושו בפולים האלה. ואת החכים המפנקים של הפולנים הרטיב בהכתיחו להם טעם ספגונים וצפיחית בדבש. וכל דברי גוזמאותיו נהפכו בשעת האוכל לאמת גמורה וכלחם המן היה לנו התבשילים, בטעום בהם כל איש את אשר נעים לחכו כי תבלין אחד נתון בהם ו"גיעה" שמו והוא עשה את כל הנפלאות האלה.

והשעה שבין הסעודה לבין השנה היתה מקדשת לעסקי הצבור ולהתרועעות, ויהי כי עמד על הפרק שאלה מה שהיא, המעונה פתרון להלכה או למעשה. ונשכ סכיב לשולחן. והיושב בדאש אשר בחרנוהו רק לשעה זו ערך את סדר היום והעלה את כל השאלות וההצעות אשר אחרי רעותה לדין עליהם, ויהי כמבוא אל הפרק ענין משאת נפש, ענין אידעאלי, ותתלהבה

הרוחות וירבו הוכוחים וכשרונות הבקורת הושחזו והשתזנו מאד. כי איש איש מאתנו אמר להגן על דעתו ומשפטו. הכי נכבדה בשאלות אשר העסיקונו עד מאד היתה בדבר יחס המתישבים אל חיי האורתודוקסיה. כבוד הרי"מ פינס השתדל תמיד לפעול עלינו כי נתאים דרכי חיינו אל חפץ האורתודוקסיה והתקרבונו אליה. אך כתבי הפלסתר אשר יצאו מפרק לפרק מתוכי ירושלם להבאיש את ריה הישוב החדש בעיני באי עולם שבו ופעלו עלינו פעולה מתנגדת עד כי היינו קלועים מפעולה לפעולה כל הימים באין נחת. ושאלה שניה היתה לנו לענין תדיר לענות בו, לאמר: הטוב לישוב בתחילתו להתיסר על ידי אנשים פשוטים וגסים המנוסים ומורגלים בעבודת הגוף או לברור לו דוקא אנשי רוח, בעלי רצון כביר ויתירי מדע גם אם הם חסרי כח, ושאלה תדירה שלישית העסיקה אותנו לפסוק הלכה בדבר באולת הארץ וההתיישובות: מה נדחה מפני מה, לאמר: אם טוב לעוסקים בישוב להשתדל להכניס לרשותם תחלה כמות רבה של אדמה מבלי להושיב עליה עובדים, או להשתדל תחלה בהרבות ישוב העובדים לפי האדמה שכבר יש בידם ולהסמך העבודה לנאולת הקרקע.

בוכוחים כאלה וכאלה בלינו את הלילות כדעת ר' אליעזר בן עזריה ובן זומא שמצוה לספר כיציאת מצרים בלילות. וכל לילה ולילה היתה התגוששות חרשית בין שומר אותו הלילה ובין השומר אשר ידע מועדו ללילה הבא, ויהי הראשון אומר תמיד: כל המרבה לספר כיציאת מצרים הרי זה משובה. כי חפץ היה להאריך זמן הוכוחים למען קצר שעות התבודדותו, והשני היה מכהלנו תמיד לאמר: חברי! הגיע זמן ק"ש. למען האריך שעת השנה הלילה הזה ולא תכבד עליו היקיצה בלילה הבא. זכרונות החיים האלה עודם חיים בלבבנו והננו מספרים

בהם תמיד, והיה בכל עת אשר תגבר עלינו יד העצבון והיאוש ישבו הזכרונות האלה וחזקו לבכנו ומלאו אותנו תקוה ונועם; ובנינו אשר נולדו באחרונה, אשר לא ידעו ולא ראו את החיים האלה שותים בצמא את ספורינו ולמדו לדעת, כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם אך על מוצא פי הרוח וההתלהבות, אשר יתכלו את הלחם היבש וינעימו את המרורים. וכמרורים לא ידענו חסר, כי רבו תקותינו אשר נכזבו, הנה זה "משה" ההר, אשר אמרנו כי יהיה לנו לכרמל מצאנוהו אדמת טרשים כולו לא יצלח למטעי כרמים מאומה.

ויהי כי עזבנו עבודתנו בהר משה בהתיאשנו ממנה, ונרכיז כל כחנו לעבודת הר יהודית לעדרהו ולנכשהו עד הכשירו למטעים. ותהי עלינו העבודה רבה לכון את הרוחות ולהחזיק השלום בין בני חברתינו העובדים, אשר הזרזים שבהם לא נחה דעתם בעבודת המתונים, והדייקנים שבהם התלוננו על עבודת הפחזנים, אך הרעת בנפשנו, כי כל קיום תקותינו תלוי אך באחדות שלמה חסמה הדרך בעד סערות הרוחות לכלתי תפריצנה.

והבשרת האדמה כלתה, ונקבע את היום אשר בו נחל במטעה, ויהי לנו היום הזה לחג, ונקדשהו כשירה וכזמרה וביסוד קופת "אגודת אחים" אשר נועדה לתמיכת חברינו במקרים היוצאים מן הכלל, ונעל ההרה איש איש ומכושו על שכמו ונטע את הזמורה הראשונה לשם כבוד מנהלנו הרי"מ פינס נ"י אשר הרכה להשתתף עמנו בסכלותנו ויפעל לטובתנו. ואחריה נטעו שאר הזמורות לשם שאר דורשי טובתינו ולשמנו אנחנו ועל כל נמיעה דרשה ונדבה, איש איש לפי מסת כיסו הנקוב. וידיו פרי הנדבות האלה למסד קופת "אגודת האחים" הנזכרה. וארבעת אלפים נמיעות נטענו בהר יהודית, ויהי לנו הכרם הזה הראשון לכל כרמי גדרה בהרריה השוממים, כרם אשר בעצבון

נמענוהו ובדמי לבבינו וזיעת אפינו השקנוהו הוא כרם יהודית,
אשר בחמישה בניסן בשנה הזאת חלקנוהו בחבל; ארבעה דונם
לכל איש, ככתוב בספר הזכרונות No. 35 ותהי לנו מעתה העבודה
המשותפת לעבודה מחולקת לשמור ולעבוד איש איש את נחלתו.
ואדמת הזרע אשר לנו לא עבדנו השנה הזאת בידינו
באין לנו לא בהמות וכלים לעבודה זו; ואף לא מקום להכניס
בהם בהמה וכלים, לוא גם היו לנו, ונתן את הישרה לשכנינו
הערים לעבדה באדיסות.

והימים ימי דוחק ולחץ מכל עבר: מעון צר, כלכלה
צנומה ורזה. מעשי חו"צ מתנהגים בכבדות, והתקוה להקנות מהם
רחקה עד לירכתי העתיד, וכל קניינו אנו הוא הכרם הקטן בן
ארבע דונם לכל איש. הכי לו נשכרה? והי כי הפיגה מאד
התלהבותנו ותגבר עלינו יד היאוש ונפול בעיני עצמנו, ולשכנינו
הערים חוש טבעי חד לחוש מה שכלב חכרו, וכמו יריחו מצב
רוחו של אדם, ונפול גם בעיניהם. והי תחת אשר כבדנו מאד
ויראו מפנינו מבראשונה. עתה התקלסו והתעוללו בנו ויקניטונו
בכל אשר מצאה ידם, באמרם, אך עוזבים הם האנשים האלה
אין עומד עליהם, והדבר הזה הרפה ידינו עד הקצה. אך הרי"מ פינס
מחזק ידינו ומדבר על לבנו לבלתי התיאש, ונרכה במכתבים
בימים האלה לאחינו ברוסיא בבקשה לחלצנו ממחלת התוחלת
הממושכה ולגזור דיננו פעם אחת אם יש אחרית ואם אין,
כי עד מה נוחיל ונלך. ומרכז חו"צ הי' אז בזארשוי, ויהיו לנו
המכתבים הבאים מהמרכז לקורת רוח, כי מלבד דברים טובים
ונחומים אשר דברו על לבנו עוד דרוש דרשו מאתנו חשבון
ההוצאות הדרושות להתיסדות אכר אחד ותהי השאלה הזאת
לשאלה מענינת מאד על שולחן אסיפותנו, ואחר מ"מ ארוך
וחשיבות מיוסדים על מעוש נסיונותנו הערכנו את הסכום

בכתוב בספר הזכרונות No. 36 אך את זאת הגרנו לחם מראש
 כי אם לא ינתן כל הסכום הנערך בכת אחת ועלתה ההוצאה
 עד לאין קצה ועד נצח לא נגיע אל המנוחה ואל הנחלה.
 ויהי אחר הדברים האלה ויעתק מרכז חו"צ לאדעססא תחת
 ראשות דר' פינסקר ז"ל, וכל שאר האגדות הנפרדות של חו"צ
 התאחדו אחדות שלמה במרכז הזה. ויהי עם לב המרכז לשכלל
 את שלשת המושכות פתח תקוה, גדרה ויסוד המעלה וישלחו
 לפניהם את הרב הגביר הנדיב המפורסם הוק"ז וויסוצקי נ"י לתור
 את המושבות האלה, להתחקות על צרכיהם ולסדר את דבר
 שכלולם. ויעל האיש המעולה הזה הנה במחשבה רצויה מאד,
 אפס כי לראבוננו סבוהו אנשי חנפי לב אשר אמרו לעשות סחורה
 בפרתם של חו"צ, והמה הספיקו להסב לבו אחרונת מאחרי
 האנשים הנבונים וישרי הלב לבלתי ישאל בעצתם ויתפשוהו
 בכפם להוליכו בדרך המסכמת לחפצם המה. ויסירו את לבו גם
 מאתנו כאמרם לו, כי אך אנשים רוקים אנו ואין כדאי לחו"צ
 לעשותנו חסיכה אחת מיוחדת ביישוב, ככ"ז בעלותו גדרתה
 לבקר אותנו וירא את עמלנו ואת לחצנו, ואת הלחם אשר נאכל,
 לחם אפוי בידינו בירת הערבים. ואת המים אשר נשתה, מיגבים
 אשר עלתה עליהם ירקרקת, ואת החדר הצר אשר התכנסנו בו כעדר
 צאן, נכמרו נחומיו ויסתר פניו ויבך, ואחר מחותו הדמעות העכירונו
 לפניו כבני מרון, וישאלנו אחד אחד לשמו, לשנות חייו, למקום
 מולדתו, ומה הביאהו לעזוב את מולדתו, מה הביאהו
 הלום ומה חפצו ובקשתו. ואחר כל השאלות
 והתשובות המיגעות האלה בא לידי מסקנא, כי להיותינו
 רק תשעה בחורים עולי ימים וחסרי נסיון, אין טוב לפנינו כי אם
 לקבל עלינו מרות אלוף אשר ירכיב לראשינו למען ינחנו בדרך
 החיים לטוב לנו כל הימים. ויתנא מסייע" היה לו האיש רא"ל
 פרומקין נציב הגביר לאחמאן מברלין בנחלתו אשר בפ"ת, אשר

בשפת חנף הוסיף גם הוא להלבין פנינו במגדעת הילדות אשר דבקה בנו; ויחליט נחיצות פקיד ממונה עלינו. וירכו שיחה על אדות הדבר הזה מרבה מהכיל, ויהי כראותינו כי תחת לשית לב לעצם צרכינו המרובים, מבליס את הזמן בדברים בטלים, ובהרגישנו את כאב העלבון של דלותנו אשר נתנה אותנו למדרס לשון לכל החפץ להסתולל בנו; התחמץ לנו מאד וכשתי ידים דחינו את ההצעה, אשר לא נכחד מאתנו מקורה, כתשובה של טעם, לאמר: כבר פשטנו נעלי הילדות מעל רגלנו ואין לנו כל חפץ במנהל ומורה דרך! וכחוס לבנו נזרקו מפנינו גם דברים אשר הרק"ז חשבם לעלבון לו ויתקצף מאד ויקם ממושבו ויפטר מאתנו בחרי אף, ויקח מאתנו רק את המערכת לשכלולנו, אשר הערכנוה לסכום מאת אלה פראנק.

והד"ר פינסקר ידע את כל אשר נעשה פה וירע בעיניו כי איש עצתו ואיש סודו החכם הנכבד מר לילינבלום, הוא איש רחב דעת, אשר לא יתן נפשו להסחף מזרם דעת הקהל ההומיה וסוררת; והוא נטה אחרינו לאהבה ולכבד את מפעלנו, ויעמוד כחומת ברזל להגן עלינו מחמת צוררנו. וימהר הד"ר ויערך מכתב חוזר אל כל האגודות הפרטיות לחות דעתם בשמך שבוים ימים על אדות שכלול גדרה, ותעל בידו להשיג הסכמת רוב האגודות לשכלול מחלט במרם הספיקו דברי הרק"ז, אשר שלחם אף הוא לכל האגודות הפרטיות; להכאיש את רוחנו בעיניהן. ויהי כי החלט הדבר מבלי שוב, ויספח הרק"ז אלינו את בלקינד ואת פיינברג ואת חנקין, ואת שמעוני יליד פולטאווא אשר אגודת העיר הזאת התקיימו עליו, ואת פינו לא שאל.

והרי"מ פינס בקנותו את גדרה קנה גם הרשאת המלכות לבנות בה בתי עבודה על שטח אדמה כמדת אלפים מטר מרובעות, ויהי כי רבו הימים ופקודת פחת ירושלם חזקה על פקידי המחוזות

לבלתי תת את היהודים לבנות בכפרים חשש הרימ"פ סן יפריעוהו
מבנות עוד ככח הרשאה הזאת בהתאנם להי כי עבר זמיה.
וימלך עליו לבו לתת לנגר אחד להכין בכיתו חמישה בתי קרשים
סתפרקים למען הביאם בכת אחת גדרתה ולהעמידם על מקומם
בשרם יספיקו פקירי הרשות להניא את המלאכה כי כטוח היה
אשר לא יהיו הפקירים לערער על ההרשאה אחרי אשר כבר
נעשה מעשה על פיה ויקח עצים ודעפים בהקפה בחכותו לבוא
מעותיהם מאדירסאא אפס כי בהתעתד הרקזו לעלות ארצה ישראל
נדחה משלוח הכספים האלה עד לכתו ובהתעכבם התעכבה גם
העמדת הכתים והרקזו סוף סוף בא ונאמר: עתה נושע לפחות
מצרות המעין ואף הוא התכוין להקים את הבתים באמת. ויהי
בשרם לכתו הגלילה ויצו על פקיריו החדשים לעשות כדבר
הרימ"פ אשר לקחהו אתו אל הגליל אך אחרי לכתו התנהגו
הפקירים בשלוח עצי הבתים גדרתה כעצלתים וקני הכפר
בראותם את העגלות מעינות עצי בנין באו ושאלו להזאות
להם את ההרשאה. ויהי הדבר הזה לתואנה להפקירים לעצור
בעד המלאכה עד שוב הרקז מחיפיו וכשוכה ידעו לפתותו בפיהם
לבלתי מלא אחרי עצת הרימ"פ אשר התעכב עוד כצפת לרגל
עניני יסוד המעלה ותשיבות המלאכה כלה והעצים והדעפים
התגלגלו תחת ישואה ימים רבים וילכו חלוך ובלה ושאריתם
נשקעו בבנין האורה והנוספות על בית הקרשים אשר נבנו אחרי
כן כפי המספר להלאה.

והרקזו עשה בארץ ישראל כאדבעה חדשים וישב לארצו
ובשרם לכתו מסר את דבר הישוב לרי אברהם מויאל הספרדי
ויפקד על ידו לעזר ומזכיר את ה' אליעזר רוקח. ובימים האלה
עזבנו חברנו מאהילענסקי וילך ארצה רוסיה אך עד מהרה מלא
מקומו חברנו ה' חישין אשר שכ אלינו מרוסיה בסוף חדש מרחשון.

תרמ"ו.

והאיש מויאל, ספרדי מארצות המערב, תושב יפו מימים
 מימה, ודעתו מעורכת עם יושבי הארץ, וישם לבו עלינו לטובה.
 וימלא ידינו לקנות לנו כלי מחרשה וסוסים, ולהכין לנו באדמת
 שרשים חפירה מרובעת ארוכה וגדולה ומכוסה גג רעפים למען
 תהיה מחסה לסוסים עד כוא הרשיון לבנות לנו ארוה כמשפט.
 ונקנה את הסוסים ונחלקם בגורל ונחפור את החפירה עשרים
 מטר ארכה וארבעה רחבה ואמתים קומתה ככתוב בספר הזכרונות
 No. 37, 40, 42 ותכל מלאכת החפירה בשמנה למרחשון. ונשלח
 ידינו לכסותה ברעפים. ויהי אנחנו עסוקים בהכנת העצים,
 והנה חילים באו מעזה ועל ידיהם המון בני הכפר ויסתמו את
 החפירה אשר בָּרְנו וימלאוה עפר והכִּפְּרִים מכזים אותנו וישוחקים
 על משבתנו, כי עוינים אותנו בני הכפר עוד משעה אשר בנינו
 לנו לול אחד לתרנגולים שני מטר וחצי ארכו. מטר רחבו ומטר
 וחצי קומתו. את הלול הזה בנינו עוד באלול התרמ"ה; ויהי
 כראות הפלחים אותנו בונים אותו ויבואו בהמון להפריענו באמרם,
 אך בית נבנה לנו ואחריות המעשה לפני הממשלה עליהם. ונצא
 לקראתם בקרדומות ומכושים ונגרישים מעל פנינו. ומאז עינם
 עלינו לרעה ויחדלו מהספיק לנו מים מבארם, אך להיות הימים
 האלה קרובים לימות הגשמים לא נצטערנו הרבה, כי אמרנו
 נספיק לנו מים עד הגשמים מכאר כפר "בית-שד" הקרוב לנו,
 וימצאו הפלחים בחפירה הזאת מקום לגבות את חובם.

ונרדה יפו אל ה' מויאל לקחת מפיו עצה על דבר הארוה
 הנחוצה לנו עד מאד. ויאמר נסו נא כהכם שנית להכין את
 החפירה; אולי יהי ד' עמכם הפעם והצלחתם לכסותה בטרם
 יפריעוכם, ולא יפריעו עוד; כי במקומו אין סותרים את הבנוי.
 ותהי עלינו יד הרוח ונאזור חיל. ובערב כ"ב לחדש מרחשון החילונו

במלאכה ונעבוד כל הלילה ונכלה אותה עד חבקר, ונעל עליה את הגג יומם, ותשלם כל המלאכה ביום אחד. ואחרי שלשת ימים באו חילים מעזה וימצאו בנן בנוי ומשוכלל ולא מלאם לכם להרסו, ויכתבו אך מחאה בספר וילכו להם ובעוד ימים אחרים הזמינו את שלשה מאתנו לבוא עזתה לעמוד למשפט, אך פדינו את נפשנו בקנס ממון. ובכ"ט מרחשון הארכנו את החפירה עוד ארבעה מטר ונכסה גם את התוספת כנג. ויבאו אנשי הפקודות שנית מעזה וימדדו את הארוה לארכה ולרחבה ויציבו את גבולותיה ויעידו בנו לבלתי נגדילה עוד פן נענש קשה.

ויהי כהנמר הארוה נפנה הרפת אשר בנינו לחמורנו וניחדהו לדירה לחברנו חישין, אשר הביא את רעיתו מראשליצ וישכנו בה. וגם הלול זכה לעלות במעלה ויהי לדירה לאחות חברנו סווערדלאוו, אשר עלתה הנה בשנת תרמ"ה ותדור עד כה בראשון לציון, ויתקיים כלול הזה חזון הפלחים אשר חזו מראש כי גוער הוא לבית דירה.

ויהי בחדש כסליו ונקרא את המהנדס (מודד ארץ) ר' מרדכי ליובמאנן. (הוא ליובמאנן אשר גוער מאגודת פולטאווא להאחו עמנו בגדרה, וכבוא הרקו"ו הנה, בחר נחלתו בפ"ת) לבוא אלינו גדרתה ולחלק את אדמתנו אדמת הזרע בחבל. ונחלק אנחנו בראשונה את כל האדמה לשלש חלקות, עדית בינונית וחבורית. ונחלק את כל אחת החלקות האלה לחמשה ועשרים חלקים שוים כמדתם למספר בעלי הנחלה בגדרה (אשר רבים מהם עוד ישבו אז בחו"ל) בכתוב בספר הזכרונות No 44.

בימים האלה פרצה מריבה בתוכנו לרגל אחד הבחורים מהחוק, אשר בא בזרוע להאחו בתוכנו על סמך הבטחת פה של ה' מויאל, במרם החלט הדבר על פי קיום מאדיססא, ותמשך דבר המריבה עד אחרי מות מויאל אשר נפטר בעשירי בטבת באמצע

ימי פעולתו הזריזה, בעקב הגלו אשר נגזרה ביד הרופאים. ומר הירש
 פקיד מוקה ישראל בא במקומו לשבת בראש בחייו המושבות
 אשר אליהם נמסרה הנהגת עניני הישוב בדבר אדיססא. ויואל
 האיש הזה לשים קץ למריבה ויצו לקבל את החדש בתור אחד
 מבני המושבה מבלי פנות אל מחאתנו בכתוב בספר זה' No. 47, 48
 ובני המושבות אשר הפקדו בועד הפועל מטעם אדיססא
 על פי הצעת מר הירש הלא המה: הר"ד גוטמאנן והר"י שטמפר
 ואיחלעוו מפ"ת, והר"י בלקינד וה' פראנק(נציב האחים סמולעזנסקי
 מליכויא בעלי אחוזות בגדרה) מגדרה וועדו בפעם בפעם
 במקוה ישראל, אך בל המעשים נחתכו על פי מר הירש לכדו.
 אשר לא שעה הרבה אל דברי בני הועד ויגזור אומר ויקם כחפצו.
 הורע השדות אשר זרענו השנה הזאת בפעם הראשונה
 לא הצליח, כי בסכת מחלת מריאל באו פרעות בהנהגה המקומית
 ולא מצאה ידנו לזהוע בשעת זריעה ונאפיל לזרוע, אחרי עבור
 הרביעות הראשונות ותלקה התבואה ולא הביאה לנו ברכה.
 ובהיותנו פגום מזרוע הזכירונו הגשמים השוטפים, כי יש
 לנו לעשות סדרים כמעוננו לפי מספר הגפשות אשר נספחו
 אלינו מחדש. הנה כבר זכרנו כי הרפת נתנה לחישין ואשתו
 והולל לסווערדלאוו ואחותו, ויהי עלינו עוד לתת מקום למשפחת
 יעקב חנקין ולשמעוני אשר באו אליו רעיתו וילדיו מחו"ל ולבלקינד
 ולפינבערג ולסולומיאק והענקין אשר נוספו עלינו גם המה, ונקדש
 את תוספת הארזה ארבע מטר על ארבע מטר לדירה לארבעה
 בחורים מאתנו, ויעקב חנקין הכין לו מדור בעלית הארזה מתחת
 לגג ומשפחת שמעוני שכנה באוהל ערבי. והשאר התכנסו לתוך
 בית הקרשים אשר היה לנו מכבר.
 וגם במטע הזיתים לא הצלחנו בשנה הזאת, כי מחסרון
 בסיאות כמשפט המטע הזה, קנינו את הנטיעות על ידי סרסורים

אשר מלבד רמותם אותנו במחיר הנטיעות למעלה הרבה משוין, עוד הביאו אותנה אלינו בלתי רטובות ורעננות כל צרכן, על כן לא נקלטו הישב, ומתוך מספר חמשים נטיעות אשר נטע איש איש מאתנו לחלקו נשארו אך מועטים מאד.

בשמנה בניסן בקראותנו ה' ש"י יד פקיד הנדיב הנודע שיחי' בלוית ה' אסוויצקי, ובראותו מחסורנו צוה לתת לנו בשם הנדיב ששה קרונות לעבודה: קרון לשני סוסים ושני בעליהם. ואף הבטיח להציע לפני הנדיב להפיר לנו באר אחרי רוא את כל התלאה אשר מצאתנו לרגל חסימת באר כפר קטרא מפנינו, כי אם בראשונה הכאנו מים מכאר יבית ש"ד, אך סוף סוף חדלו גם המה לתת לנו מים ונהי אנוסים להסתפק ממי הגבים אשר בנחל, מים מצופשים ומחליאים. וגם אלה רחקו מאתנו בחצי שעה.

חמן הקציר הגיע ונקצור שדותינו במכונת הקצירה אשר שולחה לנו מאדיססא; אך זרענו הרבה והבא מעט; כאשר חזינו מראש, אם כי ברכת השנה בכללה כינונית היתה, כי אחרנו זמן הזריעה כאמור למעלה.

וסך הכל של השנה הזאת כי לא התקדמנו בה להתקרב אל ממתנתנו. זולתי בבנינים של ארעי אחדים של פראנק סווערדלאוו ושמעוני, אשר בנום בסוף השנה ההיא קרשים, סמוכים ונשענים אל הבית הכללי בלי מצוא התנגדות מצד הפלחים, אשר כפי הנראה נלאו להלחם בנו, ויבחרו לעצום עיניהם בהעבירנו עליהן סם המסמא. ותצא השנה הזאת בלי חמדה, אפס כי הדכתה לתת לנו חומר לתקוה לשנת

תרמ"ז.

בראשית השנה הזאת שמנו לבנו לזבל את שדות הזרע

אשר לנו ולהשביחם כי נצלו הערביים אשר זרעו לפנינו את כל לשדם ודשנם, ונקח בכסף מלא מאת שכנינו הערבים גל ישל זבל גדול, אשר נקבץ לפני הכפר מימים קדומים ובקרונותינו וסוסינו פנינו אותן ונסיע את כל הדומן על שדותנו, ואחרי הגשמים חרשנו אותה ונכסה את הזבל, ולימי האביב זרענו את השדות דורא ושומשמים ושאר זרעי הקיץ, ותהי העונה ⁽¹⁾ בינונית, כי מעטו הגשמים מכדי הצורך בכלל ואף כי מכדי צורך אדמה מזבלה המתחממת מאליה ושוקקת למים מרובים, ונאצור את התבואה בהמשמונים אשר חפרנו סביב לבתינו ⁽²⁾.

וחיינו הכיתים החלו גם המה להשתנות לטובה, כי נוספו נשים על הנשים הראשונות, היה : אם הענקין ואחותו ואחות לים. ולייבאוויץ נשא לו אשה את אחות סווערדלוב. והורוויץ הביא את אשתו אשר לקח במינסק עיר מולדתו, ובנימן פוקס לקח לו את אלת ניימאן מעקרו, ע"כ בטל מכבר התמחוי המשותף ויקבע לו איש מאתנו בית לבד, ויוסיפו לבנות כתי קרשים מסומכים ונשענים אל הכית הכללי, ויהיו הבונים : חישין הענקין חזונב ולייבאוויץ, ולא הספיקו שלשה האחיינים לחנך את בתיהם במקומם, כי העתיקום ההרה, כמסופר בפרק הבא.

וכיום ה' אדר שנה זו בקרנו ה' זיממל ז"ל מברלין, איש חכם ופועל חרוץ בעניני חבת ציון, יד ימינו של הרב הילדסהיימער זצ"ל ונאמן בעיני הנדיב, ויואל האיש הזה לעשות גדולות לטובתנו, אך לרגלי הפרעות אשר התחוללו אז בראש"ל בהתמרמר לב האכרים שמה על הפקידות ויאמרו לפרוק עולה מעל צואריהם

[1] פרובט-עירטאן (פאה ס"א).

[2] להערביים אין אצרות כנוים לתבואה, אך חופרים הם באדמה קשה בורות עגולים כמין משפך הפך צר מלמעלה ורחב מלמטה ורפדום בקש ותבן ונתנו בהם את התבואה ויכסום היטב עד בוא ערם לדפדף. והם "דמטמונים" הנזכרים בירמיה מ"א ה'.

בִּיד חֹקֶה, וְלֹא שָׁמְעוּ לַעֲצַת הָאִישׁ הַזֶּה וַתַּחֲנוּנוּ לַחֲדוֹל מַעֲשוֹת פְּרָצִים, יֵצֵא כּוֹעֵם אֶת הָאֶרֶץ וְלֹא עָשָׂה מְאוּמָה לְטוֹבַת הַיָּשׁוּב בְּכָלֵל. וּבַיּוֹם כִּי תִמְצוּ בְּאוֹתָהּ שָׁנָה פֶקֶד אֶת מוֹשְׁבָנו הַשָּׂר מִיִּכְאֵל אֶרְלֵנְגֶר ז"ל, בְּלוֹיֹת הַמִּנְהָל הִירֵשׁ וּפְקִידֵי רֹאשׁ"ל, וַיֵּשִׁים לִבּוֹ אֶל צָרְכֵינוּ, וּבְצִאתוֹ אֶת פְּנֵי מוֹשְׁבָנוּ שֶׁלַּחֲנוּ שְׁנִים מֵאֲתָנוּ אֵלָיו לְמִקְוֶה יִשְׂרָאֵל לְבַקְשׁוֹ עַל אֲדוֹת הַהִשְׁתַּדְּלוֹת כַּהֲשֵׁגַת הַרְשִׁיזוֹן לְכַנִּיץ, וַיִּקְבַּל אֶת פְּנֵי שְׁלוּחֵינוּ בְּפָנִים מַסְבִּירוֹת וַיְדַבֵּר אִתָּם דְּבָרִים טוֹבִים וְנֶחֱמוּמִים.

וּבְכֵן נִשְׁתַּנָּה מַעַט צוּרַת מוֹשְׁבָנוּ כַּשָּׁנָה הַזֹּאת לְטוֹבָה, אֲךְ מַצְבָּנוּ לֹא הָיָה מִמְקוֹמוֹ, וּמֵלֵאֵי תְקוּהָ צִפִּינוּ לְקִרְאָת שְׁנַת

ת ר ט"ח.

בַּעֲזוּב הַמּוֹכִיר הַר"א רוקח אֶת מִשְׁמֶרְתּוֹ בְּחוּ"ץ, הִזְמִינְנוּ מִדִּירֵשׁ לָבוֹא לִפְנֵינוּ בְּמִדַּת תִּשְׁרֵי וַיֵּצִיעַ לִפְנֵינוּ לְקַבֵּל אֶת הַרִ"מ פִּינֶס אֲשֶׁר לְקַחְהוּ לַעֲזוֹר לוֹ בַּעֲנִיֵּי חוּ"ץ גַּם לְמִנְהָל לָנוּ, וְאִנְחָנוּ כַּדַּעֲתָנוּ מֵאֵד אֶת הָאִישׁ, כִּי לָבוֹ טוֹב עָלֵינוּ כְּאֵמֶת וְכָל חֲסָצוֹ בְּטוֹבַת הַיָּשׁוּב מְכַלִּי הַשְׁתַּרְרָה עַל הַנְּתוּנִים תַּחַת יָדוֹ, עֲנִינוּ אִמָּן כָּל כַּחַנּוּ לְהַחֲצֵעָה הַזֹּאת, וּבְשִׁמְנָה עֶשֶׂר לַחֲדָשׁ הַזֶּה הִגִּיעַ לִידֵינוּ "סֵפֶר הַתּוֹרָה" הַדָּר וּמִסּוּאֵר מֵאֵד, אֲשֶׁר אֶגְדַּת פּוֹלְטָאוּא כְּתַבְתּוּ וַתִּקְרִישֶׁהוּ לְמוֹשֶׁבֶת גְּדֵרָה; וְנִלְיָךְ אֶת הַסֵּפֶר מִיָּפוֹ, בְּסוֹמְכֵי וְשִׁירָה וְזִמְרָה, וּבַעֲבָרְנוּ דֶּרֶךְ רֹאשׁ"ל נָלוּ אֵלָינוּ רַבִּים מִתּוֹשְׁבֵיהֶּ, וַיִּשְׁתַּתְּפוּ בְּשִׁמְחָתָנוּ, וְשִׁרִּים מְשׁוֹרְרִים, וְנֶאֱמָרִים נְוֵאֲמִים, וְדִרְשָׁנִים דּוֹרְשִׁים לְכַבּוֹד הַיּוֹם, וְנִכּוֹא גְדֵרְתָהּ עוֹד הַיּוֹם הַהוּא, וְנִכְיָא אֶת הַסֵּפֶר לְמִנּוּחָתוֹ שִׁמְחִים וְטוֹבֵי לֵב, וּמִכְתַּב תּוֹרָה עֲרַכְנוּ בּוֹ יוֹם לְאֶגְדַּת בְּנֵי פּוֹלְטָאוּוֹה.

בְּשָׁנִים עֶשֶׂר לְמִרְחָשׁוֹן, בֵּא הַרִ"מ פ' לַכֶּהֱן בְּמִשְׁמֶרֶת סְקוֹדַתוֹ וַיֵּשֶׁם לָבוֹ בְּכּוֹבֵד רֹאשׁ לְכָל צָרְכָנוּ; וְאִנְחָנוּ עוֹדְנוּ יוֹשְׁבִים צְפוּפִים

בבית הקרשים והחדרים הבנויים לצלעותיו ובעלית הארוה ורפת
 החמור ולול התרנגולים, ותקצר נפשנו לכל התלאה הזאת.
 והדברים אשר הציקו לנו מאד הוא שכתנו בשפל ההר מבלי יכולת
 לסקור כסקירה אחת את כל שדותינו וגם קרבת מושבנו אל הכפר
 אשר נתנה את היכולת להערביים הללו לעמוד בפתחי בתי הסולאות
 את כל הנעשה בתוכנו. בסבת שני הדברים האלה החלטנו לבלתי
 נוסף עוד לבנות כל שהוא במקום הזה ונבחר מנגב לו הר גבוה
 רחב ידים אשר יתן לנו מחזה מכל עברים. ונקבעהר מושב לעתיד
 לעת יצא הרשיון לבנות כדת, אשר מר הירש ואסוויצקי ומנהלנו
 הרימ"פ משתדלים בהשנתו; ונחלק את ההר למושבות, עשרים
 ממזרח רוחב המושב על פני הרחוב וארבעים ארכו, ויהי לחצר.
 ובינה לכל מושב מאחוריה, ותהי מרת המושב כולו כחמשה דונם.
 וניחד מקום בפה לכדו אינו קובעו כל צרכו אמרנו גם לעשות בו
 מעשה. אז נסו כחם צוקערמאנן, אשר נשא אז את בת חנקין
 לאשה, וכלקינד, אשר התאחד עם אחיו הצעיר ואת פיינבערג
 גיסותחת ראשות אביהם הרב ר' מאיר כלקינד ז"ל ואשתו, ויבנו
 שני בתי קרשים רחבי ידים על חלקת מושבם ותשלם המלאכה
 בידם ככפרם את פני המערערים במנחה קטנה. ובכ"ט טבת
 התחנכו הכתים לדירה, ואחריהם התחזקו גם שאר בני החבורה
 ויששה בתי עץ הוקמו על מקומותיהם הנועדים להם ואין מכלים
 דבר. ובימים האלה נשא גם חזנוב וגם סווערדלוב להם נשים.
 בשנה הזאת הוספנו ונמענו כרמים, כי על פי הצעת
 הרימ"פ הואיל הועד באדיססא להעניקנו מאתים וחמשים פֶּרֶק.
 לאיש להוצאות המטעים, ויהי מספר הנטיעות שלשת אלפים
 לכל חבל, והזמרות וזמרות חבון וצרפת. ואת אדמת הזרע אשר
 הרבינו לזבלה ולמייכה כשנה שלפניה זרענו הפעם כולה

בידינו, כי בבמחננו כה, כי לא תתכחש לנו הפעם והשיבה לנו
בעמלנו שבעתים אמרנו נניח נא ברכה באסמנו פעם אחת והתפרקנו
משפלות פשיטת יד לתמיכת לחם. אפס כי ערכנו את החשבון
שלא מדעת בעל הבית, כי השנה שנת מעוט גשמים היתה והאדמה
מחוממת מחמת הובל ויישנה אמנם הקש, אך ידענו מאד כי השכלים
לקו וגרעינים צנומים יתנו לנו.

ומנהלנו הרי"ט פינס ישם לבו להוציא אל הפועל את
דבר רשיון. הבניה מצד הממשלה המקומית אשר סקירי הנריב
סללו לו הדרך מצד הממשלה הראשית אשר בעיר המלוכה, ויהי
בשבעה באדר וילך לעזה מזוין בפקודת הפחה הסתמית לתת רשיון
לבנין שמנה עשר בתים בנדרה, וישהה שמה כששה ימים ותעל
בירו להשיג הרשיון להקיף חומה את כל השמח אשר גכלנוהו
למושב לנו ולסמוך לבדר הזה ישמונה עשרה חצרות רחבי ידים
לכל הבנינים הדרושים להן, וההרשאה הישנה שהיתה לו מראשית
קנית האדמה יִשְׁבֶּה והתאשרה לכרה כשפולי הר המושב לתכלית
בנין באר ושאר בנינים של צרכי הצבור. וישג גם רשיון לנטיעת
הכרמים לשמח הגון. ובכ"ט באדר מלאה סאת שמחתנו, כי בו ביום
הנחה אבן הראשה לבנין הכאר "באר בנימן" מטעם הנריב שליט"א
ע"י סקירו מר בלאך ומנהלנו הרי"ט פינס, אך כמו עין רעה
שלטה בשמחתנו ויקסץ עלינו רוגזם של ישכנינו בני הכפר
וחוסני-בֶּק, כנואם לערער על חלוקת אדמת הכפר כולו אשר
היתה כיניהם ובין מוכר נחלתנו האדון פיליבר כמה שנים בטרם
המכרה, ויאמרו לנטל את החלוקה הזאת כאשר מרם התקיימה
ע"י הממשלה. ברעתם מאד כי אם גם כנחינת מדת האדמה
וטובה לא היינו מפסידים כלום בחלוקה חדשה. אך מסכת מה
שכבר השקענו עבודה רבה בחלקנו ע"י זבול וגטיעות נבחר
להישאר במקומנו ולפי"סם בממון. וימשך דבר הערעור הזה עד

שמונה בניסן, כי אז בא מנהלנו עם המעוררים לידי פשרה ויתקיים דבר החלוקה בעזה על פי הממשלה כדת וכהלכה. והי' בשוב מנהלנו מעזה ויביא אתו את תכנית מושבנו מקוים מהממשלה לכל פרטיה.

ועת הקציר הגיע ואשר יגורנו בא לנו מפח נפש כאסמנו, וכל תקותנו לתבואת השנה הזאת היה למים ויפול לכבנו עלינו, וכפרט אחרי נוכחנו, כי לוא גם נתנה האדמה את יכולה לנו כמשפט לא מלאה את ספוקנו, כי כמדת קכ"ה דונס הנקצבים לכל אחד מאתנו אשר מחציתם לא לזרעו, אין גם חצוי מהרוש למחית איש וביתו, ובשל הדבר הזה הציע מנהלנו לפני ההנהגה באדיססא להוסיף לנו אדמה. ותמלא ההנהגה את ידו לתור למעננו אדמה לקנותה, והדבר הזה החיה את רוחנו וישב ויפרח את עין תקותנו.

אך רוגזם של שכננו לא הרפה מעלינו, וישוכו ויתגרו, בשלחם שן בהמתם בשדותנו לרעות כם, ואנחנו התאפקנו בכל כחנו מלבוא עמם בריב מדעתנו מאז ישבתנו פה טעם פרי המחלקת, אך בני הכפר מְסִמָּה אשר על גבולנו הרבו להקניטנו בתתם את כרמנו מרמס לרגלי שוריהם וחמוריהם, ויכשל כח סבלנו, ונוליך שבי את בהמתם עד אשר פדו אותם בכסף מלא. וכחוספם להציק לנו כן הוספנו כמחיר פדיון השבויים, ויחר בנו אפם ויחרשו עלינו נקם.

ויהי ביום השבת בכקר ג' אייר, ואנחנו כביהכ"נ, כמעט כלינו תפלת השחר, והנה הערבי הרועה את בהמתנו בשדה בא העירה כבהלה וידיו על ראשו והוא צועק ובוכה, כי אחדים מכני מסמיה התנפלו עליו במקלות ויכוהו ויגזלו מידו ארבעה משוריו ויוליכום שבי בתוך עדרם. וירתח דמנו כקרבתנו ובחוס לבנו עלתה בדינו שלא מדעת, ושלא בכונה לכוין אל ההלכה, כי על יושבי הסֶפֶר אפילו אינם באים אלא על עסקי

תבן וקש מחללים את השבת. כי ישבנו על סוסינו ונספר לדרך
אחרים כשבנו דרכים, למען הודיעם כח ידינו לכלתי יידו עוד
להפריע מנוחתנו ביום השבת, וישיגו אותם שנים מאתנו בדרך
חצי שעה נגכה מנכולנו. וילחמו כם ותגבר ידם וימלטו את
השבי ואף שבו מבהמת בעלי ריבנו ויוליכום העירה, אפס כי
בחוס המלחמה נשברה יד אחד מאנשי ריבנו, ויהי להם הדבר
הזה לתואנה להביאנו בפלילים על המכות אשר נחלו מידינו
ויסיפו להתאנות לנו בעלילות שוא, אך ידיהם לא עשו תושיה.
ובהשתדלות מנהלנו באו שומרי המלכות מעזה ואחרי ראו כעניהם
את כל הנזק אשר הסבו לנו כני מסמיה בזדונם צוו במספגיע
על שני הצדדים לעזוב דרך איבה ולאחוז בדרכי שלום לכלתי
יעבור איש גבול נחלת רעהו לרעה, ונשמח מאד כי יצאנו בלי
פגע מסבך המשפטים אשר גם הזוכה כם לא ידע נחת. בימים
האלה (כ"א אייר) ילד יולד ללייבאוויץ, ויהי הילד הזה הראשון
לזכרים¹ אשר נולדו בתוך המושב נדרה, ויקרא שמו "אביגדור"!
ודרכי חיינו לא נשתנו כמאומה. עודנו מתכלכלים בקטניות
וירקות, ובשר לא יבוא אל פינו כלתי אם מפרק לפרק, כי
מלבד ענינו ולחצנו הנה גם שו"ב לא היה במקומנו, ויהי בהצטרכו
לשחוט כן-עוף ונשלחהו עקרונה; ותך השמש על ראשו ויתעלה
וימות. וירא מנהלנו בלחצנו ויציע לפני ההנהגה באדיססא
להעמיד שו"ב בנדרה. ושו"ב ברוסיה הר"ר יחזקאל לייבאוויץ
אני אחד מכני חברתנו, זקן ונשוא פנים, ירא וחרד באמת
וחכם היודע להתהלך עם הכריות בנחת, ויתן מנהלנו עיניו בו.
ויהי כבוא ההסכמה להצעתו מההנהגה וזמן את השו"ב הנ"ל
לעלות הנה אחרי התיצבו לפני הגאון הנצי"ב מוואלאזין, ויהי
בסמוך הגאון הנ"ל את ידו על הר"ר יחזקאל לייבאוויץ למנותו
גם למורה הוראה בנדרה, ועל הר"ל ארצה ישראל ב"ט בסיון

[1] כי בת אחת נולדה לשמעוני אביגיל שמה קודם לו וגם "אמנד" בן
צבי קרוויץ נולד תחלה, אלא שלידתו היתה בראשיל.

וישב בנדרה, ויאחזוהו כל בני המושבה ותהי השפעתו לטובה עליהם כל ימי חייו.

ואגרת ליבויא התנדבה שלשת אלפים פראנק לכנין בתים בנדרה, ויהי כי לא הספיק הסכום הזה לכנות בתים לכל בני המושבה וההתחלה כבנין היתה נחוצה לבלתי יתבטל הרשיון מבלתי השתמש בו, ויחליט הרימ"פ לחלק את הסכום לשלשה מכני המושבה אשר גם בתי קרשים לא היו להם למחסה, הלא הם: לים, פוכס והענקין. ויהי לים הראשון אשר ירה אבן הפנה לכיתו ביום השנים עשר לחדש הנחמה, ויבנו גם רעיו אחריו ויהיו שלשת הכתים האלה בתי אבן הראשונים במושבתנו.

ת ר מ "ט.

והרימ"פ משתדל עם ההנהגה באדיססא לקצוב סכום לכנין הגדר סביב המושבה אשר עליה יסמכו הארות והרפתים, למען תהי המושבה משומרת מפני הגנבים אשר החלו להרגיז מנוחתנו. ובטרם באה הסכמתם פקד עלינו להכין מכשירי הבנין כאשר תמצא ידינו, ונקח סיד בהקפה מאת בעלי הכבשונות אשר בסביבותנו, ויהי לנו החסון הזה לפוקה ולמכשול, כי קצרה ידינו לשלם לנושינו את חובם במועדו, ונהי בעיניהם כמתעתעים, ואחד מהנושים האלה, ערבי מכפר "אגורי" אשר היתה רגלו רדופה אל מושבנו יתר על חבריו, ראה כענינו ודלותנו, ויאמר בלבו: אך שפופים ומדוכאים המה, כל הנוגע בהם לא יאשם, ויהי כ"ב מרחשון ויארוב האיש בשדה, הוא ושני שוודרים עמו, להאיש ישראל ראזמאן, הפועל אצל משפחת בלקינה, אשר יצא בעגלה להביא חול לבנין, ויתנפלו עליו ויכוהו ויגזלו את הסוס ממנו, ויהי בהודע לנו הדבר, מהרנו על סוסינו לדרוך אחרי השוודרים, ונדביקם בדרך שתי שעות מהמושבה ותתלקח המלחמה בינותנו

ותנבר ידינו לקחת את הסוס ואת ה"אמרי" ראש השודרים
ונחבשהו. ויהי כי פחדנו להוליכו לעזה דרך הכפרים פן יקומו
עלינו וישביהם להצילו מירינו ונביאהו אל המושבה שישם שמנו עליו
משמר. ורץ יצא מאתנו ליפו להודיע הדבר למנהלנו למען ידע
את אשר עליו לעשות. ויבוא הרימ"ס אלינו ממחרת בערב
היום ההוא, ויאמר לשלוח מיד עזתה להודיע הדבר למושל למען
ישלח חיילים הנה. אך עוד בחצות הלילה ההוא התגודרו בני
הכפר קטרא בנשק ומקלות ויאמרו להבקיע אל תוך המושבה
לחלץ את השבוי מירינו ביד חזקה, ואנחנו הרגשנו בדבר בעור
מועד, ובהתאספנו יחד ברחוב החלמנו לעמוד כנגדם ולהלחם
בם במסירת נפש. כי אמרנו: טוב לנו לנפול במלחמה מהיות
לבוז ולקלסה לשכננו. וננעול את דלתות בתינו מפני הנשים
לבלתי תמסנה את לבבינו בצעקותיהן, ואנחנו התפקדנו ונצא
כשנים עשר איש מזוינים כמקלות ואכנים. ולאחדים מאתנו היו
גם "רוכים". ויהי כאשר קרבו הכפרים אלינו ויראו אותנו עומדים
הכן לקבל פניהם, וירימו קול בחרפות וגדופים, ויצעקו: הבו
לנו את אחינו! ואנחנו משיבים חרפה אל היקם ומיראים אותם
ברעם קול רובה, ונברחם מעלינו. ותעבור כשעה אחת וישוכו
ויחדשו עלינו המלחמה ממקום אחר, ויורו ברוכים וישליכו
אכנים, אך לא יכלו לנו גם הפעם. ומאכני הקלע הרבות לא סגעו
זולתי אחת במצח ר' דוד הנגר שעלתה לו חבורה, ואחת ביד הזקן
ר' מאיר בלקינד בלי נזק מאומה. ויהי כאור הבקר יום ששי שלחנו
עקרונה ולראשל"צ וליפו להודיעם מצבנו, וימהרו אנשים בני חיל
מעקרון וראש"ל לבוא אלינו ולשבות אתנו את השבת למען
עזרנו בנשק ורוח נכורה כנגד אויבנו, אשר חרשו להתנפל עלינו
שנית בליל השבת, ובהתקדש השבת, הוספנו משמר
על האסיר, ואנחנו התפקדנו ונחי כארבעים איש מזוינים בנשק

רבי עומדים הכן ברחוב המושבה. ונקצה מאתנו שנים עשר איש
ונעמידם על המשמר בארבע פינות המושבה, שלשה לכל פנה.
ולאור הלכנה ראינו כי הערכים נקהלים גם המה בין כרמיהם,
ויתודעו אלינו גם ברעם קול רובה. ונעץ בקול לעומתם למען
ידעו כי נעורים אנו וטובנים לקראתם. והי המה עוד מתעתדים
לצאת לקראתנו ויראו והנה חילים רוכבים ופניהם אל המושבה,
ותפול עליהם חתת ויניסו. והחילים האלה יושלחו מיפו לבקשת
מנהלנו וממחרת באו גם החילים מעזה ופקיד עליהם, ויחקרו
הדבר, ויאסרו לעינינו ארבעה מכני הכפר קטרא אשר נחשדו
כי המה בראש הקושרים, ויחקו גם את האסיר האנורי ויוליכום
עזתה לתתם שם במשמר עד צאת משפטם. והי לנו יום השבת
הזה ליום משתה ושמחה, והודות וברכה לר' אשר הצילנו מידי
הקמים עלינו, אך בנוהג שבעולם כי בעקב התרגשות יבוא מרפה,
והי כי נחנו מהתלהבותנו ותעט רוחנו מעטה כהדו, ונדמה בעיני
עצמנו כאניה מרופה כלב ים הומה וזועף, כי מה אנו ומה מספרנו
כי נחזיק מעמד ימים רבים בין כל השאטים אותנו מסביב אשר
כחול ירכיזו, ואשר עביתם ישמורה ויום נקם כלכם. והנה
וליל הפחדים לא עבר עלינו מכלי תוצאות רעות, כי
שתים מנשינו הפילו ילדיהן במרם כלו להם חדשים; והי
כפשע כינן ובין המות, ואף עצבי שאר הנשים התמוגגו מאד
ותהיינה רוגזות ופוסחות יומם ולילה ושתן נחיתה עליהן, ותאצל
מהתרגשותן גם עלינו ונהי כנדהמים כלנו עושים ופועלים
כמכונה בלי רוח חיים מכלי חמדה. והשנה שנת השמיטה היתה ויוסיפו מקרי השנה הזאת
לדכאנו גם מצד אחר, הנה ימים רבים ילד שעשועים היינו
לדעת הקהל בחו"ל, אותנו שמה לנס, בנו התפארה, בנו היתה
שיחתה תמיד, ולא נכחד, כי לא הרבה שבענו נחת מאותות

החבה הזו אשר ברכתנו בקול גדול להעלות עלינו נשיאים ורוח,
אך עכ"פ לא ידענו כוז, ואולם בשנה הזאת נהפך עלינו הנלגל,
תחת הכבוד משנה קלון ירשנו, ודעת הקהל הראתנו פנים של
איבה, והכל בשל בלבול הלשונות וערכובי המעשים.
הנה עוד בשנה שלפניה, במרס היה עוד דבר השמיטה
לשיחה בפי הבלברים הרתחנים והפסקנים החמונים נתנו אוהבי
הישוב המתונים את לבם להכין את סדר העבודה לשנת
השמיטה בדרך שאין בה חלול ליסודי הדת בעיני החרדים וגם
הפסד להמתיישבים. והרימ"ס אשר נמנה לדגל ההוא בא כמשא
ומתן בעל פה וככתב עם גדולי הרבנים בארץ ובהול; להקל
בענינים רבים שיש להקל בהם. וכבר הראו הרבנים פנים מסכירות
לההצעה הזו ועומדים היו לקיימה. פתאום קפצו הדיוטים ויהיו
לראשי המדברים בשאלה זו ויתבעו ביד חזקה לבטל את דבר
השמיטה, אשר לפי דבריהם מראשיתה משנה היתה בידי המחקק.
ולכלרים קרואים ובלתי קרואים העלו את השאלה על כמתי
העתונים. ותהי מדרס לישון לאנשים נשים וסף אשר חוו בה
דעותיהם בדרך מחללת קודש ומקנמת את רגשי הדת גם של אלה
החרדים, שלא נמשך לבם אחרי רעיון הישוב אלא כגלגל חלמס להם
שיכת קיום המצות התלויות בארץ עמו לכל פרטיה. ויחיה הדבר גם
לאוהבי הישוב המתונים כראותם כי בשל הרעש הזה הופרה כל
עצתם והשתדלותם היתה למים. ויהיו דורשי הבטול בעיני
חפצי הפשרה כמחללי קודש החפצים להפך הקערה על פיה וחפצי
הפשרה בעיני דורשי הבטול כקנאים חשוכים ובעלי הזיה. ויתנפלו
עליהם בעתונים בחרפות וגדופים. ויעל אבק ריבות השפתים
השמימה, ומכין ערפלי האבק נשקפו תמונות ננסים וגמדים
מתגוששים יחד עם הענקים, ויהי מחנה ישראל לתרדת אלקים ולא

[1] כלומר לקיים את השמיטה בעקריה ולהקל בכל היבולת בענפיה המרובים

העורך.

מעקריה כידוע לכל הבקי בהלכות האלה.

ישמע איש שפת רעהו. ובצאת פסקי שלשת הרבנים הגדולים
הרי"ם מקאוונא והר"י מקוטנא והרש"ם מביאליסטאק ז"ל להקל,
אם כי הצד השווה שבפסקיהם השתוה בעקרו ויסודו להצעת המתונים,
בכ"ז מאנו רבני ירושלם הפעם לקיים את הפסקים. באמרו: כי
אין כח לרבני חו"ל להורות הלכה למעשה בתחום שאינו שלהם,
ויעמדו על דעתם, כי רק על פי הוראת הרב מיפו יעשה מעשה.

והמושכות עצמם נדמו בעת ההיא לחומת מכצר אשר ילחמו
עליה שני מחנות ללכדה, ובני מצב המכצר עצמו נפלו גם המה
לשתי מפלגות, המפלגה האחת ס"ת ועקרון החזיקו על יד רבני
ירושלם, והמפלגה השניה ראש"ל ורחבות נשמעו למצות הפקידות
אשר הקלה בתחילה והחמירה לבסוף.

ואנחנו בני גדרה? לא הרבינו דברים, ולא הרבינו צעקה,
אך בדידנו חרשנו את אדמתנו ראשית, שנית, שלישית וגם רביעית
להכין אותה לזרע הקיץ, ובכרמים עשינו כל מלאכה לשמור על
הגפנים לבלתי תישחתנה. וכל זאת עשינו גם בטרם יצא פסקי
רבני חו"ל ומנהלנו לא כחה בנו, באמרו כי מלאכות כאלה אין
אסורן מן התורה, וזרע החורף לא זרענו בשנה הזאת, לא
מפני שחששנו לדעת רבני ירושלם, אך פשוט מפני כי נואלנו
לזרוע כל אדמתנו זרע החורף בשנה העברה, כמבואר למעלה ולא
נישאר לנו מקום לזרוע השנה הזאת. אפס כי קנאי ההיתר הנלהכים
מצאו בזה מקום להתנפל עלינו ולפרסמנו בתור עצלים המלכישים
עצלותם בכסות של יראת שמים. ואם כי כל כונת הצעקנים האלה
היתה לירות תציהם הצדה ללב מנהלנו, אך דבריהם הועילו להתעות
את דעת הקהל ביחוס אלינו ולהעיר כל חמתה, ורכים מאוהבינו
המטירו עלינו מכתביהם בדברי תוכחות קשים כגידים, ואף כי
מצד אחד בדחו כל המכתבים האלה את דעתנו, אך מצד השני
הראינו מה דע ומר להיות תלוי בדעת הקהל אשר חליפות לרוחה

כהאזיר בימי אדר. וכל מרבה דברים ידו בה על העליונה. כי כל דברינו והתנצלותנו אנו לא הועילו להשביח השאון. עד אשר התעורר מר הירש, ובמכתבו לר' פינסקר שם קץ לכל הצעקה בספרו לו את הדברים כמו שהם, ובכל זאת לא שכנו לכבודנו כבראשונה. ובעינים חושדות הביטו עלינו רבים מחו"צ אשר בחו"ל, ונהי עליהם למשא, לכן קמצו מהחזיק בדינו, ונדל מאד. ודוון בא בכלכלתנו מרבה מהכיל. ונלך קודר בלחץ העוני עד בוא עת הקציר. אז מצאנו מלאכה בסוסינו בקוסמינא לקצור את תבואת הנדיב, וירוח לנו מעט.

אך במדה אשר ירדו חיינו הפרטים אחורנית בה במדה עלו חיינו הצבוריים למעלה, כי התחזקנו לשים סדרים בהם ולחזק את תוקף המשמעת בתוכנו. והיו כל דברי המושבה כקמין כנדול מוכאים לפני האספה הכוללת ונחתכים על פי רוב דעות, והיו לחוק כי גם כל רב וכל תגרה בין איש לרעהו עד העדה יבוא ושפטה בין שניהם, ולא יהיה ראשית מדון כפומר מים להשחית את נחלתנו. והיו אם הרבה איש לעוה דרכו עד לחלל כבוד המושבה וענשוהו, ונכתב העונש כספר הזכרון למען יהי לו למזכיר עון, וכשבת העדה למשפט נבחר אחד מתיבה לשבת ראש, ויפקח על הסדרים בשעת המשא והמתן לבלתי יפרעו.

ויהי כי הרבו הרוחות להתלהב בהתנוששן והראש לא עצר כח להשביח את המהומה, אז קם ממקומו ויעזוב את הכית. ויסעל הדבר הזה גם על גדולי הרתהנים, כי נקוטו בפניהם, וישבו ויתרפסו, ותחל המועצה מחדש ותגמור מלאכתה שפי. ואם לא מצאה יד האספה לבוא לידי הסכמה, כי כבר הדבר ממנה בשל סערת הרוחות. והי החוק להזמין את מנהלנו הרימ"פ לבוא ולקדוא אספה תחת ראשותו. כדעתנו בו כי לא יכביר אכפו עלינו כמושל ומצוה. אך בעצתו ינחנו ובמתינותו ישים את העקוב

למישור. ואולם לא השתמשנו בחוק הזה כי אם לפרקים וחוקים:
לאמר: בנכור השעורויה לרגלי חלוקי הדעות המשוחדות מפניות
סרמיות. והיה כשבת הרימ"פ בראש האספה והקדם לאמר: מי
האיש אשר ידע בנפשו כי מינא בלבו על הנאשם פסול לדין! ואז
עזבו האנשים האלה מאליהם את הבית. וחתך הדין על פי הנקיים
מכל פניה לכדם. וישקוט הריב. כי דבר הרימ"פ היו כאורים לכל
בני המושבה בהתנהגו עמהם כאב עם בניו. לא הטיל עליהם
אימה, אך יראת תוכחתו הרכה היתה על פניהם, נדעתם כי אך את
טובתם ידרוש בכל לבו. ונפסול רוחם בשל התלאות הרבות
והשונות אמצם בדבריו הנעימים ויטף צרי נחומים על לבם הנכבא.
ותכל שנת התרמ"ט ותבוא שנת

התר"ן.

אך על שפתינו לא עלתה רננה, כי עמידתנו עדנה דלה
וריקה ואף העתידות לא הזהירו 'למולינו'. ההשתדלות בהוספת
אדמה טרם הצליחה וגפנינו לא רבו ממספר שלשת אלפים לראש
גבר, ואף כי טרם הבררה לנו אז כמות תבואת הכרם הנה זאת
ידענו ברור כי לא על שלשת אלפים גפנים יחיה איש. ונשתדל
עם ההנהגה באדיססא. ויואל הגכיר גרינברג לתת לנו למזרע
את אדמתו, כשבע מאות דונם, אשר בקוסמינא, והאדמה טובה
אך המקום רחוק ממושבנו בשעתים, ויצא לנו שכרנו בהפסדנו.
והזרע אשר זרענו באדמתנו בנדרה עלה לתבואה בינונית ולא
היה בקומץ כזה להשביע את מחסרנו הגדול.
כימים האלה יצא דבר מלכות ארץ רוסיא יר"ה לקיים את
חברת חו"צ בדבר חוק ומשפט ולקבוע ועד הנהגתה באדיססא.
ויחדש הדבר הזה בקרב העם את רוח יחבת ציון אשר החלה
להתרפות ולהתגמנם. ויתעוררו רבים מנכבדי אחינו, נכירים אדירים

יראים ומשכילים לעלות אנדה אחת אל ארץ אבותיהם לכקרה ולראות את שלומה ושלום יושביה בעיר ובשדה. ובראש האורחה הנכבדה הזאת התנוסס כאבן גזר גאון עמנו ופאר דורנו הרב הגדוש ז"ל מביא ליס טאק. והי כנסוע האורחה לסיר את המושכות, ויסורו גם אלינו. וישאו ויתנו בדבר עתידותנו. ותלפשונו רוח ששון, ואור תקות חיים חדשים נגה עלינו.

אך לרגל מקרה אסון אחד אשר קרה לנו בעת ההיא ערכה שמחתנו ויגונו מרם נמח מלכנו עד היום. וזה הדבר: כליל כ"ח תמוז עלה הגורל לשמור את הגרנות על שנים מכני המושכה אשר האחד מהם היה ישראל רומאן בן ביתו של משפחת בלסינר, הגוכה כבר בפרקיננו אלה.

ויהי כחצות הלילה וישראל שומר הגורן מעבר מזה ורעהו מעבר השני ולא ראו איש את אחיו, והנה רעם קנה רובה משפולי הר הגרנות מזרחה, וצעקת רומאן הוריעה כי פלח כדור את בטנו. לישוא חפשונו בכל גבול מושבנו, עקבות הרוצח נעלמו! וישראל רומאן איש יקר רוח, חרוין במלאכתו ושפוי ורצוי לכל. ויבך לבנו בראותנו אותו בצרתו, ונמהר ונשלח להביא רופאים למען הצילוהו; אך אין דן דינו למזורו, כי חדר הכדור אל חלל הכטן פנימה וינקב את המעים. וככ"ז לא מהר למות, ויתהפך על משכבו כיסורים נוראים ימים רבים, ובשבעה ועשרים לחדש מנ"א נפדה מצרותיו ויצאה נשמתו במהרה. והי כמותו ונקצה מקום לבית קברות, ונכרה לו קבר, הוא הקבר הראשון בגדרה, ונעש לו אכל כבד. והחשד נפל על אחד הערבים, כי הוא הרוצח ותתנהו הממשלה בבית הסוהר וישב שמה כשנה תמימה, אך באין ראיה ברורה לאשמתו יצא לחפשי.

תרנ"א.

והועד המאשר מטעם הממשלה לחברת חו"צ אשר הסכה

שמה לשם "חברת התמיכה לעובדי אדמה וחרשי מעשה מבני ישראל בארץ ישראל וסוריא" קבע כיפו "ועד פועל" של שלשה אנשים, אשר יעסקו מעתה בעניני הישוב בארץ. והיו הנמנים כועד הזה מר זאב טמקין, הריט"ס וריא בן טובים, ותנועת העליה לארץ ישראל גברה אף היא עם התחדשות החברה, ויעלו הנח אנודות אנודות ויחידים רבים להאחו בארץ, ויראו אחדים מאתנו כי יש קופצים על אחוזותיהם בגדרה זימכרו אותנה בכסף מלא על מנת להכנות במקום אחר, ויצאו מאתנו כל משפחות בית-אב בלקינד וחנקין ופנים חדשות באו במקומם אשר חשבו כראשונה להקנות בכח עצמם וממונם. וישארו מאתנו אך תשעה אשר נקשרנו בעבותות האהבה אל מקומנו ולא נפתינו לברק הזהב להחליפו במקום אחר. והיו כששי בכסליו ויבואו שלשת בני הועד הפועל מטעם הועד הראשי גדרתה לשוב ולעיין בצורכנו ולהחליט הדרך לשכלולנו הגמור, כי התקוה אשר שעשעתנו להתכנס על יסוד עבודת האדמה כתוספת אדמת זרע, היתה לאכזב, מבלי יכולת למצוא אדמת זרע סמוכה לנו, ואדמה ברחוק מקום -- כבר למדנו הנסיון כי לא תביא ברכה לעובדיה, לכן החלטנו ככאב לב ליסד קיומנו על ממע הכרמים. ויאות הועד הפועל לקבוע הערכה לאיש איש מאתנו כדי בנות בית ונמוע שישה דונם, וקנות פרות חולכות, ואע"פ שהועד קמץ בהערכה הרכה בכ"ז נגשנו אל המלאכה בהתלהבות גדולה והשקענו כל כחנו לעשותה יפה. ונעשוק מכריסנו ונקמץ מעיסתנו ונקח כספים במלוא וחומר הבנין בחקפה, ונמנע כרמינו בחריצות וששת בתינו ברחבה -- וילבש מושבנו צורה חדשה. ואף אדמתנו לא עזבנו, וינוסיף לזבל חלקה בת שלשה עשר דונם לאיש, ונזרענה זרע החורף ולא כחשה לנו הפעם, ונשיעות כרמינו החדשים עלו וישגשגו ויפרחו לחמדת עינים. כי היטבנו לעבדם כמשפט

וזה רכה וחריצות רכה השקענו בהם. ואף כרמנו הישנים הוטבו,
וכצאתם השנה הזאת מידי ערלה החלו לתת לנו את פרים
לאכלה וגם למכירה, ונמכור את פרי בצירנו לגרמני מושבת שרונה,
ותשיבינו מעט תכונתם הראשונה רב שמחה ונחת, כי הלא
עליה יחלנו ימים רבים, ויהי סך הכל של השנה הזאת רצוי
לנו, לולא משא החובות אשר רכץ עלינו למעמסה, רק כי לא
נשל לבנו בשל הדבר הזה, כי סמכנו על הועד הפועל אשר
לבו טוב עלינו וכל חפצו לחלצנו מן המיצר.
תרנ"ב—תרנ"ג.

ואולם מקרי הימים האלה יצאו מבוהלים ורחופים וכנלי
ים סוער אפסו את "הועד הפועל" ויטללוהו מלמלה ויטרידוהו
בענינים אחרים, כי גברו אז התלאות לבוא על אחינו בצפון,
וכמו בולמס אחזה אז את אחינו אלה לצאת מארץ מגורתם
ללכת כאשר ילכו, וזרם כביר נטה מול ארץ אבותינו, ויעלו הנה
המונים המונים כתקותם להאחז בארץ, ויהיו בהם בעלי ממון
יהידים אשר אמרו להתנחל בעצמם, ויהיו בהם שלוחים מטעם
אגודות שונות אשר אמרו לקנות אחוזה לכל אגודתם, ויהיו
גם אנשים דלים וריקים, אשר לא היה בידם מאומה וילכו רק
לקראת נחשים לתפוש ההצלחה כאשר תמצא להם, וכל האנשים
הרבים האלה השכימו והעריכו בבית הועד ויטלאוהו שאון ריק
ומהומת שוא, ובני ועד הפועל נגרפו משטף המהומה וינאלו
לעמוד כאנשי הבינים בין קוני הקרקעות ומוכריהם ויקבלו כספים
רכים בתורת שלישית עד הגמר דבר הקניות לכל פרטיהן, ותהי
אמנם כונתם רצויה מאד; כי אמרו לגדור גדר בעד המתעתעים
אשר מצאו בסחר האדמה מקום רחב ידים לתעתועיהם, אפס כי
מרב תמימות נפשם ואמונתם בבני אדם נכשלו הם עצמם
בדבר שאמרו למנוע אחרים מהכשל בו וימציאו כסף

למוכרים במרם התמלאו תנאי המכירה. ודבר מלכות יצאה אז לגדור בפני היהודים הגולים את הארץ מבוא אליה ולקנות בה אחוזות, וישקעו ערכונות רבים בירי המוכרים ויסתכנו החשבונות מאד מאד וענין חבת ציון קבל דחיפה נוראה לאחוריה ויסול הועד הפועל למשואות בקול המולה גדולה ועמו נפלו גם חבריו אשר שמנו כס מכסתנו.

והועד הראשי שבאדיססא שאף רוח ויגפוש מהמכות אשר חלו בו התפוכות האלה, ויפקד את מר בינשטאק לעושה דבר חו"צ בא"י. ויהי ככ"ה בסיון התרנ"ב ויבקר האיש הזה כליות הגביר מר וויינשטיין את מושבנו ויעינו שניהם בחשבונות המושכה עם הועד כחם אל ההערכה המקוימת מאז, וימלא את הסכומים אשר מרם השלמו לנו.

ותכונת הכרמים בשתי השנים האלה לא הצטיינה בברכתה, ותמעט את דאגתנו לבקש לה כלי גדול להחזיקה, ויהיו בינינו אחדים אשר דרכו ענביהם ויעשו יין ויראו ברכה בעמלם לפי ערך ענביהם. ושאר בני המושכה מסרו רוב הענבים לגת של מקוה ישראל ותאכל הדרך הרחוקה את יגיעם, אפס כי מיכ היין אשר היה לתהלה בפי מרגו סקיד מקוה ישראל, שלמה לנו נחומים. ותכונת הישדה בשתי השנים אף היא לא השבעתנו נחת; אך בהיות אז עינינו נשואות כתקוה לתכונת הכרמים החדשים בצאתם מירי ערלה נדחה כל דאגה מפני דאגת עתידות התכונת הזאת לשנת

תרנ"ד.

והדאגה הזאת מלאה כל חדרי לבבנו, כי הגת בראש"ל מאן לקנות ענבינו, וגם מלמכרם לגרמנים או למקוה ישראל נואש לבנו, ואם אמרנו לעשותם יין, הלא נכצרה מאתו לעמוד בפני

יין ראשיל אשר לו נת בנוי לפי חוקי מעשה היין עם כל מכשיריו, ולא ידענו איפא מה נעשה לענבינו ביום שידובר כם? ותנקר השאלה הזאת במוחנו כיתוש.

ויהי כהתאספנו בתשעה לחדש מרחשון ותעל על השלחן הצעת אנשים מומחים ליסד אגודת מניות למעשה היין, על יסוד השתתפות בעלי המניות עם בעלי הכרמים וזנתה האגודה גת ויקב והכינה יין וקאניאק, ויעתרו לנו מר בינשטאק, הרימ"פ, דר' שטיין, אייזנשטאדט ומר כורים אסוויצקי, בתור אומן מומחה למעשה היין, לעמוד בראש האגודה. ויהוקן לה חוקים בספר ויקראו לה גם שם "אגודת תירוש", ובכל אלה היתה כנפלאשת לא חוה שמש. ויהי באכור תקותינו זו ותאחו ידינו בהצעת ידינו מר ברוך פפירמייסטר מראש"ל לשלוח ידינו למעשה הקוניאק אשר הוצאתו מועטת ושכרו הגון וכל אחריות חסין וקלקול אין בו. ונציע הדבר לפני הועד באדיססא. ויהי ככ"ז בניסן וידיענו מר בינשטאק כי הצעתנו התקבלה ביסודה, ועתה עלינו לפרוט פרטי תנאיה ונתאספה ונקבע את פרטי התנאים ונכתבם בספר הזכרון No. 141 ויחתמו עליהם גם בני המושבה וגם מר בינשטאק, ומר בינשטאק אמר בעת ההיא ללכת לרוסיה לזרזים אחדים, ויפרד מאתנו בהכמחה למחר ולהחיש הדבר כי יצא אל הפועל. אך החלטת הועד לא מהרה לבוא ועת הבציר לא אחרה, והענבים כשלו כל צרכם בלי כל יכולת להניחם עוד על הגפנים. וישתדלו מר אייזנשטאדט ומר קייזרמאנן וימציאו לנו סכום כסף אשר לו, וידינו מר פפירמייסטר הנ"ל המומחה לאותו מעשה התנדב לערוך את בלי המלאכה ולהכין בהם את הקוניאק, כיד החריצות הטובה עליה בלי כל קבלת פרס, ונחל בהכנת הכלים. אך מעוט חכסף ודוחק השעה מצד האחר והדיעות שבאו לנו מאדיססא כי נמצאו שמה מתנגדים להצעותנו, וקיטמה מספק

לא נתנונו להכין הכל כדי ספוק וימעטו כלי הקבול מאד, ויהי
בצרנו בחסדון ובמהומה, וענבים רבים הלכו לאבוד, כי נכלו עבשו
על זמורותיהם.

והועד באדיססא סוף סוף נעתר לשלם לכל הפחות את
מחיר הכלים; אך כזאת לא נושענו, כי אם גם צלח מעשה הקוניאק
מאד וכל חבי"שעם בארץ ובחו"ל שבחיהו וינבאו לו עתידות
טובות בחתישנו, באמרם כי על נקלה יוכל להתחרות עם קוניאקי
צרפת המשובחים, אך הן השתקענו בחוכות רבים, אישר חוב הכלים
היה אך חלק מהם, ואיככה נתפרק מהם? ואף גם זאת נוכחנו לדעת
כי אם גם עסק מעשה הקוניאק כשהוא לעצמו עסק טוב מאד
הראוי להביא ברכה מרובה לעוסקים בו, אך ידים עסקניות
מומחות דרושות לו, אשר תתנינה לו מהלכים בשוקי אירופא,
ואנחנו אך עובדים אנו ולא עסקנים, כי אין מלאך אחד עושה
שתי שליחות, ותכבד עלינו יד הדאגה מאד ורוחנו לכשה עצבת
נוראה בראותנו כי כל תקותנו נכזבת אחת אחת ותם לריק כחנו.
ושגשוג כרמנו והפרכתם הנפלאה עוד הוסיפו עצב על עצבנו, כי
הבטנו עליהם כהכמ אשה רחמניה אל מצחקי בנ"ה היפה והממולח
אשר מוס בלכו וימיו חוצצו, ולמרכה העצבון אָבד לנו איש יקר
ואוהב נאמן במית מר כינשמאק בכ"ב תשרי

ה ת ר נ " ה .

בראשית השנה הזאת בא הקץ על כל מערכי לבנו :
אין אנדת תירוש ואין מעשה קוניאק. הכלכלה בהוה חדלה
והתקוה לעתיד נעברה. הכרמים לפנינו נחמדים ויפים, הגפנים
ממבחרי גפני צרפת עמוסות ומסבלות פרי גחמד למראה, והיין
המעט אשר עשינו ערב כמעטו ונעים כריחו עד להניח דעת זקני
בתי המשתאות גם מאמות העולם. אך אין איש בבל הארץ דורש

אחריו. אנא איפה פנו הלכו להם כל אוהבי אישיות ? איפה נחבאו כל מוכרי יין וסרסורים אשר נבאו לנו, כי בוא יבואו בהמון לקנות ייגנו ולשקול כסף תועפות מחירו ? הנבהלו חלילה פן יחשדם הכריות בחבת ציון ?

אך לא עלינו היה אז להרבות מחשבות על אדות מחשבות אחרים ומעמיהם ונמוקיהם, רק אחת ידענו כי השלכנו בתוך ים זועף, ואם אין את נפשנו להיות טרף למצולה עלינו לאזור חיל ולפרוש ידינו לשחות ולחצות את הגלים עד בואנו אל חוף בטוח.

נפלא הדבר ! כי תחת אשר בשנים הראשונות כל תקוה נכזבה וכל עצה מסרה עברה רוחנו ותרפה את ידינו ותכסנו בענן של מרה שחורה, תש כחן של כל הצרות והתלאות בשנים האחרונות להפיל לבנו. ונהפך הוא, כי עוד הוסיפו בנו עוז ועצמה ותמלאנה אותנו גבורה להלחם בהן ולהכריען.

יש אומרים כי כן סבכה של הצרה : אם בראשיתה היא מבעתת אחריתה לעורר בכעליה את אחבת הנצחון עליה. אך לפי דעתנו אנו, הסבה פשוטה מאד ! בראשיתנו לא היה לנו דבר אשר נשים בערו להנן עליו, וולתי רעיון לבנו ומשאת נפשנו אשר סוף סוף הנם דברים שאין בהם ממש, ונהי בעיני נפשנו כזורעי רוח וקוצרי הבל ונפשנו קצה בלחם הקלוקל אשר קבלנו במחיר עבודה של תוהו כזאת. קשלנו למי היינו דומים ? לאדם המתניע כל היום לחכות את האויר ולרוש את המים וכא בערב לבקש את שכרו באמרו: הלא לא הלכתי במל ועבודה גדולה עבדתי. לא כן בשנים האחרונות, כי רכישנו לנו כרמינו היפים בעמלנו, ונכוא גם עד נחלת בית ורפתים, איך לא מעט מדמינו וזיעתנו שקועים בהם, עתה היה לנו דבר, אשר התגשמה בו כל גיעתנו הקודמת; עתה היה לנו ממש, הראוי לתכוע עלכוננו מיד כל

הנחרים בנו לבנותנו; עתה התרוממנו גם בעיני נפשנו ונתחשב כפועלים מתכשרים בעבודת חבת ציון אשר אם גם קבלו ישרם, הלא היה השכר לא מתנת חנם כי אם במחיר עמלם, וגם למטה מכפי עמלם, כי הרבה יתר מאשר נעזרנו מקופת ציון השקענו עמלנו ופעולתנו בכל אשר יצרו ידינו. וסוף סוף היה לנו עתה דבר ממש וקנין חשוב אשר כדאי להלחם בעדו, כאשר ילחום איש איש בעד קנינו וכיתו מבלי הבט אל עמלו ותלאותיו. והדבר הזה מלא לכבנו חיל וזכה ויתן לנו מנוחה לעבוד ולחכות אל אחרית פעולתנו אשר אם תתמהמה בוא תבוא, ומצאה ידינו להשיב לקופת חו"צ את אשר קבלנו מתוכה כתורת מלוה לזמן, ושבו הכספים האלה להועיל לפועלים מתכשרים כמונו שיבואו אחרינו.

ויהי כי ראינו באבדן כל העצות הקודמות ונחליט לחלות את פני האדון הנדיב הידוע לעשות עמנו אך את החסד הזה לקבל מאתנו את ענבינו אל יקב ראש"ל צ במחרים הקצוב, מבלי הבט אל הוצאות החובלה והפסד טלטול הדרך מגדרה עד היקב, אשר מרם ידענו קצבה להן.

בהחליטנו את הדבר הזה פנינו להועד באריססא, כי היה יהיה לנו לפה אצל הנדיב שיח' בבקשתנו, ובהשתדלותנו והשתדלות מנהלי ועד הפועל ופקידי הנדיב פה התכשרנו בתשעה באדר, כי התקבלה תפלתנו וכאו ענבינו ליקב ראש"ל. ככלות חרש הנחמה כלה גם בציר כרמינו אשר עלה יפה וגם הולכת הענבים לראש"ל לא הרכתה להצר לנו כאשר יגורנו, ועל הדבר הזה ראוי לברכה ראש היקבים מר אסוויצקי אשר בותיקותיו ידע לצרף את טובת הקונה אל טובת

המוכר והכין וסדר חוקים שונים בקבלת הענבים לצאת ידי שניהם. ותהי ההכנסה מכרמי גדרה בשנה הזאת ארבעה עשר אלפים פראנק ומחיר תבואת שדה הזרע כאלפים פראנק. הכנסה אמנם מצערה לגבי צרכי העבודה המוטלת עוד עלינו להרכות בנטיעות כדי ספוק חיינו; אך הדבר אשר ראינו, כי יש שכר לפעולתנו וקרוב הזמן שעמלנו יתן לנו חיים של פרנסה שאין בה בושה וכלימה הוא עודדנו ונהי שמחים וטובי לב.

גם במסים והארנוניות, אשר העיקר עלינו מאד להיותם מסורים תמיד בידי מוכתרי הכפר, השתנה הדבר בשנה הזאת למטובה, כי עלתה בדינו להפיק רצון מאת הממשלה יר"ה לתת הרשות בדינו להפקיד לנו מוכתר לכר, ונבחר כמר ישראל גראדזינסקי אשר כבר התמחה בעבודתו הנאמנה לטובת גדרה ויהי לנו למוכתר. ותהי ראשית עבודתו הפעם לקחת בחכירה את המסים של חלקנו בכפר קטרא על השכון המושבה, אז היתה לנו הרוחה מאת הנוגשים מוכתרי הכפר. והאיש גראדזינסקי עודנו יוצא וכא לפנינו בכל הענינים המתיחסים אל הממשלה באמונה ותום לב ומשביענו רצון.

תרנ"ו-תר"ס.

בהתחדש עלינו שנת תרנ"ו התחדשה עלינו תקופה חדשה, כי תחת אשר עד כה, כמרס לוקחו ענבינו ליקב ראש"ל, היינו כוודים לנפשנו בצערנו ושמחתנו, היינו מעתה חברים בכל דבר לכל המושבות, אשר על הכרמים פרנסתם. בצר להם צר גם לנו ובשלומם תלוי שלומנו. אחרי אשר מעתה כמותם כמונו יסדנו עתידותנו רק על פרי הכרמים, אשר רק ביקב ראש"ל ימלאו את תפקידם. ונשים לבנו מעתה ביתר עז לא לכר להשביח את כרמנו ולהרכיבם במבכרי יריגות הודו, כי אם גם לנשוט לנו

כרמים חדשים טובים ויסים על פי חוקי הנטיעה אשר למדנו מפ,
הנסיון, כי אמנם אחרי אשר שכר ההובלה לקה לו חלק גדול
ממחיר הענבים, ראינו כי נחוץ לנו להוציא הפסד המחיר בשכר
שפעת הפרי, ובגלל זה השקענו לא לכד ממון רב (אשר לקחנו
במלוה) בעבודת הכרמים, כי אם גם כל יגיעתנו ועתותנו נתנו לה,
עד כי העבודה באדמת הארץ היתה כמסלה בעינינו, ונזרע את
ישדותנו הטעמים מכלי לזבלם כראוי. ותמעטנה בגלל זה גם
תבואתם ולא שמנו לב לדבר הזה, פי כמה נחשבה התבואה
הזאת לעומת תבואת הכרמים, אשר אמרנו כי היא תעשרנו עושר
רב. הנה הכשורות הטובות על אדות הצמינות יינותנו בשוקי
אירופא יצאו תכופות ומכוזלות, וירם לב כל יונקינו, ויחזו להם
חזיונות נעימים, ויחלמו להם חלומות ערבים, ואין להשיא עלינו
עון אשמה בגלל הדבר הזה, כי אמנם לא מלכנו במסרנו בידי
בעל החלומות, אך אנשים אנשי מעשה, יודעים ומומחים לאותו
דבר, בשכחיהם הנפוצים אשר פזרו ליינותנו וכספוריהם המלכבים
על אדות התבואה הנפוצה, תבואת כרמי אירופא, אשר אָמְתו
אותם בחכילות חכילות של מנילות סטטיסטיזות—הם המה הרהיכנו
ויעלו משאת נפשנו עד למדרגת ההזיה.

וההזיה מחלה מתדבקת העוברת לא אך מבית לבית כי אם
גם מעיר לעיר וממדינה למדינה. ותדבק המחלה הזאת גם ברכים
מאחינו בחו"ל ויתאוו תאוה לשבת בארץ כמנוחה איש תחת
גפנו ותחת תאגתו כמונו. וימהרו לעלות הגה איש עם צרור
כספו לבקש להם כרמים מוכנים לקנותם.

כימים האלה; לא היתה אינאה לכרמים, כרבות הקופצים
בן מעט המוכרים, ורכים רבים מנולי הרוח, אשר לפני ירחים
אחרים נקשו תחבולות להחליץ מכרמיהם למען הקלט מעבר לים
ישבו וחבקו באהבה את נפניהם ויאלצו לכלתי מכור אותנה

בעד כל הון. ואיככה יכלו לעמוד על דעתם הראשונה. אחרי אשר הקונים עצמם שחקו על ספקותיהם ופסקוניהם¹ כי באמור איש אל אחד הקונים: על מה אתה סומך בשקלך הון רב בעד נכסים שתבואתם מסופקת? היש מי שיתקע לידינו כי במדה שירבה היין בה במדה ירבו הקופצים עליו? וצחק הקונה על שואלו במלוא פיו, ואמר לו: "אנשי ישרה אתם ואינכם יודעים במנהגו של עולם המסחר מאומה. הבו לנו רק סחורה טובה ולקונים אל תדאגו; כי כוא יבואו נדודים נדודים".

אחרי דברים כאלה, מה יעשה הכורס שלא יתגאה בכרמו והחזק בו? רק אחרים מהכורמים, אשר לבם חלל בקרבם מכל אהבה לארץ אבותם, או אשר אזלת ידם להתחזק על מעמדם מסבות שונות, השתמשו בשעת הכושר הזאת וישינו בעד נחלתם מחיר אשר לא פללו, והשאר ראו ושמחו בלבם. כי ערכו את נחלתם במדת המחירים האלה והיו בעניהם עשירים גדולים ועשרם המדומה הזה נרם להם התאוה להרבות עשרם. וירבו לעסוק בהלכות מלוה ובפרק איזהו נשך. וירבו מטעי כרמים והרבית אוכלת ונושכת בהם עד שפך דם והמה לא חלו ולא הרנישו. כי התלהבותם השכיחתם את כל אלה ותקסם להם עתירות נפלאות, אך הנה זה בא שנת תרנ"ז עם משלותיה¹ הרבות ונקיפתאום מחלומותנו ועולם כדור ראינו, אשר הבהילנו מאד. ראשית כל נוכחנו, כי כל חשבונות חכמי הספירות אך שוא ידברו, הן אמת, כי בשנה מצויה כל גפן תתן בפריה כך וכך אשכולות וכל אשכול משקלו כך וכך לטראות, אך בד"א כשאין מכת מדינה, אבל מכת מדינה אחת תקלקל כל החשבונות ותשים לאל את כל ההערכות, כאשר בעינינו ראינו במכת התולעת אשר נפקדו בה כרמינו בשנה הזאת. הנה פרחה הגפן לחמדת כל עין.

[1] עכטאישונגען.

העלתה נצה ואשכלותיה סמדר כמחרוזות גרגרי נופך קשטו
 שריניה. פתאום והנה כמו עלוקות שחורות ומאוסות כסו העלים
 ויחשפו את הגפנים חשפה. חשכו עינינו מראות וכל מתנים
 העמדו למראה המזור הזה. אך לא התיאשנו כיום צרה ואנחנו
 נשינו ומפינו יצאו הכרמים ללקוט את התולעים ולאספס חמרים
 חמרים למען דונם בשריפה, גם הכרחנו לשכור פועלים ערבים הרבה
 לעזרנו. ותצלח בידנו בעזרת ה' להציל חלק גדול מתבואת הכרם.
 כמקרה המעציב הזה היו שני דברים אשר שמחו את לבנו.
 האחד: הוא השתתפות ילדינו הקטנים במלאכה. ההשתתפות
 הזאת העלתה רושם טוב מאד על הילדים. כחבבה עליהם את הכרמים ונחנה להם דעת נפש כי
 שייכות גדולה להם אל פרי עמל אבותיהם. מי שלא ראה
 התרגשות הילדים ודעת נפש הקוממיות! אשר הלהיבם בצאתם
 אל העבודה וכשובם ממנה לא ראה שמחה טהורה ותמימה מימיו.
 והדבר השני: הוא השתתפות כל לא הכורמים בצערינו, השתתפות
 נאמנה מעטק הלב בלי שפת מרמה. כי אך נשמע דבר האסון
 ביפו וימהרו כל ילדי בית הספר ובית תלמוד התורה לעלות אל
 המושכות מוכי התולעת ללקוט ולאסוף את התולעים. ואם כי
 מעט אשר נעזרנו מהם, בכ"ז נעים היה לנו המראה לראות ילדי
 בני ישראל כובשי ספסלי בתי הספר והמדרש עוסקים נכוחה⁽²⁾
 בעבודה נכריה להם למען הציל עמל אחיהם שבכפרים מכליה.
 והנה אמנם תוצאות המכה הזאת לא היו נוראות כאשר
 יגורנו, כי סוף סוף חיתה תבואת הכרמים בשנה הזאת תבואה
 בינונית. אך תחתיה שמועה רעה אחרת הבהילתנו לאמר: אך
 שוא נכאו המתנבאים "ממכר רב ליין", כי בככרות יתנהג וכל

[1] זעלבסטשטענדינקייט. [2] ערענסט.

איפן אין מחירו לפי המחיר הגדול של הענבים, כי על כן הפקדה
 הפקידות להוריד את מחיר הענבים ההודים. וגפני הודו נותנים
 פרי ערב למעט ונעים לרית, אך כשוכם באיכותם כן מעטו בכמותם,
 ולא נמטעו הכורמים אותם רק יען אשר נעוץ מחירם פי שלשה
 ממחיר שאר הענבים. ועתה כי באה על מחירם ירידה — גדל
 העצבון בבתי הכורמים מאד ויגדל ביתר תוקף בכתי הכורמים
 החרוצים והזריזים, אשר מהרו למלא אחרי פקודת הגננים של
 הפקידות ויהפכו על ידי הרכבה את כל גפניהם הפשוטות לגפני
 הודו המשובחות מכלי חום על עמלם ועל כספם. ואולם בגדרה
 גדל המספר מאשר בכל מקום, כי אחר הפסד שכר ההכלה היה
 לנו גרעון המחיר כסצע על פצע. ושנת תרנ"ח עוד הוסיפה
 לזרות מלח על פצעינו, בהגידה לנו כי החביות במרתפים מתגככות
 אשה על אחותה שורות שורות עד אפס מקום ותקוה רבה ליינן —
 להעשות יין משומר לדורי דורות. כי על כן עוד הפעם ירדת מחיר
 הענבים בשנה זאת, וירידה גדולה ממנה התבשרה לשנת תרנ"ט.
 והכרמים דודשים עבודתם כאשר דרשו בשנים המתוקנות אין
 נגרע דבר, והמחיר הורד עד הדיומא התחתונה, עד כי גם אחרי
 אשר יצאו כרמינו החדשים מידי ערלה לא נראה כל ברכה, כי
 העבודה ושכר ההובלה אכלה כל יגיעתנו, ומחית ביתנו מאינתמצא?
 עוד הפעם דאגות ומחשבות נוגות, עוד הפעם קמטים
 על מצח, ושאלת הקוניאק עלתה שנית על הפיק ועדיין אנו
 עולים ויורדים בה. וכפי הנראה תמצא לה עתה פתרונים, כי מר
 מאירזאהן נציב חכרת "יק"א" נתן אליה לב, ויואל לקנות מאתנו
 את הקוניאק העומד לצאת מתחת ידינו. במחיר המשתנה (לפי
 חשבון מר אסוויצקי) לשמנה עשר פראנק לכל קנטר ענבים. ולמען
 תמצא ירינו לעשותו הואיל לחקדים לנו אלף וחמש מאות פראנק
 על חשבוננו ואף צוה להשאיל לנו מהיקב אשר בראש"ל את כל

החביות והכלים הדרושים לכנוס את המשקה המוכן לתוכם, ובכן אנו עסוקים כעת בהכנת היורה והשופרות" למעשה המשקה המשמח חיים, בלי שמחה ובלי עצבן, כי הנסיונות הרבים בחליפות ותמורות בין תקוה ויאוש אשר לעברו עלינו כבר קהו הרגשותנו וחסמו נפשנו מפני כל מיני ההתפעלויות. אך במנוחת נפש חננו מיחלים לתוצאות הרבה, אשר אחריתו מסופקת לנו, כי כבר אברהם אמונתנו בכל החישובנות ובכל ההערכות, ובפרט בהערכה כזאת אשר עד תמצית דם הנפש תגיע גם לפי דעת מעריכיה, ולא יבצר ממקרה משהו להעלות בהבל גם את התמצית הזאת והיה כל יגיענו לריק ולבהלה. הבה ונראה!

והחליפות והתמורות אשר עברו על המושבה הראו פעולתן על מצבה המוסרי לרעה מאד, אותה משאת נפש העדינה להתאכר במרה מתאמת עסה השכלה אשר הלהיבה את החלוצים הראשונים שהתעממה בשנים האחרונות, ואלה מהם אשר גם מראשיתם לא נאמנה רוחם את השאיפה הזאת וירגנו עליה בסתר לבכם מצאי מסעדים בפנים החדשות, אשר באו אל המושבה כמחשבות שונות ממחשבות החלוצים עד הקצה, ויהי בהתחבר אליהם דבר מועקת החוכות הרבים שנסקעו בה רבים מכני המושבה לרגלי הרבותם בנמיעות חדשות והשביחם את הישגות צלחה בידי האגדה המשלשת הזאת לכבות כמעט כלה את הגחלת הנשארה ולמחות כמעט עד לבלה מעל פני המושבה את מטבעת הרוח אשר המבעה בה מראשית הנסדה.

והירידה הזאת ירדת הרוח מכאבת לנו הרבה מאד מאשר תכאיב לנו ירדת מחיר הענכים, ובפרט לעת כזאת שהגיע הזמן לשכלול הענינים הצבוריים של המושבה. בראש עניני הצבור האלה מתנוסס ענין בית הספר לילדי המושבה. המנקר במוח אבות הבנים מזה זמן רב ותובע פתרונו ביד הזקה.

איש איש מאתנו נכח בנפשו כי קיום תקות התאזרחתנו בארץ הזאת אינו תלוי אלא במיב התפתחות הדור הצעיר הבא אחרינו, אשר אחריותו עלינו, כאחריות הנטיעה הרכה על הגנן, אשר אם לא ישים אליה לב להצמיחה מלאה ומיושרת למעלה, היא מתכחשת ומתעקמת ומתעקלת ולא תצלח למאומה, ובדעתנו מאד כי ההתפתחות השלמה הדרושה לדור הצעיר לא תמצא בלתי אם בהתאם התפתחות הגייה אל התפתחות הרוח המוסרית. המשכלית שבה על כן שאפנו תמיד להכין לילדינו בית ספר המכוון לתכלית ההתאמה הזאת. ובקיץ שנת תרנ"ו הנחנו היסוד לבית ספר כזה בהביאנו למושבה מורה אחד, אשר הישיר עזר על ידו להורות לילדים הקטנים ראשית הלמודים העבריים הנחוצים. בקראנו ליסוד הזה "בית ספר" לא היה כדאי לשם הזה, כי שדם הביע אז גם עד מדרגת חדר מתוקן, אך קראנוהו ככה על שם העתיד, לאמר: על שם כח הצמיחה הטמון בזרע הזרוע בארץ לצמוחה לעלות לשגשוג ולהתהוות מה שעלה במחשבתנו כי יהיה. אמנם לא נחנו ולא שקטנו מחוסר כו סדרים ותקונים נאותים מיום ליום עד שלשת המנהלים הותיקים והנאמנים לתעודתם בכל לבם, אשר הפקדנו עליו, עד כי לעת זאת כמעט כבר הביע אל המדרגה אשר שאפנו אליה. שני מורים מומחים מלבד השורב יורו בו דעה לילדים ועושים מלאכתם באמונה. שפת הלמוד היא הישפה העברית, וגם בית מיוחד בנינו לשם בית ספר אשר עלד לנו הוצאות בנינו לסכום ארבעת אלפים פראנק. האלף מהם קמצנו ממחר ענכינו אחד אחו למאה, והשאר נתנה לנו קופת העד באדיסא כהלואה על מנת לשלמה לשעורין מקוץ הנ"ל מדי שנה בשנה. והבית—שלשה חדרים מרוחים—אשר חלונותיו נגבה מפנים לתוך גן נמוע עצי סרק, שהילדים משתעשעים בו בשעות הפנויות ומתעמלים ומרגילים אבריהם כעבודה כחפרם

להם את האדמה ועושים תלמים לזרוע בהם פרחים וירקות, וחלונותיו צפונה נשקפים אל הכפר "כנה" שממנה יצאה תורת חיים לישראל לחייתו ולקיימו עד היום הזה.

ופעמים בשנה חג לילדי בית הספר, אחר קבוע בשני לחנוכה הוא יום הקסד המושבה ואחד שאינו קבוע אלא למחרתו של יום הבחינה השנתית. את שני החגים האלה מקדשים האבות כמעשה של פזמבי המרוממת את הנפש. בחג החנוכה דורשים לפני הילדים בעניני היום ומספרים באזניהם את תולדות המושבה ודרכי חיי אבותיהם בעבר ואל אשר ישאו נפשם לראות בעיניהם לעתיד, וכחג שלמחרת יום הבחינה יחלקו תעודות לכל אחד התלמידים המעידות בציונים על מדרגת התקדמותו בכל אחד הלמודים, ומתנות ספרים לכל אלה מהם אשר הצמינו בהתקדמותם. ותכנית הלמודים מרם קבלה צורה מסוימת וקבועה כאשר עם לכבנו אך הצורה אשר אליה נשאפה, ואשר נקוה להשיגנה— זאת היא: תנ"ך, כללי הדינים הנחוצים ושני חלקי "המדריך" הוריה מספקת בתורת שפת עבר ודקדוקה למקרא ולכתב, למוד דברי ימי ישראל (על פי ספרי א"ז דבינאוויץ) וקצור דברי ימי העמים, הוריה מדויקת במפת ארץ ישראל המפורטת ובמפת העולם הכללית, תורת החשבון עד לראשית יסודי המדידה, תורת המבע לראשית יסודי חוקות הכחות הפועלים בכריאה, וספורי תולדות היצורים של שלש המערכות.

אך אם עוד מרם הסתיימה צורת התכנית כל צרכה, הכבואה שלה כבר ישנה ופועולתה אין לסלק לאחר יד. ילדינו ובפרט המְכשרים שבהם, מדברים עברית¹⁾ כמרוצה ובקיאיות הגונה להם ככמה חלקי התנ"ך ודברי הימים וחשבון וכותבים עברית

[1] הילדים עשו הצרה ביניהם, אשר יסודתה לחנך את עצמם בדרכי המוסד והמדות, וראשית תקנתם לדבר ביניהם רק עברית. ההתעוררות ליסוד החברה הזאת מקרב הילדים עצמם יצאה, וכן אין יד האבות מערבת מאומה בהנהגתה, ובכ"ן תוכל להיות למופת בכל דבר אף לקבוצ של גדולים ואנשים באים בשנים.

בסגנון ממוצע. וכח החושב אשר להם מתפתח באופן רצוי מאד, ובכ"ז אין הגדול שבהם אלא בן י"ב שנה.

ואת כל אלה השגנו לא כשולף שערה מתוך חמאה, ועוד האם לא נחסר מפריעים ומכשולים אשר עלינו להלחם בהם, אך לבנו יאמר לנו, כי סוף סוף יסורו, ותאות לבנו לראות בית הספר בשכלולו בוא תבוא ולא תאחר.

אך מלבד שאלות הכלכלה והחנוך נאנחים אנו תחת שאלת יסור צרכי הצבור המעיקים עלינו מאד. והנה בראש הצרכים האלה יגול צורך המים, אמנם באר יש לנו, אך עמקו כחמישים מטר ורחקו מהמושבה כמאתים מטר ומקומו בשפולי ההר. שלשת התנאים האלה מעכבים על ידינו כי נספיק מימינו בדינו, איש איש לביתו, אפילו לדעת האומרים, כי על אכזי ישראל ללכת בדרכי חייהם בכל דבר בעקבות הפלחים, כי אמנם גם הפלחים אשר בארות עמוקים להם לא ישאבו בידיהם, אך גלגל של אנטילה מתוקן לכאדם, והם יתנוהו בחכירה לאחד מהם, אשר יעלה וישאב את המים בכח בעל חי אל תוך כרבה קבועה, אך במחיר-שנה, קצוב לכל בית אב, ושתו איפא גם המה את מימיהם בכסף. וגם לנו היה גלגל כזה הסובב בכח אדם, ותחת לתתו בחכירה העמדנו שני שכירים ערבים אשר מלאו את הברכה יום יום ויבואו על שכרם המשים פר' לחדש.

אחרי צורך המים יבואו צרכי שכר רופא וסמים ותשלומי המסים לשדות ולכרמים ולגולגלת ושכר שומר מילידי הארץ. ידענו מאד כי על אודות הצורך האחרון הזה רבים מקוראינו יעקמו שפתיהם באמרם, הקצרה יד האכזרים עצמם לשומר עליהם? אכן, צורך שומר נכרי כזה עדות לאכזרנו כי עצלים או פחדנים המה, וכל התהללותם בחריצותם ועוז לבם, אך נשיאים ורוח כאין גשם!

לאטו נא לנו קוראים נכבדים/הלא עוד תוסיפו להתפלא הפלא
זפלא כאמרנו לכם כי שומרינו מכני הנכר ינומו שנתם בכמחה
באהליהם כמעט כל הלילה ולא יסוככו בעיר זולתי פעמים
ושלש לראש אשמורות !

אך קושיה אחת מתורצת בחכמתה: הן לוא גם היו כל
בני המושבה נעורים בל הלילה הלא תקצר ידם להשמר מפני
הגנבים האומנים במלאכתם מאד ולא ימנעו עצמם גם מבוא
בדמים, ולוא גם יספחו עליהם עוד שומרים פשוטים מכני ערב
יבצר מהם לשמור את המושבה שמירה מעולה, על כן בחרים
אך בשומרים באלה אשר עם גנבים חלקם גם המהובי רק שומרים
כאלה בידם לתת ערוכה נאמנה כי בל עוד בצלם תחסה המושבה
לא יפקד ממנה מחננו ועד שרוך נעל ואם יפקד המה יחמוהו
בידם ישלמוהו. והיה איפא השכר אשר יקחו לא שכר שמירה
כי אם שכר אחריות, כמין שכר אחריות של שרפה או של ברד.

כללו של דבר, בל הצרכים הללו בצרוף המסים והארנוניות
יעולים לנו עד לערך סך 9500 פרנק לשנה. אשר רק סך 2500
פרנק מהם כאים מקופת חו"צ, אך כל השאר ישאו בעולם עצמם
בני המושבה, איש איש לערך מספר הדונמים אשר לו, מלבד
הוצאות בית המסר, (אחר נכוי הסך 1000 פרנק שהתיחדו לו
מתמיכת חו"ץ הנזכרת) שהיא מוטלת על אבות הילדים לבדם.

ויהי כשנת התרנ"ח בשים חברת יק"א את לבם לצרכי
המושבות באה"ק ותעל לפניה גם זכרון צרכי צבורנו ותחשוב
מחשבה טובה לבנות על יד הבאר מכונת "מניע של נפט" אשר
יעשה מלאכתו לא לבד במשאבה מכנית להעלות המים ההרה
אל תוך כדכה להשקות אדם ובהמה זגינות הירק, כי אם במטחנה
למחינת חמי בני הכפרים הסובבים אותנו. והיה שכר המטחנה
לכל הוצאות המושבה, ותקצב לדבר הזה סך 24000 פר' נוספים

על סכום הגון, אשר כבר הוקצה לדבר הזה ע"י הרב דר' סלפנדי נ"י. ואנה נכנו כל הכנינים הדרושים לדבר והמניע והמשאכה והממחנה התכוננו על מעמד, וכבר יחלנו ליום תחל המלאכה והנה מתלאה! עוד הפעם משנה, עוד הפעם מעות בחשכון. המניע איננו מהמין הרצוי, והמשאכה לא נתקנה כהוגן. ועתה המים אמנם ישאבו, אך הוצאות השאיכה עולות לנו כעת שבעים פר' תחת החמישים אשר עלו לנו בראשונה. ואין לנו תקנה אלא בהביא החברה מניע חדש ומשאכה חדשה אשר תעלינה הוצאת הכנתם עד שנים עשר אלף פראנקים. אנחנו מקוים כי לא תמשוך החברה הנכבדה את ידה מנמך את אשר התחילה לעשות והיתה מובתה שלמה לנו. —

כש"ד: לעת עתה מצבנו דפוף מאד: תקותנו העתידות מפקקות, וצרכי הכית וצרכי הצבור דורשים תפקידם, ואיש איש מאתנו רוכן תחת משא חובות רבים אשר רבית אוכלת בהם, רק כי אחדים מאתנו זכו למצוא חן בעיני חברת יק"א לפרוק העול הזה מעל צוארם בתתה להם כפלוח סכומים הגונים לשלם לשעורים על פי תנאים הגונים, ויש תקוה כי לא תסוב החברה עיניה גם משאר הנצרכים לכך לתת ידה להם להקל המעמסה מעליהם.

אלה המה קורותנו ותלאותנו ודברי ימי התאבקותנו עם כל הפגעים הרעים חמש עשרה שנים עד עתה, ולמרות רפפות מצבנו גם היום, יש רגעים כי נשא עין מסביב לנו וראינו את ההרים אשר מאז היו שוממים ופניהם כסו חרולים ועתה עשופים כרמים כלם מרהיבי עין; וראינו את ההר שעומדות עליו גלגלים, לפנים ציה וסלע קרה, ועתה בנוי כנוה כתי אכן יפים ונהדרים בשתי שורות אחת מול רעותה על פני רחוב רחב נמוע שדרות עצי תות נחמדים

למראה משני עבריה, וראינו את יושבי המקום, לפנים תשעה
 רגלים חזי חזיונות, המוציאים כחם לתוהו ונלחמים ברחיים של
 רוח ועתה רחוב הומה אשר כמאה ושלשים נפש ישוקו בו, כן ירבו
 והילדים כצאן אדם ירקרו, מכנה גיום איתן, מבט עינם גאווה,
 יצוריהם גבורה ופניהם עזו ותומת נפש, שפת עבר בפיהם,
 ועבודה שיש בה ממש כידיהם. — כי נראה ונתכונן אל כל אלה
 תנוח עלינו הרוח, תקותנו תקום לתחיה וכל דאגותינו ועכירת
 רוחינו כעב תעופנה, ונפשינו שמחה, ה ל ל ו י ה .

ת ק ו נ י ם :

צד	75	שורה י"ד	תחת נשבה, התחלקה	צ"ל שבה התחלקה
"	77	י"ז	מאהילבסקי	מאהילנסקי
"	78	כ"ה	לשיח	לשוה
"	85	ב'	ישבו	ישבו
"	85	ט"ז	תפריצנה	תפרוצנה
"	88	י"ח	כשמך	כמשך
"	88	כ"ב	התקיימו	התקיימה
"	89	ב'	זמיה	זמנה
"	92	י"ט	והולל	והלול
"	96	כ'	ואחריהם התחזקו וכו'.	טעות הוא כי באמת
			נעתקו הכתים ההרה אחרי התקיים רשיון הכניג	
"	113	ד'	יחשדם	צ"ל יחשדום

איש איש מאתנו נוכח בנפשו כי קיום תקות התאזרחתנו בארץ הזאת אינו תלוי אלא בשיב התפתחות הדרך הצעיר הכא אחרינו, אשר אחריותו עלינו, כאחריות הנשיעה הרכה על הנגן, אשר אם לא ישים אליה לב להצמיחה מלאה ומיושרת למעלה, היא מתכחשת ומתעקמת ומתעקלת ולא תצליח למאומה, ובדעתנו מאד כי ההתפתחות השלמה הדרושה לדרך הצעיר לא תמצא בלתי אם בהתאם התפתחות הגויה אל התפתחות הרוח המוסרית והמשכלית שבה. על כן שאפנו תמיד להכין לילדינו בית ספר המכונן לתכלית ההתאמה הזאת. וכק"ץ שנת תרנ"ו הנחנו היסוד לבית ספר כזה בהכיאנו למושבה מורה אחד, אשר השוי"ב עזר על ידו להורות לילדים הקטנים ראשית הלמודים העבריים הנחוצים. בקראנו ליסוד הזה "בית ספר" לא היה כדאי לשם הזה, כי שרם הביע אדגם עד מדרגת דרך מתוקן, אך קראנוהו ככה על שם העתיד, לאמר: על שם כח הצמיחה הממון בזרע הזרוע בארץ לצמוח, לעלות לשבשג ולהתהוות מה שעלה במחשבתנו כי יהיה. אמנם לא נחנו ולא שקמנו מהוסיף בו סדרים ותקונים נאותים מיום ליום ע"י שלשת המנהלים הותיקים והנאמנים לתעודתם בכל לבם, אשר הפקדנו עליו, עד כי לעת כזאת כמעט כבר הגיע אל המדרגה אשר שאפנו אליה. שני מורים מומחים מלבד השוי"ב יורו בו דעה לילדים ועושים מלאכתם באמונה. שפת הלמוד היא השפה העברית, וגם בית מיוחד בנינו לשם בית ספר אשר עלו לנו התוצאות בנינו לסכום ארבעת אלפים פראנק. האלף מהם קמצנו ממחיר ענבינו אחד אחוז למאה, והשאר נתנה לנו קופת הועד באדיססא בהלואה על מנת לשלמה לשעורין מקמון הנ"ל מדי שנה בשנה. והבית—שלישה חדרים מרוחים—אשר חלונותיו נגבה מִפְּנִים לתוך גן נמוע עצי סרק, שהילדים משתעשעים בו בשעות הפנויות ומתעמלים ומרגילים אבריהם בעבודה כהפרס

להם את האדמה ועושים תלמים לזרוע בהם פרחים וירקות. וחלונותיו צפונה נשקפים אל הכפר "יבנה" שממנה יצאה תורת חיים לישראל להחיותו ולקיימו עד היום הזה.

ופעמים בשנה חג לילדי בית הספר, אחד קבוע בשני לחנוכה הוא יום הוסד המושבה ואחד שאינו קבוע אלא למחרתו של יום הבחינה השנתית. את שני החגים האלה מקדשים האבות במעשה של פומבי המרוממת את הנפש. בחג החנוכה דורשים לפני הילדים בעניני היום ומספרים באזניהם את תולדות המושבה ודרכי חיי אבותיהם בעבר ואל אשר ישאו נפשם לראות בעיניהם לעתיד, ובחג שלמחרת יום הבחינה יחלקו תעודות לכל אחד התלמידים המעידות בציונים על מדרגת התקדמותו בכל אחד הלמודים ומתנות ספרים לכל אלה מהם אשר הצמינו בהתקדמותם. ותכנית הלמודים מרם קבלה צורה מסוימת וקבועה כאשר עם לבבנו, אך הצורה אשר אליה נשאפה ואשר נקוה להשיגה— זאת היא: תנ"ך, כללי הדינים הנחוצים ושני חלקי המדרש, הוריה מספקת בתורת שפת עבר ודקדוקה למקרא ולכתב, למוד דברי ימי ישראל (על פי ספרי א"ז רבינאוויץ) וקצור דברי ימי העמים, הוריה מדויקת במפת ארץ ישראל המפורטת ובמפת העולם הכללית, תורת החשבון עד לראשית יסודי המדידה, תורת המבע לראשית יסודי חוקות הכחות הפועלים בבריאה, וספורי תולדות היצורים של שלש המערכות.

אך אם עוד מרם הסתיימה צורת התכנית כל צרכה, הבבואה שלה כבר ישנה ופעולתה אין לסלק לאחר יד. ילדינו ובפרט המכשרים שבהם, מדברים עברית¹ במרוצה ובקיאות הגונה להם בכמה חלקי התנ"ך ודברי הימים וחשבון וכותבים עברית

[1] הילדים עשו חביה ביניהם אשר יסודתה לחנך את עצמם בדרכי המוסר והמדות, וראשית הקנתם לדבר ביניהם רק עברית. ההתעוררות ליסוד החברה הזאת מקרב הילדים עצמם יצאה, וכן אין יד האבות מתערבת מאומה בהנהגתה, ובכ"ז תוכל להיות למוסת בכל דבר אף לקבוצ של גדולים ואנשים באים בשנים.

בסגנון ממוצע. וכח החוישב אשר להם מתפתח באופן רצוי מאד, וככ"ז אין הגדול שבהם אלא בן י"ב שנה.

ואת כל אלה השגנו לא כשולף שעה מתוך המאה, ועוד האם לא נחסר מפריעים ומכשולים אשר עלינו להלחם בהם, אך לבנו יאמר לנו כי סוף סוף יסורו, ותאות לבנו לראות בית הספר כשכלולו בוא תבוא ולא תאחר.

אך מלבד שאלות הכלכלה והחנוך נאנחים אנו תחת שאלת שאר צרכי הצבור המעיקים עלינו מאד. והנה בראש הצרכים האלה ידגול צורך המים, אמנם כאר יש לנו, אך עמקו כחמישים מטר ורחקו מהמושבה כמאתים מטר ומקומו בשפולי ההר. שלשת התנאים האלה מעכבים על ידינו כי נספיק מימנו בירינו, איש איש לביתו, אפילו לדעת האומרים, כי על אכרי ישראל ללכת בדרכי חייהם בכל דבר כעקבות הפלחים, כי אמנם גם הפלחים איש באורות עמוקים להם לא ישאבו בידיהם, אך גלגל של אנטילה מתוקן לכאדם, והם יתנוהו בחכירה לאחד מהם, אשר יעלה וישאב את המים בכח בעל חי אל תוך כרכה קבועה, אך במחיר שנה קצוב לכל בית אב, ושתו איפא גם המה את מימיהם ככסף. וגם לנו היה גלגל כזה הסוכך בכח אדם, ותחת לתתו בחכירה העמדנו שני שכירים ערביים אשר מלאו את הבכרה יום ויבואו על שכרם המשים פר' לחדש.

אחרי צורך המים יבוא צרכי שכר רופא וסמים ותשלומי המסים לשדות ולכרמים ולבתים ולגולגלת ושכר שומר מילידי הארץ. ידענו מאד כי על אודות הצורך האחרון הזה רבים מקוראינו יעקימו שפתייהם כאמרם, הקצרה יד האכרים עצמם לשמור עליהם? אכן, צורך שומר נכרי כזה עדות לאכרנו כי עצלים או פחדנים המה, וכל התהללותם בחריצותם ועוז לבם, אך נשיאים ורוח באין גשם!

לאטמו נא לבני קוראים נכבדים הלא עוד תוסיפו להתפלא הפלא
ופלא באמרינו לכם כי שומרינו מכני הגבר יגמו שנתם בכמחה
באהליהם כמעט כל הלילה ולא יסובבו בעיר זולתי פעמים
ושלש לראש אשמורות !

אך קושיה אחת מתורצת. בחכרתה הן לוא גם הי' כל
בני המושבה נעורים כל הלילה הלא תקצר ידם להשמר מפני
הגנבים האומנים במלאכתם מאד ולא ימנעו עצמם גם מכוא
בדמים, ולוא גם יספחו עליהם עוד שומרים פשוטים מכני עקב
יבצר מהם לשמור את המושבה שמירה מעולה, על כן בוחרים
אך בשומרים כאלה אשר עם גנבים חלקם גם המהובי רק שומרים
כאלה בידם לתת ערובה נאמנה כי כל עוד בצלם תחסה המושבה
לא יפקד ממנה מחוט ועד שרוך נעל, ואם יפקד המה יחמורו
בידם ישלמוהו. והיה איפא השכר אשר יקחו לא שכר שמירה
כי אם שכר אחריות, כמין שכר אחריות של שרפה או של בָּרָד.

כללו של דבר. כל הצרכים הללו בצרוף המסים והארנוניות
עולים לנו עד לערך סך 9500 פרנק לשנה. אשר רק סך 2500
פרנק מהם באים מקופת חו"צ, אך כל השאר ישאו בעולם עצמם
בני המושבה, איש איש לערך מספר הדונמים אשר לו, מלבד
הוצאות בית הספר, (אחר גכוי הסך 1000 פרנק שהתיחדו לו
מתמיכת חו"ץ הנוכרת) שהיא מוטלת על אבות הילדים לבדם.

ויהי בשנת התרנ"ה בשנים חברת יק"א את לכם לצרכי
המושבות באה"ק ותעל לפניה גם זכרון צרכי צבורנו, ותחשוב
מחשבה טובה לכונן על יד הבאר מכונת "מניע של נפט" אשר
יעשה מלאכתו לא לבד במשאבה מכנית להעלות המים ההרה
אל תוך בִּרְכָה להשקות אדם ובהמה וגינות הירק, כי אם במטחנה
למחינת חטי בני הכפרים הסובכים אותנו. והיה שכר המחנה
לכל הוצאות המושבה ותקצב לדבר הזה סך 24000 פ"ר נוספים

על סכום הגון, אשר כבר הוקצה לדבר הזה ע"י הרב דר' סלפנדי נ"י.
ואנה נכנו כל הבנינים הדרושים לדבר והמניע והמשאבה והמטחנה
התכוננו על מעמדם, וכבר יחלנו ליום תחל המלאכה
והנה מתלאה! עוד הפעם משגה עוד הפעם טעות בחשבון.
המניע איננו מהמין הרצוי, והמשאבה לא נתקנה כהוגן.
ועתה המים אמנם ישאבו, אך הוצאות השאיבה עולות לנו
כעת שבעים פרי תחת החמשים אשר עלו לנו בראשונה.
ואין לנו תקנה אלא בהביא החכרה מגיע חדש ומשאבה
חדשה אשר תעלינה הוצאת הכנתם עד שנים עשר אלף
פראנקים. אנחנו מקוים כי לא תמשוך החכרה הנכבדה את ידה
מגמור את אשר התחילה לעשות והיתה טובתה שלמה לנו. —
כש"ד : לעת עתה מצבנו רפוף מאד : תקותנו העתידות
מסקפקות, וצרכי הבית וצרכי הצבור דורשים תפקידים, ואיש
איש מאתנו רובץ תחת משא חובות רבים אשר רבית אוכלת
בהם, רק כי אחדים מאתנו זכו למצוא חן בעיני חברת יק"א
לפרוק העול הזה מעל צוארם בתתה להם בשלוח סכומים הגונים
לשלמם לשעורים על פי תנאים הגונים, ויש תקוה כי לא
תסוב החכרה עיניה גם משאר הנצרכים לכך לתת ידה להם
להקל המעמסה מעליהם.

אלה הנה קורותנו ותלאותנו ודברי ימי התאבקותנו עם כל
הפגעים הרעים חמש עשרה שנים עד עתה, ולמרות רפפות מצבנו גם
היום, יש רגעים כי נשא עין מסכיב לנו וראינו את ההרים אשר
מאז היו שוממים ופניהם כסו חרולים ועתה עטופים כרמים כלם
מרהיבי עין ; וראינו את ההר שעומדות עליו רגלינו, לפנים ציה
וסלע קרח, ועתה בנוי בנוה בתי אבן יפים ונהדרים בשתי שורות
אחת מול רעותה על פני רחוב רחב נמוע שדרות עצי תות נחמדים

תמונה מחיי הערבים הברואים

מאת א. טור-מלכא.

כחוס היום.

השמש תשלח קויה הישרים על כל הכר מסביב, והארץ וכל היקום כמו יתלהטו מחומה. מסביב השלך הם אין קול ואין קשב, לא נשמע כי אם זמזומי הזכוכים והיתשים אשר סביבי האהלים, סוסים ממכחרי ומיוחסי סוסי ערב קשורים בכפל רסנם בידות האהלים: מלהט השמש יכולו הסוסים כאגמון את ראשם ומרוח העצלות השפוכה על כל לא ינועו את ראשם להכריח את הזכוכים אשר סביב שתו עליהם לדקור את בשרם ולמוץ את דמם. וגם הסיחים הקטנים אלו היצורים העליזים אשר כמו רגע לא יוכלו לנוח על מקומם, המה גם המה בצל אמותיהם ינוחו סגורי עינים ולא ינידו עפעפף.

כחמש מאות אהלים נמושים בבקעה אין משטר ואין סדר למו כמו אך אי-משטר הוא משטרם. האהלים כמעט לא יצמינו איש מאחיו כי אם ברוחנם, כי כגודל המשפחה כן יגדל האהל, אך אהל אחד יצטין מכולם כגדלו ובקומתו וגם באיכות וצבעי ידעותיו כי מאמון מצרים רקמו ובטשי וארגמן נתפרו כלהם. זהו אהל העמיר הגדול יוצב אבו חאססאן ראש ונגיד לבני-הילל השבט הגדול והנכבד בין שבטי הברואים אשר ממזרח סלכה ישכנו. ישכנו תחילתו על בניו גאותו וכשני אלפים חוככים יעמיד ביום שידובר בו ביום קרב). באהל פנימה אך שקט ושלוה. העמיר ינום שנתו שנת הצהרים נים ולא נים תיר ולא תיה, אך

עבדו הנאמן מארזוק יעמוד לפניו וירנן בקול רטמה דקה ממכחרי שירי ערב, ובידו קבוצת כנפי יענה אשר לרגעים ישב מעל פני אדונו את הזכוכים לכל יפריעו את העמיר. ¹מִי־פִי? העמיר ישכב סרקדן, רגלו האחת מינחת לאורך המצע, ורגלו השניה כפופה מעט ובאצבעות ידו יחכך בין אצבעות רגלו הכסופה. עיניו סגורות עד החצי, ואך לפעמים יפתח אותן להראות להעבד כי עוד לא נם שנתו בעת אשר זה האחרון ישפיל את קולו בחשכו כי אדונו לא ישמעהו, ואז מחדש העבד הנאמן את קולה ובחלילים יהמה: יא עֵינִי יא לִיל . . .

כה עבדו בשתי שעות, עד אשר פתאום קם העמיר על רגליו ובהעבירו את ידו הימנית על פניו ועל זקנו הקצר קרא בקול עב ונעים "אין אלה מבלעדי אללא, ומחמד שליח אללא", ופן מים קרים ¹ וכרגע והנה מכל פינה ועבר וגם מאחרי פתח האהל התננשו ובאו כשמונה עבדים וכולם נכונים לכל הגה אשר יצא מפי העמיר. המים הובאו ואחרי שתותו את המים מפי הלזבדיק ² הקר אמרו לו כל הנמצאים "הנאה" והוא ענה "תודה לאללא". אחרי כן ישב לו על מקום כבודו בפינה אשר ממול הפתח והעבדים כל אחד למלאכתו יפנה, זה יצית אש מחוץ לאהל וזה ינקה את המחבת והשלישי יבין מכתש העץ אשר בו יכתשו את הקאהוה, ואז כאשר הכל מוכן אז יקח העבד אשר אך זאת מלאכתו לכתוש במכתש את הקאהוה וישב אצל הפתח ויחל

[1] המלה הערבית בִּיֶּה תתאר את המצב אשר אין לו שם מיוחד בשאר

הלשונות, המצב הוא עונג נפלא ורוחב הדעת אשר ירגש האדם בעת אשר הלכ והראש ריקים ממחשבות כל שהם.

[2] לזבדיק זה הוא כלי חרס דק. מעשה צעצועים הפלא נקבים דקים נקבו הזעה. ומאשר כי המים יתגרפו מעט מעט דרך הנקבים, לכן שפחו הקיצוני יזעו, והמים אשר בתוכם יתקררו.

תמונה מחיי הערבים הברואים

מאת א. טור-מלכא.

כחום היום.

השמש תשלח קויה הישרים על כל הכר מסביב, והארץ וכל היקום כמו יתלהטו מחומה. מסביב השלך הם אין קול ואין קשב, לא נשמע כי אם זמזומי הזכוכים והד'שים אשר סביבי האהלים, סוסים ממכרי ומיוחסי סוסי ערב קשורים בכפל דסנס ב'יתדות האהלים. מלהט השמש יכופו הסוסים כאגמון את ראשם ומרות העצלות השפוכה על פל לא ינועו את ראשם להבריה את הזבובים אשר סביב שתו עליהם לרקור את בשרם ולמוץ את דמם. וגם הסיחים הקטנים אלו היצורים העלזים אשר כמו רגע לא יוכלו לנוח על מקומם, המה גם המה בצל אמותיהם ינוחו סגורי עינים ולא ינידו עפעף.

כחמש מאות אהלים נטושים כבקעה אין משטר ואין סדר למו כמו אך אי-משטר הוא משטרם. האהלים כמעט לא יצטינו איש מאחיו כי אם ברוחבם, כי כגודל המשפחה כן יגדל האהל, אך אהל אחד יצטין מכולם כגדלו ובקומתו וגם כאיכות וצבעי ידעותיו כי מאמץ מצרים רקמו ובטשי וארגמן נתפרו כלם. זהו אהל העמיר הגדול יואב אבו האססאן ראש ונגיד לבני-הלל השבט הגדול והנכבד בין שבטי הבדואים אשר ממזרח סלכה ישכנו. (שבט ה'הללי על בניז גאותו וכשני אלפים רוכבים יעמיד ביום שידוכר בו ביום קרב). באהל פנימה אך שקט ושלוה. העמר ינום שנתו שנת הצהרים נים ולא נים תיר ולא תיר, אך

עבד הנאמן מארזוק יעמוד לפניו וירנן בקול רממה דקה ממבחר
 שירי ערב, ובירו קבוצת כנפי יענה אשר לרבעים יושב מעל פני
 אדונו את הזכוכים לכל יפריעו את העמיר בְּיָפֶז¹. העמיר
 ישכך פרקדן, רגלו האחת מונחת לאורך המצע, ורגלו השנייה
 כסופה מעט ובאצבעות ידו יחכך בין אצבעות רגלו הכסופה,
 עיניו סגורות עד החצי. ואך לפעמים יפתח אותן להראות להעבד
 כי עוד לא נשנתו בעת אשר זה האחרון ישפיל את קולו
 בחשבו כי אדונו לא ישמענו, ואז מחדש העבד הנאמן את קולה
 וכחלילים יהמה: יא עיני יא ליל . . .

כה עברו כשתי שעות עד אשר פתאום קם העמיר על
 רגליו ובהעבירו את ידו הימנית על פניו ועל זקנו הקצר קרא
 בקול עב ונעים "אין אלהי מבלעדי אללה, ומחמד שליח אללה" "יִפֶּן
 מים קרים"¹ וכרגע והנה מכל פינה ועבר וגם מאחרי פתח האהל
 התננשו ובאו כשמונה עבדים וכולם נכונים לכל הגה אשר יצא
 מפי העמיר. המים הובאו ואחרי שתותו את המים מפי הלובריק²
 הקר אמרו לו כל הנמצאים "הנאה" והוא ענה "תודה לאללה".
 אחרי כן ישב לו על מקום כבודו בפינה אשר ממול הפתח
 והעבדים כל אחד למלאכתו יפתחו זה יצית אש מחוץ לאהל
 וזה ינקה את הטחבת והשלישי יכין מכתש העץ אשר בו יכתשו
 את הקאהוה, ואז כאשר הכל מוכן אז יקח העבד אשר אך זאת
 מלאכתו לכתוש במכתש את הקאהוה וישב אצל הפתח ויחל

[1] המלה הערבית יִפֶּן תתאר את המצב אשר אין לו שם מיוחד בשאר
 הלשונות, המצב הוא עונג נפלא ורוחב הרעת אשר ירגש האדם בעת אשר הלב
 והראש ריקים ממחשבות כל שהם.

[2] לובריק זה הוא כלי חרס דק מעשה צעצועים המלא נקבים דקים בנקבי
 הועה, ומאשר כי המים יתגדפו מעט מעט דרך הנקבים, לכן שמחו הקצוני יווע.
 והמים אשר בתוכו יתקררו.

להכות במכתש: אחת, אחת ואחת, אחת ושתי, אחת ושלוש, הדק היטב, היטב הדק (1), ולקול המכתש יתאספו זקני השבט אצל העמיר לשחות קרוה ולישמוע ולדבר, פעמים דברים נחוצים ופעמים דברי הבאי בעלמא ספורי ערב וחידות מני קדם.

לעת ערב.

רוח צח ונעים יבוא מפאת ים ומחיה נפישות אדם ובהמה. מכל עברים ינהרו עדרי צאן ובקר וגמלים אין מספר, הרועים בילקושיהם על כתפם, אשר מעורות גדיי עזים ברגליהם ואזניהם כליל נעשו, ומקליהם בידם כמפקדי צבא ילכו בראשם והעדרים ירוצו אחריהם: עדר עדר לכרו. העזים ירקדו אחריהם, הפרות השמנות במתינות נפלאה הולכות וגועות ואחריהן הגמלים ילכו קומטיות וקיש קיש יקשקשו בפעמוניהם אשר על צואריהם. ואך אז בקרוב המחנה אל האהלים או תתפרדה החבילה וכל אחד אל אכוס בעליו ימהר. ואצל האהלים רבתה העבודה: הנשים תחלכנה את מקניהן, והכנות תאפנה ענות מצות על פחי ברזל אשר גלל בהמות יבער תחתם. והנכרים גם המה לא ישמנו ידיהם בצלחתם—, או כי יחליקו חלקת צוארי סוסיהם אשר יצהלו לקראתם ובכליון עינים יחכו למספוא, או ילכישו בידיהם את המכלא (2) על ראשי סוסיהם, אשר זאת חובת כל כדואי כל עוד נשמתו בו, או יכינו את הכרישנה למאכל לגמליהם.

[1] עיי' המנהג הזה הנהיג לא רק אצל הכדואים כי גם אצל הכפריים יבואו מאמר דרלו, "מפני שהקיל יפה לבשמים". ועיין מאמר "שוב מראה עינים מהלך נפש" להרומים כמאספנו הספרות "ירושלים" שנה ב' עמוד 160 העורך

[2] המכלאי הוא כוס צמר אשר יכול כשתי סאה וכתוכו יתן המספוא ויתלה על צואי הסוס.

גם העמיר יואב אבן חאסמאן כבר כלה מלאכתו כי
 כידו הלביש את המכלאי לסוסתו השחורה והנאזה אשר עליה
 גאותו ויתענג על יפי מראה וקומתה אשר אין בכל הסביבות
 משלה דבצבאות השדה תתחרה במרוצתה. פתאים נשא את
 עיניו וירא והנה שלשה רובבים הולכים וקריבים אל אהלו.
 ויהי כאשר קרכו אליו בקול שלום עליכם ענה עליכם השלום
 ממקום אשר יצאתם ולמקום אשר באתם אלפי סעמים
 ברוכים הבאים, ובקול נגיד זמעה קרא לעבדיו: הוזירו
 את הרוכבים, ואחרי אשר ירדו מעל סוסיהם ומסרו את רסני
 הסוסים לידי העכרים שאל לשלומם ולשלום שבטם ושלום
 סוסיהם וזמליהם וכל אשר להם (וזאת לדעת כי מעולם לא
 ראה אותם וגם הם לא ראוהו) והם ענוהו על כל שאלה ושאלה
 בתשובות המיוחדות לשאלות כאלו והשאלות והתשובות
 לא מלב יצאו כי אם כמצות אנשים מלומדה ואח"כ בקשם כי
 יכבדוהו מכבודם ויקדישו את אהלו כבואם פנימה. וכאשר נכנסו
 לתוך האהל ישב על מקומו וכבד את האורחים לשבת אצלו
 על המצע אחד מימינו ואחד משמאלו והעבד הכושי אשר עמהם
 גם הוא מצא את מקומו בין המון העכרים והסריסים אשר אצל
 הפתח מקומם. והעת עת ארוחת הערב.

הואילו נא וכבדוני לאכול אתי לחם? אף כי יודע הנני כי
 הארוחה לא לפי כבודכם היא, אך ידע תדעו כי כל אשר אתם רואים
 שלכם הוא ואתם בעלי הרכוש והנפש ואני אורח הנני עמכם,
 ואתם צוו ופקדו וכל דבריהם יעשה — אמר העמיר.

שלום וברכה להאהל ובעליו — ענו האורחים — וברכה
 הארוחה תודה לאללא כי נשבע נעימת את פניך. וגם עדינו

[1] הנשים בראיתן אורחים באים יפהרו לזכוח עוף או כבש או גם נמל. הכל
 לפי ערך האורחים אשר יערכו לפי מלבושיהם וסוסיהם.

הגיעה השמועה אודות צדקת פורונך ורוב הכנסת אורחים אשר תאחב.

קטנתי מכל התהלות — ענה העמיר וירמוז לעבדיו כי ימלאו את מכלאות האורחים שעורים. העבדים הגישו את המכלאות המלאות לפני האורחים, והאורחים קמו ממקומם ויתלום על צוארי סוסיחם. ואז ישבו על מרבדים סביב השולחן הנמוך ויאכלו, והעמיר בידיו הקריב בכל רגע ורגע לזה חתיכת בשר ולזה קערת האורז ועליה רוטב הבשר, ובתחנונים בקשם כי יאכלו פעם למענו, ופעם למען אללל, ופעם למען הנביא. ואחרי אכלם והותירם¹ צוה לעבדיו כי יגישו את המים והבורית (מים אחרונים חובה) להכדואים באשר כי בידיהם יאכלו את הבשר והאורז וגם המרק והחלב החמוץ יאכלו כן בגללם את הפת כשפופרת², ובה ישתמשו במקום הכפות בארצות המערב) וירחצו את ידיהם וישבו על מקומם.

הבינו את הקהה — פקד העמיר. ועוד הפעם המכתש ישמיע את קולו: אחת, אחת ואחת, אחת ושתים, אבל ביתר עז וכח להשמיע לזקני העדה כי יתאספו גם המה לכבד את האורחים ולשתות עמם קהה, כי ברוב עם תדרת אורחים. והקדואים לא סרכו לכזא לקול הקורא וימהרו לכזא וישבו איש איש לפי כבודו וכבוד משפחתו.

הקהה חובנה, ואחר העבדים הגיש סם נחושת ועליה חמיש שש כוסות קטנות אשר אך כמלוא לוגמא תכילנה: ראשונה להעמיר, ואחרי מעמו מהקהה לדעת כי טוב טעמה וריחה לא נמר, רמז כי יגישו להאורחים. אך מה מאוד

[1] מן המותר יאכלו הנשים והעבדים.

[1] ע"י המנהג הזה באינו כבר במאמרו "שוב מראה עינים מהלך נפש"

כמאספנו ירושלים (ב"ה ח"ב עמוד 156) את הפתגם: כריכו ריפתא בחדו הדדי, יע"ש.

השתוממו כולם כי האורחים לא קבלו את הקהה ויקפצו ממקומם ונישכעו כי לא יטעמו מהקהה עד אם דברו דבריהם⁽¹⁾ ואז יראו מה לעשות.

אז התנישא גם העמיר ממקומו ויפתח את פיו ויאמר: חביבי ואורחי! אף כי חרפה היא להערכי כי ישאל את אורחו מרם שעברו עליו שלשה ימים ושליש היום "מאין בואו ואנה פניו מועדות". אך עתה אאלץ לעשות כזאת. ולכן אחרי כי כאתם כצל אהלי. אחלי! שבו על מקומכם ודברו את דבריכם. האורחים ישבו על מקומם ויברכו את המסובים ב"ערבא טבא"⁽²⁾. והם השיבו "אלפי לילות מאושרים". ואח"כ פתח העמיר וישאל מי אתם? מאין באתם? ומה תפצייכם? ויעשו אחרי כי כאתם כצל אהלי.

עכרך היושב אתך כזה סאיד בן עכדאללא שמי משבט הכוזירי—ענה הנדול מהאורחים—וגם אחינו זה—אמר וירזום בידו על רעהו אשר בא אתו—הוא אחד מראשי השבט הכוזירי, ושלוחים הגנו מהעמיר הנדול ראוף בן האסיד לבקש קרבתך. השבט הכוזירי ידוע לנו ביהוסו וגדלו—אמר העמיר—ונלב שלם גדרוש את שלומי ואשרו אני וכל שבטי, אך הודיעני נא כמובך מה היא ההתקרבות אשר יחפוץ העמיר ראוף להתקרב אלינו? ובכל גפשונו הגנו נכונים למלא את חפצו, כאשר כי שלום לנו עם השבט הזה מימי קדם קדמתה, ואכותינו ספרו לנו כי גם קרבת משפחה יש בינינו.

[1] המנהג הזה יסביר לנו היטב את טעם ונמסו דברי אליעזר עבד אברהם "לא אכל עד אם דברתי דברי" (בראשית כד לינ), ועוין במאמסנו "ירושלים" כ"ה ח"ג. העורך.
[2] הערכי אף כי שבע פעמים יקום ממושיכו עליו לכרך את המסובים בישובו כמד לו אך עתה בא ובפעם הראשונה יראה אותם.

לכן — ענהו הדובר — שמעו ואספר חפצנו : בן יש לעמירנו חיל¹ אחד מני אלה, לא נופל הוא מאבותיו הגבורים אנשי השם, וכבר לא אחת ושנים הראה את כחו וגבורתו ביום קרב. ובעדו שלחנו הנה העמיר אביו לבקש את בתך לאשה, ואתם הרכו עלינו מהר ומתן כי הודות לאללה יש לנו מטובו כל.

כרשות העמיר אשר בכבודו נתימר, וכרשות האורחים המהוללים, אומר אף אני חלקי — אמר זקן זקני השבט ודוד העמיר אשר הבין בפני העמיר כי נתרצה להחתן, אך כאשר הנהו אבי הבת לכן לא נאה לו להתרצות כל כך מהרה, כי אבי הבת ממשפחה נכבדה צריך לסרב בדבר — אני וכל זקני שבטי עמי נחלה את פני עמירנו למלא את בקשתכם, אחרי כי באתם בצל אהלנו, אך ידע תדעו כי המה והמתן הוא כמכסת מהר הבתולה הבכירה אשר יצאה מאתנו לכן העמיר חאמדאן ראש שבטי עריש אלמצרי, לא יגרע דבר, היינו : גמלים מאה, בקר שתי מאות, וצאן חמש מאות, ושלישים כיסי כסף², מלכד אדרות צמר לכל זקני שבטנו, דממה שררה באהל רגעים אחדים ועיני כל המסובים נמין לעבר פני האורחים אשר יחד התלחשו.

כל הון לא יקר בעיננו, כי בכל לב ונפש נחפוץ קרבתכם, וכדבר הכסף והצאן תדעו כי אנשים אחים אנחנו וכים אחד לכולנו ונכונים הננו למלאות אחרי פקודתכם — ענה סאיר בן עבדאללא בידעו מראש כי לא כבקשתם יהיה, כי בהגיע תור נתינת המהר אז מעט מעט ינוכה : עשרה גמלים בעד כבוד זקן הנביא, חמשה בעד ראש העמיר, חמשה בעד שפם הדוד,

[1] חיל יקרא איש גבור חיל רוכב על סוס.

[2] כל כים כסף הוא דמש מאות נרוש (כזשעים סראנק).

עשרים בקר כעד עיני החתן ועוד ועוד, עד אשר יקום הסכום
עד כדי המהר הרגיל ביניהם.

הדבר יצא מפי האורח, וקול העמיר נשמע
ינערים הנישואת הקהה". הקהה הוגשה וישתו האורחים ואחריהם
כל המסובים וישנו וישלשו וישוחחו בחדשות אשר צמחו וחננו שנות
אשר כמעט נשכחו מלבי, עד אחר חצות הלילה, אז נשמטו
המסובים אחר אחר¹. ובראות העמיר כי באהל נשאר אף הוא
ובני ביתו הזכרים (כי הנשים והשפחות אוהל מיוחד למן) והאורחים
ועבריו, צוה לעבדיו כי יפרשו המצעות להאורחים, ואחרי שאלו
את האורחים אם יחסר להם דבר מה, והם עניוהו כי בשלומם גם
להם שלום ואף עלי טפק יחסרו להם, העניק להם מלא חפניו
עלי טבק וברכם בלילה מאושר והלך לו לאהל הנשים.

באור הבקר.

אך תנועה וחיים תפגשנה עיני הרואה, פה ושם תמרות
עשן יעלו השמימה מהאש אשר עליה יאפו הנשים את הלחם
בעד הרועים, למען יחישו וינהלו את עדריהם למקום מרעה רך
וטוב. כמעט כל ידי הנשים עסוקות ברתחת החלב למען יהי ללחן
אשר ממנו תעשינה את הנכינה ואת החמאה, והרועים כקבלם את
לחם חוקם יתצבו לא רחוק מהאהלים וכל תן ידוע אשר ישמיעו
מחליליהם יעיוו את העדרים ללכת אחריהם אל מקום אשר יהיה
רוחם ללכת.

גם העמיר אבן-האסמאן כבר קם משנתו, ואחרי רחצו ידיו
ורגליו התפלל תפלת שחרית כפנותו פניו נגכה בואך מיפא

¹ הערביים כישבם בבית אחד ממורעיהם וכחפצם ללכת הביתה, ושמטו אחד
אחד בלא שאון ואף לא בכרכת הפרידה, ושעמם ונימיקם עמם, למען לא יסבבו
ענמת נפש לבעל הבית אשר חיבת הכנסת אורחים החיבהו לבקש כי ישארו המסובים
על מקומם, וכע"פ עישה את עצמו כלא רואה בהשמטם.

זכרנו על ברכיו שבע פעמים. אחרי כן ישב לו על מקומו
והגישו לו את הקהה המתוקה אשר אך בבקר תשקה, ובשתותו
את הקהה שאל את עבדו מתי יצאו האורחים לדרך. "האורחים
דרשו בשלומך השוב" — ענה העבד — ואמרו כי ידעו היטב אשר אם
יתמהו ער קומך ממשכך אז בטח תעכבם עוד יום או יומים.
זהם אצים לדרך להשיב לשולחיהם דבר ולכן השכימו קום ועוד
אמרו כי בעוד כירח ימים ישובו לראות באור פניך עם עוד אחרים
נזקני שבמס למען תקימו את דבר החתן ולקצוב את עת החתונה.
העמיד ישב על מקומו הגליד כפופות תחתיו לרגעים יעביר
את ידו על מצחו הקמוט. הנארגילא¹ תוציא קול נחרה ממושכה.
אות הוא כי העמיר תפרש ברוב זרעפיו בקברו.
האם קמה אמי משנתה? — פנה אל עבדו הנאמן מאחזק
אשר אחרי כלותו את דבריו הקודמים עמד לא דחק ממקום מושב
אדונו וידיו כמותות על לבו לאות הכנעה ומשמעת.
אלך ואראה?

אם קמה משנתה ותאמר לה כי הנני מחכה לה פה.
כמצותך אעשה — ענה העבד ויפן ויצא. — זכעבור רגעים
אחרים הופיעה אם העמיר אשה ככת שבעים וחמש שנים, אך
עיניה עוד מפיקות חיים וחכמה, ודבריה כדברי האורים לכל בני
שבטה. העמיר קם ממקומו זכרכת "צפרא טבא" נגש לגשק את
ידה, אך היא שמה את ידתי ידיו על ראשו, ותאמר: "אללל
אלרחמן אלרחום יחנך בני יצו אתך את הברכה ויפיל כל אויבך
לפניך; מה חפצך בר בטני?"
שבי נא אמי ובעצתך תנחני — אמר העמיר ויושיכה

[1] הנארגילא הוא בקבוק זכוכית מיוחד מלא מים אשר בו תקוע קנה נחשת חלול
אשר בראשו העליון יתנו פסק הוק הבא מארץ פרס ומשפספת הקבועה בחדר הכולט
מקנה הנחשת ישאב שותה המאכאק את העשן אשר הריסותו הומתקה ע"י המים.

על מקומו והוא ישב ממולה — המחותנים יבואו כעבור זמן קצר, ואת הלא תדעי כי לקבל את האורחים הרבים אשר יבואו כראוי לי ולהם, נחוש כסף הרכה, וגם מהלחם והשמן שהכננו נשאר אך מעט, ואם אמרתי כי נמכור מהצאן ומהבקר הלא נדל מאד והיינו לאחרה בין שכנינו, וגם עוד שמעתי כי העם מתאוננים עלי — על כי גם המה נתרוששו בעת האחרונה מהמגפה הגדולה אשר היתה בבהמותינו. — וזה זמן רב אשר לא נהגתים במחנה גדולה לשלול שלל. ואת אמי הלא תדעי כי לא כימים הראשונים הימים האלו, הו! עוד אזכור ימים מקדם עת אשר הממשלה עוד לא הציגה את כפות רגליה על אדמתנו, עת אבי העמיר אללא ירחמהו היה בחיים חיותו. אז לא עבר עלינו כירח ימים מבלי נמלא אמתחותינו שלל ועדרינו עלו ונדלו. ועתה עיני הממשלה פקוחות עלינו לבל נשלול כחפצנו, בכבוד הנביא נשבעתי כי לא אבין מה מנהם יהלוך ומה איכפת להם, הלא בינינו נכוז וברכוש הממשלה לא נשלח יד.

בני חביבי — ענתה הזקנה — האם שכחת את המשל הערבי "לפי הדרך יתנהג הנמל". לכן זאת עצתי כי תבסר במנחה¹ את פני הסקיד . . . ולא יראה בנו עון. אך חכמת אלהים נוססה כך — קרא העמיר — ולא לחנם "נביאה" יקראוך אנשי שבטי, עצתך תקום.

לא עכרו ימים אחדים וברזא נפיק מאהל העמיר יואב אביר-האססאן לכל נכורי השבט כי יכינו את עצמם ואת סוסיהם, באשר היום אחר הצהרים יצאו לשלול שלל ופני העמיר ילכו בקרב. שמחה על כל פנים . . . והתבועה רבתה מאד, האחר יתקן את אוכף סוסו, השני יחזק את המתג לכלום את סוסו, המהירה והפראית, זה ילטוש את חרבו למען היות לה ברק, וזה

¹ מנהגים כאלה שררו בטרם שהיסקדו סחות ומטלאי מקיטם בהערים שבגבול הירדן.

יחזק את כידונו אשר שלש קומות אדם קומתו. במסרקאות ברזל יגדרו את הסוסים, ומתחת המסרק ישמעו קול נהרה וצהלה, ופרסותיהם יגמעו ארץ כמו יבינו את התכונה ולאן פניהם מועדות וקצרה רוחם לחכות עוד.

אחר הצהרים, וסביב אהל העמיר יתננשו רוכבים מצעירי השבט, חרכם על ירכם וכידוניהם על כתפם והקאראנינע (גם היא תלויה על אזניהם מוכנים לדרך, וכקוצר רוח יחכו להשיכים ואשר באהל פנימה יחד את העמיר יתעצו על צפוניהם. הצעירים יתחרו במרוצת סוסיהם ובנפלאות אשר יראו בכידוניהם בזרקם אותם בכח גדול ובחטפסם אותם מרם נפלם לארץ. והעלמות אנורות אנורות נצבות פתח אהליהן ומתלחשות יחד למי היתרון בכח ומהירות, כאשר כלו ראשי השבט להתיעץ, יצאו מפתח האהל, ואשת העמיר ננשה ובלי אמר, ודברים חננה את החרב על ירך העמיר. אחת ושתיים! והנה כולם על סוסיהם ובלוית שירי הנשים אשר תכרכנה אותם בשם אללא בדרך מוצלחת יצאו לדרכם ופניהם מועדות ימה.

ויסעו מסלכה ויחנו בבצרה. "שוכני בצרה וסכיבותיה שכנינו הם ולכן לא נשללם" — אמר העמיר. — ויסעו מבצרה ויעברו את גדרה אשר שוכניה גם המה שכני שכניהם הם, ויסעו מגדרה ויחנו ויסתתרו תחת הנכעה אשר ממול דברת לרגלי הר תכנה, ושם מעבר השני לרגלי הר תבור כעמק יזרעאל שוכן באהלים השבט השקרי, ועמירם הוא פאיעד בן אטמאן גבור אדיר יוצא חלצי גמר אלראדואן אשר מלך בימיו על תשעה שבטים. ואשר עד היום כחו גבורתו וגדלו יזכירו בכבוד כל הבדואים מדמשק עד עזה. אך בימי פאיעד בן אטמאן נכדו מסיבות ישונות

[1] רובה קטן פשוט.

[2] זקני השבט וראשיה.

וממלחמות רבות נתדלדל השבט השִׁבְּרִי, ושמונת השבטים נקרעו מעלו וישאר פאיער אך עמיר לשבטו אשר יציג כאלף ושלוש מאות רוכבים.

וממחרת כעלות הפקר, השכימו יואכ אבד־חאססאן ושבטו לקום ממקום מסתרם ויאכילו את סוסיהם מהמספוא אשר לקחו עמם, ואחרי כן כאשר כונו את העת אשר העדרים הרחיקו מהאחלים, רכבו על סוסיהם ויתנפלו על העדרים, וישללו את הצאן והבקר והגמלים לא השאירו אף פרסה, וינהגו את שללם בדרך בואך סלכה. והרועים בראותם ערביים מתנפלים על עדריהם ברחו להאחלים ואיש לא רדף אחריהם כי חרפה היא להברואי לננוע בהרועים, כי זאת תהיה לאות כי יראים הם כי הרועים ימהרו להוריע להנשדרים והם ידלקו אחריהם וימלטו את השלל מידיהם. העמיר פאיער בן אטמאן יושב באחלו עם זקני שבטו ושותים את קהות הפקר; והנה קול קורא והקול קול אביר הרועים: „הוי! הברואים, נשדרנו נשדרנו הוי! איכם הגבורים אנשי השם, היום הוא יומכם. נשדרנו נשדרנו!“ ובהגיע השמועה לאזני העמיר לא קם ולא זע ממקומו, אך כקולו קול עוז השמיע „שנה את הקהוה“, וישנו „שִׁלְשׁו“, וישלשו. ואך אז ככלות השתיה יצא מפתח אהלו ויתן צו „על הסוסים“ ובראש כל חיל שבטו יצא לדרוף ולהציל את השלל. והעמיר יואכ ראש שבט ההיללי בראותו כי רודפו הולכים וקרבים מהר ושילש את מחנהו; את השליש האחד שלח עם השלל מזרחה שמש, והוא עם הנשארים הפנו אח פניהם אל הרודפים לקדם את פניהם ולחסום את הדרך לפניהם.

השבט בני שִׁבְּר הקריבו עד כמטחוי קשת ויעמדו תחתם ושני אנשים רוכבי סוסים שלחו לפניהם לדבר את דברם עם בני הילל.

אחינו הברואים — קראו השלוחים — אנחנו בשלום
נפתח שפתינו עמכם, אתם לקחתם את כל אשר לנו לא השארתם
מאומה, ולו יהיה חסדכם אתנו ליתן לנו גמלים אחדים לשאת
את אהלינו וצאן מספר.

חי פאטמע בת הנביא אף כי לא תוכלו להתאונן עלינו
כי לא כמשפט עשינו, הלא לא כחסף באישון לילה באנו עליכם,
כי אם לאור היום, וגם בהרועים לא שלחנו יד כחוק ומשפט
לאנשים כמונו, בכל זאת את שאלתכם נמלא — ענה אכורחאססאן —.
הוי סעיד ! — פנה אל בן אחיו הרוכב לימינו — גמלים חמשה וצאן
עשרים יחזירו לכני שֶׁפֶר.

אלו לא דים לשאת את משאנו וליתן חלב לפי מפינו
— ענו השלוחים ברוגז —.

סאיד, הוסף עליהם עוד גמלים חמשה וכבשים אחדים
וילכו להם האנשים האלו — קרא העמיר שנית —.

וגם באלה לא נאמר די — ענו השלוחים בקצרה.
אמרו לאחינו בני שֶׁפֶר כי אנשים אהים אנחנו וכים אחד
לכולנו וגמלים אחדים בינינו וביניהם מה הם, ואם יש את נפשם
להפריד מאתנו בשלום לטוב להם, נוסף עוד עשרה גמלים,
ואם קרבות יחפצו דמם בראשם — אמר אכורחאססאן —

נשיב לישולחינו דבר — ענו השלוחים וישבו על עקבם — ובהגיעם
אל שבטם ויספרו דברי עמיר בני הילל, קם שאן גדול במחנה;
למלחמה ! למלחמה ! איש לרעהו יאמר חוק, ואחד מזקני השבט
קרא בקול גדול איכם ! איכם ! גבורי שֶׁפֶר ? המהיללים תיראו;
הלא תמול הנם ! דמם דמם נשתה היום ונראה להם כי גבורת
השֶׁפֶר עוד לא נשתה, ואתה עמירנו זכור לך את נמר אלראדואן
אביך זקנד ונקים את נקמתנו מהכלבים הנמכזים, נקם ! נקם !
למלחמה !

ופאיער בן אטמאן העמיר לכני שכר בשמעו את קול
הקורא אליו ובלכשו נאות וחמה כמדו, יצא ראשונה, רוכב על
סוסו האדום מדם מזוין מבק רגלו ועד קדקדו ובנועו את כירונו
הארוד למול אויביו פתח את פיו ובקול אדיר פנה אל סוסו ויאמר :

אתה¹ סוסי הנה היום יומך
הלא תראה היום את פעלך
אל תביש את פני בקרבי
על הוד יחוסך אשליך יחבי
ממעי הכחילע מוצאך
וסאקלאור² האביר מולידך
במוח הנני כי פני לא יחורו
זכור לך ימים עברו
וזאת חרבי חרב אדירים
הלא הרגלת לאכול בשר אבירים
אחרי ברקיך ירעם הרעם
היום ארוה את צמאונך בדם
בדם אויבי ומשנאי
אפיל אחור מתקוממי
אני הנני הנבור האדיר
את אויבי אנצח תדיר

ואחרי כן שלף את חרכו ויאמר : "אני הנני פאיער בן
אטמאן, ומי הוא אשר יהיץ לצאת נגדי".
זכני הלל בשמעם את דבריו נתמלאו חרון ועוה ורוכבים

[1] את בשירה זה העתקתי מערבית והקדשתי לכבוד ידידי האדון ראובן יודעלעוויץ.

[2] לפי אנרת הערביים כל מיני הסוסים המיוחסים יצאו מבטן שבע סוסות

אשר נתעברו מהסוס אשר עלה טן היס, ואלו שמותינן : כחילע, אבאיע, סאקלאווי,
זשידראני, זשילפי, מוועסי, וקבעש.

אחדים התנגשו לצאת נגדו, אך העמיר אכזר-חאססאן בקולו קול אריה, השיכם אחור, הלא עמיר הוא, לכן ידי תהי בו, ובהרעישו את סוסתו לנגד אויבו שר גם הוא את שירו ויאמר :

מי זה מכביר מלים כגאון
וממלא את הערבה בשאון
סוסך אביר אך טובה ממנו סוסתי
וגם אני עולה עליך בגבורתי
גבור הנך יודע אני
אך בזאת הן עוד יגדל נצחוני
אני הנני גבור בן גבור
על אויבי תמיד אנבור

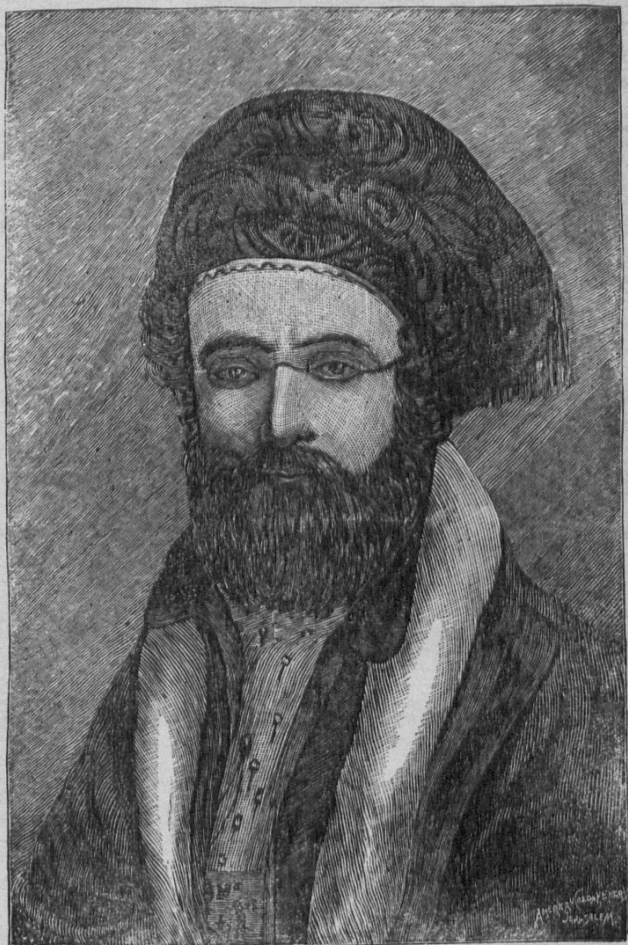
הלאה ! הלאה ! פנה לך אל שכמך ! אל שכמך !
שני הגבורים נפגשו . . . עיני שניהם תכרוקנה, כעיני
הנמר בשחרו למרף ומכמם מלא בוז למתנגדו, וגם סוסיהם התגעשו
עד למאד, עיני שניהם מלאות דם, מפיהם יז קצף ובפרסותיהם
יגמעו ארץ כמו יאמרו לבלוע את הארץ וכל היקום אשר עליה.
הלא הזהרתיך כי תפנה הצדה או טוב לך מותך מחייך ?
האני אפנה הצדה ? עוד לא כרחתי מימי, מאות כמוך אכלה
חרבי ונוספת גם אתה עליהם.

בוז לך, האם לא שמעת מי אני ? ! כמוך כאין בעיני !
לכבך — קרא האחד ויש את כידונו למול לבב אויבו —
לבכי שלם — קרא השני כהשטמו במהירות נפלאה ממול
הכידון, וראש הכידון חלף ממנו והלאה —, עתה באה עתך, — ויכונו
את כידונו לכתף אויבו, אך גם הוא בזהירות נפלאה נמתח על
הסוס ובזאת נמלט מן המכה. כן נאבקו הלוחמים רגעים אחדים,
רגע יגבור האחד על משנהו והשני ירום ראשו ומשתי המחנות גדלה
התרועה, כל אחת תאמץ את לב גבורה בהזכירה לו יחוס אבותיו
גדלם ותפארתם, וכין כה וכה הקריבו לכוא עד מקום המלחמה,

וילחמו איש את אישו עד אשר נפצע העמיר פאיעד בן אטמאן
 כפנותו את פניו לקול צעקת אחיו הקטן אישר נפל מסוסו,
 ואז היתה שעת הכשר לאויבו אבויהאססאן לתקוע את חרבו
 אשר הוציא מתערה בירכו, ויפצעה או אז פנו בני שֶׁפֶר ערף
 לפני אויביהם, ובני הילל חגרו שארית כחם וירדפו אותם ויזנבו כל
 הנחשלים ויקחו מהם את סוסייהם ואת כנדי תפארתם וירכבו לדרךם.
 ותחת הנכעה אשר ממול דברת, אשר אמש הסתתרו שם
 בני הילל, ישבו הפעם בני שכר המנוצחים, ויחכו עד נמות צללי
 ליל, כיראם לשוכ יומם לאהליהם פן תפנישנם נשיהם בגדופים
 וחרפות והמנוצחים שכו לאהליהם בשירי גבורים ובתרועת
 שמחה, וכל נשי שכמם יצאו לקראתם בתופים ובמחולות ובשירים
 לכבוד הגבורים.

ל י ל ה

אצל אהל העמיר אבויהאססאן רבתה התכונה על מרכדים
 פרושות על הארץ ישב בראש העמיר הגדול גבור היום, וסביבו
 גבורי השכט כל אחד לפי גבורתו אשר הראה היום, אש יבער
 לפנייהם ומכתש הקהוה כמו גם הוא יקח חלק בשמחתם ישמיט
 את קולו קיל עז ושמה: אחת, אחת ואחת, אחת ושתיים, אחת
 ושלוש, הדיק היטב, היטב הדיק, אחרי ארוחת הערב אשר העמיר
 הזמין את כולם לאכול אתו ויזכר להם לכבוד היום נמל רך
 וטוב, ואחרי כלות שתית הקהוה התפללו תפלת ערבית,
 וכלב שמה הלכו לאהליהם, — כי מחר יחלקו ביניהם את השלל.
 והעמיר בהתמורדו על מצעו עשה חשבון כמה יגיע לו מכל
 השלל בדעתו מראש, כי מלבד חלקו עוד יוסיפו לו בני שבטו
 כל אחד כשתנת ידו, ועתה בטוח הנהו כי פניו לא יחורו בכוא
 אליו מחותניו, ויוכל לכבדם כערכו וכבוד משפחתו, ובמחשבות
 נעימות גם הלילה את שנתו שנה מתוקה, שנת ישרים.

רבי יהוסף שווארץ ז"ל.

תולדות הרב ר' יהוסף שווארץ ז"ל

מחבר ספר "תבואות הארץ" ⁽¹⁾, "פרי תבואה" ועוד.

כאלף שנים אחרי חתימת התלמוד היו שמי מדע ארץ אבותינו מכוסים בערפלי עלטה. גאונינו, רבנינו וחכמינו עסקו ויעשו חיל מלכד בתורתנו הקדושה, גם בחכמות ומדעים, אך למדע ארץ אבותם לא ישמו לב. ואך בסוף המאה הראשונה לאלף הששי דרך מארץ צרפת הכוכב הראשון על שמי המחקר הזה, הוא הרב אשתורי הפרחי ז"ל; אשר מיד בעלותו לארה"ק שם את כל מעיניו לעסוק בדיני הארץ – לבררם ללבנם ולסדרם בסדר נכון – ואגבן גם למדע הארץ: גבולותיה, חלוקתה; עריה; צמחיה; עתיקותיה; דברי ימיה וכו'. שכע שנים רצופות עבר החוקר הנלהב הזה בארץ אבותינו לתור אותה, (שנתים בארץ הגליל וחמש שנים בשאר חלקי הארץ), ואת תוצאות חקירותיו הכנים בתוך ספרו המצויץ "כפתור ופרח" ⁽²⁾ המיוחד לדיני הארץ, ויגמרהו בשנת ה"א פ"ב. אולם למרות הערך והחשיבות הרבה של חקירות מדע ארה"ק אשר הרכה הרב אשתורי הפרחי ז"ל

(1) את הספר הזה אשר נהנו אוצר כלום בכל ענפי מדע ארץ אבותינו ומחקריה, ואשר כל החכמים והחוקרים ב"ב ושא"ב לקחו ממנו חמר לבנין ספריהם במדע ארה"ק, הוצאנו בעת לאור בתור הספר השני מהקובץ "איצר ספרות איין ישראל", ובו הופיעו: (א) כל ההוספות והתקנים שהמחבר בעצמו הוסיף עליו, ביתר ספריו. (ב) כל החדשות והתגליות שנתחדשו במדע ארה"ק מימי המחבר עד היום. כליות מפתחות מפורטות ומפת הארץ, שפרסם המחבר בספרו "דאס הייליגע לאנד", באותיות עבריות. מחירו 5 פרנק. (2) את הספר היקר הזה הנחין ומוציא לאור לרבנים יושבי על מדין, לחכמים וחוקרים ולכל תופשי התורה, הוצאנו לאור בתור הספר הראשון מהקובץ "אוצר ספרות ארץ ישראל" (בשני כרכים) בתקוני כל הטעויות שנפלו בהוצאות הקודמות, הערות והנהגות מחכמי הזמן וההידוי ובאור שמות הצמחים שבהדור, מפתחות מפורטים, צורת הבית השני ותמונת המטבעות העתיקות ועוד. (מחיר שני הכרכים 4 רוב"א או 10 פראנק, הפשוט).

לבאר במקומות אחדים בספרו), לא באו הרכבים הגאונים שחיו
אחריו בארה"ק לעדור ולזמר את הנגן הנחמד אשר נמנו ידיו,
ולנשע בו עצים חדשים למען ירכו "הפותרים והפרחים" ויתנו
ריח נחוח וסרי הלולים. המה רק את הפירות והפרחים המוכנים
לפניהם אכלו, ואף על לב איש מהם לא עלה כי יש עוד מקום
רחב ידים להעבודה הזאת ועובדים תמידים דרושים לו. כה עבר
כחמש מאות שנה ועוד, ספרים קטנים ומכתבי מסע נתחברו
ונכתבו אמנם כמעט בכל מאה שנה, אם מידי חור"ר ארה"ק
בעצמם, או מידי נוסעים שכאו לכקר את הארץ ושבו אח"כ
לארצם; אך כולם הכילו אם רשימת קברי הצדיקים, מסורות
והגדות, או תכונת מצב ארה"ק, אשר הועילו לשעתם לשמח או
לענם את נפש קוראיהם, (ורק כהיום יש להם ערך של חמר מדעי),
אך ככולם אינאף ספר מחקרי אחד באחד מהענפים השונים של מדע
הארץ הזאת.

גם בהמאה הקודמת אשר חבמי ארצות המערב מבני
העמים החלו לעלות לארץ ישראל לחקרה ולדרשה, ויחברו
ספרים מדעיים בהמקצע הזה, גם אז לא עלה על לב אחד
מרכבניו וחכמינו שבארץ לעסוק בהמקצוע הנכבד הזה, ורק בסוף
המאה ההיא בראשית היוכל האחד עשרה מהעת אשר נמנו
הרב הפרחי את גנו הנחמד, עלה עוד הפעם השחר על שמי מדע
ארה"ק, והפעם מאפק ארץ אשכנז נגלה, כי בשנת תקצ"ג עלה
ירושלימה הרב הגדול ר' יהושע שווארץ ז"ל, והאיש גדול

[1] זה לשונו בספר יא (בתוצאותיו עמוד רפ"ב): עתה אקום ואמר ה' וכו'.

כעורו מלה הנעלם בדור הזה לשאינו יודע מאי מנבולי השבטים ועירוניה וכו', זה
החפוש חבוב אצלי מחפשי מקומות הכתבים בדקיע וכו', על כן באתי אני הרל השפל
לספר לאחי ועמי מה שמצאתי בזה המביקשו ואין זה מיתרון השנתי על השנת מי
שאינו מלכר בזה אלא מיתרון חקירתי על חקירתו בתנועתו על חנועתו.

בתורה ומוכתר בחכמה ומדעים. ועוד כהיותו בארץ מולדתו הקדיש חלק גדול מעתותיו למדע זה, ומיד כבואו ירושלמה שם את כל מעיניו לכל ענפי מדע הארץ, ויחל לעבוד ולשרד את הן הנחמד אשר ידי הרב הפרחי נטעה, ואחרי שנים עשרה שנות עבודתו זכה לקצור כרנה את "תבואות הארץ", הוא ספרו המקיף את כל ענפי מדע הארץ ודברי ימיה, ובו אסף את כל דברי החוקרים שקדמוהו מעמנו ושל א מכלי עמנו, ויכרום ויצרפם בכור הבקרת עש"י המציאות שראה בעיניו ועפ"י רוח מכינתו וכל החוקרים שבאו אחריו שאבו מהמעין המקיף הזה מי ישע לעבודתם בשדמות מדע ארה"ק.

ועבודתו של הרב הזה ותוצאותיה, נכבדה ונעלה היא בערכה על הקודמים לו, כי בזמנו הי' המדע הזה בכלל יותר משוכלל ומסודר, ובידו היו מלכד פרי עץ הדעת שנמסע הראשון בחוקרי ארה"ק — גם ספרים רבים מחכמי העמים שקדמו לו, שעבדו כאון והון בהמקצע הזה, ויגלו כאמת תעלומות טני חשך. ובעוד אשר ספרי החכמים שקדמוהו נתפשטו רק בכמות מעטה ובין אחינו יודעי תורה הנה ספרו תבואות הארץ נתפשט בכמות יותר גדול ויתורגם מחר לשתי שפות חיות בריטאנית ואשכנזית, ועל ידו למדו, גם אלה מאחינו שאינם תורנים, לדעת את תכונת ומעלת ארץ אבותיהם ודברי ימיה, והחוקרים מבני העמים נכחו לדעת את החמר הרב והנכבד למדע ארה"ק הצפון בספרות התלמוד אשר עד כה לא ידעו ממנו מאומה.

ואור השחר הזה אשר עלה שנית על שמי מדע ארה"ק לא נדעך מחר, רק אורו הלך הלך ואור עוד שני שבעים, כי גם אחרי הוציאו את "תבואות הארץ" לא טמן ידו בצלחתו, רק עבד תמיד ביגיעה רבה בשדמות ארה"ק, ותמיד הצליח בידו להוסיף תקונים, הוספות והערות לספרו זה, ולבאר ולכדר על ידי מחקריה

כתבי הקדש ומאמרי ה"ל. ועד יומו האחרון לא חשך מלעבוד
בשרמות התורה והמדע, ואת מרכיב פרי תבונתו זכה להוציא
לאור עולם בספרים שונים אשר נכאדם להלן. ולכן הלא חוב קדוש
מוטל על כל חובב ארץ אבותינו לכבד ולהוקיר את החוקר
גדל דעה ורב העלילה הזה — אשר בחרף נפש אסף למעננו
מתכונות הארץ — ולדעת את תולדותיו קורותיו וכל אשר
עבר עליו במשך ימי עבודתו.

הרב ר' יהוסף שווארץ נולד בעיר הקטנה פלאסס
שכמדינת באיערן, לאביו הרב ר' מנחם (כ"ר יצחק ב"ר יוסף) ביום
י"ז חשוון שנת התקס"ה (22 אקטאבער 1804). אבותיו שהיו מופלגי
תורה וחשובי קהלתם חנכו את בנם זה — אשר עוד באביב ילדותו
נראו בו כשרון ושקידה — כשאר אחיו על ברכי התורה והמדע.
ומיד בהחלו ללמוד גפית, נודעו כשרונותיו המובים בעירו וסביבותיה.
וירכש לו את השם "עלם חריף ומצוי". וכישנת הארבע עשרה
לימי חייו נכנס לבית מדרש המורים שבעיר קאלבערג, ויגמר את
חק למודו בו בהיותו בן שבע עשרה. — אולם כשרונותיו המובים
ותשוקתו העזה לרוות את נפשו בלמודים, לא מצאו דים
בהלמודים של בית המדרש הזה, ולכן הלך לאחיו הגדול ממנו
הרב ר' חיים שלמד אז בבית מדרש העליון בוורצבורג, והוא
בראותו כי באמת יש לאחיו זה כשרונות מובים ונפשו תערג
לתורה וחכמה, קבלהו בזרועות פתוחות וישתדל להמציא לו
מפרי עץ הדעת, וכזמן קצר נודעו כשרונותיו גם למורי בית המדרש

(1) הרב ר' מנחם הי' אחד מאדבעה אחים שישבו וישבו עדת ישורון בפלאסס
אחרו אשר נרשיו בנידוש ניאדשטעטעל הסמוכה לה בשנת תק"ט בערך אשר יושביו
היו יתר הפלטה שגרשו מעיר לאנדסבורג.

העליון, ויתמכוהו גם הם בלמודיהם ומועצותיהם. כה הקשיב בלמודים בעיר הזאת חמש שנים רצופות.

השקפותיו בעניני דת ואמונה ואמונתו בכל דברי חז"ל לפרמיהם לא התאימו את הלמודים שהקשיב בבי"ט המדעים, ולכן חשב והגה תמיד מחשבות לעלות ארצה הקדושה ולהאחז בה, ומני אז הי' נפשו ורוחו בארץ הקדושה. וכתום חמש שנים לשבתו בווייצבורג בהיותו כבן עשרים ושנים שנה (תקפ"ז) נתעוררה בו כחוד אהבה ותשוקה עצומה למדע ארץ אבותינו, ויחל להנות בשקידה בכל הספרים הנוגעים במדע הארץ ודברי ימיה. וכשנתיים אח"כ עלה בידו לחבר מפת ארץ ישראל שיצאה לאור בעיר הזאת (תקס"ט) באותיות עבריות ולועזיות, והיא הפיקה רצון כמאד עד אשר זכתה בזמן קצר לעוד שתי תוצאות (ווייזן תקצ"א, טריעסמ תקצ"ב). זמן מה אח"כ גלה לאחיו ובני משפחתו כי החליט ללכת ירושלמה ולהאחז בה. בני משפחתו ומיודעיו נסו להניאו מחפצו זה, ויבקשוהו כי ישאר בארצו, ובה יוכל לעבוד את עבודתו בשרטות התורה וההכמה, אשר זאת כל משאת נפשו, אך כקשתם נשארה מעל. הוא לא נסג אחור מחפצו, ובעצם ימי עלומיו נפרד מאחיו, ארצו ובני משפחתו, וילך למסעיו ארצה הקדושה. ראשונה בא לווייזן ומשם הלך לארץ אונגאריא, אך בה נאלץ להתעכב כשנה תמימה מפני החלי- רע שפשטה אז בארץ, ולא נתנוהו לעבור את הגבול. משם הלך לפיזמה באיטאליא, וגם בה הוכרח להתעכב כחצי שנה. כי מפני המלחמות שפרצה אז בארץ הקדם לא יכל לנסוע לארץ הקדושה. ואך כאשר נגמרו המלחמות בחרף תקצ"ג עזב את העיר הזאת וילך לארה"ק דרך זמירנא וראדום, וכיום י"ג ניסן תקצ"ג (2 אפריל 1883) עמדו רגליו על חוף יפו ¹.

[1] מהקרמת בן אחיו ל-*Das Heilige Land*.

כיפו לא הי' אז כל קהלה מאחינו ומפני מעוט השיירות ההולכות לירושלם נאלץ לשבת בה כל שבועת ¹ ימי הפסח וגם השבוע האחרון של חדש ניסן, ורק ביום הראשון לחדש אייד השיג שיירה אשר עמה יכל לעלות לעיר משאת נפשו. — בירושלם לא הי' אז לא בית מלון ואף לא בית הכנסת ארחים והאנשים המעטים אשר עלו אליה נתקבלו באהבה ונחה כתור אורחים אצל אחיהם שישבו בה טכרה ויקר מקורו להיות אכסנאי אצל הר' שלום לוריא ממשפחת לוריא שנמחוז רוססיא הלכנה. ואחרי ימים לא ככירים נתן לו ר' שלום הגו' את בתו מי חי' רבקה לעזר כנגדו ועמה ראה חיים כל ימי חלדו. ולמען לא יחשב כגר בעיני תושבי הארץ ויוכל לנסוע ממקום למקום כלי מגור ופחד, השכיל להחליף את מלבושיו הארופיים במלבושי ארץ הקדם, וגם צניף חבש לראשו בצניף חכמי הספרדים בזמן ההוא.

מיד כבואו לארצה"ק הקדיש את זמנו ללמוד התורה, ואחיו ובני משפחתו עזרוהו לכלכלת ביתו. ומלבד שקידתו בכל ספרי התורה הכתובה והמסורה החל ללמוד גם את חכמת הקבלה מפי חכמי ישיבת בית אל (לחכמת הנסתר) אשר לעדת הספרדים. ולמרות שקידתו הרבה בנגלה ובנסתר לא שכח אף רגע את אהובת נפשו היא ידיעת הארץ ובשקידה ועיון נמרץ חקר ודרש בכל ענפי מדע הארץ ודברי ימיה ². לנו דאבה מאד לראות כי אף אחד מאחינו בארצה"ק לא ישם לבו להמקצוע הנכבד הזה, ואף לא יבינו להוקיר את ערכו, ולכן הי' המחקר הזה יותר אהוב ויותר חשוב

¹ מפני כי כבר עלה אז בלבו להשתקע בארץ ויעבור עליו מה.

² זה לשונו בהקדמתו לספרו "הבואות השמש" . . . ומיום שזייתי לשבת בארץ הקדושה והוא מייג לחדש ניסן שנת תקצ"ג שמתי לבי ועיני על כל עניני הארץ על מעמדה, איכותה, מהותה, כמותה ומעמד וקורות יושביה.

ויותר נכבד בעניונו כי שום דבר לא הי' כבד עליו, אם רק על ידו יודע לו שם אחד ההרים, הגבעות, העמקים וכו' שכארץ. בהמקומות הכמוסים בארץ עבר בעצמו ויתכונן לכל הר וגבעה, עמק וגיא, חורבה ובנין, צמח ושיח; ויחקור מפי התושבים על שמותיהם, תכונתם, מהותם וטבעם, ובהמקומות הרחוקים שאי אפשר הי' לו ללכת בעצמו, עמל וטרח בכל כחו להודע מפי יושביהם שבאו ירושלימה את שמות הערים והכפרים, ההרים והעמקים, הימים והנהלים הנמצאים בארצם, ובהמקומות שעברו, מספר אחינו היושבים בהם מצבם תכונתם וכו', והכל בעיון ודיוק כפי האפשרי. גם חקר ודרש בשום לב בענין אורך היום והלילה ורגעי זמן עלות השחר ונץ החמה באוסף ירושלם. ופעמים לא לפי ש' עלה כראש ההרים הגבוהים שמסביב לעיר ועל הגגות הגבוהים שבתוך העיר פנימה למען דעת על נכון את רגע עלות השחר ונץ החמה בכל יום ויום מחדשי השנה, ואת תוצאות חקירותיו אלה סדר לו בלוח מיוחד שיצא לאור אח"כ ע"י חתנו כאשר נזכיר להלן.

בשנת ת"ר בערך אחרי אשר נמלאו לו שבע שנים לשבתו באר"ק, עוררוהו רבים ממידעיו בחו"ל וכיחוד חזקה עליו דברי אחיו הגדול הרה"ג כמוהר"ר חיים שווארץ שהי' אז רב בהירבען,

[1] זה לשונו בהקדמתי לספרו "חבואות השמש": "ואל תאמר כי דברי אינם "עם" המציאות האמיתיות הנה אבטיחך כי יותר מארבעת אלפים פעמים השנהתי ושרחתי "לראות רגע נץ החמה ועליתי לנניח ונדרתי שנה מעיני לחקור ולדעת המציאות האמיתית "במדינות שונות הן עת שבתו בחו"ל והן בעת שבתו בקודש; וכן כל הבחינות נבחנו פעמים "אין מספר"...

[2] זה לשונו במכתבו: "... מה לך נדרם הלאכול מסרות הארץ ההיא "באת שמה? אמור אמרנו כי שם איש ממדינתנו אשר על ידו נדע כל מעמד וענין "הארץ כי יש לאל ידו לחתוב ולדרוש ולחבר, ועתה זמן רב כי זכית לשבת בארץ "הקדושה ושאלתנו לא באה ותקתנו לא נתת, עתה קום דשעמנו מפי הכינתך ומתכונת "ידועותך" (הקדמתי לספר חבואות השמש).

כי יפרסם את ידיעותיו ותוצאות מחקריו כמדע ארה"ק למען ידעו אחינו כחול את הארץ מה היא. גם הוא כעצמו ידע והרגיש את הצורך הגדול שיש בחכור ספר כזה, ואת התועלת הגדולה הצוררה בו לחזק ולאמץ את אחבת ותשוקת אחינו בכל ארצות פזורהם לארץ אבותם, ולכן החליט לחבר ספר שלם. בעל די חלקים: אשר לכלם יחד קרא בשם "דברי יהוסף", והחלק השני יחד למחקרי הארץ ודברי ימיה. ומיד החל לברר, ללכד ולסדר את כל הידיעות אשר רכש לו במשך ימי שבתו בארה"ק. ולמען רוות מיד את צמאון נפש אחיו ושאר שלומי אמוני ישראל הכמהים לדעת למצער איזה ידיעות מארה"ק ומיושביה, שלח לאחיו מיד אחר זה (בחדש הרביעי לשנת תר"א) מכתב ארוך בשפת אישכנו אשר בו הודיעו בקצרה מצב ערי ארה"ק ואחינו היושבים בהן. ואחיו מהר לפרסם את מכתבו זה בהעתון "אריענט" (1) לשנה הנז' נומר 40. -- בחשון תר"כ הוציא לאור באמצעות אחיו הנז' הודעה כלשון הקודש מספרו שהוא אומר להוציא לאור, אך אח"כ שנה מעט את סדריהם וחלקיהם (2). ובשנה שאחריה (תר"ג) הדפיס בירושלם את החלק הראשון מספרו "דברי יוסף" אשר קראו בשם "תכונות השמש" הכולל מאמרים שונים במהלך השמש והכוכבים וחשבון עלות השחר ונץ החמה וכו' (3). ובהקדמתו הוא מעיר כי הוא כולל רק מושג כללי מהידיעות האלו; וכי מחוסר הכלים והספרים הנחוצים אי

[1] מכתבו זה נחתק בעברית וגרסא בספר "הראל" להחכם במוה"ק שולמן עמוד 69--78 (וילנא תר"ו), אך בנוף המכתב שנדפס באריענט נפלו טעויות ושבושים רבים. ואנחנו נפרסמנו בהתקנים הדרושים בקובץ "אוצר ספרות ארץ ישראל" כך "מכתבים מארץ הצבי".

[2] בהקדמתו לספרו "תכונות השמש" כותב כי הוא לא שנה את החלטתו. רק שנואה נפלה בההודעה.

[3] וזה נוסח שער הספר: זה ספר תולדות יוסף נהלק לר' חלקים: חלק א' קדמתי "תכונות השמש" וכו' ד' מאמרים. מאמר א' מדור הארץ, ב' אילת השהר, ג' על

אפשר הי' לו לחבר ספר שלם כהידיעה הזאת 1). בסוף החלק הזה פרסם את הקדמתו להחלק השני "תבואות הארץ" והיא כעין הודעה וקריאה להספר הזה שהוא הנכבד בספריו. וכשנתים אח"כ (תר"ה) עלה בידו לחזיצא לאור את ספרו זה אשר חלקו לשני חלקים, חלק א' "תבואות ותוצאות הארץ" וחלק ב' "מעשה הארץ" 2). אך למרות עצם תועלתו נתפשט רק מעט בארץ, וגם לארץ אשכנז ארץ מולדתו של המחבר באו כשלש מאות עקומפלארים רק אחרי עבור שלש שנים מיום צאתו לאור (תר"ח). מפני כי מספר מביני שפתנו הקדושה שנה נכתב הספר הזה מעטים בארץ ההיא, ומהטעם הזה וגם מאשר כי השנה ההיא היתה "שנת התהפוכות", לכן לא משך עליו גם אחרי כואו לארץ את עיני הקהל בהמדה ההיא שהיה עליו למשך.

המעלות ד' דרך מבוא השמש. חלק ב' קראתי "תבואות הארץ" ובו ב' חלקים : א' מהות איכות וכמות ארץ הקדושה, ב' דברי הימים למלכי וליושבי הארץ שהחברתי אני הצעיר יהוסף שווארץ מילידי האשכנזים יצ"ו. נדפס ע"י הרב המדפיס ההכס מ' כמות"ר ישראל בהרב מוה"ר אברהם ב"ק הי"ן פעה"ק ירושלם תוכב"א תחת ממשלת אדוננו המלך האדיר החסיד שולמן עבד אלמאניד יר"ה.

1] וזה לשונו : ואל תשית עלי השאת קורא ידירי אם לא תמצא כל דבר ודבר בתכלית השלימות, כי לא ארץ נושבת הארץ הזאת ולא נמצאים בה לא כלי הכסף ולא כלי המדה והמשקל וכל הדברים ההכרחיים לחוקרי ודורשי החכמות וגם לא ספרי חכמי העמים להעתיק מהם איזהו לקיטום ולא כתבתי כ"א מה שנשאר בזכרוננו מילדותי בעת אשר עסקתי בספריהם, וגם הדפוס אשר הוקם סה עת"ק לא בשלמות הוא ואי אפשר לי לצויר ציורם אשר יבוקשו להבין דברי העמוקים. וזה מלאכת לשהאנראסיע אשר לא נמצא בארץ.

2] וזה נוסח שער הספר : תבואות הארץ (והוא חלק ב' מספר דברי יוסף) נחלק לב' חלקים : חלק א' מהות איכות וכמות הארץ (ובכלל עוד ביאור שמות המדינות ומקומות הרבה הנזכרים בתנ"ך ובדברי חז"ל) ובו ז' פרקים. וביאור תוצאות הארץ. חלק ב' "מעשה הארץ" והוא דברי הימים למלכי וליושבי הארץ שהחברתי אני הצעיר יהוסף שווארץ. נדפס פעה"ק ירושלם תוכב"א שנת תר"ה לפ"ק. דפוס הר"י ב"ק.

ולכן השביל המהכר—שחפץ מאד כי מדע ארזה"ק יתפשט בין יושבי הארץ ההיא—לבקש כשנת תר"ו מיד כאשר יצא ספרו מהדפוס, את אחיו הנז' לתרגמהו לשפת אשכנז למען יביא תועלת גם לאלה מאחינו אשר לא יבינו את שפתנו הקדושה, והוא קבל עליו ברצון את העבודה הזאת, וחלק ממנו תרגם בעצמו, ואת הנשאר מסר לבנו החכם דר' ישראל שווארץ אשר כלה את המלאכה הזאת והוציאו לאור עצהו"ט כאשר נזכיר להלן.

בשנת תר"ט בערך הלך הרב המהכר במלאכות יושבי ארזה"ק לארץ אמעריקא. חכמי עמנו בארץ ההיא בראותם את ספרו הוקירוהו ויבדוהו בכל מקום כואו בכבוד הראוי לה ואחר מהם קבל עליו לתרגם את ספרו "תכונות הארץ" לשפת אנגלית, ואחרי זמן קצר הוציאו לאור בצירוף מפת הארץ, תמונות וציורים רבים ו. ע"י תרגום ספרו לשפה היה נודע שמו לתהלה בכל ארצות הברית וארץ בריטאניה וכל העתונים המדעים הללו את פעלו ויחשבו את ספרו למקור היותר נאמן למדע ארזה"ק, ואת מחברו לגבור במקצע הספרות הזאת, ועד שנת תרי"ב זכה התרגום האנגלי של ספרו תכונות הארץ לשתי תוצאות, בחזרתו מאמריקא לארזה"ק הומינוהו אחיו ובני משפחתו, אשר לא ראוהו זה כ"א שנה, כי כמרם שובו לכיתו יסור אליהם למען יתענגו בחברתו, ולמען יצא תחת השגחתו התרגום האשכנזי

(1) וזה נוסח שער הספר :

A descriptive geography and brief historical sketch of Palestine, by Rabbi Joseph Schwarz, for sixteen years a resident in the holy land. (Translated by Isaac Leeser, one of the editors of the new edition of the Hebrew Bible etc). Illustrated with maps and numerous engravings. Philadelphia, published by A. Hart, Late Carey and Hart. 5610 — 1850.

של ספרו אשר נגמר לפני זמן מה מתחת ידי בן אחיו הנז'. בירח תמוז (2 יולי) תר"א בא לבית אחיו וישב אצלו כל ימי הקיץ, ובמשך זמן הזה בקר והגיה בעצמו את התרגום של ספרו וגם נעתר לבקשת בן אחיו לשום עינו בהספרים החדשים במדע ארץ"ק שחברו חכמי העמים אשר במשך ימי שבתו בירושלם לא נמצאו בידו. ומהם הוסיף בספרו זה מחקרים והשערות אחדות שמצאו חן בעיניו. ביחוד שם עינו בהספר *Pakästina* להחכם *Carl von Raumer* שיצא אז לאור פעם ד', ועליו כתב מאמר בקרת גדול אשר בו הראה לדעת כי חכמי העמים אשר לא ידעו כלל את ספרות התלמוד, כבואם לחקור במדע ארץ אבותינו ישערו לפעמים השערות פורחות באויר, והמאמר נספח בסוף ספרו זה. ומלבד המאמר הזה נספחו בו עוד ספורים, הגדוה וציורים⁽¹⁾ — המלכבים את הקורא האשכנזי — שלא באו בספרו יתבואות הארץ". ובסוף ימי הקיץ ככלותו את מלאכתו שב לביתו ולמשפחתו בעה"ק ירושלם ת"ו, ובשנה שאחריה (תר"כ) יצא לאור בפסד"ט תרגום שלם מספרו בשם *Das heilige Land*

(1) ואלה הם : לוח התאריכות והקטנת ימי השנה, מנהגי אדנינו בארץ"ק בדת וחיי החברה הנדוה ע"ה. יהודי חזר ועשרת השבטים, חרדי התלמוד של המושלימים, חשיבות מקום המקדש אצל המושלימים, סדר הליכה השיריות מדמשק לבגדד, סדר הקרבת הספח אצל השמרונים, עלילת הדם בדמשק בשנת ת"ר, בית קהוה בירושלם, אך כל המאמרים האלה כוללים רק ציור שטחי ואין להם כל ערך מדעי. ואחרי ההוספות האלו ישנם שני מפתחות ע"י א"ב, א' בשפת אשכנז, ב' בשפת עברית להשמות הנזכרים רק בספרות התלמוד והקדוה השמות. בראש הספר באה אחרי הקדמת המחבר, הקדמת המתרגם, אשר בה ישנם זכרונות אחרים מתולדות המחבר, ואח"כ שיר בשם *Am Jordan* מאת המתרגם, ומכתב מאת *Dr. B. G. Schultz* קונול פרוסי בירושלם שכתב להמחבר בחדש דעצמבער תר"י מיד אחרי צאת לאור ספרו יתבואות הארץ".

בלוית מפת הארץ, תמונות ומחזות אחדות ממקומות הקדושים וצורת המחבר¹). וספיו האשכנזי עשה רעש גדול בספרות היהודית, וגם בספרות העמים קנה לו שם טוב. וזמן מה אחריצאתו לאור נתכבד בגללו באות הכבוד זכרון אהבה מאת הדר ההערצאג מבאיערן, וכזמן קצר אח"כ באות הכבוד של זהב להכמה וחרישת (Literis et Artibus) מאת הדר קסר אוסטריא יר"ה. והרבה מהחכמים והחוקרים מהעמים שעלו לתור את הארץ, בקרוהו בביתו וישאו ויתנו עמו במדע הארץ וקדמוניותיה.

בשובו לביתו מטסעו באירופה שב לעבודתו כשדמות התורה והחכמה, ולילות כימים שם להנות בתורת ה' הכתובה והמסורה וגם בהספרים המקורים של חכמת הנסתר. ויקריש את עתותיו ללמוד תורה לשמה, לאמר לגלות את האור הצפון בה, ולהשיב תשובות על שאלות וספקות בחקרי ההלכה ומאמרי ה"ל אשר שאלו ממנו מכיריו ומיודעיו בארץ וכוה"ל. גם לא חדל מלהעמיק חקר במדע הארץ וקדמוניותיה, ולבאר על ידם כתובים ומאמרים רבים מכה"ק ודברי ה"ל. ואותם הוציא לאור בהחלק השלישי מספרו "דברי יוסף" אשר קראו בשם "פרי תבואה". לאמר כי הם הפרות שאסף בעבודתו בתבואות הארץ. ואת באוריו ותשובותיו הוציא לאור ביתר חלקי ספרו אשר קראם בשם "פירוש" ו"תשובות".

[1] וזה נוסח שער הספר :

„Das heilige Land“, nach seiner ehemaligen und jetzigen geographischen Beschaffenheit, nebst kritischen Blicken in das Carl von Raumer'sche „Palästina“, von R. Joseph Schwarz aus Jerusalem. Deutsch bearbeitet von Dr. Israel Schwarz. Frankfurt am Main, Verlag der hebräischen antiquarische Buchhandlung von I. Kaufmann 1852.

ומאשר כי המתרגם לא ה' בעצמו במקום הדפוס, לכן נמסרה הנהגת הספר להחכם רפאל קירכהייס והוא העיר במקומות שונים נגד דעת המחבר. והערותיו החיוניות באות K. אך כל הקינטאים נשלחו לפני כלית ההדפסה להמחבר, ועל מרבית הערותיו והאורותיו השיב המחבר במאמר מיוחד שנשפח בסוף הספר בשם "מכתב גלוי להמנהיג".

כאשר נזכיר להלן. מלאכתו הספרותית הראשונה אחרי שובו ממסעו היתה מחברת קטנה בשפת אשכנז הכוללת בקרת על הספר "ערך מלים" להנאון שי"ר ז"ל והיא מכלכלת הרבה הערות מושכלות¹ שבע שנים זכו רק יחיד סגולה מאחינו בירושלם שהיו מבאי ביתו להקשיב ממנו חדושים ובאורים נכונים. אולם בשנת תרכ"א החל שנית להפיץ מעינותיו חוצה. ובשנה ההיא הוציא לאור את חלקו השלישי והרביעי של ספרו "דברי יוסף", הכולל: א) "פרי תבואה", באורים חדשים במקראי כה"ק ודברי הו"ל עפ"י המחקרים שגלה במדע הארץ וקרמוניותיה. ובסופו תקונים והוספות לספר "תבואות הארץ" (ששה דפים). ב) "פרדס", כולל באורים במקראי כה"ק ודברי הו"ל עפ"י ד' דרכים שהתורה נדרשת בהם². ובשנה שאחריה (תרכ"ב) הוציא לאור את הראש השני מחלק הג' והד' הנו³, והוא מכיל נ"ט תשובות להלכה, ובסופו תקונים והשטמות לספריו הקודמים. בשנה זאת יצא לאור (בדפוס אבן שה"י אז פעה"ק) ע"י חתן המחבר בצירוף הקדמה ממנו לוח עלות השחר ונין החמה⁴, שהזכרנו

[1] רעציונאן איבער "ערך מלים" להנאון ר' שלמה ראסאפורט ווין תרי"ג.

[2] וזה נוסח השער: "פרי תבואה, כולל פרדס, תשובות, באורים וענינים שונים בדברי החכמה השונים לכל נפש. נפרד לשני ראשונים, שהבדל בעזר האל אני הצעיר יהוסף שווארץ, דפוס ר"י ב"ר תרכ"א."

[3] וזה נוסח השער: "דברי יוסף" חלקו השלישי והרביעי, ראש השני כולל תשובות אשר השיבותי בעזרי לשואלי ולדורשי, אני הצעיר יהוסף שווארץ, דפוס הר"י ישראל ב"ר תרכ"ב.

[4] וזה נוסח השער: "לוח ערך כל ימי השנה (רנע עלות השחר ורנע צאת השמש) באוסף עיה"ק ירושלם תובכ"א שהוא מעלת 32² רוחב הצמיני (ובדקדוק ובצמצום הוא מעלת 30² 49² 31²), נחשב על ידי הרה"ג המפורסם מרה יהוסף שווארץ נ"י בעל המחבר ספר דברי יוסף ותבואות הארץ, ופרדס זכו. ונכתב על לוח אבן בהשתדלותי ובהוצאתי, הצעיר עזריאל אהרן יפה חתן המחשב, פעה"ק ירושלם תובכ"א בשנת תבר"ך לפ"ק. ע"י מיכל הכהן ויואל משה, תושבי עיה"ק ת"י."

למעלה, שהמחבר עסק בעריכתו שנים רבות, והרבה מתושבי עיה"ק
הנוהגים להתפלל כוותיקין חכו כאל מלקוש לצאתו לאור ⁽¹⁾.
את הלוח הזה העריך כמובן לחדשי החמה, ולמען יבינוהו
כל יושבי העיר, כתב בסופו כללים להקל את הכנתו לדעת את
חשיבונו לסדר חדשי הלכנה, וגם לוח למספר י"ט שנים של
מחזור קטן אחד באיזה יום לחדש של חמה יחול ר"ה.
וגם כללים לדעת את ערך עלות השחר ונץ החמה בשאר ערי
ארה"ק ובהרבה ערים מארץ הקדם ובערים הגדולות שכחול,
וכללים ידועים בדבר החשבון של גודל והקטנת היום בכל האופקים.
מלבד הספרים שחוציא לאור כתב עוד הערות ומאמרים
רכים. וכלים היה מוציא לאור עוד ספרים טובים ומועילים, לולא
קדמיהו המות כשלש שנים אח"כ (תרכ"ה). ויורשיו לא הבינו
להוקיר את ערך הכתבים שנשארו ולכן נאבדו במעט ⁽²⁾. חבל
על דאבדין.

עתה נספר בקצרה את תכונתו מדותיו וקורות חייו הפרטים
מיד אחרי אשר כונן לו בית כעיה"ק, אם כי פונסתו היתה
מצומצמת מההספקה ששלחו לו אחיו זבני משפחתו בכ"ז יחד בביתו
חדר מיוחד לבית מדרש אשר קראהו בשם "עדות ביהוסף", ובו
דקק להתפלל כותיקין עם עלות השחר. מרבית המתפללים בו
היו ספרדים, וגם הוא התפלל גוסס ספרד. — להדפסת שני ספריו

[1] זה לשון התנו בהקדמת הלוח: האה ראיתי פעמים הרבה שיבאו אנשים
הכמים ביתה מ"ר הותני נ"י להקרי ולדרוש שעת ועת עלות השחר וצאת השמש בדקדוק
זבצמצום לדעת מכיון ערך היום להלכה ולמעשה ולדינים הרבה בדיני ומשפט תות"ק
זביותר בימות הנשמים עת עננים ואור הלכנה שלא נדע אם אור החמה (השחר) או אור
הלכנה הוא.

[2] בתו שתחיה הבטיחה לתת על ידינו פנקס אחד מכתיבותיו ואם נמצא בו
דברי חפץ נפריסם אם במאמני הספרות "ירושלים" או בחבית מיוחדת.

הראשונים נאלץ ללוות סך מסוים מאת אהר מתושבי עיר קדשנו, אך מספריו אלה לא ראה כל ברכה, ולכן לא היתה לאל ידו לשלם את הכסף אשר לוה, עד אחרי שובו ממסעו באירופה (וגם אז רק בתשלומים קטנים לפרקים), שאז הוטב מצבו. כי בנתיים נפרדו בני אשכנז והאללאנד שבארץ"ק ביחס בסף החלוקה מאחיהם בני רוססיא, וייסדו להם כולל לבדם הנקוב בשם "הויד" (האללאנד ודייטשלאנד). וע"י הפירוד הזה הגיע לכל משפחה מכולל הויד תמיכה הגונה ומסוימה. וגם איזה ימים אח"כ שלח לו אחיו את הריח מספרו האשכנזי, ואז הוטב מצבו החמרי יותר ויחל לחיות בהרחה וכבוד.

אשתו ילדה לו ארבעה בנים וארבע בנות. אך כל בניו ושתיים מבנותיו מתו. בששה קטנים, וישארו לו רק שתי בנות, אשר חנך אותן בחנוך פשוט ככל בנות עיה"ק. את הבכירה שבהן השיא בחייו באלול תרכ"א (בהיותה בת ט"ז שנה) לבחור מופלג ומושלם שבא אז ממחוז קורלאנד ברוססיא, כמר עזריאל אהרן בהרה"ג ר' ידידיה יפה. חתנו זה הבין להוקיר את ערך עבודת חותנו הרב, ובמצאו מיד אחרי חתונתו באמתחת כתבי חותנו לוח לרגעי עלות השחר ונץ החמה, מהר להוציאו לאור. בצירוף הקדמה קצרה ממנו כאשר הזכרנו למעלה. וגם הררי"ש ידע להוקיר את חתנו אשר הי' באמת מופלג ובקי בתורה ואהוב ורצוי לכל. ויתן לו ארוחתו וכל מחסוריו. אך לדאוננו מת טרם נמלאו ששה חדשים לחתונתו; וחותנו הספיד עליו מספר מר ('). אך את בתו הצעירה לא זכה להשיא בחייו, ותשיאה אמה—אחרי מלאת שנה לפטירת אביה—להרב הגדול וכו' כמוהר"ר אליעזר

[1] בתו זאת נשאת אח"כ לאיש אחר שנתארמלה גם ממנו, וכשנת תרל"ב מתה.

מוזיקן בלכתה שם לדרוש ברוססיא.

דן בהרלב"ג' (נאברילאוויץ) שנתאלמן בשנה ההוא מאשתו הראשונה. ועמו חיתה חיים נעימים ומאשרים, עד סוף שנת תרנ"ה אשר אז שבק חיים לכל חי.

הרב ר' יהוסף שווארץ ז"ל מלבד שהי' שקדן בתורה, הי' רא וחרד עד מאוד באופן שנכנס בגדר החסידות והפרישות. הוא הי' נזהר למכול ככל יום לפני תפלת השחר, וזמן מה אחרי כוואו לעיה"ק, הכין לו מקוה בחצרו, וגם הי' מתענה לפעמים תעניות נדבה. מפני יראתו ממחקר חפשי (ואולי גם מפני פגעי הקנאים) הי' קשור לפשוטן של אגדות רז"ל, וע"ז נכשל לפעמים בהשערות הכאי רחוקות מההגיון. ורק לעתים רחוקות הרשה לו לבאר איזה כתובים ומאמרי רז"ל ע"י תקון קל או בדרך מליצי, והם באמת מתקבלים על הלב וראוים למי שאמרם.

הוא הי' עניו ובורה מפני השררה, וכל ימיו התבודד באהלה של תורה, וכל ימי שבתו בעיה"ק לא קבל עליו שום משרה והתמנות, ובכ"ז הועיל הרכה לראשי העדה במליצותיו ומכתביו שערך למענם לשרי הממשלה והקונזולים, ותמיד סר למשמעת הגדולים ממנו בתורה אף בדבר שידע שאתו הצדק.

בשנת תרמ"ז כאשר עלה ירושלמה החכם והמליץ הנודע דר' ל. א. פראנקיל לכוון את "בית הספר לנערים פאן לעמעל", וימצא התנגדות קשה בעדת האישכנזים, נואת הררי"ש בראשונה לקבל עליו להיות המנהל של בית הספר הזה, אך מיד באו אליו רבני העדה ויבקשוהו כי יסלק את ידיו מהדבר הזה. והוא: אם אמנם ידע כי מבית הספר אשר יעמד תחת השגחתו לא תצא תקלה, והטורים והתלמידים לא יסורו מדרך התורה והמצוה. ואת כונתו זאת ביאר גם לפני הרבנים מנגדי בית הספר,

[1] ראה תביאות הארץ חלק מעשה הארץ בסופו.

בכ"ז מלא את בקשתם ויכמל את רצונו והכמתחו מפני רצינם.
 ודרי פראנקיל נאלץ למסור את בית הספר הזה לעדת הספרדים.
 הוא ה' מטבעו בעל לב טוב וחונן דלים, פניו הפיקו תום,
 יושר ונדיבות, והיה מקבל את כל אדם בספ"י ולפעמים הי'
 רגיל על לשונו התולים ושנינות יפים. ומכל הכסף שכאו לידו
 להספקתו הרים לראשונה מעשר לחלק לעניים, ואת הנשאר
 מסר לדי אשתו לכלכלת הבית, ומלבד זאת הי' מאביל על שלחנו
 ת"ח עניים, וביחוד בימי שבתות וי"ט. בשנת תרי"ח עלה
 לירושלם בפעם הראשונה הנדיב ר' יוסף בלומענטהאל מפרו
 לראות את עיר קדשנו ולדרוש בשלום יושביה, ויתאכסן בבית
 הררי"ש, ובראותו את ענות אחיו יושבי ירושלם, גמר אמר לחוש
 לעזרתם, וכשוכו לעירו החל לקבץ נדבות לטובת עניי ירושלם.
 ואת כסף הנדבות הריץ לדי הררי"ש¹, והוא הי' מחלקם בעצמו
 פעמים בשנה קודם פסח וסוכות לת"ח ועניים הגונים, ולהצנועים
 שבהם הי' שולח באופן כי לא יודעלאיש ולא יתכישו כלל מקבלת
 הצדקה. גם הי' קונה מהכסף שכא לידו לחלק, ויתנם לנשים עניות
 לתפר מהכתנות ומכנסים, ולפני הפסח הי' מחלקם לעניים ואלמנות.

בחודש שבט תרכ"ה חלה הררי"ש במחלה לא חזקה, שגם
 הרופאים וכל מכיריו לא האמינו כי היא תקפר חיתו. עוד ביום

[1] הררי" בלומענטהאל הי' אוהב אה"ק מצוי, ועוד שלש פעמים עלה
 לאה"ק לבכות על שממיתה ולראות את שלום יושביה, ומעת עלותו בפעם הראשונה
 לאה"ק הקדיש חלק מעותיו לטובת אחיו היושבים בה, וסמיים גדולים שלח שנה
 שנה לאה"ק, ואחרי מות הררי"ש שלח את הנדבות להרה"ג וכו' כמוהר"ר יצחק מפראנ
 והו"ל מגדלואן, ובשנת תרכ"ו אחרי אשר הרבנות החליטה להסיל חללים רבים וישארו
 יתומים עוזבים רבים, החליט ליסד מהנדבות שהיא מקבץ, מסד קיום, ואז נוסד בית
 המדרש "דורש ציון" הנקרא על שמו "בלומענטהאל שולע" (ורק חלק מהנדבות נתחלק
 לעניים אלמנות ויתומים). ומאשר כי הפץ המיסד הי' כי ילמדו בו גם שפת המדינה,
 לכן לא חסצו האשכנזים לקבל את הטובה הזאת, ויורשו באף את ממלא מקומו
 להרה"ג וכו' כמוהר"צ מפראנ הנז' ויאלץ לקבל בבית הספר הזה רק ילדי הספרדים.
 והבית הזה מתנהג באופן זה עד היום ועומד כעת תחת הנהגת בן הרה"ג הנז' הרב
 המופלא וכו' כמוהר"ר יוסף חיים מפראנ הי"ו.

האחרון שלפני מותו כיום השבת הי' שבט בעת המנחה קרא בעצמו בתורה. אך לעת ערב הרגיש כי קרב קצו, ויאמר להעומדים סביבו כי יתפללו ערבית. וכשמעו כי עוד לא הגיעה העת מהר להתפלל ביחיד, ואחרי זמן מה שכח רוחו אל על. ויגדל המספר בירושלם, וכאשכנזים כספרדים באו לחלק לו את הכבוד האחרון, וספרדים אחדים הספידוהו כהלכה¹; וכל העם בכו הוי אדון והוי הודו תנצב"ה, והרה"ג וכו' כמוהר"ר יצחק מפראנז"ל שהי' ירדו ואיש סודו של המנוח וידע באמת את תכונת רוחו והלך נפשו חרת את נוסח מצבתו אשר בה הפליג כמאד בשבח מדותיו, וזה נוסחה :

מאנה להנחם, כי דודה שב עד דכא
פה בקרן זוית התורה מונחת,
חכמה וצדקה יחד על עפר נחת.
מאיר לארץ ולדרים נתן בינה לתועים,
יוסף איננו כי לקח אותו אלדים

מעשיו הבריקו כשוהם וצבע מפה שלו שחור²
קידש שם שמים בגלוי ובסתר והשיב מפתים אחר³
היה הרב הגדול פטפט ביצרו⁴, וצדיק נשגב
כמוה' יוסף שווארטיץ בחר"ר מנחם ז"ל.
בעל המחבר ס' דברי יוסף ותבואת הארץ
ופרי תבואה ופרדס זכר צדיק לברכה
נצחו אראלים את המצוקים

ביום ט' שבט ע' ת' ה' פ' ד' י' ר' ז'

[1] זמן מה לפני פטירתו נאסף אל עמיו הרב הנאמן וכו' כמוהר"ר משה יהודה לוי מלפנים אב"ד דק"ק קוטנא בעל ספר "זית רענן" ויקח אחר ממסידיו לתיאור הספרו את הכתיב "ויקח משה את עצמות יוסף עמו".

[2] רמז לדברי רז"ל במד"ר שיוסף הי' חקוק באבני האסיד על אפן השוהם, וצבע דגל שלו הי' שחור.

[3] ר"ל בספריו השיב אחר מפתים שמביאים חוקרים חששים נגד קבלת רז"ל ועד"ז קידש שם שמים.

[4] נמשך על דרשת רז"ל מבנות פוטיאל זה יוסף שפטפט ביצרו.

במותו לא נשאר ממנו זולתי עקועמפלרים מספריו, אך אחיו ובני משפחתו כלכלו את אלמנתו בכל ימי חייה עד שנת תרל"ט שאז שבקה חיים לכל חי, וגם אח"כ לא חדלו להיות לעזר לבתו היחידה ולבעלה למען יוכל לשקר על דלתי התורה. וגם עד היום יזכרו שרידי משפחת הרב המנוח ז"ל וכל מכירי ומוקירי בירושלם את שמו בכבוד.

תקון והוספה.

עמוד 148 שורה 1-9 יש להגיה ולהוסיף כזה :

ומאשר כי לא מצא שיירה החולכת ירושלמה נאלץ לשבת בה היום הראשון של פסח ובחזה"מ השיג שיירה החולכת ירושלמה ועמח הלך רגלי לעיר משאת נפשו. בירושלם לא הי' אז לא בית מלון ואף לא בית הכנסת אורחים, והעולים נתאכסנו אצל מכיריהם או ילידי ארצם, והוא נתקבל אצל הר"ר משה זאקס מילידי ארץ אישכנו, וכאשר בא הגביר הנודע ר' שמריהו לוריא ממאהילב ברוססיא (שעלה כשנתיים לפניו לאה"ק) לבית הרמ"ז לבקרהו, הכיר את יוסף כי ברכה בו ויקחהו מיד לביתו, ואחרי ימים מועטים נתן לו את ש"ב מרת חי' רבקה בת ר' שלום לוריא (שמת זמן קצר לפני זה בעה"ק) לעזר כנגדו, ובר"ח אייר חגגו את חג חתונתם, ועמה וכו'.

הדשות וזכרונות.

בנין בית החולים לאחינו באשכנז נגמר כמעט, ובחורף
הבא יחנכוהו, והוא יהי' אחד הבנינים היותר יפים בעירנו.

בקיץ תר"ס נפתח בית פקודת פאסט גרמני אשר תביא
ותשלח מכתבים לכל ארצות התבל עפ"י חקי הפאסט הכללי וסדריו.
מנזר היונים בירושלם הביא שתי אניות קטור קטנות אשר
תפלגנה בהירדן וים המלח.

הדר השולטאן יר"ה צוה לבנות מסלת ברזל מדמשק
למיפה, וכבר נשלחו שמה מהנדסים ומכשירים רבים. אורך המסילה
תהי' אלף ותשע מאות קילומטר, והזמן הנועד לבנינה הוא משלש
ועד ארבע שנים ולא יותר.

הדר קסר אשכנז הואיל לתת לחברת "חקירת ארץ פלשת"
שבאשכנז 25000 מארק למען תוכל לעסוק בחפירות מדעיות
במקומות אחדים בארץ, ולגמר מפת עבר הירדן.

ממשלת אשכנז החליטה לכונן בירושלם בחלקת תחנת
הקיסר "בית ספר ריאלי", אשר יהי' לו כל הזכויות של בית ספר
כוזה בארץ. בית הספר יפתח בחורף תרס"א ועד אשר יגמר הבנין
ילמדו בבית שכור.

ד"ר בליסס החופר אחרי קדמוניות בשם חברת Palestine
Exploration Fund החל— ככלותו את הפירותיו ב"תל זאקארא"
ו"תל סאפיא"— לחפר בתל ג'דידא הסמוך לכית ג'ברין (כית גוברין)
אילת, אליטרופוליס, אך ככלם לא עלה בידו לגלות חדשות
נכבדות כחפירותיו ברגלי הר ציון (ראה לוח ארץ ישראל שנה
ג' לשנת תרנ"ח עמוד 131). ואת תמצית הודעותיו והעתיקות
שמצא, והתגליות שנגלו במקרה, נבאר במאספנו הספרותי
"ירושלים" כרך ה' חוברת ג' אשר תצא לאור בקרוב.

הספר השני של אוצר ספרות ארץ ישראל הוא ספר "תכונות הארץ" להרב ר' יהוסף שווארץ ז"ל יצא לאור, ובו נוספו מלבד כל התקונים וההוספות שהמחבר ז"ל הוסיף אליו בשאר ספריו, גם כל החדשות שנתגלו במדע ארצה"ק עד היום הזה, תולדות המחבר (עם תמונתו), מפתחות מפורטות ומפת ארץ ישראל באותיות עבריות, [ראה בראש חלק ההודעות].

הפרופיסור ללשונות בני שם דר' דאלמאנן מלייפציג מחבר ספר "ערוך החדש" עלה בקיץ תרנ"ט לארצה"ק להתחכות בשרשי שפת ערבית והברתה ומנהגי יושבי הארץ. כשנה תמימה שהה החכם הזה במקומות שונים בא"י וסוריא. וכחיותו בירושלם ישם את לבבו ביחוד להברת אחינו התמנים במקרא ותרגום, ובלי ספק יעשיר סיורו זה את מחקרי לשון ארמית עושר רב.

אחינו ה' יהושע ילין חבר בית מועצות העיר הופקד מטעם פחת עירנו גם לחבר בבית מלוה להאכרים (באנק זראא).

יפו. הר"ר חזקיה שבת ימנה מאת ראש הרבנים פעה"ק לממלא מקומו (ואקיל חכם באשי) בעיר הזאת, והממשלה המקומית קימה את מנויו ותזכהו ככל הזכויות הראויות לו.

מעל "ואדי עמוד" בהדרך שבין צפת וטבריא, אשר בימי החורף יגאו מימיו עד כי אי אפשר לעבור בו ברגל, נכנה בחורף תר"ס גשר אכנים חזק.

חברת כרמל כווארשא (ראה ההודעה שבראש הספר) עוסקת בשקידה רבה בממכר יין וקוניאק של המושבות, והיא רואה ברכה בעמלה. מהויות היא נותנת עשרים לטאה לצרכי הצבור שבהמושבה "רחובות". בשנה האחרונה הכפילה את מספר מניותיה, והעורף שהעדיפה על מחיר המניות החדשות עלה לסך 10000 ר"כ, ואת הסכום הזה הקדישה החברה לתמיכת בתי חסד בא"י.

כן נוסדה חברה אחרת בשם Carmel Wein Companie אשר תעודתה להפיץ את יין וקוניאק של המושבות באמריקא, ובחורף תרס"א תפתח שם החברה בתי ממכר שונים.

ה ש נ ה

(מאלול תרג"ט עד חצי אב תר"ס).

המצב בכלל.

השנה הזאת בינונית היתה, גשמי היורה ירדו בשופי ירוח את הארץ דיה, והכאר יביראיוב" (עין רגל) אשר בנחל קדרון הקירה את מימיה וישמפו שטוף ועכור היורדנה ימים אחדים, אך גשמי המלקוש מעט היו, ועי"ז מעטו המים בהכורות, ומחיר המים — באלה מערי אה"ק אשר למטר השמים ישתו מים — עלה כסוף הקיץ יותר מכרוב השנים. בכ"ז הי' הקציר בינוני, ומחיר התבואה ירד מעט. והקציר גם הוא בינוני הי' ויותר מוב מבשנה החולפת. — גם מזג האויר הי' בינוני, שלג לא ירד בימי החרף, ובימי הקיץ הי' האויר ממוזג, ורוחות מקורות נשבו תמיד. בראשית ימי הקיץ פרצה אמנם מחלת האינפלואינצא בכל הארץ, אך גם הפעם נהגה כרחמים עם נתיניה, אולם מחלה חדשה שלא היתה מעולם בארץ באה בשנה הזאת, היא מחלת דלקת קרום המוח, Meningitis cerebro-spinalis אשר מפניה נגדעו אנשים ונשים כלא עתם.

פעולות הממשלה ובית מועצות העיר.

הכפר "ביר סאבא" הוא באר שבע הרוחק 7 שעה מחברון בהדרך העולה עזתה הורס מאת הממשלה הרוטמה למעלת עיר-מחוז (קאזה), וכבר רחלו לכנות בו בית-פקודה למלא מקום הפחה. ועי"ז תהי' כל הסניכה יותר בטוחה משודדים.

גם החליטה הממשלה לסלול מסלת עגלות מעזה עד חוף הים באורך 4 קילומטר.

הכפר אפיק הוא אסק שבעכר הירדן המזרחי הורס למעלת עיר, וכבר נתישבו בו מנהל (מודיר) ושומרים.

לכבוד חג חצי היובל של הדר מלכנו השולטן האדיר והרחמן יריה בונה בית מועצות עירנו אצל שער יפו יסאפיל, לאמר מקום אשר בו יהיו תמיד מים לעוברים ושבים. וחלק מתעלת המבצר שאצל השערי יקרו בתקרה ובו יאצרו מים די למלאות תמיד את הסאביל מים. הוצאת הכסף והכור תעלנה עד כד' 1000 לירא טורק, וכל יושבי עירנו נדכו ברצון נדבות הגונות למפעל הזכרון הזה אשר ישא עליו את שם מלכנו האדיר והרחמן.

התרחבות העיר.

על דרך יפו מול מקלט הרוסים וגן העיר נבנו בנינים גדולים ומהודרים אשר בקומתם התחתונה תהינה חנויות, ובהקומה השניה בתי מעון. מהם להכנסיה הארמנית ומהם לאנשים פרטים. גם ביתר הדרכים שנכסיבות העיר בנו הגוים בתי צבור וכתים פרטים יפים ומהודרים.

גם אחינו לקחו חלק קטן בהתרחבותה. ומלבד שנוספו בתים יחידים ככל שכוונה, נוסדה שכונה קטנה חדשה בשם "זכרון משה". ובשכונת האונגארים שבמול שכונת "מאה שערים" נוספו עשרה בתים וביהמ"ד יפה. וגם שני בתים גדולים ומהודרים מאד. הא' "בית החולים לאחינו באשכנז" אשר בנינו נמשך בשלש שנים רעופות, והב' בית הספרים ימדרש אברכנאל וגנוי יוסף, אשר בבנינו עוסקים כעת; ושניהם יהיו לזית חן לבנינו היהודים בעיר קדישנו. וגם בית מרחץ גדול ויפה (לאחד מאחינו הבוכארים).

מצב החינוך.

החינוך הולך הלוך וטוב. — בתי הספר מלאים תלמידים מאפס מקום. וגם בהם החלו לשם לב יותר ללמוד שפת עברית. הבית החדש של חברת כ"ח נגמר, וכחלק תרס"א יחנכוהו ובו יקובלו כעת 450 תלמידים; אך יש בו מקום די לאלף

תלמיד. גם הוסיפו חדר אחד גדול למעון התלמידים הפנימיים. ועתה יהי בו מקום לעוד עשרים חניכים שיבואו פה מיתר ערי ארץ הקדם ללמוד מלאכה.

בבית הספר לבנות "עוועלין דע ראמהשילד" הנהיגו את שפת אנגלית במקום שפת צרפת, אך גם ללמוד שפת עברית קבעו מקום יותר רחב. מנהלת וגם שלש מורות חדשות הופקדו, אך ללמד כהוגן את התלמידות אשר מספרן עולה לחמש מאות ויותר, נהוץ עוד מורות או מורים מוסמכים נופאותמחים. והדבר הזה הוא חסרון עקרי בבית הספר שמכלעדו לא יועיל לו כל תקון. גם בתחניך הישן רואים הננו אותיות למוכה, תלמידי הישיבות החלו ללמוד תורתם לשמה האמתית, לאמר שיוכלו למלאות משרת רבנים, דיינים, מורי הוראה, שוחטים וכו', ויועילו בתורתם להם ולאחרים.

בהבנין הגדול והנהדר שכנתה "ישיבת עץ חיים" על בית המדרש "שער ציון" בחורבת ריה"ח (כאשר הזכרנו ב"לוח ארץ ישראל" שנה ה' עמוד 183) הוקצע חדר מיוחד בעד ישיבה חדשה הקמנה בכמותה אך גדולה באיכותה, היא ישיבת פרי יצחק. המסד החדש הזה איננו כיתר מסדי ארה"ק הכנים על יסודי רוח, לאמר רוח נדיבה של עם ישראל, ומנהליו מוכחים לכלות כל ימיהם במשלח מכתבים ושלוחים—כ"א על פרי קרן קים שעוזב אחד מעשירי אחינו בטעלו(רוססיא)כמוה"ר יצחק אייזיק ראבינאוויץ, העולה 1200 ר"כ לשנה, בהישיבה הזאת יכחרו בכל שלש שנים שגנה אברכים מצויני הכשרון, והם ילמדו תחת השגחת ש"כ של המיסד הרב הגדול וכו' כמוה"ר ארי' ליב ראשקעס (מלפנים מו"ץ בשניפישאק) וכ"א מהם יקבל מהמסד הזה סכום הגון אשר בצירוף תמיכת ישיבת "עץ חיים" שלא תקופח ממנו גסלכעת למדור בישיבת "פרי יצחק", יהי להם די לכלכלת ביתם, ויוכלו להנות בתורתם בששם לב ויגיעו במשך למודט לכסא ההוראה.

מנהלית"ת וישיבת מאה שערים הנהיגו דבר טוב מאד והוא: כי מספר מהבכורים והאברכים העניים ישיגו מעונם וכלכלתם באחד הבתים הנשענים להישיבה. למען יוכלו להגות במנוחה ובשקידה בלמודם.

ביתר בתי הת"ת והישיבות של האשכנזים והספרדים לא נתחדש דבר וכולם מתפרנסים מנדבות זמניות.

ראשי עדת המערבים חדשו את הת"ת אשר מרוב עניה נתכטל זה כשש שנים, ולע"ע הפקידו שני מלמדים אשר אצלם ילמדו כחמישים ילדים, ואם ירבו הנדיבים לתמוך בידם, אז יגדילוהו וירחיבוהו.

בנין בית הספרים הכללי "מדרש אברבנאל וגנזי יוסף". תכנית הבית נהדר במאד, והוא נערך כראוי למסד לאומי וכללי כזה, אשר יאסוף אליו בעתיד את כל קניני וסגולות עמנו הרוחנים, אך לע"ע יבנה רק אגף אחד ממנו אשר בו יהיה די מקום להספרים הרבים והיקרים הנמצאים בו כבר (יותר מחמש עשרה אלף), וחדר-קריאה גדול. אך גם להשלמת האגף הזה דרוש כעשרים אלף פראנק, ובידי המנהלים נמצא רק כשליש ממנו. וכבר הוכרחו להפסיק את בנינו. יתעוררו נא אחינו וימהרו לתמוך בידי מנהליו למען יוכלו לגמר את הבית לפני ר"ח אייר תרס"א שהוא שנת הדירות בארץ.

גדול בתי החסד:

בתי חסד חדשים לא נוסדו וגם הישנים לא נתגדלו במאומה, ומנהליהם מתאבקים תמיד עם המחסור הרובץ לרגלם. — בית חסד אחד נחויץ במאד הוא בית החולים לעינים "פיקח עורים" (שהזכרנו ב"לוח ארץ ישראל" שנה ה' עמוד 188). נתכטל ממעוט תומכים (1).

(1) גם חברת "בית יעקב" לגידול יתומות נתכטלה כליל.

אולם בכ"ז נתאחדו יחד ראשי העדות של האשכנזים והספרדים וראשי בתי החולים יבקרו חולים האספיטאל" ו"משנב לך" יחד, ויקצבו להרופא של ביה"ח הנז' פרס קצוב לשנה, לבלי יעזוב את עירנו וגם יענה לחולים עניים הבאים לשאול בעצתו, בפנים העיר וחוצה לה, חנם שלש פעמים בשבוע, ובגלל זה ראויים לתורה רבה. אחד מאחינו באשכנז החפץ בעולם שמו שלח לפני שלש שנים סכום מסוים להרופא ה' ד"ר וואלאך לשלם שכר בתי מעון על משך שלש שנים בעד ת"ח עניים מכל כוללות אישכנזים. יפו. העיר הזאת לקתה בכפלים. מצבה החמרי הורע לרגלי סגירת החוף והמצב הרעומלא יאוש ששרר בהמושבות עד היום ומצבה הרוחני לרגלי מריבות יושביה בדבר הנהגת העדה, ועי"ז לא יוכלו בתי החסד והחנוך שבה להתקדם, ובית החולים אשר בסוף השנה החולפת נעתק לבית יפה ונהדר שנקנה למענה עומד סגור על מסגר. מי יתן כי שני הצדדים יותרו מעט למען יבוא השלום על מכוננו, והעדה תשוב אל מעלתה וכבודה הראשון.

חברת "אחיה" בנתה סמוך להפרור "נוה שלום" שלש עשרה בתים בעד חבריה לשלם את מחירה מעט מעט.

צפת. מצב החמרי של העיר הזאת הורע ג"כ הרבה לרגלי התמורה במצב המושבות שבסביבותיה. — אחד מאחינו מר י. מ. גלאשטיין נמנה למלא מקום (Representativ) קונזול ארצות הברית, בה ובטבריא.

המושבות:

בקר הנדיב הנודע במושבותיו בקיץ תרנ"ט הסב שנוי גדול בעתידת המושבות. הוא נוכח לדעת, כי הוא בתור אב רחמן אשר חמל עליהן מיד בהולדן, ויפנקן הרבה יותר מהנחון למעמדן, לא יוכל כעת להחזיקן תחת חסותו, כי לעולם לא יוכלו

להתכונן על עמודים חזקים, ולצאת לרשות עצמן, ולכן החליט לשנות פני הדבר. אך אופן השנוי נעלם ומסופק היי, והמצב הזה הביא מורכב וכמעט יאוש בלכות כל יושביהן, ויגרום תוצאות לא טובות להן וגם להערים אשר סביבותיהן. אולם באמצע חרף תר"ס נגמר הדבר, והנדיב מסר את מושבותיו לחברת יק"א כי היא תשתדל למלאות את מחסוריהן, באופן כי יוכלו בזמן היותר קרוב לעמוד ברשות עצמן. והחברה שלחה מיד לאה"ק את אחד מפקידיה החרוצים, הוא האדון מאיר זאנא, אשר לכוונתו לרעיון הישוב, והוא יושב בא"י כשלוש חדשים, ויתחקק על השתלשלות מצב וצרכי כל מושבה ומושבה ושל כל יחיד ויחיד. ויודיע כי החברה תמלא את כל הנחוץ בכל מושבה ומושבה למען תוכל להתקדם ולהתקים בדרך הכלכלה הטבעית, לא בדרך חסד וצדקה. ואלה מיושביהן אשר אי אפשר להחזיק בידם באופן האמור יאלצו לעזוב. כמושבת פתח תקוה הבטיח לחלק אדמת וגנות הנדיב להאכרים שתחת חסותו, וממושבות הגליל וזכרון יעקב יוציאו את המשפחות הצעירות, ויושיבון באחוזות שונות שהי' להנדיב או להחברה בסביבותיהן, והדבר הזה הפיח רוח חיים בלב האכרים ועורדם לעבודה ותקוה. והתמורה הזאת היא אחת הפעולות היותר חשובות במצב הכללי של הישוב. וראוים הם הנדיב הנודע וראשי חברת יק"א לתהלה וברכה רבה מאת כל חובב עמו וארצו. אך אין טוב בלא רע. כי עפ"י השטח החדשה לא תהי' כמעט כל עבודה לפועלים בהמושבות, ומה איפא יהי' גורלם עתה? מספר משפחות הפועלים הוא 532—מלבד אלה שעזבו את הארץ בקיץ תר"ס, מרביתם עובדים בארץ זה שנים עשרה שנה, וכחמשים מהם עובדים מראשית יסוד הישוב זה כשמונה עשרה שנה⁽¹⁾.

(1) מספר הפועלים ומצבם בפרטיות הוא בערך זה: בהמספר הנזכר יש 360 בעלי אשה ובנים, והנשארים פגיוס, ומספר נפשותיהן הוא 1600. 170 מהם עובדים.

ועתה יאלצו אולי כלם לקחת את מקל הנודדים בידם ולעזוב את הארץ היקרה להם, אשר למענה סכלו כל עמל ותלאה, חרב ביום וקרח בלילה, ואשר בדמי לבכם השקוה ובוזעת אפם הרמיבוה. . . . היוכלו אחינו חובבי עמם וארצם לראות את המחזה האיום והנורא הזה? — הבה נקוה כי חכרת יק"א וכל החכרות והיחידים החובבים והציונים ישתתפו יחד לדאגה למצער חלק גדול מהפועלים יוכלו להתנחל כארמיה פשוטים בארץ אבותם; והנשארים ימצאו מנוחה בארץ החדשה אשר יבחרו להם. זהו המצב של הישוב בכלל, ועתה נודיע המצב הפרטי של מושבות ידועות.

ארתור. בני המושבה הזאת במצב רע מאד, כי מלבד אשר אין להם אדמת זרע די לכלכלת ביתם, עוד חסר להם בהמות, כלי עבודה וכו'. יש תקוה כי אחרי אשר תעמיד חכרת יק"א את מושבות הנדב שלקחה תחת חסותה, על בסיס נכון; תדאג גם בעדה. ולמען יוכלו יושביה להחזיק מעמד עד העת ההיא, החליטה חברת חובבי ציון שברוסיא לתמוך את יושביה לע"ע בארבעת אלפים פראנק.

חודירא. גם בהבתים שנבנו אצל הים לא יכלו יושביה לשבת מפני רע האויר, ויאלצו להעתיק את מעונם לזכרון יעקב ויפו, ועתה עוסקים בנדידות במטע עצי קאליפטוס, ובמשך

בהיקבים, והנשארים עובדי אדמה וכורמים פשוטים. הראשונים יקבלו שכר עבודתם מן 8 עד 24 גרוש ליום, ושכר האחרונים משתנה לפי המקום. בנליל מן 4 עד 6 גרוש, וביהודה מן 6,20 עד 9 גרוש ליום, הכל לפי מצב העובד ושנות עבודתו. (מספר הפועלים שעובדו בקיץ הזה את איה"ק הוא 57). כל הפועלים נתאחדו יחד לחברה ויבחרו מקרבם ועד אשר ישתדל לעתידותם, והוא נתאשר גם מטעם ועד חברת התמיכה שבאדיסא. החברה הזאת קצבה לתמיכת הפועלים שאינם מרוויחים מהשקפתם לחדשי מאי, יוני, יולי, אוגוסט 600 פראנק לחדש, והכסף מתחלק ע"י ועד הפועלים.

שנתים שלש ינמעו בה עד 400000 עצים. את הכצות הקטנות ייבשו, ואת הכצה הגדולה הנקראת ברבת עמא יחפכו ע"י אמצעים שונים לברכה של מים מזובים, ורק אז, לאמר אחרי שלש שנים יוכלו יושביה לשוב לשבת בה ישיבת קבע. נמיעת עצי הקאליפמוס נמסרה בשנה זו לה' ד"ר סאשקין, יחד את אכרי המושבה.

ראש פנה ויסוד המעלה, מהן לוקחו ארבע עשר משפחות שלא הי' להן עוד אדמה, ויושיבון באחוות שונות שהי' להנדיב בסביבות צפת והמושבות, שלש מהנה בגיבול כנעני אשר בין צפת וראש פנה, ובעדן יבנו בתים בצפת, שלש מהן יתישבו באדמת הכפר "ביריא" הסמוך לצפת, וגם בעדן יבנו בתים בצפת למען לא יצטרכו לכוונן בעדן צרכי צבור, שתים יתישבו באדמת "גאבא" הגובל באדמת "מחנים", ושתיים באדמת "ראש פנה". — וארבע משפחות יתישבו בחוראן.

בני יהודא, בהמושבה הזאת יושבים כבר חמשה מחברי החברה עם נשיהם ובניהם. וששה מהם יושבים רק בגפם ומשפחותיהם יושבים בצפת. ומספר הנפשות הנמצאות בהמושבה הוא 31. בהמושבה יש ששה בתים ורפת ושני בתי תבן. אדמת המושבה הזאת דשנה ופוריה, וגם מספוא רב יש בה ובסביבותיה. וגם בשנה הזאת שגשמי המלקוש לא באו דים, בכ"ז החמים עלו יפה, אך השעורים נלקו, ומתבואות הקיץ נלקה הכרשנה, והחמצא עלה יפה (להמישפחות הנזכרות יש: 20 פרים; 5 פרות, 7 חמורים 2 סוסים, 1 פרד 16 עזים). חברת חובכי ציון שכלאנדאן תמכה במשך שלש שנים החולפות בסך 16000 פראנק, אך אין בכחה לשכלל כליל, ועתה מצב בני המושבה הזאת, המוכשרים באמת לעבודה ולהסתפק במועט, ברע מאד. חברת חו"צ שברוסיא תמכה אותם לע"ע בסך 3780 פראנק למען יוכלו לשלם את

חובותיהם ולכלכלת ביתם על זמן קצר, אולם לשכלול המושבה
הזאת בשלמות, לאמר בעד כל העשרים ואחד חברים שקנו את
הנחלה אשר חצים יושבים עוד בצפת וכולם הם ילידי הארץ.
(אשר לזה דרוש עוד לקנות שטח אדמה של 900 דונאם), נחוץ
סכום של 136000 פראנק.

מחנים. בה נכנו שמנה עשר בתים גדולים ומדווחים לכל
משפחות האכרים. כל בית בעל שלשה חדרים ומאחריו רפת.
ההצאה הדרושה לזה לקחו כהלואה, אך יש תקוה כי סוף סוף
תעמוד גם היא על בסיס נכון, כי אכריה כבר הרגלו את עצמם
לעבודת האדמה ועושים חיל בעבודתם.

מוצא (אצל ירושלים). באחוזה הזאת נתישבו בקיץ תר"ס
עוד שש משפחות. וכבר החלו לעבוד את אדמתם. ומאשר כי
בחלק מאדמתם יעבור המעין שבהכפר, לכן יעסקו גם במזרע
ירקות, וגם יש את נפשם לגדל בהמות לחלב, ועתה יש בהמושבה
כחמש עשרה נפשות, ובשבתות וי"ט יתפללו בה בעשרה.

עץ זיתון. שטח אדמת האחוזה הזאת 4500 דונאם, בה
נמצאו כבר 5000 עצי זית ועלו יפה, ובה יש 4 בתי אבן וששה
בתי עץ.

הודעות

בתי החנוך, החסד, החרשת ועוד

בארץ אבותינו.

אוצר ספרות ארץ ישראל

ספר שני

תבואות הארץ

להרה"ג וכו' כמוהר"ר יהוסף שווארץ ז"ל.

חלקו הא' כולל: מהות איכות וכמות הארץ, ובכללו עוד
כאור הרבה משמות המדינות והמקומות הנזכרים בתנ"ך ובדברי
חז"ל, וכו' פרקים. — ומאמר מיוחד המבאר תוצאות הארץ.
וחלקו הב' כולל מעשה הארץ, והוא דברי הימים למלכי וליושבי הארץ.

תוצאה חדשה בתקוני כל המעיות, וכלוית כל ההוספות והשמטות
שהוסיף המחבר בעצמו כסוף ספרו פרי תבואה וביתר ספריו. וכלוית
כל התגלויות החדשות שנתחדשו מימי המחבר עד ימינו. מפתחות
מפורטות עפ"י סדרא ב"תולדות המחבר ומפת הארץ באותיות עבריות.
מאת אברהם משה לונץ עורך ה"לוח ארץ ישראל".

מקדש לכבוד

הגביר הנדיב המרומם וכו' כמוהר"ר

פרידריך דוד מוקאטו

בע"ת לונדון יע"א

מחיר פראנק, להשיגו בהקדם משלה המחיר אם ע"י

פאסט-אנוויזונג או בשטרי מדינה על האדרעס:

A. M. LUNCZ, Jerusalem, Palästina.

מהספר הזה וכן מכל ספרי האוצר הננו מדפיסים רק מספר
קצוב לפי מספר מנויהסולא ישאר בידנו למכירה רק עקועט' מועטים.

בית הועד הכללי

דכוללות אשכנזים פרושים וחסידיים בארה"ק

נתיסד ע"י הגאון מוהר"מ אויערבאך זצ"ל

ויבדל לחיים הגאון מוהר"ש סלאנט שליט"א.

זה ארבע ושלשים שנה כשראו שנפרדו הכוללים למחוזות, ויילנא לחוד, הוראדנא לחוד, מינסק לחוד, רייסין לחוד, וואלין לחוד, חסידי חב"ד לחוד, ווארישא לחוד וכו', וחשו עתירות לא טובות לעדת האשכנזים בכללה, אם תעמוד בפירודה. ע"כ עמדו ויסדו בית ועד כללי, לכל הענינים הנוגעים אל כלל האשכנזים כולם, ומחיים הוא והלאה, כל כוללות האשכנזים הפרושים והחסידים — וזאת אחדים יוצאים מן הכלל זה שנים אחדות — הם לעדה אחת לכל דבר המקהלה בכללה, ובפרט בעניני הממשלה יר"ה, ובמילי דשמיא וצרכי הצבור בכלל. והבית הזה הוא עליון על כל בתי החסד. כי הוא הסוכך על קיום הישוב כולו בכלל, ועל צרכי עניים וזקנים תלמידי חכמים ובעלי אומנים אלמנות ויתומים וכל כושל ונקשה ורעב בפרט, והכל לפי השגיריו. הכנסותיו תכאנה מהמדינות אשר אין להם כולל מיוחד בארצו, כגון אמעריקא, בריטאניה, פנימיות רוסיא, ננב אפריקא, אוסטרליא, וכדומה.

הנהגתו ע"י חמשה ממוגי הכוללים מהפרושים והחסידים שנבחרו לכך, וסופר ראשי ושני סופרים משנים ועוזרים. חיבתו ומפעליו נדפסים אחת בכל שנה בחוברת "שמש צדקה". עשרים חוברות כבר יצאו לאור.

האדרעססא ע"ש מן הרב הגאון הגדול מו"ה שמואל סלאנט נ"י.
SAMUEL SALANT Oberrabbiner d. A. G. (für
"CENTRAL-COMITÉ" der vereinigten Israel.
Aschkenas. Gemeinde) in JERUSALEM (Palästina)

מודעה ובקשת סופר מהיר.

לכל אוהבי ציון וירושלם. הרוצים להחזיק ישיבת הקודש בידי איש אשר חפצו להתפרנס מיגיע כפו. אודיע בזה כי מהולל ה' הרחבתי בית מלאכתי מלאכת הקודש הנודע לתהלה זה רבות בשנים כפה ירושלם עיה"ק ת"ו. וכפי התעודה אשר ת"י מהרבנים הגאונים ומהבד"ץ הי"ו מפעיה"ק, וכראשם מרן הגאון הגדול סבא קדישא בקש"ת מוה"ר שמואל סלאנט שליט"א. אשר נתנו מהודם עלי בעדותם על תכונת נפשי וכשרון מלאכתי. ומעידים בגדלם כי הספרי תורה תפלין ומזוזות ומגילות וכו' היוצאים מת"י כשרים המה כדת וכהלכה גם להמהדרין, יפים ומהודרים בתכלית ההידור והיופי. גם המזוזות והמגילות הנני מקשט ומפאר בכל מיני תיקי עצי זית יפים ונחמדים למראה. — וכל מי הרוצה במלאכתי השהורה והמהודרה, יואל בשובו להודיעני. ונכון אנכי לשרתכם בקודש ברצו"ה, ולמלא כל פקודתכם באמונה וברוב כבוד ויקר. וגם במחיר השוה לכל! תעודת הרבנים הג' אשר ת"י כנ"ל, אני שולח לכל דורש אותה חפשי לביתו חנם אין כסף!

החותם בברכה יצחק נעכעם סופר בירושלם ת"ו.

אדרעסא אלי :

Isaac Neches, Sofer, in Jerusalem (Palästina)

ס פ ר י ם

מדפוסים חדשים וגם ישנים וכת"י עתיקים נמצאים להמכר

בבית ר' צבי סלאנט בירושלם

H. SALANT, Jerusalem, Palästina אדרעסא

בית תלמוד תורה דתשב"ר וישיבת עץ חיים הגדולה והכללית שבחצר רבינו יהודה החסיד זצ"ל.

תמונת הת"ת וישיבת עץ חיים מצד מזרח ודרום.

נוסד בשנת תרט"ו ע"י גאוני הזמן ההוא. ומאז ועד היום
הנהו מסד הצבור שכירושלם. ועמוד התורה אשר הישוב בציון
נשען עליו. כל ילד הבא לחסות בצל התורה הק' יובא אל
הבית הזה, ובו דואגים לעתידותיו לעשותו איש לה' ולאנשים,
וכל מה שהישוב הקדוש מתרבה בע"ה, תרבינה פעולות הבית.
ובהיום עולים מספר ילדי הת"ת לערך שש מאות (כ"י)
המתחנכים לתורה מוסר וד"א ע"י ארבעים וחמשה מלמדים,
ומעשה הכתב והחשבון ע"י סופרים קבועים. לכל התלמידים יותן
ספרים כפי הדרוש. והלכשה והנעלה לכני העניים. וכפי מצב
הקופה יכלכלו את היותר מדוכאים גם כלם ומזון. והתלמידים
הנעלים יעלו עד להשיבה הקטנה ומשם יבאו אל הישיבה הגדולה
לחסות חחת צל עץ החיים, ובהישיבה הגדולה ההיא לומדים
יותר ממאה חכמי תורה, מהם שהגיעו להוראה, וכולם נתמכים
תמיכה הגונה בפרס קבוע.

ואנשים למאות היושבים רחוק מחצר הת"ת מקבלים עזרה
ללמוד בניהם, וכן רוב פרורי העיר מחוץ לחומת ירושלם, מקבלים
פרס קבוע למלמדיהם מקופת הת"ת הכללית הלזו.

ובשנה העברה הוכרחו הנבאים להוסיף חדרים הרבה כהת"ת
ולבנות בית חדש וגדול ל"שיבת עץ חיים" כי ה' מקום הראשון
צר מהביל. ובחדש אלול העבר חגגה ירושלם חג חנוכת הבית
החדש הזה המיפה את כל הצר רבינו יהודה החסיד ז"ל (מרכז
הקהל בירושלם) והמישמה נפש כל חובבי ירושלם.

אכן הרחבת פעולות המפעל, הגדילה מאד מצוקת הבית
עד כי יצא קול חישש של נעילת שערי תורה אלה. וכולם שאלו:
ומה תהי מהמחנה הקדוש של ישש מאות ילדי ציון? וירושלם
כולה מה תהא עליה? והיח"ס שבירושלם: הבר"ץ הרבנים
וממונים ואנשי מעשה נתעוררו ויקראו (בחדש שבט העבר)
בקול קורא לעזרה. ובו הם אומרים "וחושישים מפני
נעילת שערי תורה אלה, ואם ח"ו יסגרו שערי אולפנא, הדין
תזדעזעו א"י כולה, וקול משק נעילת השערים עם קול ההמולה
של ישש מאות ילדי ציון שישוטטו ח"ו בחוצות ירושלם ישמע
עד למרחוק! חיל ורעדה תאחזנו בשומנו ננד עינינו את החזיון
המבהיל הזה, אוי לנו אם ככה תעלה בימינו ח"ו, המפעל העליון
הקודם כמעלה וכזמן והמקור לתורת א"י יגדע ח"ו קרנו בימנו
אלה כו' כו'".

ורכנו הגדול זקן ההוראה בישראל הנאון הצדיק
רבי שמואל סלאנט שליט"א שזכה להיות אחד ממסדי הבית
בשנת תרמ"ו (יארץ ה' ימיו בטוב) אשר עיניו פקוחות על
העיר ירושלם בכלל ועל המפעל הכללי הזה בפרט אומר בדבריו
(מחדש שבט העבר): כבר גלית דעתי כמה פעמים "כי הת"ת
דתשכר וישיבת עץ חיים קודם הוא כמעלה וכזמן על שאר

"המוסדות שבעה"ק בהנהגה ובשמירת התקנות והוא עמוד התורה
 "בציון ולא באתי עתה אלא להודיע כי המפעל
 "הנשגב הזה עומד עתה במצב נורא, ה' ירחם . . . ואשרי האיש
 "הלוקח חבל בהזקתו כו' כו'".

אדרעסא למשלוח כסף ומכתבים על שם רבינו הנאון
 מו"ה שמואל סלאנט שליט"א, אשר הוא ראש
 הבית, וכל הכנסותיו יבואו לידו ויכתבו בספר
 הזכרון המונה אצלו, ומידו יצאו לסוכן הבית.

Sr. Ehrwürden Herrn Oberrabbiner
 SAMUEL SALANT für Talmud Torah &
 JESCHIWATH EZ-CHAIM, Jerusalem, Palästina

בחנות ר' מרדכי קעללער ובנו

על דרך יפו

מפתחים ויוצרי פסילים

ימצאו כלים וחפצים בעצי זית ובאבן ועוד, אשר עליהם
 מפותחים זכרונות קדושים

בפתוח נאה ובמקח הזול

M. Keller & Son, Sculptors, in Jerusalem אדרעסא :

אתרוגים יפים ומהודרים

מבלי כל חשש הרכבה, מיפוי, וכן מהכפרים חטוף, אם

אל-פאחם וכו' נמצאים למכירה, אצל ר' צבי סלאנט.

H. SALANT, Jerusalem, Palästina אדרעסא :

בית ת"ת וישיבת חיי עולם.

לכוללות רוסיא וואהלין, ווארשא, פוילין, אויסטרייך
באליציען, וכל המחוזות השייכים לכוללות האלה.

נתיסד זה ארבעה עשר שנים בהשתדלות והתאמצות הרבנים
הגאונים המפורסמים כ"ש מו"ה חיים אלעזר וואכס האבדיק
פיעטורקא, ומו"ה יהושע האבד"ק קוטנא, ואחד עמם הרב הגביר
האדיר המופלג בתורה ויראה כ"ש מו"ה פינחס נימינסקי זכרם
לברכה, וחפץ ה' בידם הצליח ליסד הבית הגדול והקדוש הזה
בית ת"ת כללי, בלי הבדל בין כולל לכולל.

שני הצדים לבית הת"ת והישיבה הנ"ל אשר הקדיש אותם
הרה"ג מוהרפ"ג ז"ל הנזכר, בעד תכלית קודש הזה.

סדר הלימודים בתוכו, ממדרגת דרדקי עד המדרגה היותר
גבוה בלמודי ה' בגמ"ת. — שלשה עשר חדרים לבית הת"ת תשכ"ר
ובערך שני מאות נערים בני ציון היקרים (יוסף ה' עליהם)
יחונכו בו על ברכי התורה, ויראת ה' טהורה, ומורה מיוחד ללמדם
גם מלאכת הכתיבה, מלבד לשכה אחת גדולה בעד הישיבה המהוללה
ישיבת חיי עולם. ורב גדול אחד מנדולי וחכמי העיר יכהן פאר
בתור ראש הישיבה, והיי כל מבקש את דבר ה' יקובל
באהבה כהיכל התורה הזה.

הנהגתו ע"י שלשה גבאים מיקרי ירושלם המשמשים שלא
על מנת לקבל סרס, ושני משגיחים המלאים כל כשרון בסדר
ההנהגה הישרה.

בכל תקופת השנה בימי החורף, ילבישו וינעילו את התלמידים
בבגדי חורף, וכפי מצב הקופה יכלכלו אותם גם בלחם ומזון.
בני הישיבה יקבלו כל אחד לפי מדרגת לימודו והצטרפותו
תמיכה הגונה מקופת הת"ת מדי חדש בחדשו.

זאת תורת הבית הזה המתנוסס כאבן נזר לתפארת ציון
 וירושלם ומעוטר בתפארה בתעודת גדולי דורינו וביחוד טאת מרן
 הרב הגאון המובהק מו"ה שני אור זלמן לאדיער שליט"א
 האבד"ק לובלין מלפנים אשר נתן מהודו עליו עת עמדו
 התלמידים לפניו על המכנה. הלא הם כתובים בספר התקנות
 אשר לחכורטא קדישתא הדין.

יסוד מוסד להחוצאה הנצטרבת גם ע"ד הצמצום אין
 ביחוד מן העת אשר הגביר הנדיב מוהרפ"ג ז"ל הנזכר הלך לעולמו
 וחדל צדקת סזורנו בעד הבית הזה דללו וחרבו מקורי הכנסתו
 ומנהלי הכוללות מוכרחים לקמץ מכסף החלוקה בעדו ויתר החוצאה
 כי רבה היא יבוקש טאת אחינו שכנולה נדיבי עם אי אברהם.
 האדועסע למשלוח כסף ומכתבים היא כזה :

An Vorstand Talmud Thora & Jeschiwa Chaje Olam
 Jerusalem, Palästina.

בית סוכנת קאמיסיאן עט ספעדיטיאן לה בצלאל לאפין ביפו ת"ו.

הבית הזה עומד זה שנים רבות ומשתדל בכל עזו להפיק
 רצון כל הבאים אתו בכרית מסחר. כן להוציא הסחורות הכאות
 והנשלחות מבית המכס כזריות עצהיו"ט ובחקרם האפשרי.
 גם נכון הוא למכור את הסחורות ביפו ע"פ רצון בעליהם.
 בית הסוכנת הזה עומד בכרית עם סוכנים ושפיריטערן
 הנודעים לשם ככל הערים הגדולות, וכל אלה אשר באו בכרית
 המסחר אתו יעידו ויגידו על חריצותו, כשרונו וישרו.

C. Lapin. Jaffa, Palestine: סודרעס

בית החולים הגדול בירושלם
 הוא בית החולים הכללי לכל מפלגות אחינו באה"ק
 ביקור חולים האספיטאל
 ALLG. DEUTSCH ISRAEL. BIKUR-CHOLIM HOSPITAL

DEUT. JSR. BICŪR CHOLIM HOSPITAL.

הבית הזה המתנוסס בזהרו על מכוני הר ציון, מיוחד הוא כמינו.
 יסודתו בקודש זה כארבעים וחמש שנה. כצל כנפי בית החסד הזה
 יחסיון אלפי חולים עניים ואומללים מירושלם ויתר ערי הקי
 והמושבות. הפקוח על החולים באי הבית מצויין במדת הרחמים
 והחמלה. ואין בין חולה עשיר השוכב בתוך ביתו בין בני משפחתו
 ובין חולה עני השוכב בבית הזה כלום. הבית הזה ישפיע ברכה
 טובה לאלפי חולים חוצה לו ברופאים וסמי מרפא. לבד מקחתו
 חלק בהעמדת רופא עינים מיוחד, ולבד ממשען כסף לחולים
 עניים השוכבים בבתייהם ומבקשי תרופה במרחצאות הים וחמי
 מכרי' ולהחולכים לבתי החולים ובתי הרחצה שבאייראסא.

הבית הזה עם הוצאותיו המרובות העולה לחמש
 ושישים אלף פקס לשנה אין לו כל יסוד ומקור נאמן
 לבלבלתו. ופרנסתו תלויה אך ברוח, לאמר לך ברוח נדיבה של
 אחינו בני ישראל בכל מקום שהם. כל זמן שרוח זו עומדת,

הבית הזה לא ימוט. רוח נדיבה נחלת בני אברהם הוא, כ"ז
 ישיראל אינו מכחש באבותיו רוח נדיבה לא תסור ממנה. כשם
 שרוח נדיבה ירושת אבות כך ארץ ישראל ירושת אבות, ולכל
 ישראל חלק בה. לפיכך נמנו וגמרו כל חכמי התורה והסכרא כי
 ארץ ישראל לכל גדונה כארצו. וירושלם כעירו, ועניי עירך
 ועניי ירושלם דין אחד לשניהם.

לפיכך כל מי אשר דם האבות נוזל בעורקיו ורוחם תחיהו
 לא ימנע עצמו מלהמנות לדבר מצוה זו. שיש בה משום פקוח
 נפשות וישוב א"י, והביא חלקו אם רב ואם מעט לתמיכת הבית
 והחוקתו. והי' זכרו לטובה ולברכה לפני ה' בהר הקדש בירושלם.
 פנקס מבקרי הבית מלא תעודות אנשי שם מכל
 המדינות אשר התפלאו על סדרי הבית הזה באופן היותר
 טוב, וביניהם גם תעודות השר מונסיפירי, הברון
 רוטשילד, ד"ר הערצל ובני לויתו, ולוית קיסר אשכנז
 יר"ה וכל שרי הקונסולים וגדולי העמים.

האדרס: „Deutsch Isr. Bicur-Cholim Hospital“
 Jerusalem. Palästina

או על שם הרב הגאון ר' שמואל סלאנט נ"י בעד הבית הזה

פרחי ארץ הקדושה (אלבום בעל פרחים טבעיים)

מאוספים מהמקומות היותר נכבדים כאה"ק. בלוית תכינת
 קורות ומצב המקומית, עפ"י החקירות והספירות היותר חדשות
 ומדויקות. חובר מאת א. מ. לונץ. מחותל 2 פראנק. מכורך ככריכה
 יפה ובלוחות עצי זית 4 פראנק. להשיגו בהקדם משלח המחיר.
 אדרעססע A. M. LUNCZ, Jerusalem, Palästina

הישיבה הגדולה ובית הת"ת

אשר במאה שערים ת"ו
ברשיון הממשלה יר"ה.

המפעל הזה מיוחד במינו, כע"ק ירושלם ת"ו. יביל בקרבנו
(א) ישיבה גדולה לאברכים מופלגי תורה ורבים מהם אשר עמדת
הוראה הולמתם. (ב) תלמוד תורה לתשב"ה, ובני עניים ויתומים
רבים מכל מקהלות אחינו פרושים וחסידים מגדולים בהם, בתורה
מוסר ודרך ארץ. (ג) בית תבשיל ותמחוי על יד הישיבה בעד
התלמידים העניים, וכששים תלמידים היותר מרוכאים מתפרנסים
ממנו כלם מזון ותבשיל שלש ארוחות בכל יום ויום, מלבד
התמיכה הקבועה אשר ניתן להם בכל חרש וחרש לפרנסת ביתם.
(ד) השנה הזאת אתוספו עוד שבעה חדרים חדשים על יד הישיבה,
בהם חמשה ועשרים ממות, ומצעות רפודות לשינת לילה
להתלמידים הבודדים אשר יבאו מהעיירות הסמוכות לירושלם
להסתופף בצל הבית הזה. גדולים ורבים המה מעשה המפעל
הנשגב הזה בעיר קדשנו ירושלם ת"ו. ולא בכדי נתנו מהודם
עליו באוני זמננו הי"ו. וכתעודתו של מרן הגאון הגדול הצדיק
ד' משה יהושע יהודא ליב דיסקין זצ"ל תוך יתר דבריו
הוא אומר: "חכה יתירה נודעת לי להמפעל הזה גם כדבר קופת
התמחוי שבו לעניים תלמידי הישיבה, אשר ממנה מתפרנסים
באכילה ושתייה ולינה. וכהנהגה הזאת עתידה היא הישיבה להעמיד
ממנה תלמידים רבים גדולי תורה בישראל".

האדרעססע:

Rabb. S. Ch. Hurwitz & Rabb. S. Brawerman
für Jeschibath Meah Schearith, Jerusalem, Palästina.

חברת שערי חסד גמילות חסדים הכללית

מטרתה להלוות כסף בלא נשך, על שמרי הכוללים
ומשכנות זהב וכסף.

זה יותר משלשים שנה עברו מאז נתיסדה החברה מכני ציון
היקרים לטובת כל עניי ציון וירושלם, וב"ה כי גדלה והצליחה
ועשתה לה שם כשם הגדולים גם מעבר לים, ופרי חסדה יהולל
בשערים ובקרית חוצות, כי בצלה יחסו כל עניי עיה"ק, וגומלת
חסד ככל עת צר ומצוק לכל העניים מכל קהלות הקדש, ובפרט
בעת שכירות הבית בתחלת השנה! וחסדי ה' גברה עליהם לקנות
מנדבות יחידים הח' חצר גדול ורחב ידים וכו' בתים תחתיים שניים
ושלישים, וכתוך החצר ביהמ"ד בנוי לתלפיות לתורה ולתפלה
מוסלגי תורה הוגים בתורת ה' במקדש מעט, כיום ולילה, ושומרים
תקנות החברה כתורה ותפלה לעילוי נשמת החברים הנעדרים ר"ל
ומתפללים בעד שלום החברים, ומקבלים משכורתם מהכנסת החצר
אשר עולה יותר מאלף פראנק לשנה, והחצר הוקדש גם ע"פ
נמוסי הממשלה קודש לשמירת התקנות, למען יהיו החברים
בטוחים על כל התחייבות אשר יתחייבו מנהלי הח' לכאי בריתה,
מהולל שם ה' על אשר גבר חסדו על פעולת החברה, עד כי
היא החברה האחת המאחדת ומאגדת יחד את שלשה עמודי העולם
תורה, עבודה, גמילות חסדים, וכעזרת ה' החוט המשולש
הזה לא במהרה ינתק, ולכר מזה יתר שאת להחברה הזאת משארי
חברת גמ"ה, כי רק היא חברת גמ"ה הכללית, תשפיע מפרי חסדה
הלואת הן וחסד לכל עניי ציון, ולא תפליא במעשה הצדקה בין
עני מכולל זה לעני מכולל אחר, כולם שווים להנות ממוכה וחסדה
בפי כחה, בסבר פנים יפות. ע"כ בשם "שערי חסד גמילות חסדים

הכללי" תקרא, זה שמח וזה תפארתה ומכלי להכביר הענין הנשגב
הלזה על החפצים לבוא בכריתה, נעשו תקנות ישירות השוות
לכל איש ישראל, וכל איש כפי כחו והונו יבחר לו באחת התקנות
ויבוא לעזרת ה' בגבורים !

נכאי ומנהלי החברה, היה הרבנים הגדולים הגבירים
מוהר"ר מאיר מייזל, יוסף חיים זאנענפעלד, אברהם יעקב
שובאצקי, שרגא פייבל יאקאבזאהן, צבי מאנדשיין,
אברהם אלקנה זאקס, אשר אליעזר לעווין.

החפץ לבוא בכרית החברה יפנה אלינו ע"פ האדרעסא:

Herrn Meier Meisel für "Schaare Chessed Haklali"
in Jerusalem Palästina

פנקסי הנהגת ותקנת החברה יושלחו חפשי לכל דורשם.

מענדל קרעמער

אפאטהקער

בית רפואות ודרוגוריא

ירושלם ארץ ישראל

MENDEL KREMER

PHARMACIEN

DROGUERIES & PHARMACIE

JERUSALEM Palestine

קופת תמחוי הכללית בירושלם

(נוסדה ע"י עדת הספרדים יצ"ו)

המפעל הזה הוא אחד מהיותר עתיקים בירושלם, ממנו נתמכים יותר ממש מאות משפחות עניים ואומללים אלמנות ויתומים בלחם ותבשיל וכיחוד בבשר מדי שנת בשנתו כפי אשר תוכל הקופה שאת, וכל דכפין ייתי ויכול, כספרדי כאשכנזי, חנם אין כסף.

הוא עומד תחת השגחת ראש הרבנים באה"ק תו"כ.

האדרעסא אלי **Grand Rabbin J. S. ELYASCHAR**
Pour TAMCHOU, Jerusalem, Palestine

פֿיר 50 קאפ' אדער 60 קרײַצער (30 צענט אמריק)

דורך פאלעסטינא

אללע וועלכע קענען ניכט בעזוכען פאלעסטינא וועגען מאנגעל אן געלד אונד צייט, קענען זיצענדיג צוא הויז זעהן גייסטיג פאלעסטינא מיט איהרע בערג אונד מהעלע, ימים אונד טייכן, קוועלען אונד ברונען, שטעדט אונד דערפער, אללע יודישע קאלאניען אונד זייערע איינוואהנער, אלטערטהימער אונד סינאגאגען, וויא אויך ערציהונג אונד וואהלטהעטיגקייטס אנ-שטאלטען, אללע הייליגע קברים אונד זאנסטיגע אלטערטהימער. פערפאסט פאן אברהם משה לונץ

נעכסט מעהרערע אינטערעסאנטע אכבילדונגען אין האלץ-שניט, צוא בעקאמען אין בוכהאנדלונגען פאם פערלאג אחיאסף אין ווארשא אדער דירעקט פאן פערפאסער אויף דיא אדרעסא :

A. M. LUNCZ, Jerusalem (Palästina)

תמונת ותואר של הישיבה הגדולה תורת חיים

בעה"ק ירושלם תוכב"א

ישיבת תורת חיים הכללית, חותם תכנית בארץ
הק' וזרוע עיר האלקים סלה, גולת הזהב על הר ציון,
מתאמצת לגביר אונים ותוסיף עצמה, לעשות בדים
ולשלח פארות, תפליא עצה תגדיל תושיה, תרעיק
לקח תזל צדק, להשיב נפשות בני ציון היקרים לשפוך
עליהם רוח התורה והתנובה, למען יהיו נר ההוראה
לבני עמנו ואור לנתיבתם.

אנשי חסד! שאו נס לתורת חיים, פקדוה רצון
וחנינה, עטרוה רחמים וחסד, שגבוה ישע ועזרה אז
שמכם יזכר בציון ותהלתכם בירושלם, כי שויתם
כבוד והוד על ארצנו ותהיו לברכה בפי כל דר ודר.

הארעססא :

Rabbi. ISAK WINOGRAD,
Jerusalem (Palestine)

מלאכת הקדש מעיר הקדש

מוגהים ומהודרים

אתכבד להודיע בזה לאחב"י אוהבי ציון וירושלם ת"ו כי בע"ה הרחבתי בית מלאכתי מלאכת הקדש הנודע לשם ולתהלה זה כמה שנים בכל תפוצות ישראל, וכל החפץ (אף למהדרים מן המהדרים) להפיק רצונו מכשרון מלאכתי היוצאת מתחת ידי כפי התעודה אשר בידי מהרבנים הגאונים משני ברה"ץ הי"ו ובראשם הרב הגאון הגדול מעוז ומגדול ה"ה עט"ר מו"ר ראשון לציון כמוהר"ר יעקב שאול אלישר שליט"א, אשר מעידים עלי על כשרון מלאכתי היוצאת מתחת ידי, כמו ספר תורה, תפילין, ומזוזות, ומגילות, שהם כשרים כדת וכהלכה, וגם יפים ומהודרים בתכלית היופי וההידור, וכדי לקיים הכתוב, "זה אלי ואנוהו", הנני מקשט ומפאר מלאכתי בכל מיני תיקי עצי זית יפים ונחמדים למראה, וכל מי הרוצה במלאכתי המהודרת והמכושרת, יחיש וימהר להודיעני, ונכון אני לשרתו בקדש ולמלא פקודתו באמונה עצהי"ט. — וכל סוחרים ס"ת תפילין ומזוזות הרוצים לראות ברכה בעמלם יבואו אתי בבית המסחר, ואקוה כי יפיקו רצונם ממני עצהי"ט בכשרות ובהידור ובמקח הזול. —

וגם יוכלו להשיג ממני כל מיני מלאכות ממלאכת עצי זית יפים ונחמדים למראה, וגם כל מיני מזרחים וציורים מעקומות הקדושים הכל במחיר מצער.

לכל דורשת עבודת הרבנים הגאונים אשר ת"י כנז"ל, הנני שולחה חפשי אין כסף!

החותם בברכה משה חי ז' נאים סופר בירושלם ת"ו.
M. H. Benaim & Mendelzon Sofrim,
 אדרעסע אלי,
Jerusalem, Palestine.

תעודה

היינו בעה"ק ירושלם; ובקרנו את הישיבה
בשכונת מאה שערים, ומצאנוה בסדרים נכונים וחדרים
נקיים. ומלבד שיושבים בה אנשים צעירים ובחורים
יעוסקים בתורה, עוד ינתן להם מעון וארוחת תמיד.
המפעל הזה ראוי להיות לאות ולמופת. והננו מברכים
את העושים והמעשים שיזכו לראות פרי הלולים ממעשי
ידיהם זה, ובטח יבינו אחב"י את גודל המפעל ויתמכרו
כפי כחם.

ירושלם עה"ק יום ג' ח' לחודש סיון תרי"ט.

זאב גלוסקין מווארשא

מנהל של החברה "כרמל" בווארשא

אלי' זאב הלוי לעווין עפשטיין
מרחובות

הודעה

כל מי שרוצה לחקוק איזה אבני זכרון הן
מהקדשות או שארי דברים מאבני שיש או משארי
אבנים הן שקוע הן בולט ע"צ היותר טוב ובכל מיני
אותיות יפנה אלי ובעז"ה אמלא רצונם ובמקח היותר זול.
וגם מי שרוצה שופרות של איל משובחים וגם
כלים מאבנים הנשלחים לחוץ לארץ ימצא אצלי בביתי
בסוף שוק היהודים 89 מ' הכל במקח השווה.
שמחה יאניווער

אדרעסא **Simcha Janewer Jerusalem Palästina**

בית מחסה ליתומים

נוסד (בשנת תרס"א) מבני ציון היקרים בהתעוררות
מו"ר הגאון הצדיק רשכבה"ג מוהרי"ל דיסקין זצ"ל.

בבית הזה יקובל כל יתום ונער נעזב מכוללות אשכנזים
וינתן לו ארוחתו ארוחת תמיד, הלכשה הנעלה, וכל צרכיו, וגם
מקום ללון, גם מלמדים אשר ילמדו תורה וד"א. ואלה אשר
אינם רואים סימן ברכה בלימוד התורה ילמדו מלאכה איש איש
מלאכה הראויה לו לפי מזגו ותכונתו.

מספר היתומים המגודלים בבית הזה כמאה ויותר. ומלבד
היתומים המחונכים בו יתמכו ראשי חבית בלחם ומזון בידי
אלמנות שיש להן יתומים קטנים (פחותים משש שנה) שלא
יוכלו להתקבל בבית היתומים פנימה.

הבית הזה קנה לו שם טוב בפעולתו הגדולה לטובת
היתומים בפרט ולטובת הישוב כולו בכלל. כל אשר חפץ לזכות
במצוה הרבה הזאת להחיות נפשות נענות, נפשות יתומים
אומללים בעיה"ק ת"י, ישלח עזרתו על אדריעססא זו:

Waisenhaus gegründet von Oberrabbiner I. L.
Diskin, Jerusalem, (Palästina)

החבצלת

מ"ע שבועי יו"ל זה שלשים שנה

מאת ישראל דוב פרומקין בירושלם

מחירו בתגורמה 4 מאגידים ובאיראפא עשרים פראנק.

אדריעססע להמול : J. B. Frumkin, Jerusalem

בית תלמוד תורה

וישיבת תפארת ירושלים

לעדת הספרדים יצ"ו בירושלם ת"ו.

כו כארבע מאות ילדי חמד מחונכים בתורה ויראת ה' ,
דקדוק שפת קדשנו, כתיבה וחשבון, ולמוד שפת המדינה הכל
מפי מורים מובהקים. ובהישיבה נכנסים אלה אשר ראויים הם
להיות בעתיד מורי העם ומאשריו להשתלם יותר ויותר הן בתלמוד
ופוסקים, והן במדעים שונים, דברי ימי ישראל, שפת הארץ כו' כו'.
ראשית המפעל הזה נוסד עוד לפני איזה מאות שנים.
והוא אחת הפעולות היותר ישנות שבירושלם.

מצבו כעת איום ונורא לרגלי רוב חובותיו ומעט
הכנסותיו. והוא צופה ומיחל לעזרת נדיבים.

הוא עומד תחת השנחת ראש הרבנים באה"ק

האדרעסא אליו :

Grand Rabbin J. S. Elyaschar pour
Tiphereth Jeruschalaim Jerusalem Palestine

הצבי

עתון שבועי לחדשות, לספרות

ולתחית הלשון

העורך בן יהודה

אדרעס : Ben Jehouda Red. de HAZEWI

Jérusalem Palestine

בית התבשיל הכללי.

אחד מהבתים של חסד הנחוצים בארץ יתנוסס המפעל הנשגב "בית התבשיל הכללי" אשר זה שבע שנים מיום שנפתחו שעריו, וממנו מזון ומחי' לכמה מאות עניים מדוכאים המשיכים את נפשם בתבשילין חמין ובריאין יום יום, וביותר רב חן הבית הזה באין תוכו שום הבדל בין עדה לעדה בין אשכנזי לספרדי כו'.

הכנסות הבית הזה הן מנדיכי אחינו בכל מקום שהם אישר ידם פתוחה להטיב למפעלי ציון הנאדרים בקדש. הוצאות והבית הזה רבות הנן, וחובות רבות השתרנו עליו על המפעל הזה. ואם לא יחישו אחינו לעזרת המפעל צפוי הוא להסגר על מסגר ח"ו. ובכן נבקש מאת נדיבי אהב"י למחר לחוס ולרחם על הבית הזה איש איש כפי נדבת ידו, ופעלו הטוב. וגם הם יתברכו בכל טוב סלה.

אדרעסע למשלח. כסף ומכתבים :

Sr. Ehrw. Herrn Oberrabbiner S. Salant,
in Jerusalem für Allg. Isr. Volks-Küche

ס פ ו ר י ם

מעתיקים משפת אשכנז ע"י ישראל דוב פרומקין
חלק א' מיכאל

ספור קורותי מאת החכם ש. כהן מפראג מחבר הספור "גבראל"
80, 320 עמודים. מחירו בירושלם שבעה גרוש, ובאיראפא עם
הוצאות השלוח 60. 1. פראנק, (ברוסיא 60 קאפ').

I. B. Frumkin. Jerusalem. אדרעסע :

יין ירושלם טוב ומשובח

כשר גם לפסח

אנכי הח"מ בעל בית מעשה מסחר גדול מיי"ג ויי"ש כשר
לפסח, הנני מתכבד להודיע לאחכ"י כי אוכל לשלוח כל מיני
יי"ג ויי"ש לכל הארצות במקום המבוארים בהקאמאלאג שלי, וכפי
המבואר הלאה בקיצור בלע"ז. ואני מקבל עלי אחריות כל המשקאות
שלא יתקלקלו בדרך ושלא יחסר ממשקלם עדי יגיעו למקומם.
ומבטיח אני כי כל מיני היי"ג שלי יעמדו ימים רבים.
עיני נשואות לכל חובבי ציון וירושלם להעלות את ירושלם
על ראש שמחתם ולהנות מיינה, ובוה ירמו כבוד ויקר לארץ
צבי נחלת אבותינו.
לייב ליפשיץ

Dem geehrten Publicum empfehle ich meinen
Wein. Rot & Weisswein aller Sorten zu billigster
Preisen nach allen Welttheilen exportirt. Meine
Weine sind ausschliesslich aus Trauben von bes-
ten Lagen Jerusalem und Hebron etc., alle sind
כשר גם לפסח עצה"ו"ט בלי שום חשש ופקפוק.
Worüber ich הכשר von hisigen Oberrabbinat
auf Wunsch stets beilege.

Die Preise von meine Weine sind:

Weisswein herber kräftiger Tischwein

per 100 Liter frcs. 60

Dieselbe Ssüsweine " " " " 80

Rotweine herber " " " " 60

Dieselbe süsslüch Stärkungswein " " " " 80

Dieselbe frühstücks & desert				
Rotwein (Süss)	per 100 Liter	frcs	100	
Rotweine von schwarze Trauben				
Kräftiger Wein	per 100 Liter	frcs	75	
dito etwas süß	" "	" "	95	
dito ganz süß	" "	" "	115	
N. B. Preise verstehen sich frei Triest Marseille.				

Für streng reine und gute Waare, sowie für sorgfältigste Ausführung aller werthen Orders leiste ich Garantie.

Hochachtungsvol

LEIB LIPSCHITZ

אדרעסא LEIB LIPSCHITZ Weinhandlung
Jerusalem (Palästina)

אהרן צוועבנער

איז מודיע אום אונד אום איבעראל !

דאס ער האט פֿערגרעסערט זיין געשעפֿט וועלכער
בעשטעהט פֿון אללע געגענשטאנדע וואס גיבט אין ארץ
ישראל, וויא אויך פֿון פֿאטהאגראפֿישע און ליטאהאגראפֿישע
שע אנויכטען, פֿערשיעדענע בילדער, זעהר פֿיינע
לאנדקארטען מכל מקומות הקדושים, נאטירליכע בלומען
אלבומען מיט אבבילדונגען אדער בעשרייבונגען
(דייטש, ענגליש) פֿון דיא הייליגע ערטער, אנויכטס
קארטען, מפות. צו בעקוממען אללעס שנעל און כיליג.
אדרעסע *Aron Zwebner Jerusalem Palästina*

מושב זקנים וזקנות

בעה"ק ירושלם ת"ו.

אויסצוג פֿון דיא שטאטוטען

- (1) אין מושב זקנים געפֿינען זיך 110 אַרמע פֿערלאַססענע זקנים און זקנות פֿון 60 יאָהרען און ווייטער; דיא אַלטע לייט האבען איין שוהל וואו זייא דאוונען, לערנען מאָגליך אונד פֿערבריינגען זייערע לעצטע יאָהרען אין תורה עבודה ותפלה.
- (2) מאָגליך דעם מאָרגענס, וויא אויך פֿאַר מנחה, זאָגען דיא זקנים תהלים און מעמדות, און לערנען איין שעור גמרא ומשניות, מיט איין בעזאָנדערער תפלה פֿיר דיא אללע חברים און וואָהלטהאָטער. אין מושב זקנים ווירד געגעבן דעם גאנצען טאג; פֿון פֿריהען מאָרגען ביז שפעט אבענדס אין איינעם בעזאָנדערין חדר, ווארמער מהעע פֿיר אללע ארמע פֿון דער שטאדט אָהנע געלד.
- (3) יעדען ערב ראש חודש גייען דיא זקנים צום כותל המערבי, און פֿאַהרען צום קבר רחל אמנו צוא מתפלל זיין פֿיר אללע חברים און אונטערשיטטיצער פֿון מושב זקנים.
- (4) דיא נאָמען פֿון אללע מיטגליעדער אונד מנדכים ווערדען איינגעטראגען אין איינעם בעזאָנדערין פנקס צום עוויגען אנדענקען.
- (5) פֿאללס איין מיטגליעד ג. ב. קראנק ווירד, בעטן דיא זקנים לרפואתו. נאך דעם פֿערלאנגען פֿון חולה געהען אייניגע צום כותל המערבי פֿיר איהם צוא בעטן.

- (6) יעדער מיטמגליעד האט דאס רעכט, דאסס אחרי אריו"ש פֿון זיינע עלטערין אדער קרובים, זייער יאחרצייטס־טאג געהאלטען ווערדען זאלל מיט קדיש זאגען. משניות לערנען און אייל ברענגען.
- (7) זאגאר ניכט מיטמגליעדער, וועגן זיין שיקען נור איין נדבה; קענען בעאנשפרעכען, דאסס פֿיר איהרע עלטערין משניות געלערניט, וויא אויך דער יאָרצייט געהאלטען ווערדען זאלל.
- (8) יעדער וועלכער 20 פֿראנק דמי קדימה, אונד 5 פֿראנק יאָהרליך צאהלט, הייסט מיטמגליעד פֿון מושב זקנים, לאחרי אריו"ש ווערדען 5 זקנים לעילוי נשמתו קדיש דרבנן זאגען אונד משניות לערנען, דאס גאנצע ערשטע יאהר.
- (9) דער וואס צאהלט נור 5 פֿראנק יאָהרליך, געניעסט דאס רעכט, דאסס לאחרי אריו"ש, דיא תפלה אמיר לע"ג געבעטן ווירד.
- (10) דער וואס צאהלט 50 פֿראנק הייסט ווירקליכעס מיטמגליעד, לאחרי אריו"ש ווערדען 10 זקנים דאס גאנצע ערשטע יאהר משניות לע"ג לערנען, און דעם יאחרצייט פֿיר עוויגע צייטען האלטען.
- (11) דערוואס צאהלט 150 פֿראנק הייסט עהרען מיטמגליעד, חבר נכבד, לאחרי אריכת יו"ש ווערדען אללע זקנים צוזאממען משניות לערנען דאס גאנצע ערשטע יאהר אונד דעם יאחרצייט פֿיר עוויגע צייטן האלטען.
- (12) שבת און יו"ט אחרי קריאת התורה, מאכט דער חזן פֿון שוהל מיט שבידך פֿיר אללע אונטערשטיצער און וואלטהאטער פֿון מושב זקנים.

18) יעדער מאן קען איין צימער אדער איין בעסט אין מושב
 זקנים קיפֿען וואס עס וועט טראגען זיין נאמען אויף איין
 מארטאפֿעל פֿיר עוויגע צייטען צום אנדענקען. ווייל דיא
 צימער און בעסטע זינד שאן גראָסמענהייט פֿערקויפֿט.
 אונד ווייל דיא הוצאה פֿון אונזער אנשטאלט פֿערגרעסערט
 זיך פֿאן מאן צו מאן האבען מיר געט ססט פֿערגרעסערין
 דעם פֿאריגען פֿרייז פֿון דיא בעסטין אונד צימערין אונד
 שטעלליך דאצוא בעזאנדערע בעדינגונגען
 אויס דיעזעס גרונד, ווארדען אויך דיא צאהלונגען פֿון
 דיא מיטגליעדער פֿערגרעסערט. זעלבסטפֿערשטאנדליך,
 דאסס דיעזע פֿערגרעסערונג איזט נור פֿיר דיא נייע יעצט
 איינטרעטענדע מיטגליעדער, אבער נישט
 פֿיר דיא אלטע חברים.

Altenhans MOSCHAB SEKENIM אדרעס

Jerusalem Palästina

Богодельная Мошавъ Зекенимъ

Иерусалимъ Палестине

ספר יחוס הצדיקים הנקברים בארץ ישראל.

האבות הקדושים, המלכים, הנביאים, התנאים והאמוראים, גדולי
 וגאוני עולם, מקומם וציון קבר כל אחד ומאמרו הנאמר בשמו כדי
 שיזכור העומד על ציונו לומר דבר הלכה בשמו.

חובר מאת הנוסע כמיר גרשון איש שקרמילה ונדפס במנטובה
 בשנת ישכ"א ועתה יצא לאור שנית עם הערות תקונים ומפתחות.
 מחיר 1 פ"י להשיגו בהקדם משלח המחיר עפ"י האדרעסא :

A. M. LUNCZ, Jerusalem, Palästina

כי מציון תצא תורה ! בהמ"ד דורש ציון [בלומענטאל שולע] העומד לתפארה זה 4 שנה.

בשנה זו בעונות נפטר המנהל הראשי הנאון
האמיתי צדיק נשגב כמוהר"ר יצחק אפלאטקא
מפראג זצ"ל. ונכנס בנו הגדול מע' הרב המופלא וכבוד
ה' מלא כמוהר"ר רחמים יוסף חיים מפראג נ"י
למלאות מקומו בכשרון
ודעת, ורצונו להגדיל תורה בישראל עם ד"א
אך יציאת צדיק עשתה רושם שהכנסות הבית הגדול
הזה דללו וחרבו! ואתם נדיבי עם חזקו ואמצו כמאז
ובמקדם. וברית אבות לכנים תזכרו והחזיקו ביד בנו הרב
די"ח טוב הנ"ל לטובת בני ציון היקרים. ומאת ה' אבי
יתומים תהי משכורתכם שלמה ברבות הטובה אמן.

אדרעס **Rabbiner J. Ch. Oplatka Prager**
JERUSALEM Palestine

חנות מכל מיני זכרונות ועתיקות ארה"ק

מזרחים, שושנו, תמונות פאטאגראפיות מכל מקומות הקדושים
בארה"ק (בגליונות מאוחדים ונפרדים), מפות מצוירים (לכסות
השלחן), כיסי טלית ותפילין משי וכו', תמונת מונטיפיורי
רוטהשילד ושאר גדולי ישראל, פרחי ירושלים, כל מיני
תכשיטין בקלפת המרגליות (פערלמוטער), ועליה חקוק
תמונת כותל המערבי ומקום המקדש, מכתבי לש"ס מכל מינים.
אדרעסס **J. J. Reichmann, Jerusalem, Palestine**

פרי הארץ לגאון ולתפארת

בית מסחרנו מאתרוני אה"ק מיפו ומהמושבות אם
אלפחם, חיטין שכם, כו" המאוחד עתה מאתנו הח"מ
מתכבדים להודיע, כי מוכנים אנחנו בעז"ה להפיק רצון
כל איש ואיש אשר יבוא אתנו בכרית המסחר, ע"צ היו"ט,
להקונים אשד יקדימו דרישתם במשלוח דמי קדימה (ערך
שלשים למאה לפי מכסת דרישתם) ואשר יגיע לידינו, לא
יאחר מחצי תמוז הבעל"ט. ושם בית מסחרנו אשר כבר
רכש לו שם ע"פ חבל, ער ב בעד טיב הסחורה.
ואחריות המשלוח, דבר בעתו, כחפץ כל איש ואיש. - נקוה
כי הקונים יראו ברכה בפרי מסחרם - וכל הקודם זכה.
החותמים ברנשי הכבוד

יצחק נחום לעווי עזריאל זעליג לידער

חיים מומרו

J. N. Lewy, Motro & Lider, אדרעססא
Jaffa, Palestine

שנים

רופא

הנני מתכבד להודיע לאחינו בני עירנו כי שכתי לקבוע משכני
בירושלם, והנני נכון למלא חפץ כל משחרי ומכירי היודעים טוב
עבודתי ברפואות השנים הרעות וקביעות שנים תותכיות חדשות.
משחרי ימצאוני בביתי אשר בכנייה פיינגולד קרוב לנחלת
ישבעה מול מגרש הרוסים.

מנחם מענדיל סוסניצקי

Allg. Isr. Hospital MISGASH LADACH

מכתב לחזקיהו.

ב"ה. בלב מלא תודה וברכה לה' זכותי להכנס בשערי ירושלם לחבק עפרה ולנשק אבניה, רום ידי איש לאלקי ישעי בשאפי אויר ארצנו הקדושה המלא חיים, חסד, טהרת הקודש, בכל פנה ופנה, בכל קרן זוית מתנוססים מפעלים אדירים וככירים, כלם כמעט טובים וברורים, כלם כוננו למטרת צדקה וחסד, ולכל לראש מצאתי את שאהבה נפשי את המפעל הנחמד והנעים

בית החולים הכללי "משגב לדרך"

אשר מטרתו להמציא עזר ותרופה לחולי עמנו בלי כל הבדל כספרדי כאשכנזי, תיכף כאשר דרכתי על מפתן הבית, ראיתי והתכוונתי כי לפני מתנוסס מפעל-ענקי, היכל חסד ורחמים, בנוי כנוה, ארמון על משפטו, תל תלפיות, הסדרים מאד נהדרים, ההנהגה מאד מצוינת, כמדת רחמים כולמה, ובלי משוא פנים, מנהליו חמה אנשים מצוינים, נשואי פנים, ממכחר חכמי העדה, העוסקים כמצוה זו שלא על מנת לקבל פרס, עד כי מרוב התרגשותי מהרתי וכתבתי ידי בספר תעודות הכית, כי מימי

לא היתה לי שמחה יותר גדולה מאותה שהיתה לי בשעת בקורי את הבית הזה. — והנה מאז ועד עתה במשך ירחי מספר אשר אנכי יושב בציון משאת נפשונו, שמת לי לבי לחקור ולדרוש יותר, והנה האה! מצאתי ראיתי כי לא טעיתי בשקול דעתי גם הפעם! ברוך ה' אשר לא הישבית בית כזה מירושלם! וכחפצי להיות אחר מאלה אשר גם יקדישו מכחם למונת הבית הזה, אמרתי עם לבי: להקריב על מזבח אהבתי להמקום הקדוש והנעלה הזה, מנחת דל, קרבן סלת, מאשר חנני ה' בימי עניי, ולהעלות כעת על מזבח הדפוס בציון איזה מאות עקועמפלורים של ספריהחדש "סקועות שדה" על שם הבית הזה ולמונתו; ויהי רצון מלפני ה' שיקובל ברצון, והיה זה שכרי!

ואתכם נדיבי לבי, איעזובאבקש, אשר אם יש את לבבכם להיטיב לציון, אנא זכרו נא את בית החולים הכללימשגב לדרך והעלוהו תמיד על לבבכם. ובאו לעזרתו! או תדעו כי ניר לכם בציון! אשרי האיש המושיע את הבית הזה אשר פקוח אלפי נפשות יש בו! או אז תשוועו — וה' יאמר חנני, ויסיר מכם כל מחלה וישם לכם שלום וברכה.

כעתירת המדבר בצדקה מקרב ולב עמוק. החותם בברכה בחדש חשווןהתס"ד לעזירה בא סימן טוב שמע "קולתחנוני" לפ"ק.

הצעיר חיים חזקיא מדיני המכונה הח"מ ה"י.

(שהיה אבד"ק קראסיבאזאר יע"א).

אדרעסא למנהלי הבית :

Misgab Ladach Hospital
Jerusalem, Palestine

לשנת לא תרס"א

JERUSALEM-HOTEL
Jerusalem
PALESTINE-HOTEL
J a f f a

Proprietors

E. L. KAMINITZ & SONS

Telegr. Address

KAMINITZ, JAFFA or KAMINITZ, JERUSALEM

These HOTELS are recently constructed on
sanitary principle. They provide the cleanest, &
most comfortable accommodation.

DINING-SALOONS

*Piano, Drawing Rooms, Bath Rooms,
Excellent Cuisine, and best Wines.*

Moderate Charges

Hotel servants meet all trains and steamers of
Jaffa. Cook's tickets accepted.

בתי אשר בירושלם ויפו

לה א. ל. קאמיניץ ובניו

בתי אורחים האלו עומדים במקום גבוה ונעים, החדרים
מרווחים, מאכלים טובים וערכים, מרחץ וכן גדול למייל ומרכבות
מיוחדות להוליך את האורחים למחוז חפצם. מתורגמני ומשרתי
הבית עומדים הכן למלאות רצון וחשף הנוסעים, שרים ורוזנים
מאחינו ושלא מאחינו מתאכסנים בהם ושכנים רצון

כסף חדש.

החפץ לקנות כלים מכלים שונים העשויים ונגמרים בתכלית הפאר והיופי מכסף חדש (נייא זילבער) יפנה במשאלותיו ישר להפירמא הנודעת לשם ולתהלה מאז ש¹⁸⁷⁰ למספרם E. KAPELUSZ, Chinasilber-fabrik, KRAKAU. הפירמא תתחרה הן בטוב הסחורה וקיומה, וכן במקחים שפלים נגד כל בתי חרשת מעשה הכסף החדש מכל הארצות. — והליכות עולם למרכלתה בכל קצוי ארץ ואיים רחוקים. — 1 זוג מנורות (לייכטער) מצוירים ומפותחים כגודל⁴² צנטימטר⁸ פלי, — כנ"ל כגודל 34 צמ"ט 5.10 פלי, — כגודל³² צמ"ט 4.30 פלי, — כגודל²⁷ צמ"ט 3.80 פלי, — וכהנה רבות מחיריהם שונים למיניהם — לייכטער בעלי ג' קנים 12 פלי הזוג. — מזלגות, יעים וסכינים חריפים, כ"א 70 קר, — קנה בושם (הדס) כמגדל ופעמונים מוזהבים מן 1.35 — 1.90. עגולים מן 80 צ"ל עד 1.50 פלי — כוס לקידוש מפותח ומוזהב 1.30 פלי — מנורות לחנוכה, מוזהבות ומצוירות אריות ועצי פרחים כלם מקשה מן 4.25 פלי עד 10 פלי — מנורות 8 קנים על רגל גבוהה העשויים להשתמש בהם גם לכל שכתות השנה מן 6 עד 16 פלי — 1 זוג עץ החיים לס"ת מוזהבים ומשוכללים בפעמוני זהב 14 פלי. — פתך תורה מוזהב כליל תפארת 15 פלי. — ציץ לס"ת כנ"ל 9 פלי. — יד לס"ת עם שרשראות 2.50 פלי. — המקחים קצובים בדמי עסט-רישכע; ונפרעים מראש בהפאכריק או בבית המשלוח פה. רשימת המקחים מצויר ישולח לכל דורש חפשי. — ולא לבר לסוחרים כי גם לקונים יחידים תשלח הפאכריק את כל משאלותיהם בפאסט המוקדמת, וכל דבר המבוקש נעשה במוקדם האפשרי כחפז הקונה. — למקומות שהפאסט תקבל נאכנאהמע יספיק לשלוח אנגאבע. גם מכסף טהור תעשה הפאכריק כל החפצים כאשר ידרשו הקונים. לאכרי המושכות הנחה 5% אדרעסא :

E. KAPELUSZ, Krakau, Galizien

ת"ת כנגד כלם

שרים ואלופים נגידים וקצינים

בין יתר הדברים אשר חסרונם מרגש בעדתנו
עדת המערבים באופן בולט, יחשב גם הת"ת, לחנך את
בנינו על ברכי התורה והיראה, והנה זה כחמש שנים
אשר הת"ת לעדתנו שמם, ושאינה יוכת שערי וזה מחסרון
הכנסה והשגחה ועוד סבות שונות . . . והנה עתה
בראותנו עד כמה יתחלל ש"ש שושם ע"הק ירושת"י, לרגלי
הדבר הזה החלטנו לחדש את בית הת"ת הישן של
עדתנו ונקומם הריסותיו ועתה מתנוסס בעדתנו כאבן חן
תחת השגחות שני מורים ת"ח יראי ה', ולעת עתה נמצאים
יותר מארבעים תלמידים המקשיבים שמה לקח, ותקוה
גדולה נשקפה לעדתנו כי עוד יושב מצב הת"ת ויעלה
מעלה לתפארת עדתנו אשר השפלה עד עפר, לכן אליכם
אישים נקרא אנא חנונו חנונו הביאו את המעשר אל בית
האוצר ובחנו נא את ה' בזאת אם לא יפתח לכם את
ארבות השמים והוריק לכם ברכה עד בלי די, ואשרו
אותנו כל הגוים בראותם את ילדינו עולים מעלה מעלה
על שלבי התורה והחכמה והמדעים ביראת ה' צרופה
ומזוקקה ואמרו הלא זרע ברך ה' המה ולמי יאתה כל
הגדולה והתפארת אם לא לכם אחים נכבדים ונאמנים
לארץ אבותינו ולעמנו, אשר תעניקונו מצדקת ידיכם
ובמלא חפנים זהב תפזרו כספכם לכל דבר שבקדושה ואל
אלוקי הבוחר בציון לגונן עליכם וישמרכם מכל צרה וצוקה
ומכל נגע ומחלה, ותזכו לראות בכנין ציון וירושלם אמן.
האדרים למשלוח כסף:

Comité de la Communauté MAROCAINE et Mr. le
Rabbin NAHMAN BETITO à Jérusalem (Palestine)

חברת "עזרת נשים" הכללית

בעה"ק ירושלם תובב"א

האדרסה למשלוח נדבות לחברת "עזרת נשים" הכללית
בירושלם: התומכת חולות ויולדות עניות בכלכלה ובמילדת
מלמדה ומחזקת את "בית חולי הרוח" הנודע לתהלה

היא, בירושלם:

Sr. Ehrwürden Herrn Rabbiner Samuel Salant.

בארץ אשכנז:

M-me B. Lewin Brodsky, 59 Stephaniestr.
in Karlsruhe, Baden.

ובארץ רוסיא:

Frau Raschel Goldberg in Wilno, Russland.

für Alg. Frauen-Verein Esrath Naschim

"ירושלים".

מאסף ספרותי בחקירת ארה"ק, מצבה, קורותיה וכל הנוגע
לה בעבר ובהווה. יוצא לאור בעזרת חכמים וסופרים מצוינים בארץ
וחוצה לה מאת אברהם משה לונץ בירושלים.

המאסף הזה כולל, מלבד מחקרים בכל ענפי מדע
ארה"ק, גם באורים חדשים במקראות ומאמרי ד"ר
עפ"י מנהגי ארץ הקדם ונמוסי יושביה והכל בסגנון קל ונעים.
ממנו יצא לאור עד היום חמשה כרכים: ד' הראשונים בעברית
ואשכנזית מאמרים נפרדים (הב' הראשונים גם בעברית אנגלית).
ומהכרך החמישי יוצא לאור בעברית לבד, ארבע חוברות בכל
כרך. מחיר כל כרך שלם או ארבע חוברות 6 פראנק או 2 רובל.
להשיגו עפ"י אדרעסא A. M. Luncz, Jerusalem, Palästina

כל הקודם זכה

כפתור ופרח

להרב אישתורי הפרחי ז"ל

(תלמיד רבינו הרא"ש) וראשון בחוקרי ארה"ק (ה"א ס"ב).

כולל כל דיני ארץ ישראל ובהמ"ק כישובם ובחורכנס,
תכונת הארץ וחלוקתה, המשקלות והמדות והממכעות, הנצנים
והצמחים הנזכרים בכה"ק וברז"ל, דיני הכותים והצדוקים ועניניהם,
תכונת קשת הרא"י באופק ארה"ק, זמן השמיטות וחשבון השמרות.
תוצאה חדשה בתקוני כל המעיות שנפלו בתוצאות
הקודמות, וכליות הערות והנהות מנאוני וחכמי הזמן העבר וההווה,
ושלשה מפתחות מפורטים עפ"י סדר אי"ב : א) לחלק
ההלכה, ב) לחלק המחקר, ג) לשמות הצמחים (אשר כלם מבוארים
ומתורגמים לשפת רומי צרפת ואשכנז, ותולדות המחקר, וכליות
צורת הביה השני ולוח תמונת המטבעות העתיקות פתוחי עין,
מאת אברהם משה לונק. שני כרכים. ירושלם תרנ"ז-תרנ"ט.

מחירים 10 פראנק או 4 רוי"ב.

הספר הזה הנהו אוצר כלום בספרות הרבנות והמחקר יחד.
ובמאמרי חז"ל מהתלמודים והמדרשים, המחברים הרבים המוכרים בו
ישנם יסודי נוסחאות וגרסאות רבים. ומלבד הלכות ארץ ישראל
ומחקריה שעליהן נוסד, מיבאים בו דרך אגב כמעט כל דיני השו"ע,
ומאמרים וקצורים מתשובות גאוני קדמאי, וגם פתגמים ומאמרי
חוקרים שונים שלא נידעו ממקום אחר. והוא הנהו הספר
הראשון מהקובץ "אוצר ספרות ארץ ישראל", וממנו הדפסנו רק
לפי מספר מנוי, ולא נשאר בידינו רק עקומסלארים מעטים.

להשיגו מאת המו"ל עפ"י האדרעסא :

A. M. LUNCZ, Jerusalem, Palästina.

בית נאמן

ל"מדרש אברבנאל" ו"גנזי יוסף".

אוצר לכל ספרי ישראל בירושלם.

בו נמצאים פכר יותר מחמשה עשר אלף כרכים ככל מקצעות
ספרותנו, ובהם רבים יקרי המציאות, כתבי-יד תמונת ועתיקות
הנוגעים לקורות עמנו וקדמוניותו ועוד.

נחיצת הבית ותועלתו, וערכו לעם ישראל כלו
ידוע ומובן [עיין בפנים עמוד 167]

כספים לגמר הבנין יקבלו בתודה האדונים :

Director Ephraim Cohn, Jerusalem

Redaction Hameliz, St.-Petersburg

Dr. J. Chazanowitz, Bialystok, Russland

Dr. E. W. Zlenow, Moskau, Russland

Milutin Per. D. № 9

ספרינו, כתבי ידות, מכתבים, שטרות, תמונות,
משכעות, ושאר חפצים עתיקים הנוגעים לקורות עמנו
וארצנו ישולחו ישר לירושלם.

שמות המנדכים יוחקו בהחשבון שיוציא לאור ועד
הבית מיד אחרי גמר הבנין.

בית החולים לבני ישראל

בעה"ק צפת ת"ו.

נוסד ונחזק

ממשפחת מולמשינסקי ועמלינגער פראנקפורט.

רופא הבית דר' כהן עונה בכל יום לכל חולי העיר
הדורשים בעצתו, חנם.

סמי המרפא יעשו בהבית הזה, אם בחנם או בשכר
מצער (25 פארא שהוא 10 סנטים).

בשנה החולפת (תרנ"ט) ענה הרופא לעשרים
אלף חולים (בערך). בהמספר הזה ישנם כארבעת אלפים
שביקר אותם הרופא בביתם חנם.

בהבית הזה שהוא בית החולים היחידי
בעיר (לבד ביה"ח של המסיתים) ישנם לעת עתה רק
שמנה מטות קבועות. שהוא מעט מאוד לעומת מספר
בני ישראל בעיר הזאת שעולה לשמינת אלפים.

ולכן חובה קדושה מוטלת על כל יהודי להשתתף
בהחזקת המפעל הקדוש הזה למען יתרחב חוג
פעולתו ולא יאלצו עוד החולים העניים לדפוק
על פתחי זרים.

Deutsche Palästina Bank
Action Gesellschaft
Kapital 1.000,000 Mark

CENTRALE : BERLIN, BEHRENSTR. 7a

FILIALEN : JAFFA und JERUSALEM

Die Deutsche-Palästina-Bank besorgt das Incasso von Wechseln und Connaissements auf allen Plätzen des In- und Auslandes zu den billigsten Sätzen ; stellt Checks & Creditbriefe aus ; ertheilt Vorschüsse auf Wechsel und Werthpapiere ; besorgt Börsenaufträge & Vermögensanlagen, übernimmt Geldeinlagen zur Verzinsung und Rückzahlung in bestimmter Zeit, eröffnet Conto-Corrente, übernimmt Werthpapiere zur Aufbewahrung unter Controlle der Verloosungen; unterhält einen besonderen Dienst für Auskünfte in Terrainsachen, In & Export-Fragen.

בית הבאנק הזה מקבל עליונבית שטרי חוב ושטרי השבונות של סחורה בכל המקומות שבארץ ובחול בשכר היותר זול. וכן הוא נותן שטרי המחאה (קמביאל'ען) ומכתבי הקפה (קרידיט-בריע'ען). גם כסף במקדם על שטרי חוב ושטרי ערך ווערט האפאירע, ועל ידו ווכלו להוציא לסועל פקודות לבתי הברוה. הוא מקבל כספים ברכית להשיבם לזמן קצוב. גם הוא נושא ונותן כספים בדרך קונטו-קורנט. וכן הוא מקבל שטרי ערך לשמירה בהשגחה על זכותם בגורל. גמיש בו מחלקה מיוחדת לקניית ומכירת קרקעות ועוסקת בכל השאלות הנוגעות להוצא והכנס עקם-עט אימפארטו.